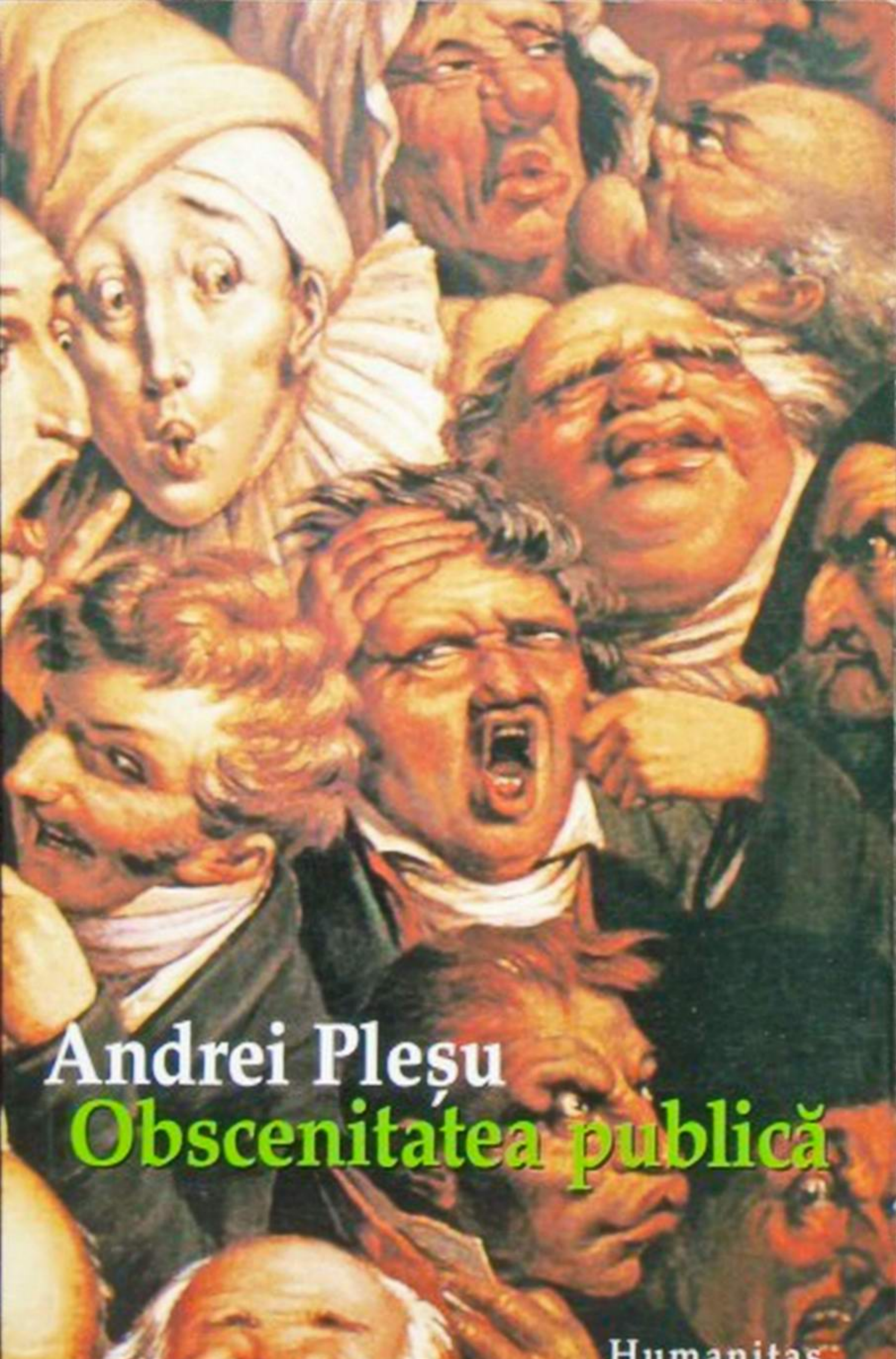

Andrei Pleșu

Obscenitatea publică

Humanitas

ANDREI PLEŞU: născut la 23 august 1948, în Bucureşti. Absolvent al Facultăţii de Arte Plastice, secţia de istoria şi teoria artei. Doctoratul în istoria artei la Universitatea Bucureşti, cu teza *Sentimentul naturii în cultura europeană*. Lector universitar la Academia de Arte Plastice, Bucureşti (cursuri de istorie şi critică a artei moderne româneşti) (1980–1982). Profesor universitar de filozofie a religiilor, Facultatea de Filozofie, Universitatea Bucureşti (1991–1997). Fondator şi director al săptămînalului de cultură *Dilema* (1993). Fondator şi preşedinte al Fundaţiei Noua Europă şi Rectorul Colegiului Noua Europă (1994). Membru al *World Academy of Art and Science* (1997). Membru al *Académie Internationale de Philosophie de l'Art*, Geneva, Elveţia (1999). Dr. phil. honoris causa al Universităţii *Albert-Ludwig* din Freiburg-im-Breisgau, Germania (2000) şi al Universităţii *Humboldt* din Berlin, Germania (2001). *Commandeur des Arts et des Lettres*, Paris, Franţa (1990). *New Europe Prize for Higher Education and Research*, Berlin, (1993). Premiul Academiei Brandenburgice de Ştiinţe din Berlin, Germania (1996). *Ordre national de la Légion d'Honneur* al Franţei (în martie în gradul de *Commandeur* şi în decembrie în gradul de *Grand Officier*) (1999), Premiul *Corvinus* al Academiei Maghiare de Ştiinţe (1999), Ordinul naţional *Serviciu Credincios* în grad de Mare Cruce (2000), Premiul *Mitteleuropa* al Ministerului Austriac al Cercetării (Viena, 2002), Premiul *Joseph Bech* oferit de Fundaţia Alfred Toepfen (2002) etc.

SCRIERI: *Călătorie în lumea formelor* (eseuri de istorie şi teorie a artei), Meridiane, Bucureşti, 1974; *Pitoresc şi melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană*, Univers, Bucureşti, 1980; reeditare Humanitas, 1992, 2003; *Francesco Guardi*, Meridiane, Bucureşti, 1981; *Ochiul şi lucrurile* (eseuri), Meridiane, Bucureşti, 1986; *Minima moralia* (elemente pentru o etică a intervalului), Cartea Românească, Bucureşti, 1988; reeditare Humanitas, 1994, 2002 (trad.: franceză, L'Herne, Paris, 1990; germană, Deuticke, 1992; suedeză, Dualis, Ludvika, 1995, maghiară, Tinivár, Cluj, 2000; împreună cu fragmente din *Limba păsărilor*, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000; slovacă, Kalligram, Bratislava, 2001); *Jurnalul de la Tescani*, Humanitas, Bucureşti, 1993 (trad.: germană, Tertium, Stuttgart, 1999; maghiară, Koinónia, Budapesta, 2000); *Limba păsărilor*, Humanitas, Bucureşti, 1994; *Chipuri şi măşti ale tranziţiei*, Humanitas, Bucureşti, 1996; *Eliten – Ost und West*, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001; *Despre îngeri*, Humanitas, Bucureşti, 2003, precum şi numeroase studii şi articole în reviste româneşti şi străine.

ANDREI PLEȘU

Obscenitatea publică

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
PLEŞU, ANDREI
Obscenitatea publică / Andrei Pleşu. – Bucureşti: Humanitas, 2004
ISBN 973-50-0716-9

17

© HUMANITAS, 2004

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/222 85 46, fax 021/224 36 32
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. 021/223 15 01,
fax 021/222 90 61, www.librariilehumanitas.ro

ISBN 973-50-0716-9

Notă introductivă

Volumul de față cuprinde o selecție din articolele pe care le-am publicat în anii 1996–2004 în *Dilema*, *Dilema Veche*, *Plai cu boi* și *Jurnalul Național*. Am ales, de regulă, texte care, chiar dacă s-au născut sub presiunea unor conjuncturi databile, au, din punctul meu de vedere, o oarecare valabilitate generică. Ele nu definesc doar situații particulare, personaje ale momentului și „actualități" gazetărești, ci, deopotrivă, atmosfera unei epoci care, deși pare legată strict de „România tranziției", reflectă, adesea, metehnele și pitorescul României eterne. Trăim, parcă dintotdeauna, în fermentația unui Purgatoriu care nu se mai termină. Avem tranziția „în sînge", ceea ce, metafizic vorbind, poate însemna o înțeleaptă asumare a relativității lumii, un refuz subtil al „instalării" în timpul istoric. Practic însă, această *perpetuă neașezare* seamănă, de multe ori, a deriziune și inconsistență. Nu vreau să dau verdicte fatale. Sper, mai curînd, că efortul de a colecta și descrie simptome ale bolii va duce la un diagnostic corect și la un tratament adecvat.

Titlul ales pentru această culegere (vezi și cele cîteva explicații din primul capitol) exprimă convingerea autorului că împestrițarea de azi a realităților autohtone are o iritantă dimensiune obscenă, adică o strînsă afinitate cu psihologia *nerușinării*: nerușinare în politică, nerușinare în publicistică, nerușinare în moravuri,

în comportamentul public, în discurs, în modul de a (nu) gîndi. Nu e vorba de pornografie propriu-zisă, care, în anumite condiții, poate fi de o paradoxală candoare. E vorba de o nonșalanță fără criterii, de exhibiționism agresiv, de o suspensie generalizată a valorilor și a bunei-cuviințe. E vorba de disoluția sfielii, a scrupulelor, a oricărei cenzuri interioare. Rezultatul e un peisaj în același timp hilar și dramatic. În ansamblu, cartea de față nu poate evita, de aceea, să fie, o carte tristă, caragialmente tristă, ca și realitatea pe care o adnotează.

E inevitabil să provoc consternări și deziluzii acelei categorii de cititori care, după o carte despre îngeri, nu vor accepta o asemenea cădere de nivel, o asemenea alunecare în penumbrele obscenității cotidiene. Dar eu nu cred în angelismul îngerilor. Promiscuitatea lumii e chiar domeniul lor de activitate. Mica demonie a imediatului, „drăcovenia" fiecărei zile sînt materia primă a misiunii lor, și, de altfel, contextul inconturnabil al vieții noastre pămîntești. Ne mișcăm neîncetat între sublimități și scîrbe. Așa e lumea, așa sînt vremurile, așa este și autorul paginilor care urmează.

*

Ca de obicei, Gabriel Liiceanu, în dubla lui postură de editor și prieten, e direct responsabil de apariția acestei cărți în forma ei actuală. M-a asediat, a intervenit salutar în selecția textelor, mi-a pus termene imposibile. Îi mulțumesc.

I

TABLOURI VIVANTE ȘI PORTRETE

Obscenitatea publică sau De ce scriu la *Plai cu boi*

„...Cel ce a zis: să nu curveşti,
a zis şi să nu judeci!"
(Pateric, Cap. XV.14)

De îndată ce am început să semnez o rubrică la această gazetă, o seamă de prieteni buni, cîţiva cunoscuţi şi unele „voci din public" mi-au transmis mesaje de neliniște. Tonul, argumentaţia, ornamentica — puteau fi diferite, dar reproşul era acelaşi: ce caut pe această galeră? Cum poate un om „serios", tată de familie, om cu carte şi cu frica lui Dumnezeu, profesor universitar, fost ministru — să se complacă într-un contex atît de impur, cu vorbe spuse pe şleau şi imagini deocheate? Cum pot sta alături „New Europe College" şi *Plai cu boi*? Cum să-ţi pui semnătura pe un text plasat între o superbă coapsă feminină şi măscările suculente, dar nemiloase ale lui Emil Brumaru? Ce-o să zică lumea? Ce-o să zică Bronislaw Geremek? Ce poate să mai înţeleagă poporul cînd vede că pînă şi cetăţeni onorabili — dar, ce spun „onorabili", „repere" morale, domnule, „modele", mă-nţelegi, care nu te-aşteptai la una ca asta? — se amestecă în delirul pornografic al veacului, al momentului şi al ambianţei autohone?

Am să spun, de la bun început, că toate aceste întrebări — cînd au acoperirea bunei-credinţe şi a unei sincere afecţiuni amicale — sînt consistente. Ele merită o discuţie serioasă şi, în ce mă priveşte, nu exclud posibilitatea ca, la capătul ei, să mă declar învins. Există însă şi variante mediocre ale spiritului critic, întrebări legitime stricate de întrebători superficiali care,

în pripa judecății lor, compromit, pînă la urmă, legitimitatea întrebării. Mai mult: dojana etică ipocrită și pudibonderia filistină sfîrșesc prin a descuraja orice dezbatere. Mi s-a întîmplat, de cîteva ori, să mă simt **validat** în colaborarea mea la *Plai cu boi* prin tocmai proasta calitate a „oponenților". Mi-am spus, cu alte cuvinte, că, dacă obiecțiunile vin tocmai de la cutare personaj (fad, convențional, previzibil ca o mătușică de cartier) și se pot formula atît de neinteligent, atunci pot să-mi văd liniștit de treabă. Nu unui asemenea interlocutor mă adresez în cele ce urmează.

Nu voi alege nici calea prea simplă a camuflajului cultural, invocînd marile isprăvi deșucheate ale „lumii bune": de la explicita sculptură shivaită la „grivoazeriile" lui Utamaro sau, la noi, ale unor desene de Ressu, de la sonetele nerușinate ale lui Ariosto la proza lui Henry Miller, de la Rabelais la celebra „poveste" a lui Ion Creangă. Totul se poate salva, uneori, prin stil, umor sau metafizică...

Altele ar fi temele pe care le-aș pune în joc, nu pentru a mă scuza (în definitiv, textele rubricii mele, luate în sine, sînt, poate, neinspirate, plicticoase, inadecvate, dar niciodată slobode lexical sau tematic), ci pentru a explica relativa nonșalanță cu care accept contextul unei publicații „fără prejudecăți". De ce scriu, așadar, de ce scriu, **totuși**, la *Plai cu boi*?

1. Din **prietenie**. Scriu la invitația lui Mircea Dinescu, cu care am trecut prin multe, bune și rele, fără să stau prea mult pe gînduri. Respect devastatoarea lui autenticitate, onestitatea lui fundamentală, noblețea arhaică a sufletului său. Oricîte nefăcute ar face, oricîte năzdrăvănii i-ar ieși pe gură, oricît de **insuportabil** ar fi într-o împrejurare sau alta, nu-i pot pune la îndoială buna-credință, curajul și farmecul. Îi știu resursele de gravitate, l-am văzut tăcînd cînd alții sporovăiau cochet, l-am văzut refuzînd orice negociere cînd alții „re-

zistau prin cultură", gata de oportune piruete negustorești. De cîte ori riscă — și o face tot timpul — mă simt îndemnat să-i fiu alături. Admit că, alăturîndu-mă întreprinderii, riscantă de asemenea, a *Plaiului cu boi*, mă simt mai eroic ca niciodată. Nu e neapărat genul meu... Dar nici așa sclivisit, virginal și abstras nu sînt, încît să-mi oblojesc vanitos imaginea cu prețul unei prietenii periclitate.

2. Din **complezență față de limitele proprii.** Am învățat (tîrziu) că nu te poți războiu cu propria natură. Mai exact, că singura șansă de a o domina este să o asumi. Integral. Nu e rentabil — și nici cinstit — să-ți faci un portret public cosmetizat. Mai devreme sau mai tîrziu, solemnitățile contrafăcute și purismele demagogice se destramă și te fac de rîs. Firește că nu e recomandabil să exhibi, impudic, fiecare centimă de slăbiciune proprie sau să ieși în piață cu lucruri care sînt, prin natura lor, private. Pe de altă parte, nu e bine să mergi cu discreția pînă la duplicitate. Cei care, la dineurile oficiale, afectează cumpătarea, pentru a se îndopa apocaliptic în fața frigiderului de-acasă, îmi sînt suspecți, ca și cei care fac amor pe întuneric sau visează noaptea, într-o solitară concupiscență, tot ceea ce și-au refuzat peste zi. Înțeleg, prin urmare, să asigur maxima coerență posibilă între ființa mea intimă și cea socială, să nu-mi ascund umbra sub preș.

Citesc cu plăcere, îmi plac ideile și îl caut pe Dumnezeu. Dar îmi plac și cîrnații de Pleșcoi, bufoneriile crude, brînzeturile răscoapte, cheful, hetaira, romanța. Sînt, *hélas*, lacom, echivoc, ușor de atras spre lejerități de tot soiul... Asta e, vreau-nu-vreau, „rețeta" mea existențială, tensiunea primejdioasă a destinului meu. Frumos mi-ar ședea să iau o poză de teoretician famelic, să strîmb din nas dinaintea iahniei și să contemplu nudul blond sau brun cu grimase mistice. În definitiv, de vreme ce nu mi-e rușine să răsfoiesc amuzat *Plai*

cu boi, de ce mi-ar fi rușine să apar între coperțile lui. Amatorii de idolatrie și căutătorii de monumente exemplare trebuie să fie preveniți: sînt un om patetic, multicolor (ca să nu spun pestriț), încercat de o sumedenie de demoni. Dacă am ceva de spus, e tocmai din unghiul complicației mele, al efortului meu zilnic și al nemulțumirii mele perpetue. Cine — atribuindu-mi perfecțiuni geometrice — e dezamăgit să-mi vadă ridurile, și-a creat un interlocutor fals și nu am de gînd să încurajez o asemenea anomalie. Invers, cine găsindu-mă în *Plai cu boi* va continua să mă crediteze și să mă interpeleze, ca și pînă acum, pe alte teme, mai puțin frivole — acela e pregătit pentru un dialog mai sănătos și mai adevărat.

3. Din **perplexitate față de lumea românească de ieri și de azi**. Am răsfoit, cîndva, revista *Bunavestire*, pentru a citi editorialele lui Constantin Noica de la începutul anilor '40. Nu atît textele maestrului meu m-au șocat, cît contexul în care apăreau: grobian, spectral, de un criminal prost gust. Cum putea un om subțire să se lase așezat într-o asemenea ambianță? Ce căuta în baia aceea de agresivitate primară? Dar mi-am făcut de curînd ordine în hîrtii și am găsit, între altele, eseuri personale destul de „curățele" publicate în revistele epocii de aur. Pe prima pagină — omagii mitocănești către Nicolae Ceaușescu, iar, mai la vale, capitole din *Minima moralia*, perorînd candid despre limitele culturii, despre Falstaff și despre „talentul" moral. Nu-mi dădeam seama de incongruență? Nu simțeam **obscenitatea** acestei vecinătăți? Și nu era faptul de a-i consimți, acceptînd co-prezența insanității, infinit mai promiscuu și mai vinovat decît indolența ludică cu care mă mișc, la *Plai cu boi*, printre glumițe fără perdea, sîni conviviali și pîntece solare? Dar cum arată lumea din jur, scena noastră politică, publicațiile, „talk-show"-urile la care unii din puriștii care mă cear-

tă nu ezită să participe? Nu se prostituează, zi de zi, principiile, idealurile, cuvintele? Limba română e, mai mult ca oricînd, obiectul unor perversiuni abominabile: gramatica, topica, accentele au intrat în derivă. Neruşinarea a ajuns VIP, semidoctismul — o ocupaţiune de elită. Înotăm în obscenitate de dimineaţă pînă seara, crezînd că numai dezmăţul fizic e obscen. Dar termenul vine de la *caenum*, care, pe latineşte, însemna pur şi simplu „noroi", „mocirlă", „lături". Dejecţia care pîngăreşte, impudoarea care corupe — acestea sînt atributele obscenităţii. Faţă de manifestările lor în toate sferele vieţii publice, trebuie să concedem că *Plai cu boi* nu e decît o juvenilă insolenţă, la fel de impură şi la fel de inocentă cum e însuşi trupul omenesc. Dacă voi ajunge în Iad, nu articolele din „revista lu' Dinescu" vor fi de vină. Şi acumularea lor nu mă împiedică să mă rog, aşa cum nici pe fetele din „Crucea de Piatră" nu le împiedica trecutul lor bezmetic să fie, la bătrîneţe, ardent evlavioase, la biserica de cartier din strada Bradului...

Dacă însă obscenitatea e problema, să ne ocupăm de ea în întregul ei spectru cotidian. Să inventariem desfrînarea cu însutite chipuri a imediatului. Frecventăm, oricum, inevitabil, marele bordel al tranziţiei. Să ne luăm îndrăzneala de a-l povesti.

Înainte de a începe, aş mai avea două adaosuri. **Întîi:** nu poţi traversa obscenitatea fără să te contaminezi. Dar, pe de altă parte, n-o poţi înfrunta fără să o parcurgi. Cînd Iisus a venit pe pămînt, lumea era foarte dubioasă, mult mai dubioasă, probabil, decît un număr din *Plai cu boi*. Cu toate acestea, El a consimţit să îmbrace un corp muritor şi a făcut tot felul de lucruri care, pentru „lumea bună" a momentului, erau scandaloase: a stat la masă cu vameşul, a acceptat să petreacă la o nuntă, a ţinut partea unei curve, a sărutat un trădător şi a promis unui tîlhar un loc în Rai. Se vor

fi găsit destui care să-i reproşeze lipsa de rigoare: ce cauţi în acest loc infect, cum poţi sta alături de atîtea lepădături, ce pot avea în comun sfinţii şi rău-făcătorii? La asemenea întrebări avem de răspuns cu toţii, ori de cîte ori ne confruntăm cu partea de umbră a vieţii şi cu tot ceea ce, în noi înşine, este infrecventabil. Să nu se creadă că mi-am pierdut umorul şi cuviinţa, că mă iau atît de în serios, încît să fac pe misionarul. Dar am dreptul, dacă nu chiar obligaţia, de a nu face abstracţie, în reflexiunea şi conduita mea curentă, de referinţa christică, cu radicala, cosmica ei îngăduinţă. Şi referinţa aceasta spune că primul pas spre demonstrarea răului este curajul de a fi **prezent** în cetatea lui.

Al doilea adaos: nu cred că *Plai cu boi* e, de la cap la coadă, acceptabil. Tresar şi eu, ca şi alţii, cînd picanteria devine vulgară, cînd dezinvoltura alunecă spre ne-simţire, cînd limbajul se îngroaşă pînă la indigerabil. Apollinaire, departe de a fi uşă de biserică, spunea, în apărarea lui Giorgio Baffo, un remarcabil poet obscen din Veneţia secolului 18: „Baffo violează poezia, n-am nimic de zis. Dar evenimentul acesta are măreţia şi valoarea simbolică a unei serbări veneţiene." E cu totul altceva decît să adopţi stilisica unui monolog al lui Garcea...

Plai cu boi, martie 2001

Zoologie

Lui Adam i s-a dat, în Rai, dreptul de a numi animalele și de a le stăpîni. După izgonirea din Rai, lucrurile au luat o întorsătură cu totul neconvenabilă: animalitatea a început să dea nume oamenilor și să-i stăpînească, pînă-ntr-atît încît, de la sihaștrii primelor veacuri creștine (care încercau să-și domesticească menajeria interioară) pînă la fiziognomiștii Renașterii (care clasificau mutra semenilor după afinitățile ei cu profilul diverselor sălbăticiuni cunoscute) și pînă la vocabularul etern al caricaturii și injuriei, zoologia a devenit, ca să zicem așa, o parte însemnată a antropologiei... Dar parcă niciodată și niciunde ca în România contemporană, n-a reușit morfologia regnurilor inferioare să iasă atît de explicit și de euforic la suprafață. A identifica pe stradă, la televizor sau pe scena politică specii diferite de animalitate nu mai este, în aceste condiții, o operațiune ofensatoare, ci o modestă operă descriptivă. Iei notă, pur și simplu, de ambianță.

Mai întîi, ai de înregistrat expresia sonoră a animalității. Zgomotele străzii, ale mediilor audio-vizuale, ale oricărei aglomerări umane, s-au îndepărtat simțitor de la stilistica articulării calme, a emisiei controlate rațional. Auzi, la fiecare pas și la orele cele mai neașteptate, șuierături, răgete, mîrîieli, chiote, grohăieli, behăituri, ciripeli, mormăituri, croncăneli, scîncete, lătrături, gemete, horcăieli, țipete acute și icnete înfundate, rîgîieli,

flatulenţe explozive, urlete, pe scurt, un fel de balamuc, asurzitor şi toxic. Se vorbeşte răstit, monosilabic, onomatopeic.

Ceea ce, la animale, e un sistem de semnalizare primitiv şi vital la oameni a devenit un ornament „haios", o afectare de gaşcă. Spectaculoasă e combinaţia anapoda a speciilor, inadecvarea între ambalaj şi manifestarea lui sonoră: întîlneşti la tot pasul „lei" care behăie, „capre" care mugesc, „porci" care ciripesc, „măgari" care şuieră ca şerpii, „vaci" care scîncesc etc. Un soi de pădure deviată, o ogradă cu altoiuri implauzibile, o rezervaţie de experimente ratate.

Să trecem însă la ambalaj. Frapantă e supra-abundenţa de păsăret: papagali volubili, cu vocabular minim şi repetitiv, bîtlani solemni, pupeze sentimentale, păuni perplecşi, gaiţe sapienţiale, piţigoi melancolici, gîşte, găini (de ambe sexe), dropii senzuale, ciocănitori fără prejudecăţi, cocoşi afabili, cucuvele inflexibile, ciori imaculate, vrăbioi insignifianţi şi pompoşi, curci abstrase, pinguini, bibilici (metafizice), cuci (justiţiari), guguştiuci (fraieri).

Din fauna acvatică se remarcă mai ales crapul prepotent şi obtuz, îmbogăţit artificial, la crescătorie, ştiuca violentă şi hrăpăreaţă, bibanul descurcăreţ şi plevuşca (ţîrii ofensaţi, puietul nelămurit, hamsiile gregare). Să adăugăm batracienii colocviali, lipitorile, crabii şi insidioasele meduze. Stăm bine cu tîrîtoarele: de la şerpăria soioasă, şireată şi servilă de prin judeţe pînă la reptilele ţepene cu miros de preistorie: guşteri grosolani, iguane greoaie, cameleoni.

E criză de animale nobile şi performante. Nu prea avem cerbi, vulturi, lei adevăraţi, cu autoritate legitimă, leoparzi eleganţi, pantere de familie bună. Nici măcar porumbi concilianţi sau urşi viguroşi şi cumsecade. În schimb, e plin de căţei ipocriţi şi pisici ieftine,

de vulpi șmechere, lupi hămesiți, măgari nerușinați, boi monumentali și porci inspirați. Avem hiene funeste și dihori care duhnesc a cloacă, scroafe urcate în copac și mistreți scăpați în grădina de zarzavat. Avem, să nu uităm, țapi vizionari, rățoi plini de principii și lebede de paradă.

O categorie aparte o reprezintă cîrtițele reciclate, adică vechi, dar gata să mimeze noul discernămînt democratic. Avem analiști (de politică externă) cu aspect de morsă competentă, sau analiști de politică internă cu aspect de bursuci suficienți, avem vedete de show estival care pendulează între căprița sexy și oaia aferată.

Avem animale obraznice, animale țanțoșe, animale bolnave. Buhai tandri și bivoli somnolenți. Gîndaci, gîze, trîntori, ploșnițe, păduchi, carii, muște, molii. Șobolani. Fluturi inconsistenți și fluturoaice zemoase. Viermi umezi, lăcuste năvălitoare, viruși.

Amestecul speciilor e din nou frapant: viezuri care se dau drept tigri, șoricei care se cred gheparzi, porci care se cred tauri, cloști care imită privighetoarea.

Am văzut, de curînd, și o evoluție inversă, relativ neașteptată. Un malac, obișnuit al mlaștinilor politice și clasat, îndeobște, la rubrica porcine (cu mici cochetării de Saint-Bernard erotic), îi lua un interviu președintelui țării și se schimbase, brusc, în iepuraș. Ochii, încleiați de afecțiune, se făcuseră mici și jucăuși, fecioarelnice sughițuri admirative întîmpinau fiecare frază a șefului. Din vierul arogant al altor emisiuni a ieșit, bălos, la suprafață, lingăul. Huiduma de partid și de stat era atît de drăgălașă și timidă („Ne dați voie să dăm puțină publicitate?") încît nu se putea să nu ia o decorație. Cînd iepuraș de casă, cînd „porc de serviciu", cînd dulău național, bucuros să latre și să se gudure oportun, cînd bufnițoi lubric, cînd ciocîrlie patriotică,

arătarea avea orgoliul de a întruchipa singur toată fauna autohtonă.

Pe o nouă arcă a lui Noe, insul ar putea fi singurul călător, mîndru de a se împreuna, dacă ar fi nevoie, cu sine însuşi...

Plai cu boi, ianuarie 2003

„Onomastică"

M-am abținut cît am putut. Știu că nu se cade să iei în deșert numele oamenilor. Știu că nimeni nu e răspunzător de numele lui și că, pe de altă parte, numele fiecăruia ține de fibra intimă, inviolabilă, a persoanei. Dar sînt ispitit, dincolo de rezervele mele de cumințenie, să scap hățurile, să explodez benign, aproape candid, dinaintea spectacolului onomastic al patriei, plin de sens, de soartă și de haz. În definitiv, vorbim prea apăsat despre chinina tranziției. Ea are, deopotrivă, sare, piper și tot soiul de prafuri ilariante. Să ne cerem scuze. Și să rîdem. Fără răutate, fără orgoliu, dar atenți la umorul vremurilor și al patronilor lor nevăzuți. Îndărătul cîte unui nume, simți, luminoasă, gluma unui înger.

Înainte de '89, în cataloagele puterii se puteau citi nume fabuloase. Mai buni sau mai răi, o seamă de reprezentanți ai nomenclaturii păreau exponenți ai aceluiași trib, camuflați sub porecle subversive: Pacoste, Pungan, Cioară, Gîdea, Burtică, Pană, Pățan, Giosan, Cocîrlă, Cenușe, Clătici, Pleșiță etc. Pe acest fundal, cuplul primei guvernări post-revoluționare (Iliescu–Roman) avea iradierea igienică a unei sănătoase banalități. (Notez, în treacăt, că aceste două nume apăruseră în tandem, ca într-o glumeață premoniție, pe coperta unui dicționar român–german din anii '70.) Imediat după revoluție, onomastica oficială a traversat un epi-

sod mai curînd cenușiu, simetric, ca simptom, cu dispariția bancurilor. Îmi amintesc doar că doi din experții finanțiști ai cabinetului se numeau Văcăroiu și Boulean. Cel dintîi a devenit prim-ministru și lucrurile s-au mai colorat. E o fatalitate hîtră, în vremuri de austeritate alimentară, să stai, cîțiva ani, sub administrația unor „tehnocrați", numiți Văcăroiu și Ciorbea și predestinați, astfel, să evoce proteina carentă și fiertura precară. Remarcabil e numele unui fost ministru de finanțe: Ciumara, cu un subton de epidemie, de prăpăd inevitabil care încearcă, totuși, salvarea aparențelor. El e departe însă de anvergura suprafirească a altui ministru-cheie, ministrul reformei. Ulm Spineanu — iată un nume care nu se poate inventa. Monumental, dominator și vetust în prima lui parte (Ulmul e o esență tare, pe cale de dispariție), el trimite, în partea secundă, la dificultate și martiraj: traseu spinos, cunună de spini. Spectaculoase, prin contrast cu prestanța vegetală a numelui, sînt spusele ministrului, pendulînd zglobiu între obscur și colocvial. Sub inflexibilul Spineanu se întrevede un „Spuneanu" locvace, foșnitor, baroc. Cum să nu pomenim, apoi, percuția plebee a numelui Băsescu, sau hîrșîitul îndărătnic al lui Dejeu?! Inventarul se poate amplifica indefinit: un gazetar cu siluetă fragilă etalează un nume cu final augmentativ, pletoric, chiaburesc: Cîrstoiu. Un altul, simplu după vorbă și port, dezghețat, dar cu un aer perplex și perplexant, se refugiază sub folcloricul Tucă. Un mare retor al gliei strămoșești se cheamă, exotic, Vadim. Înrăitul în malversațiuni se cheamă Bebe (Ivanovici), justițiarul se cheamă Dide. Un specialist în probleme agricole se recomandă, dansant, Triță Făniță. Mai există și hărțuitorul Tabără și funebrul Funar și muzicalul Surdu, sau capitalistul Cataramă. Nume hărăzite să facă istorie, să fie ținute minte.

Pentru Diaconescu, Constantinescu, Stoica, Petrescu, Athanasiu et Co. bătălia e mai grea. Ei au de depășit handicapul unui apelativ palid, care trebuie compensat prin isprăvi memorabile. Mai prost plasat și decît unii și decît ceilalți e un nume ca Pleșu, nici destul de comun, nici destul de expresiv ca să mobilizeze sau să amuze. Am suferit, încă din clasa întîi, constatînd că, în afară de meschine trimiteri spre „Preșu" și „Pleșuv", numele meu n-are nici un haz. Drept care îmi cer încă o dată scuze pentru amicala piruetă de mai sus și semnez fără entuziasm.

Plai cu boi, ianuarie 2003

Adrian Păunescu și comedia nuanțelor

Reușitele lui Adrian Păunescu sînt, în genere, performanțe **cantitative**. E teribil ce **mult** poate să scrie (și ce **lung**!), ce **mult** poate să vorbească, ce volume **groase** tipărește, ce **mulți** decibeli are glasul său, ce **mare** e conturul fizic al prezenței sale, ce **multe** versuri știe pe dinafară ș.a.m.d. În mod vădit, dl Păunescu aderă, pe urmele ideologilor săi preferați, la exigența acumulării nestăvilite și speră în saltul calitativ subsecvent. Cînd apuci însă pe drumul acesta, e bine să nu te abați pe minore cărări colaterale. Să nu te încurci cu finețuri și miniaturi. O dată ce ai ales să te miști în registrul lui „mult", „mare", „gros", „lung", „lat" nu mai e loc pentru semitonuri, rafinamente și nuanțe: trebuie să rămîi la masivitate și percuție. Nu stă bine unui dulău să facă pe rîndunica. Lăcomia și vanitatea domnului Păunescu îl împiedică, însă, din păcate, să respecte logica propriei naturi. El vrea să cupleze mugetul cu apogiatura, călcatul în strâchini cu menuetul, rîgîiala cu suspinul. Gargantua ridică, gracil, degetul mic, se înalță pe poante și se recomandă „Albă-ca-Zăpada". Tupeul de a face pe „titanul" e dublat, dialectic, de tupeul de a mima filigranul metafizic, speculația diafană. Așa se face că, într-o emisiune de televiziune („Scurt pe doi") al cărei titlu vrea să sugereze radicalitatea, Adrian Păunescu s-a decis să adopte manierele prudenței etice și să pronunțe, în mod repetat, unul din

cele cîteva cuvinte („consecvenţă", „onoare", „adevăr", „măsură") care, în gura domniei sale, se smintesc şi sucombă: cuvîntul „nuanţă".

Delicateţea analitică a poetului, marea nuanţă pe care s-a străduit să o impună interlocutorilor săi privea, firește, trecutul de luptă al securităţii comuniste. Domnul Păunescu — am mai spus-o — are, cînd e vorba de comunism în genere, două linii de conduită strategică, pe care le manevrează şmecher în funcţie de împrejurări. Cînd i se repoşează colaboraţionismul, grosolănia omagială, compromisul fetid, scoate de la sertar o nărăvaşă ciripeală dizidentă şi bejenia sa de proscris abandonat de patroni. Cînd aude vorbe rele despre patronii cu pricina, îi apără magnanim şi le recuperează, nostalgic, „onoarea nereperată". Nu se înţelege nici de ce a înfierat atît de dîrz partidul, de vreme ce era atît de bun, nici de ce e atît de drăgălaş, acum, cu fantomele lui, de vreme ce era atît de rău. În emisiunea de care vorbeam, „titanul" a ales varianta înţeleaptă, nuanţa, candoarea. El a interpretat romanţa agentului din vechiul schit, îndrăgostit de ochii albaştri ai patriei. Nimic de zis. Nici nouă nu ne plac judecăţile pauşale, generalizările, incriminările la grămadă. Dar argumentaţia abundentului senator era vicioasă în cel mai tipic stil păunescian: cu nuanţa pe nuanţă călcînd, „fin" în variantă elefantină. Securitatea noastră era bună, pentru că şi alte ţări, necomuniste, aveau şi au securitate, evident bună. Înclinat, prin fire, să gîndească **macro**, Adrian Păunescu ar fi putut, şi în acest caz, să vadă **marea** diferenţă între KGB (cu derivatele sale locale) şi CIA. Dar el a preferat să joace, inadecvat, cartea **micii** diferenţe. În opinia Domniei Sale, „securitatea" democraţiilor adevărate nu s-ar deosebi de cea comunistă decît prin cîteva detalii nesemnificative. Or, în realitate, ceea ce bate la ochi e tocmai contrastul: organele securităţii comuniste (ca şi ale securităţii naziste)

au ca principal inamic poporul însuși pe care pretind a-l sluji, ceea ce nu e niciodată cazul instituțiilor simetrice din vest. Sutele de mii de victime ale securității din România de-a lungul anilor de dictatură nu erau nici americani, nici ruși, nici unguri, nici turci; erau țărani români, muncitori români, intelectuali români, politicieni români. Dușmanul de clasă, „banditul", complotistul, detractorul orînduirii socialiste — nu erau calificative cu adresă externă, ci etichete puse pe spinarea unor compatrioți. Securitatea a încercat, și în bună măsură a reușit, să învrăjbească pe români cu românii, să transforme o jumătate a națiunii în victima celeilalte. Vecinul care își toarnă vecinul, fratele care își toarnă fratele, acestea sînt „evenimentele" caracteristice ale „muncii informative", și nu paza la hotare, protecția „marilor" noastre descoperiri tehnologice, sau dejucarea intrigilor capitaliste împotriva românilor. Cei care se făceau vinovați de „atentat la siguranța națională" se numeau Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu, Mircea Vulcănescu și alții ca ei. În anii '80 același rol era distribuit lui Mircea Dinescu, lui Radu Filipescu sau Doinei Cornea, după ce, mai devreme, îl jucaseră Paul Goma, Dorin Tudoran etc. Eficiența cu care organele de securitate au acționat, vreme de 40 de ani, împotriva elitelor acestei țări constituie, neîndoielnic, una din cele mai mari infracțiuni politice ale istoriei noastre. Sub pretextul unui angajament „patriotic" în slujba „suveranității" naționale și a valorilor autohtone, securitatea a atentat periculos la **ființa** națională, la **identitatea** noastră, întruchipată în tot ce am avut mai bun. Apărarea oligarhiei politice împotriva întregului popor, salvgardarea ideologiei comuniste împotriva tuturor evidențelor, aceasta a fost sarcina prioritară a trupelor de securitate. Că au existat și acțiuni legitime de contraspionaj, că au existat și securiști mai puțin zeloși, sau chiar cumsecade, asta ține de zona ex-

cepțiilor, a ornamenticii secunde. Dar nici o excepție nu poate schimba portretul **esențial** al unei instituții care a constituit instrumentul cel mai sîngeros al represiunii interne după al doilea război mondial. Ne-am aștepta ca dl Păunescu, ispitit cum este de tablourile ample, să vadă, ca mai toată lumea, oroarea monumentală „implementată", la noi și în tot „lagărul" comunist, de aparatul securității. Ei bine, nu! Domnia sa devine brusc ceasornicar. Se complace în infinitul mic. Caută să identifice în haită cele două–trei exemplare cu privire umană. Face mari eforturi să populeze iadul cu îngeri, pentru că e un pasionat al nuanțelor, un judecător drept, a cărui balanță aspiră la dimensiuni farmaceutice. Evident, în funcție de circumstanțe: dacă, de pildă, la un moment dat, se impune o mică agresivitate retorică, a menționa, ca din întîmplare, repartizarea la M.A.I. a recrutului Mircea Dinescu echivalează cu o incriminare. Domnul Păunescu știe că, în principiu, orice recrut putea fi repartizat la orice armă și știe de asemenea că — cu chiar contribuția sa! — Dinescu, în plină nevroză și pîndit de batalionul disciplinar, a fost scos după două sau trei săptămîni din „infamanta" unitate. Dar dacă poți spune o ticăloșie, de ce să n-o spui? Am putea întreba, firește, cum se face că cineva care vrea să relativizeze culpa Securității prin recurs la nuanțe, invocă dintr-o dată serviciul militar la arma respectivă ca pe o culpă latentă. Dinescu, ca răcan năpăstuit, e suspect. Mai puțin suspecți sînt ofițerii profesioniști și turnătorii, care trebuie înconjurați cu o precauție etică infinită. „Dar eu n-am spus că e rău să faci armata la securitate!" — își continuă senatorul măruntul său șotron. Atunci ce sens avusese aluzia sa? Cu asemenea întrebări nu vom reuși însă decît să cădem în ridicol, subînțelegînd fie și un minim interes al lui Adrian Păunescu pentru logică și bună-cuviință. E de presupus, dimpotrivă, că e mulțumit de pezevenghilîcurile sale,

că resimte dizgrațioasa bîțîială sofistică a discursului său drept inteligență. Vorba lui Caragiale: „E măgar, și violent, și n-are manere!"

Slăbiciunea pentru nuanțe a domnului Păunescu pare să fie, totuși, efectul unei evoluții tîrzii, un simptom al presenectuții. Cînd era mai verde și mai roșu, se îngrijea mai puțin de intervalul dintre valori și dintre cuvinte. **Cantitatea** trona nestingherită, fie că era vorba de ce intra pe gură, fie de ce ieșea. E drept că stilul encomiastic îndeamnă, prin el însuși, la epitetul abuziv, la exces retoric, la hiperbolă. Dar cînd ești un apostol al nuanțelor și un scriitor de vocație poți găsi soluții cît de cît elegante, plauzibile, digerabile. Dl Păunescu nu le-a găsit. Ar fi nevoie de o energie supraomenească pentru a schița, rapid, o antologie a lingușelii **enorme** din **marea** operă a lui Adrian Păunescu. Voi folosi, de aceea, spre ilustrare, două exemple „marginale", peste care am dat întîmplător în iureșul post-revoluționar, cînd unele din casele de protocol ale vechiului regim au intrat, temporar, în patrimoniul Ministerului Culturii (cu bibliotecile lor cu tot). Iată o dedicație către Nicu Ceaușescu, pe prima pagină a volumului *Manifest pentru mileniul trei*, apărut în 1984, la editura Eminescu: *„**Pentru** toate inițiativele tale luminoase, **pentru** felul bărbătesc și tandru în care ai știut, în acest 1984, să fii de partea adevărului și a rezonanței istorice a numelui pe care-l porți, **pentru** subtila sinteză pe care o reprezinți, **pentru** tot ce ai făcut pentru mine și tot ce mi-e drag, **pentru** Doina Eminesciană, de a cărei restituire se leagă în veci numele tău, **pentru** ca să fii sănătos și luminos și puternic și antidogmatic, în toți anii care vor veni, îndreptățind speranțele pe care și le pun în tine, atît părinții tăi, cît și toți oamenii buni ai acestei țări, **pentru** tine, Nicu Ceaușescu, prietenia mea adîncă și necondiționată"* (sublinierile aparțin poetului).

În 1986, pe alt volum, în condiții, pare-se, mai vitregi, dedicația se reia: *„Tovarășului Nicu Ceaușescu, alături de care m-am simțit profund implicat în destinul României, omului care mi-a salvat, de cîteva ori, echilibrul și chiar viața, marii sale înălțimi de cuget și, tot mai mult, marii sale adîncimi de cuget, tuturor faptelor bune pe care le-a făcut, rolului său adesea decisiv în păstrarea luminii peste rîvna nemernică a întunericului, demnității sale, chiar și tăcerii (de azi) dintre noi, iubirea mea."*

Nu mă grăbesc să judec nevoia tribunului de a-și flata beneficiarii, nici dorința sa, probabil întemeiată, de a-și exprima recunoștința pentru cel care se îndurase să-l ajute la ananghie. Problema acestor texte este însă, cum ar spune dl Păunescu, problema nuanțelor. Se adresează ele lui Lorenzo Magnificul? Omagiază ele anvergura fondatoare a lui Friedrich cel Mare sau, măcar, a lui Carol I de Hohenzollern? Consfințesc ele oare întîlnirea providențială dintre Michelangelo și Suveranul Pontif Paul al III-lea? Dacă e să ne luăm după ton și vocabular, avem cu siguranță de a face cu un eveniment din această categorie și nu cu echivocul meschin al unui raport de vasalitate între un chefliu prepotent și un poet de curte bosumflat. Să concedem că dedicațiile au, prin definiție, o trăsătură de pensulă mai groasă, mai apăsată. Dar aici nu e vorba de pensulă, ci de bidinea. Ni se vorbește de „rezonanța istorică" a unui nume nefast, de „subtila sinteză" Nicu, de legătura veșnică între Nicu și Doina Eminesciană, de „înălțimi de cuget" care sînt, totodată, „adîncimi de cuget", de destinul României, de cosmice încleștări între întuneric și lumină, în sfîrșit, de bărbăție, tandrețe, iubire, prietenie adîncă. Nu e cam mult? Nu ar fi fost cazul ca amorul pentru nuanțe al poetului să intre în alertă? Dacă nuanțele sînt bune pentru a scoate basma curată o instituție fundamental dubioasă, n-ar fi cumva utile și

pentru a-ți feri stilul și caracterul de primejdia scatofagiei și a prostului gust? Adrian Păunescu nu pare stingherit de asemenea interogații. Cînd e vorba de omagiul **rentabil**, el se simte îndreptățit să practice, necuviincios, gonflația, apoplexia, trombonul. Cînd însă e vorba de agenți și de colaboratori ai Securității, potrivit i se pare mai curînd glasul stins de mironosiță. Activistul stihial devine dantelăreasă. Falsul etic e, în orice caz, flagrant. Căci dacă un sfert din ce stă scris în dedicațiile de mai sus era, la data compunerii, adevărat, atunci, în decembrie 1989, dl Păunescu trebuia să se sinucidă. Investiția sentimentală și patriotică pe care laudele sale o implică, proporția lor istorică, patosul lor profetic nu rimează cu supraviețuirea. Prietenia necondiționată, iubirea, speranțele întregii națiuni ar fi trebuit să se simtă grav contrariate și să ducă la o soluție de demnitate. Cum poți trăi, cînd tot ce ai mai înalt și mai adînc e pus la zid? Ba bine că nu! Poți foarte bine! Mi-l închipui, chiar, pe dl senator — căci din păcate e mereu previzibil — făcînd cu ochiul spre spectatori, pentru a semnala că dedicațiile în discuție erau doldora de șopîrle: „antidogmatic", „rîvna nemernică a întunericului" — care va să zică sub patinoarul de bale fremăta un ocean de nesupunere...

...Adesea, cînd încerc, creștinește, să identific partea respirabilă a lui Adrian Păunescu, cînd mi se pare că am datoria să caut în nebuloasa firii lui pe „aproapele" care trebuie asumat, nu găsesc argument mai bun decît că există și alcătuiri mai rele: că, de pildă, Adrian Păunescu nu e, totuși, Corneliu Vadim Tudor. Dar l-am văzut de atîtea ori suportîndu-l tandru pe mai tînărul său emul ca invitat în carnavalești emisiuni de televiziune, l-am văzut de atîtea ori răzgîind impertinența găunoasă, încurajînd impostura și cocoloșind țoapa, încît am sfîrșit prin a mă îndoi pînă și de ceea ce părea

axa sentimentului păunescian al fiinţei: orgoliul. Ce lipsă de orgoliu, într-adevăr, ce lipsă de inteligenţă, în fond, să accepţi vecinătatea unui sfîrîiac. S-ar zice că trunchiul nu sare departe de aşchie...

Plai cu boi, mai 2001

De la Spiru Haret spre România de Mîine, prin Aurelian Bondrea

Obscenitatea, ca toate marile stiluri, are istoria ei interioară: perioade, epoci, sub-epoci, momente de energie auroralã, de apogeu, și de rafinată oboseală alexandrină. Uneori, obscenitatea e stil oficial. Alteori — un fenomen subversiv, de underground. Există obscenitatea plebee, revoluționară, a nădufului gros, și obscenitatea de budoar, ipocrită, dantelată, furtivă. Dar să nu devenim pedanți. Înainte de a face clasificări, să colecționăm experiențe.

Obscenități pre-revoluționare

În „epoca de aur" a senzualului ascet Nicolae Ceaușescu, istoria obscenității a fost sincronă cu istoria propriu-zisă: apogeu de ambele părți. Legislatorul trăgea cu ochiul spre dormitorul cetățeanului pentru a-i doza performanța intimă după criteriul nevoilor demografice, așa încît, clipă de clipă, mîna partidului să fie simțită, ca un principiu regulator, pe pîntecele nevestei. Trupuri aseptice de copii erau carne de tun propagandistic pe stadioane supra-încărcate: un fel de viol colectiv în care Marele Pedofil scria pe zgură sau pe gazon lozinci nerușinat triumfale, folosindu-se de oameni cum se folosesc derbedeii de materia primă a vespasienelor pentru a mîzgăli pereții. Uriașe cozi gri sodomizau magazinele goale, întreținînd o atmosferă nevrotică,

de insatisfacție și culpabilitate. Minciuna ajunsese dezmăț, presa centrală, ca și literatura omagială, arătau a pornografie. O dată pe an trebuia să ne arătăm, la miliție, mașinile de scris, așa cum arătam în copilărie învățătorului unghiile și batistele. Din punctul de vedere al obscenității oficiale, a avea o mașină de scris era obscen. Trebuia să roșești și să te căiești ca de o practică inavuabilă. Pe scurt — și ca să nu mai lungim vorba — ne simțeam cu toții posedați de dimineață pînă seara, oricînd la dispoziția matroanei ideologice care lua, rînd pe rînd, chipul „cabinetului 1" sau al „cabinetului 2". Una din perversiunile de ultimă oră era legiferarea „contactelor" cu străinii. Prietenia cu un cetățean din afara țării, turist sau — ferească Dumnezeu! — diplomat, era clasată la „ilicit", ca agresarea unei minore. Eram, cu mic cu mare, suspectați de a fi înclinați să întreținem raporturi „inappropriate" cu tot ce mirosea a valută. Un popor întreg pe post de Monica Lewinsky *avant la lettre*. Ideea era că cine vede străini, le vinde pe nimic secrete. Marele secret, asupra căruia plutea suprema interdicție, era falimentul general. Era și singurul secret pe care îl știa toată lumea și pe care, deci, îl putea deconspira oricine. Așadar — nu era voie să ai de a face cu străini. Dacă greșeai, te expuneai, într-o primă fază, unor severe ore de dirigenție, iar apoi, în funcție de împrejurări și de încăpățînarea proprie, unor măsuri ceva mai radicale. Eu am greșit. Diverse instituții au început să mă certe. E ceea ce domnul Gabriel Andreescu numește colaborarea mea cu securitatea. La Ministerul Învățămîntului am avut parte de elita corpului de supraveghere morală a cadrelor: tovarășul Aurelian Bondrea. Personajul avea un soi de notorietate malignă, cum era și firesc pentru un funcționar superior care, ani de-a rîndul, girase conformitatea ideologică și etică a întregii dăscălimi românești. Se spunea că e plastograful calificat al diplomelor de înalte studii

ale Elenei Ceaușescu și că meritul acesta atîrna atît de greu la dosarul său, încît, chiar cînd oarecari potlogării i-au fost dezvăluite de *Scînteia* (ceea ce altora le-ar fi fost fatal), marele om a supraviețuit, rămînînd, impenitent, în funcție. Ei bine, mi s-a făcut onoarea să fiu dat tocmai pe mîna lui. M-a întîmpinat cu ștaif de stăpîn, ca unul care, primind sarcina, va fi răspuns, complice, „Lăsați pe mine!" Proaspăt ras, încostumat ca la nuntă, avea aerul curățel și întreprinzător al unui abil șef de sală. A fost concis, grav, pe un ton în care amărăciunea se amesteca — profesionist — cu avertismentul și cu presimțirea funestă. Esența mesajului său era următoarea: „Socialismul pe care l-am construit cu atîtea sacrificii a făcut din țara noastră o adevărată grădină. N-avem nevoie, în această grădină, de buruieni." Trebuia să mă aștept, deci, la o ecologică plivire, la o dramă de tipul izgonirii din Rai. Deocamdată, am fost izgonit numai din București și plantat cu forța într-o grădiniță moldovenească, lîngă Bacău.

Obscenități post-revoluționare

După revoluție, am uitat de tovarășul Bondrea. Mi-am spus că va fi fost plivit el însuși, alături de puzderia de trepăduși cu nume neverosimile care umpluseră scena înainte de 1989: Cenușe, Clătici, Căpudean, Necșoiu et Comp. M-am înșelat. Bondrea nici nu moare, nici nu se predă. Dimpotrivă: construiește noi și noi grădini, altoiește, recosmetizează, spală oameni și bani și devine patronul celei mai mari universități private din România. Ocupă ea un sediu modest, discret, care să nu sară în ochi? Nu, ci amplul și costisitorul sediu al noului palat al pionierilor, căruia nu i s-a găsit o mai bună întrebuințare. Poartă universitatea lui Bondrea numele marilor grădinari pe care patronul i-a slujit fără scrupule decenii întregi? Se numește ea Lenin, sau Elena

Ceaușescu, sau măcar Ilie Pintilie? Nu. Ea are nevoie, pe frontispiciu, de numele celui care a întemeiat învățământul românesc modern: Spiru Haret. Cît despre Fundația sub al cărei acoperământ Bondrea face educația noilor generații, care i-ar fi numele potrivit? „Vechea gardă"? „Trecutul glorios"? „Secera și ciocanul"? Nu, evident că nu. Fundația se va numi „România de Mîine". Un mod de a sugera, blînd, că vom avea tot ce-am mai avut, că viitorul e deja organizat, parcelat, „grădinărit", pe baza universalei competențe a unui mic comando de braconieri. Care e punctul lor tare? Educația. Munca cu tinerii. Ce s-a schimbat? Etica (adică un fleac!) și redistribuția echității socialiste, după criteriile capitalismului de partid și de stat. Aurelian Bondrea e un succes al privatizării post-revoluționare. Îmi amintesc că, prin '90 sau '91, am ascultat cu gura căscată opiniile unui expert american, dispus să refuze orice sprijin financiar Ministerului Învățământului (suspect, nu-i așa, de cripto-comunism), pentru a încuraja inițiativele particulare ale unui anume Bondrea, care duceau țara spre culmile economiei de piață și ale democrației. Obscenitatea e, prin urmare, în plină globalizare. Nerușinații din toate țările se unesc eficace și ne dau lecții. Lucrurile continuă însă să se complice. Nu vreau să mă opresc la lista profesorilor găzduiți de România de Mîine (un amestec multicolor, cu o singură trăsătură comună: solidaritatea conștiinței proaste în unele cazuri, a nesimțirii victorioase în altele). Dar, de mai multă vreme, pagini ample dintr-un prestigios cotidian au devenit spațiu publicitar pentru întreprinderea lui Aurelian Bondrea. „Rectorul" semnează pletorice eseuri vizionare în care e greu de spus ce e mai de plîns: stilul, gramatica sau ideile? Știu foarte bine că banii n-au miros, că pînă și un ziar de mare tiraj are nevoie de fonduri suplimentare. Dar „principialitatea", țeapănă îndeobște, a editorilor săi nu e mai puțin și-

fonată de concesia gogonată la care sînt dispuși, transformînd un activist cu alură de magaziner în reper al educației naționale. Decență? Patriotism? Respectul valorilor? Nu, ci pură și simplă obscenitate publică, infinit mai impură și mai nocivă, după părerea mea, decît poza deocheată și vorba fără perdea. S-ar zice că, simbolic vorbind, sîntem în țara lui Bondrea. El e beneficiarul revoluției din decembrie, el e emblema reușitei private și instituționale. Nimeni nu-i pune la îndoială legitimitatea, credibilitatea, competența. Nimeni nu se întreabă care e sursa uriașelor sale rezerve financiare. Lumea bună, gazetele, analiștii politici au alte treburi. Între timp — era inevitabil — Aurelian Bondrea pare să-și fi făcut și televiziune. Deunăzi, am descoperit siderat printre canalele la care am acces prin cablu un post numit „TVRM". În prima clipă, m-am temut că e detașamentul de avangardă mediatică al României Mari. Apoi am privit programele noului post și m-am confruntat cu interminabile prelegeri (semi)academice sub sigla „României de Mîine". Amicul ne-a pătruns, așadar, în casă și în gînd... Va citi (sau i se va semnala) textul acesta. Va avea, probabil, două tipuri de reacții: mai întîi, se va gîndi că buruienile de genul meu trebuiau stîrpite de mult și că vechiul regim a fost prea îngăduitor cu derbedeii. Apoi va surîde confortabil, spunîndu-și că, oricît s-ar agita „elitiștii" de teapa mea, afacerile lui nu mai pot fi periclitate. A fost bine plasat sub comuniști, s-a descurcat foarte bine și sub primul Iliescu și sub Constantinescu, înflorește și acum. Nu e el omul să fie „destabilizat" de anemica tranziție autohtonă. Mai ales că nu numai el a supraviețuit, ci o întreagă rețea: oriîncotro ai privi vezi numai prieteni. Pe la guvern, prin parlament, prin justiție, prin toate partidele politice (nu contează dacă sînt la putere sau în opoziție), te întîmpină figuri cunoscute, familiare, dătătoare de încredere și speranță. Țara n-a fost, cum

pretind naivii, pedeserizată sau cederizată. A fost bondrificată. Adică adusă într-o condiție în care diferențele dintre oameni cumsecade și lichele, dintre competență și șmecherie, dintre curățenie și jeg nu mai sînt semnificative. Ceaușescu n-a fost evacuat. A fost doar fărîmițat într-o legiune de mici dihănii nostalgice, în care spiritul lui subzistă fertil. Cu alte cuvinte, Ceaușescu a fost multiplicat prin diminutivare: în locul dragonului absolutist — o puzderie de șopîrle înfloritoare, specializate în toate speciile de relativism. Obscenitatea interioară a devenit condiția succesului și un discret semn de recunoaștere între membrii aceluiași cuib...

Plai cu boi, aprilie 2001

Ion Cristoiu demisionar

Domnul Ion Cristoiu s-a hotărît, peste noapte, să se retragă de la *Evenimentul Zilei*. Nu mai suportă „presiunea psihică" la care e supus datorită opiniilor sale prea radicale. Vrea să se (re)apuce de citit la Biblioteca Academiei. Își dăruiește toate acțiunile foștilor săi parteneri de presă și de afaceri. Un gazetar care a combătut cu atîta fervoare pentru transparență putea găsi explicații mai plauzibile. Domnul Cristoiu a suportat binișor lungii ani de „persecuție" din perioada Iliescu; ba chiar a arborat persecuția ca pe o insignă, pe frontispiciul ziarului. Nici sub Ceaușescu n-am asistat — din partea Domniei Sale — la vreun gest de exasperare. De unde, brusc, atîta fragilitate? S-ar zice că avem de a face cu o criză mistică: omul își împarte averile și alege recluziunea studioasă ca pe singurul destin care i se potrivește. În definitiv, de ce nu? Duhul Sfînt bate încotro poftește. Și e incontestabil că domnul Cristoiu are destule motive să fie un pic surmenat. A slăbit mult, cu o îndîrjire aproape fanatică, ceea ce — o spun în cunoștință de cauză — poate nevroza pe oricine. Apoi, a fost împins de împrejurări și de indigența contextului într-o postură care depășește cu mult posibilitățile sale reale. Încet-încet, el s-a văzut lider de opinie, analist politic de vîrf, expert național cu vocație enciclopedică. Chemat să-și dea cu părerea peste tot și despre orice, Ion Cristoiu a devenit micul nostru profet coti-

dian, un fel de „Brucan *du pauvre*", un fel de „*fast food*" al gîndirii politice jurnaliere. În momentele sale bune, el afișează o viclenie candidă, o perspicacitate de diletant „oț", care nu se lasă păcălit de șmecheriile politicienilor. Pricepe și îți explică. Un amestec de Cocoșilă și Dumitru al lui Nae, reveniți în poiana lui Iocan după cîțiva ani de învățătură la seral. Pentru un om de condei, mai ales pentru unul care crede că violarea unei găini sau înjunghierea vecinului sînt realități dostoievskiene, domnul Cristoiu manifestă o stingheritoare neglijență stilistică. Scrie și vorbește rudimentar, încît te cutremuri la gîndul că el e echivalentul autohton al gazetarilor de la *Figaro* și *Le Monde*, de la *Frankfurter Allgemeine* sau *Times*. E greu să nu fii incomodat psihic de eventualitatea unor asemenea asociații. Îmi pot închipui tensiunea lăuntrică la care s-a expus, în anii din urmă, domnul Cristoiu, încercînd să țină steagul mereu sus, să joace cartea „obiectivității" pînă la a abandona adevărul și buna-cuviință, să își asume, insomniac, o postură de mare putere, supra-ministerială, hiper-prezidențială, ultra-parlamentară, mai eficientă decît poliția și mai binefăcătoare decît Biserica. O asemenea cursă nu se poate termina bine, dacă nu știi să te retragi la timp. Domnul Cristoiu trebuie, deci, felicitat pentru sănătosul dumisale instinct. Dacă retragerea gazetarului e motivată în chip autentic, dacă ea nu camuflează inavuabile manevre de culise sau relansări premature în alte „afaceri", ea va da roade onorabile. În caz contrar, nu ne va rămîne decît să consemnăm o sminteală în plus, în marea, multicolora sminteală a tranziției, plină de tîlhari, victime și bufoni.

Dilema, 21–27 februarie 1997

George Pruteanu, sau despre manele și politică

Nu-mi plac manelele. Mă deranjează abuzul văicărelii, sentimentalismul siropos, melodia șerpească și ritmul de meterhanea. Dar mă deranjează, în primul rînd, faptul că cei care le cîntă, și mai ales cei care le ascultă par surzi. Dacă un amator de manele trece printr-o pădure, toată pădurea ascultă manelele lui preferate. Pe stradă sau la cîte un restaurant, decibelii lovesc apocaliptic. Radioul și televizorul se aud în tot cartierul. Mi se vorbește de dreptul (omului) de a asculta ce vrea, dar nu se ia în seamă dreptul meu de a *nu* asculta ce vor alții.

După o emisiune a lui Radu Moraru în care invitații erau doi maneliști și George Pruteanu, certitudinile mele au intrat, totuși, în derivă. Pentru că nu două linii melodice se înfruntau acolo, nu două opțiuni de gust ireconciliabile, ci două tipuri de umanitate. De o parte o anumită inocență incultă, iar de cealaltă o impură suficiență, încremenită cu degetul în sus, într-un gest de pedagogie acră. Inocența, după experiența mea, e, omenește, mai prețioasă decît cultura. Cultura conviețuiește fără dificultăți cu mișelia, cu cruzimea, cu perversitatea, cu lipsa de caracter, cu vanitatea, și chiar cu (dar ce spun „chiar cu", *mai ales* cu) prostia. Iadul e plin, cred, de lichele cultivate, după cum Raiul e plin, probabil, de analfabeți cu suflet curat. George Pruteanu s-a comportat pe tot parcursul emisiunii ca un băiat fin,

căruia îi place să smulgă aripile insectelor. Nu făcea greşeli de gramatică, avea frază, avea metaforă, avea lecturi, dar era brutal, prost crescut, în gravă carenţă de delicateţe sufletească. Dimpotrivă, Adrian Copilu' Minune şi Guţă erau cuviincioşi. „Noi vă respectăm, domnu' Pruteanu!" — au spus cei doi, fără ipocrizie, de cîteva ori, în timp ce preopinentul era agresiv, jignitor, orbit de sentimentul propriei competenţe. De la înălţimea intelectului său incontinent, el nu ezita să pomenească de mucegaiuri şi transpiraţii, prezente, care va să zică, la chefuri şi absente din ambianţa aseptică a bibliotecii. Lucrurile par evidente, dar nu exprimă mai puţin o psihologie de parvenit şi o vulgară uscăciune a inimii. George Pruteanu n-are dubii, n-are întrebări. El crede că a fi intelectual e a trăi în inflaţia răspunsurilor, a avea mereu la îndemînă referinţe solemne şi o inepuizabilă rezervă de dispreţ. George Pruteanu crede că a fi intelectual e a fi băiat deştept: a explica mereu prostimii cum stau, mă-nţelegi, lucrurile, ce e voie şi ce nu e voie. Rezultatul e un fel de prepotenţă cinică, la limita kitsch-ului.

Aş fi făcut toate aceste observaţii şi dacă nu l-aş fi cunoscut pe George Pruteanu, cu preistoria şi istoria lui, cu tribulaţiile lui aiuritoare. Dar din păcate îl cunosc, mai exact l-am cunoscut cîndva, pe George Pruteanu. Ne-am întîlnit, mai întîi, înainte de '89, la o precară casă a scriitorilor de lîngă Rodna. Era un interlocutor cordial, plin de umor, citit, cu un farmec oarecum provincial, dar indeniabil. După revoluţie a apărut la Bucureşti, cu vădita intenţie de a se „naturaliza" în elita metropolitană. Rastignac contempla, lacom, capitala. A început cu băţoase vehemenţe „opoziţioniste" foarte prizate în lumea bună a momentului. Mă certa că n-o iubesc destul pe Ana Blandiana. I-am oferit o cronică literară la *Dilema*. Era radical, anti-iliescist, cioclopedic. A pătruns în televiziune, ca grămătic

național. A avut succes. Dar vroia mai mult. Vroia carieră politică. A intrat la țărăniști. N-aveau anvergura potrivită pentru ambițiile lui. A simțit, inteligent, care e armăsarul cîștigător pe scena publică a patriei: retorica națională în toate versiunile imaginabile. A trecut la PSD. Între timp, fire complexă, a început să creadă sincer în propriile lui opinii și convertiri. L-am văzut spunînd enormități patetice în emisiuni de-ale lui Adrian Păunescu, l-am văzut umblînd retrospectiv, cu bidineaua, pe lîngă portretul lui Ceaușescu. A fost contra minerilor în iunie '90 și în septembrie '91, și îndrăgostit nebunește de ei în ianuarie '99. S-a bătut, volubil, cu stricătorii de limbă, cu ungurii, cu intelectualitatea nepatriotică. S-a înscris, în sfîrșit, în PRM. Ne-a explicat că el nu e „traseist", ci „autentic". Sincer cînd intră, consecvent cînd iese... E, adică, un caracter de beton: nu el se dă după partide, ci partidele sînt invitate să se dea după el. E un om de convingeri. Flexibile, ca însăși viața. El, rafinatul traducător al lui Dante, admiră, fără prejudecăți, finețea intelectuală a lui Vadim Tudor, el, anticomunistul tranșant de după „evenimente", se simte bine cu Ilie Merce. Ce evoluție! Ce *Bildungsroman*! Și nu la frageda vîrstă a adolescenței, ci în plină, fibroasă, presenescență! Mă întreb, de cîte ori îl văd, ce i s-a întîmplat de fapt? Se poartă ca un ticălos, dar nu mă decid să-l clasez ca atare. Se poartă ca un prost, dar știu că nu e prost. Poate că l-a smintit, ca și pe alți ieșeni, dezrădăcinarea. Poate l-a desfigurat orgoliul. Poate trece printr-o nevroză drastică. Există oarecari simptome, printre care alunecarea de la un debit verbal precipitat — l-a avut întotdeauna — la un soi de agitație spasmodică, insomniacă, cu efecte colaterale halucinatorii. Păcat de el! — îmi vine să spun, uneori. Avea calități! Dar cînd l-am văzut, în emisiunea lui Radu Moraru, lătrînd feroce la cei doi cîntăreți de manele, mi s-au ars toate siguranțele. Să te guduri

fericit, pe lîngă șeful unei haznale politice, să înfierezi trivialitatea ca suporter al unei gazete (*România Mare*), care și-a făcut din dejecție parfumul predilect, să te războiești cu manelele, cînd faci parte dintr-o orchestră politică față de a cărei performanță manelele curente par exerciții schubertiene, iată lucruri teribile, de nedigerat. Dragă George, dă-mi voie să-ți spun în amintirea întîlnirii noastre de la Valea Vinului: Adrian Copilu' Minune e un om de treabă. Tu însă ai ajuns un caraghios! Și, în raport cu el, un netrebnic.

Dilema Veche, 13–19 februarie 2004

Wagner, Picasso, Agathon, Cozmâncă

Invitat la o emisiune a Mihaelei Rădulescu, domnul Adrian Năstase a declarat, între altele, că, dintre păsări, îi plac vulturii, dintre compozitori, Wagner, și, dintre pictori, Picasso, mai ales cel din perioadele albastră și roz. Ar rezulta că gustul domniei sale merge către sublimități solemne, către melancolii diafane, mă rog, către fineţuri... Toată lumea știe că primul-ministru e un avid colecționar de artă și un om de lume. Te-ai aștepta să-l vezi înconjurat de o colecție de oameni pe măsura opțiunilor sale de gust: dialecticieni rafinați, spirite nobile și alerte, inteligențe suple, pe scurt, „domni" adevărați, convingători prin simpla lor apariție. În realitate, dl Năstase e înconjurat de ciudățenii. „Oamenii premierului" alcătuiesc o antologie a incalificabilului, o galerie de portrete halucinante, dinaintea cărora bunul-gust intră în comă. E greu de înțeles ce simte un estet cînd se vede reprezentat politic de nebuloasa Mischie. Cum să asculți Wagner și să-l pui pe listele electorale pe Bebe Ivanovici? Cum să conciliezi rozurile lui Picasso cu șmecheria de provincie a lui Hrebenciuc, cu vidul zglobiu al lui Agathon sau cu privirea oblică a lui Cozmâncă? Sigur că nici celelalte partide nu sînt scutite de accidente fizionomice indigerabile, dar seria de caricaturi livrată de partidul de guvernămînt n-are egal. Sînt mulți, sînt la vedere, sînt puternici. Sînt de o ineducabilă obrăznicie. Nu e vorba, pur și simplu,

de aspectul fizic, deşi ochiul unui amator avizat cum e dl prim-ministru nu poate să nu clipească rănit dinaintea cacofoniei formale. E vorba despre ceea ce aspectul fizic camuflează şi, deopotrivă, dezvăluie. Există urîţenii expresive, diformităţi impunătoare, strîmbătăţi şarmante. Nici Socrate, nici Cyrano de Bergerac nu erau prea arătoşi. Dar, peste chipul lor trecea adierea spiritului şi a onestităţii. Eroii noştri nu sînt urîţi, sînt *urîţiţi* de defectul gîndirii şi al caracterului lor. Sînt desfiguraţi de propria lor indigenţă. Vobesc incult şi trivial, se poartă mîrlăneşte, acţionează vicios. Sînt solidari în numele unui rebut de umanitate. Şi populează inflaţionar clădirile guvernului, ale parlamentului, ale primăriilor şi prefecturilor, ale tuturor instituţiilor publice. Ne strică serile perorînd bezmetic la toate posturile de televiziune, ne împuţinează sufletele şi ne pervertesc gustul. Ne sabotează speranţele, ne jignesc buna-cuviinţă. Nu mi-e greu să-mi imaginez ce ar putea răspunde dl Năstase. Ar spune, mai întîi, că politica nu se face cu juni-primi, ci cu oameni pragmatici, eficienţi, devotaţi cauzei. A umbla cu criterii de salon, cu exigenţe ideale, cu mofturi estetizante, e a cultiva un angelism inadecvat şi perdant.

Ideea aceasta nu e decît un perfid sofism şi creează un primejdios delir al promovării nulităţilor. S-ar zice că pragmatismul e neapărat pocit, iar eficienţa neapărat barbară. Că omul politic de succes trebuie să fie neapărat o otreapă. Această idee despre politică şi despre acţiunea publică ne afundă tot mai mult în marasm social şi patologie morală. Ea ne face să credem că în sfera politicului nu pot reuşi decît cinicii, că nu e nevoie de ţinută, de bună-credinţă şi de convingeri, ci doar de bădărănie, tupeu şi abilitate adaptativă. Cînd se aude o voce mai curată, „băieţii" cu experienţă ricanează: adulmecă victima. Se consolidează superstiţia că politicianul de vocaţie trebuie să muşte, să scuipe, să ragă.

Să dea la glezne, să mintă suveran, să te fraierească. Cine încearcă variante mai cuviincioase e un caraghios și va fi păpat cu fulgi cu tot. Dar priviți fotografiile miniștrilor și parlamentarilor europeni, priviți chipurile politicienilor români antebelici și veți vedea că nu e obligatoriu să faci carieră pe bază de schimonoseală și duhoare. Că pot da rezultate și simțul onoarei, distincția, civilitatea. Că, așadar, nu s-au brevetat, deocamdată, ca inevitabile, stilul mîrșav și mediocritatea. Un program politic urgent ar trebui să ia drept țintă asanarea politicului însuși. Ar trebui ca politicienii să aibă orgoliul de a fi decenți și să se preocupe nu de prostirea electoratului, ci de înnobilarea lui. Altfel ne vom ticăloși galopant, în ideea că trebuie încurajate țoapa, demagogul populist, derbedeul. Vom pretinde că Brătienii și Maniu sînt demodați, că soarta țării e pe mîini bune dacă la cîrmă sînt pezevenghi „funcționali" ca Micky Șpagă și că Octav Cozmâncă e un Ceahlău al administrației.

Al doilea răspuns probabil al dlui Năstase ar fi că una e gustul privat, alta e acțiunea de pe scenă. Poți foarte bine să asculți Bach în sînul familiei și să pregătești, „la serviciu", soluția finală. Pe de altă parte, nu există neapărat incompatibilitate între plăcerea de a citi Kant și pasiunea pentru iahnie. Într-adevăr, nu există: poți fi, în același timp, cultivat și gurmand. Ceea ce nu poți, fără a risca perversiunea, e să mănînci cîrnați cu frișcă sau să degușți, cu ohtături echivalente, oratoria lui Cicero și pe aceea a lui Vanghelie. Or, dl prim-ministru asta face. Iese la rampă și vorbește despre caviar, dar are buzunarele pline de țîri. Închide ochii pansiv, pentru a contempla abisurile Nibelungilor, dar în realitate, suspină după bancurile șui ale bietului Agathon. Pe termen lung, exercițiul acesta te poate sminti. Cîtă schizofrenie poate încăpea în două luntrii? Cît de departe poate să meargă dublul discurs?

Unele semne rele au apărut deja: un personaj „normal" ca Emil Hurezeanu n-a rezistat mult în anturajul guvernamental, iar un impostor semidoct ca C.V. Tudor trece, în ochii premierului, drept „un om cultivat"... Necazul e că opțiunile insului privat nu au efect decît asupra lui și a apropiaților lui, în vreme ce opțiunile unui șef de guvern au efect asupra tuturor. Urmărim, așadar, nu fără emoție, evoluția întortocheată a dlui Năstase. Cine va cîștiga, pînă la urmă, în inima (și în politica) sa? Picasso sau Tavi? Wagner sau șturlubaticul Dan Matei? Adrian Năstase surîzînd tandru spre Vest sau Adrian Năstase privind complice spre bîlciul autohton? Amorul pentru vulturi sau slăbiciunea pentru guzgani?

Plai cu boi, ianuarie 2004

Ce avem de spus

În România se vorbește mult. Sîntem un popor epic, liric, dramatic, gata oricînd să practice confesiunea, lamentația, memorialistica și bancul. Conversația e aproape un viciu, pasiunea istorisirii are o lungă tradiție. Strada e zgomotoasă, cîrciuma sau cafeneaua — suprapopulate. Avem ziare multe, posturi de televiziune înfloritoare, telefoane mobile pentru toate buzunarele. Dar avem chiar atîtea lucruri de spus? Dacă facem o fie și frugală socoteală, vom constata că între abundența discursului și consistența lui e o disproporție stingheritoare. Emisia sonoră compactă maschează un enorm vid de sens.

Să dăm mai întîi deoparte „formulistica", adică replica de rutină a fiecărei zile: „Bună ziua!" (cu varianta mai nouă: „o zi bună"), „La revedere!", „Ce mai faci?", „Bine, mulțumesc!" etc. Să scoatem din joc și uriașa cantitate de interjecții adjectivale pe care o manevrează, ca pe o nouă limbă, generațiile mai tinere: „*Cool*!", „Marfă!", „Super!", „Trăsnet!" ș.a.m.d. Dincolo de conotația superlativă, aceste cuvinte nu spun nimic. „Super!" poate fi și o femeie, și o bicicletă, și o iahnie, și un film, și o agreabilă stare interioară. În generalitatea ei, interjecția simplifică lucrurile, se dispensează de a mai comunica detalii. Nu te mai străduiești să fii cît de cît descriptiv, să deosebești între „fermecător", „tulburător", „surprinzător", „provocator",

„incitant", „copleşitor" sau mai ştiu eu cum. Spui „Super!" şi ai scăpat. Să lăsăm la o parte, în continuare, „frazeologia de întreţinere", setul de expresii curente, pe care le repetăm somnambulic de cîte ori se iveşte ocazia: „Sănătate să ne dea Dumnezeu, că restul nu contează!", „Dacă aş avea talent şi aş pune pe hîrtie prin ce-am trecut, ar fi mai ceva ca un roman!", „Am un mare defect: sînt prea bun!", „Degeaba te agiţi, te chinui, agonisești tot felul de fleacuri. Nu merită! Doar nu le iei cu tine în mormînt!". De un asemenea inventar sapienţial se foloseşte mai tot omul. Dar nu un subiect vorbitor e cel care rosteşte fraze ca acestea, ci duhul colectiv al poncifului, flaşneta repetitivă, impersonală, a unei comunităţi fără chip. Nu tu vorbeşti; se spune şi se răs-spune prin tine ceva gata spus, ceva care se tîrîie de generaţii prin gura tuturor.

Mai sînt nenumăratele împrejurări în care sîntem noi înşine conştienţi că n-avem nimic de spus, dar vorbim din pură politeţe, sau de plictiseală, sau ca să treacă timpul. Sau ca să părem inteligenţi. Sau pentru că ăilalţi sînt proşti. Vorbim, alteori, şi pentru că nu ne putem sustrage rîşniţei publice, care se învîrte de la sine. Mai devreme sau mai tîrziu, de voie de nevoie, ne aliniem. Aşa se explică, de secole, consideraţiile despre vreme, despre greutăţile vieţii, despre recolta proastă, despre tîlhăriile politicienilor, despre cum era pe vremuri, despre „la noi în familie" („Bine zicea bietul tata...!"), despre diete şi medici, despre revoluţie („Mi-amintesc ca acum: eram în Comitetul Central. Se trăgea..."), despre cum trece timpul („Parc-a fost ieri..."), despre tinereţe („Făceam şi noi destule nefăcute, slavă Domnului, dar totul avea o limită"), despre rochii drăguţe, coafuri nostime şi bărbaţi mitocani, despre femei fraiere, neveste imposibile, meciuri vîndute şi şprituri cu băieţii, despre Ialta, francmasonerie şi KGB, despre evrei („Să ne-nţelegem, n-am nimic cu ei!"), despre

unguri („Om fi noi cum om fi, da' și ei sînt apucați"), despre ce-ar trebui să facă guvernul, despre vecini (imbecili), despre soacre (acre), despre nepoței (geniali), despre Dumnezeu („Orice s-ar zice, trebuie să fie undeva o forță..."), despre popi (fățarnici), despre prețuri („Nu se mai poate!"), despre români („Deștepți, dar ghinioniști"), despre România („Ce-au, domnule, cu noi?"), despre viitor („Măcar copiii să apuce vremuri normale"), despre mîncare („Atîta plăcere mi-a mai rămas!"), despre climă („S-a dat peste cap de cînd cu experiențele nucleare"). Extrageți din morișca zilnică toată această pălăvrăgeală și țara se va cufunda în liniște. Iar de la o vreme, am putea reîncepe să gîndim articulat și să lucrăm cuviincios.

Jurnalul Național, 8 aprilie 2004

II
COMEDIA PRESEI

Gazetăria de tranziție

Decembrie 1989 a produs, între altele, o împrospătare radicală a sloganurilor. Două din ele — corelative — au ținut afișul de la bun început și sînt încă la modă: „nevoia de schimbare" și „înnoirea clasei politice". Nici o schimbare post-decembristă n-a fost — pentru exigențele noastre insomniace — suficient de înnoitoare. „Oamenii vechi" reapăreau la tot pasul, legile vechi supraviețuiau inerțial, mentalitățile vechi se dovedeau de neînlăturat. Abia alegerile din noiembrie 1996 păreau să garanteze, în sfîrșit, *marea* schimbare, schimbarea ireversibilă. Dar și acum am rămas nemulțumiți; am fi dorit transformări mai adînci, într-un ritm mai vioi. Cu toate acestea, cîntărit cu bună-credință, bilanțul global de după revoluție e impresionant: am schimbat Constituția, legea electorală, sistemul politic și bancar, am schimbat șefi de partide, elite financiare, directori de întreprindere, lideri sindicali, primari, prefecți; pînă la urmă l-am schimbat pe însuși președintele țării. Prinși în acest torent reformator, n-am observat că există totuși o categorie care — în mare — a rămas neschimbată, chiar dacă și-a modificat cu totul (și, adeseori, sincer) metodele, retorica, ideologia. E vorba de categoria *gazetarilor*. Tocmai ei, care au întreținut zgomotos discursul reformist și au cerut, sistematic, înlocuirea edecurilor, tocmai ei au rămas — nominal — aceiași! Nu înseamnă că n-au apărut și fi-

guri noi. Dar liderii de opinie, marii fabricanți de jurnale, vedetele sînt, în fond, oameni care s-au format și s-au afirmat sub vechiul regim; uneori talentați, uneori cumsecade, dar întotdeauna „adaptați" la regulile jocului totalitar, gata să profeseze toate „abilitățile", de la mica obediență pînă la marele compromis. Ni se pare inadmisibil ca scena politică să fie populată de vechi activiști, fie ei din prima sau din a doua garnitură, dar ni se pare normal ca presa să fie confiscată de profesioniștii vechiului organism de propagandă. Nici Ion Cristoiu, nici Cornel Nistorescu, nici Anton Uncu, nici Petre Mihai Băcanu, sau Mihai Tatulici, sau Sorin Roșca Stănescu, sau Dumitru Tinu și alții ca ei (ca să nu mai vorbesc de „consecvenții" Păunescu și Vadim și de armatele de articlieri obosiți de la *Dimineața* și de la defuncta *Vocea României*) nu sînt „oameni noi". Lucrul mi s-a părut izbitor cu vreun an în urmă, cînd, la o emisiune montată de Tatulici, i-am văzut alături pe toți cei care — după '89 — se distribuiseră oportun în direcții divergente: de la Octavian Știreanu pînă la Sorin Roșca Stănescu. Se alintau reciproc („generație de sacrificiu") și coagulau nostalgic în jurul lui Nicolae Dan Fruntelată — pe atunci ministru PDSR — invocat, alături de Nicolae Stoian, ca un soi de „erou fondator", ca un adevărat maestru, protector și șef de școală. Nu judec pe nimeni și nu-i pun pe toți în aceeași oală. Dar e un fapt că gazetarii prestigioși ai momentului au un aer comun, care ține mai mult de trecutul lor decît de viitorul nostru: un vag patos utecist, o abia reținută fervoare demascatoare, un anumit sentimentalism populist, exprimat frust, tovărășește. Cînd vor să laude, lingușesc, cînd vor să critice, înjură. E, de asemenea, un fapt că această echipă de „foști" domină la televiziune, la radio și în ziare comentariul politic cotidian. Sînt mai influenți socialmente decît politicienii și mai temuți decît ei. Au o scuză. Aș spune, aproape, că au o stranie

legitimitate: sînt „exponenţiali", sînt un eşantion semnificativ al „poporului", adică al nostru. Căci şi noi, noi care vrem schimbarea, care vrem în NATO şi în Uniunea Europeană, care vrem să transformăm ţara fără să ne transformăm prea mult noi înşine, sîntem tot cei vechi, cei care am consimţit, răbdători, la dictatură, care am moţăit prin şedinţe abominabile, am tolerat minciuna, frica şi nedreptatea. Gazetarii sînt ipostaza noastră publică, emblema „tranziţiei" noastre către noi înşine. Să nu le acordăm nici mai puţin, dar nici mai mult decît atît...

Dilema, 4–10 iulie 1997

O problemă de cadre

Jupîn Dumitrache: ...Toate le ştie, îmi place...
Ipingescu: Apoi dacă-i jurnalist...
(*O noapte furtunoasă*, Act II, Scena IX)

Într-un anumit sens, alegerile din 1996 au fost cîştigate de *România liberă*. Nu dau acestei afirmaţii nici o conotaţie polemică. E un fapt. Pînă să stabilim dacă faptul în sine e benefic sau nu, trebuie să luăm notă de evidenţa lui şi să-i cercetăm, lucid, justificările. Mai întîi să recapitulăm: purtătorul de cuvînt al Guvernului e domnul Eugen Şerbănescu, gazetar la *România liberă*. Tot din *staff*-ul originar al *României libere* a fost recoltată şi doamna Gilda Lazăr pentru funcţia de purtător de cuvînt al Ministerului de Externe. Şeful de cabinet al domnului Ion Diaconescu, preşedintele Camerei Deputaţilor, este doamna Roxana Badralexi, de la *România liberă*. Dan Preisz, de la acelaşi jurnal, e consilier guvernamental. La conducerea Serviciului Român de Informaţii a fost numit domnul Costin Georgescu, activ, încă din 1990, în echipa *României libere*, ca şi domnul Cătălin Harnagea, devenit, de curînd, şef al Serviciului de Informaţii Externe. Amintim, în treacăt, că şi domnul Băcanu, ca membru marcant al Alianţei Civice, a avut şi are de jucat un rol în trebile ţării, chiar dacă nu ocupă o funcţie anume. Un colaborator asiduu al aceleiaşi publicaţii, domnul Nicolae Prelipceanu, e şi el consilier, undeva la vîrf. Iată, aşadar, un inventar rapid, din care rezultă că *România liberă* a devenit, după alegeri, o adevărată pepinieră de cadre a noii guvernări.

Situaţiunea nu e banală. Nu e de imaginat ca guvernul Franţei să absoarbă redacţia de la *Le Monde*, sau ca serviciile secrete ale Angliei să fie încredinţate celor de la *Times*. Originalitatea noastră e, iarăşi, indiscutabilă. Ea se poate însă explica. În primul rînd, e limpede că alianţa cîştigătoare s-a simţit obligată să-şi recompenseze suporterii. Ne putem întreba, e drept, dacă într-un moment de criză naţională şi după şapte ani de luptă împotriva clientelatului politic, e înţelept să-ţi alegi colaboratorii după criterii care n-au neapărat de a face cu profesionalismul riguros. Dar, mă rog, asemenea „bonificaţii" politice se acordă, într-un fel sau altul, pretutindeni. În al doilea rînd, trebuie să recunoaştem că guvernanţii duc lipsă de oameni. Cei cincisprezece mii de reformatori competenţi despre care ni se vorbea în timpul campaniei electorale au intrat deja în legendă, fără să fi trecut pe la cîrma ţării. Fie că, în realitate, n-au fost încă identificaţi, fie că, solicitaţi, au refuzat să pună umărul, ei au lăsat loc liber pentru soluţii mai mult sau mai puţin improvizate. În al treilea rînd, e de observat că mentalitatea noastră post-revoluţionară — ilustrată şi de guvernanţi — atribuie jurnalistului, adică specialistului în *comentariu*, virtuţile *făptuitorului* optim. Nu putem decît să sperăm că lucrurile chiar aşa stau, că diletanţii vor învăţa repede şi bine să fie specialişti, că se poate alcătui echipa naţională de fotbal din reprezentanţii presei sportive. Miza e mare. Riscul e să descoperim că, asemenea junelui publicist Rică Venturiano, cei de la care aşteptăm salvarea n-au decît calitatea de a fi „băieţi buni, d-ai noştri", pricepuţi să combată reacţiunea. „Vorbeşte abitir, domnule, Ăsta e bun de dipotat" — proclamă Jupîn Dumitrache, cu ochii la articlierul de la *Vocea patriotului naţionale*. Şi adaugă apoteotic: „Cum combate el, poate să ajungă şi ministru."

Dilema, 8–14 august 1997

Stil gazetăresc

Era fatal ca libertatea post-revoluționară a cuvîntului să producă logoree. Și era firesc ca logoreea să lovească mai abitir acolo unde, prin definiție, cuvîntul tinde să devină inflaționar: în gazetărie. Numărul publicațiilor s-a mărit pînă la dambla, iar publicistica a devenit o hiper-profesie, rîvnită de toți. Peste noapte, o sumedenie de ingineri, medici, scriitori, juriști, studenți, filozofi, economiști, politicieni, vechi gazetari (uneori cu odraslele lor cu tot), preoți, pictori, oameni de afaceri și demi-monde — s-au apucat de presă. Ziaristica pare la îndemîna oricui, talentul de ziarist — o facultate înnăscută. Nu zic că în felul acesta n-au apărut pe firmament cîteva remarcabile înzestrări care, altfel, s-ar fi pierdut în anonimat. Dar mai frecvent e rezultatul opus: o puzderie de impostori zeloși ne intoxică zi de zi cu prezumția, mediocritatea și volubilitatea lor incultă. E o agresiune culpabilă la adresa cititorilor și un afront nemeritat adus profesiunii de gazetar. Ar fi ușor de făcut o antologie a diletantismului și a prostului gust care ne asaltează cotidian, din paginile — nici măcar destul de ieftine — ale jurnalelor. Frapează, între altele, două extreme stilistice, între care articlierii de duzină nu sînt în stare să găsească justa măsură.

1. **Abuzul didactic.** Gazetarul pe care îl avem în vedere cade victimă unui delir de competență și dema-

gogiei adiacente. Plasat foarte sus, deasupra prostimii dar și deasupra guvernanților, el știe, dojenește și dă sfaturi. E marțial. E îngrijorat. E fudul. Mustește de indicații, e ros de indispoziții și abundă în admonestări. Scrisul său aspiră la acreală normativă și morgă sapiențială. Sună cam așa: „Executivul trebuie să fie ferm... Fermitatea nu trebuie să însemne însă duritate... Guvernanții nu trebuie să uite că... Guvernul Ciorbea are datoria să fie la înălțimea încrederii acordate... Foarte bine că au luat măsurile care se impuneau... Guvernanții n-au ținut seama de avertismente și acum nu fac decît să culeagă ce au semănat... Au datoria să coboare zi de zi în mijlocul oamenilor și să le explice... E momentul ca... Era cazul să..." Textul e compus ca o mică oră de dirigenție, cu supraviețuiri caracteristice din formulistica județenelor de partid, cu platitudini pompoase, vigilențe amare, tromboane, tobe și bași. Cititorul candid nu poate decît să regrete, la sfîrșitul lecturii, că semnatarul unui asemenea text nu conduce trebile țării, că le lasă, crud, pe mîinile unor neisprăviți.

2. Abuzul satiric. De data aceasta, gazetarul în discuție își schimbă radical strategia. El nu mai oficiază pedagogic. Optează pentru stilul șfichiuitor. E vioi, sarcastic, săltăreț, plin de apropo. Politica e manejul bășcăliei lui isteațe, a grimaselor lui de „băiat deștept". Efectul care însoțește frecvent acest exercițiu este vulgaritatea. Autorul cultivă o colocvialitate de birt, genul „băi, guvernanților"; sau „păi care dialog, stimabililor?". Totul se scaldă într-o nonșalanță de țață emancipată. Interlocutorul e întîmpinat cu locuțiuni din repertoriul oralității joase („dumnealui se face că plouă"), sau al țîfnei de periferie („Ei, i-auzi!"). Din cînd în cînd, o ipocrită piruetă retorică („Mă-nșel?", „N-oi fi auzit bine?") sau o concesie șmecheră, în noul limbaj de lemn („Corect!").

Cînd scrii în acest fel nu contează dacă ai sau nu dreptate. Între a fi caricatura lui Pârvan, sau caricatura lui Caragiale, e mai bine să alegi asumarea cinstită a propriei inconsistențe și să taci din gură.

Dilema, 22–28 august 1997

Patologia transparenței

În geometria eticului, binele nu e, pur și simplu, *inversul* răului. Cu alte cuvinte, viciul nu e neapărat răsturnarea mecanică a virtuții, așezarea ei cu capul în jos. El implică, mai curînd, un defect de metabolism: nu un salt la extremă, ci o abatere de la „centru". Ucigașul comite, firește, un mare păcat, dar asta nu înseamnă că e suficient să nu ucizi, ca să ai un loc rezervat în Paradis. Faptul de a *nu* fi comis un asasinat nu te situează, necesarmente, în spațiul virtuții. Mai mult, faptul de a fi comis unul nu exclude, în anumite condiții, iertarea și mîntuirea.

Ceea ce vreau să sugerez e că terapia răului nu se poate întemeia pe un *exces* al binelui; mai exact, că binele fără măsură încetează să mai fie un bine. Să luăm cazul unei maladii morale care, la noi, a afectat, decenii întregi, sfera politicului: lipsa de transparență. Eram deprinși cu o formă de guvernare în care opinia noastră nu conta: informația, dezbaterea și decizia se petreceau într-un teritoriu la care nu aveam acces decît prin zvon și supoziție. Citeam ziarele pentru a ghici ce nu vroiau să spună. După o asemenea traumatizantă experiență era inevitabil să cerem politicii post-revoluționare transparență maximă. Dar tot inevitabil era să ne trezim combătînd opacitatea guvernamentală printr-o furie a demascărilor, a dezvăluirilor senzaționale, a indiscreției dezmățate, de natură să transforme exer-

citarea puterii într-o stranie variantă de exhibiționism și pe omul politic într-un neobosit histrion. După ce s-au exersat, sub dictatură, în arta de a nu spune nimic, sau de a minți impenitent, jurnaliștii au descoperit bucuria isterică de a spune orice, adică mai mult decît „totul". Ei au, măcar, scuza că se abandonează unei boli „profesionale". De neînțeles e, însă, disponibilitatea fără limite a politicienilor înșiși. Urmăresc, de mai multă vreme, emisiunile mai multor posturi de televiziune și constat, siderat, că miniștrii și parlamentarii noștri își petrec o bună bucată din viață stînd de vorbă, sub reflectoare, la diverse ore din zi și din noapte, cu mici comandouri de gazetari care reprezintă, s-ar zice, opinia publică. Dacă punem la socoteală și posturile de radio, interviurile presei scrise, conferințele de presă ale partidelor, ministerelor și guvernului, ne putem întreba, în chip legitim, cît timp le mai rămîne aleșilor noștri pentru treaba la care s-au angajat. Trăim într-o inflație nevrotică a comentariului. Obsesia de a povesti „deschis" ceea ce facem ia, pe nesimțite, locul datoriei de a face. Politicienii noștri au aerul — neverosimil — al unor indivizi cu foarte mult timp liber. N-am văzut nicăieri în lume o atît de masivă prezență a demnitarilor pe scena mediilor. Există, pretutindeni, știri despre activitatea lor, sau apariții decisive, legate de o chestiune concretă, la zi. Dialogul prelung, arborescent, asezonat cu telefoane „din public", cu glumițe de circumstanță și cu incriminări agresive e, în alte țări, un eveniment excepțional. La noi e spectacol cotidian. De teamă să nu treacă drept impopulari, netransparenți, neprietenoși cu „liderii de opinie", politicienii români sînt gata să piardă ceasuri întregi dinaintea camerelor de luat vederi și a microfoanelor. De la „ceaiul de la ora cinci" pînă la „milionarii de la miezul nopții", ei sînt într-o perpetuă cursă retorică. La cîte necazuri au pe cap, te-ai aștepta să-i vezi mai ocupați, mai

laconici, mai fără chef. Secretomania totalitară nu se anulează prin strip-tease democratic. Îți vine să spui, în bună tradiție revoluționară: „domnilor miniștri, domnilor parlamentari, fiți mai zgîrciți cu timpul și cu imaginea dumneavoastră. Faceți-vă că lucrați!"

Dilema, 7–13 noiembrie 1997

Meteo și „Camera de rîs"

Cînd nu abuzează de înscenări sadice, emisiunea „Camera de rîs" mă amuză. E o probă încurajatoare că umanitatea e încă veselă, vag bezmetică, infantilă. Și că e bine, din cînd în cînd (nu prea rar), să rîzi ca prostul. Există însă o prezentatoare care nu te lasă sub nici un chip să te prostești. Vrea să-ți explice de ce rîzi, să te pregătească să rîzi, să-ți ofere șansa de a rîde inteligent. Spune istorioare, face glumițe, se copilărește, se alintă, e drăgălașă și sprințară ca o felină la pubertate. Hărțuit, excedat de locvacitatea roză a fetei, preferi să renunți decît să digeri, o dată cu micul episod filmat, puzderia de fițe adiacente. Criza de statut a prezentatorului, a moderatorului în genere, e, de altfel, în televiziunile noastre, o boală cronică. Personajul care ar trebui să fie un intermediar înțelept și laconic, o prezență discretă, menită să-și pună în valoare invitații sau tema de care se ocupă, alege să se pună în valoare pe sine, să domine, pletoric, scena, să folosească orice prilej pentru a-și exhiba opiniile proprii, hazul propriu, finețurile sale de băiat deștept (sau de fată deșteaptă). Prezentatorul e ironic, expert, învăluit în nimbul victorios al „stăpînului". Ești la el acasă, ești un simplu figurant în marele lui spectacol. Magnanim, el îți dă cîte ceva din preaplinul personalității sale, te lasă să te bucuri, timid, de compania prețioasă a unei vedete.

„Stilistica" săltăreață a „camerei de rîs" e, prin urmare, simptomul unei mentalități difuze: prezentatorul nu prezintă, ci se reprezintă pe sine, moderatorul nu moderează, ci își dăscălește interlocutorii, îi pune la încercare și, la o adică, îi terorizează. Pe de altă parte, băşcălia, poanta, un fel de veselie factice — sînt de rigoare. Televizorul trebuie să fie, fără întrerupere, o „cameră de rîs". Vrei nu vrei, trebuie să te distrezi. Nu există informație urgentă, comunicare lineară. E întotdeauna timp pentru brizbizuri. Pînă și cei care debitează știrile reușesc, din intonație, din sclipiciul complice al ochilor, din întorsătura frazei, să se strecoare între mesaj și telespectator pentru a da emisiunii aura propriei psihologii. (Declar, în treacăt, că n-am înțeles niciodată relieful monden pe care îl capătă, pretutindeni, figura celor care citesc știrile. S-ar zice nu numai că ei sînt deținătorii privilegiați ai veștilor bune și rele, dacă nu chiar inventatorii lor, dar și că le revin în mod natural discernămîntul și puterea de a judeca și rezolva totul. Aerul competent și responsabil cu care citesc textul afișat pe ecranul din spatele camerei de luat vederi ne face să credem că avem de a face cu autorități guvernamentale, în perpetuă stare de veghe. Nu degeaba, dintr-un mai vechi sondaj de opinie realizat în Germania, a rezultat că aproape 60% din populația țării credea sincer că prezentatorul știrilor TV e totuna cu primul-ministru...)

Ingeniozitatea impetuoasă a realizatorilor de televiziune nu e însă niciodată mai deplasată, din punctul meu de vedere, decît în cazul rubricii „Meteo". E de neînțeles cum s-au decis „specialiștii" să trateze rubrica aceasta ca pe o rubrică de divertisment. Ideea ar fi că ultimul lucru care te interesează cînd privești emisiunea despre starea vremii este starea vremii. Mult mai importante sînt toaleta prezentatoarei, coafura ei, retorica ei, mișcarea ei scenică, anecdotica anexă, regia,

fasonul, „mizanplasu'". Despre vreme se vorbește mai curînd aluziv, șugubăț, așa încît să rămînă timp pentru lirism și bancuri. Fondatoarea acestui ghiveci „nostim" este, cred, simpatica Gianina Corondan. Aparițiile ei puteau provoca meteodependentului curios periculoase accese de depresie și frustrare. Informația era ambalată, de fapt camuflată, într-o scenetă nebunatică, astfel încît orice sens coerent, orice fapt meteorologic să se piardă printre accesorii. La sfîrșitul emisiunii, „beneficiarul" era perplex. Nu știa dacă va ploua sau nu, dacă va fi cald sau frig, dacă e iarnă sau vară. De fapt, nu știa despre ce a fost vorba, nu știa care au fost intențiile ascunse ale domnișoarei Corondan. În această variantă, rubrica meteo avea aspectul unei diversiuni. Un hibrid suprarealism post-modern venea, țopăind, asupra modestei tale inteligențe și asupra trivialei tale nevoi de a afla cum va fi cerul a doua zi. Trebuia să cauți în altă parte, pe alt canal. De cele mai multe ori fără noroc, căci televiziunile autohtone roiesc de oameni simpatici, gata să experimenteze. Așa a venit pe lume celălalt model meteo: modelul Oreste. Oreste nu e genul „artist", e genul „intelectual". Vrei să știi vremea de mîine? Așteaptă! Vei afla mai întîi ce părere are prezentatorul despre ultimele evenimente politice, vei savura delicateţurile sale satirice, ocheadele lui didactice, ascuțimea inteligenței sale. Nu se face, mă-nțelegi, să ceri date despre ploi și vînturi, înainte de a consuma cîteva idei. Pre-condiția unei bune prestații meteo este calitatea de analist politic. Iar cine nu gustă divagația e burghez. Platitudini despre climă poate să spună oricine; n-au decît să se ocupe de asta Hurezeanu, C.T. Popescu, Stelian Tănase. Noi, noi Oreste, avem alte preocupări. Noi venim seară de seară dinaintea națiunii pentru a o ține deșteaptă, pentru a o îmbogăți spiritual. Meschinele considerațiuni despre starea vremii se livrează expeditiv, la urmă, în regim de corvoadă.

Variantele mai puțin pretențioase ale programului meteo nu acceptă, nici ele, simplitatea comunicării directe. O sumedenie de băieți afabili și fete dulci țin, pe fundalul unei hărți care ar fi, în fond, suficientă, mici monologuri „drăguțe", de natură să ne informeze asupra vremii fără să ne traumatizeze prea tare. Telespectatorul e socotit, în mod tacit, arierat și hipersensibil. E luat cu binișorul, i se vorbește de niscaiva norișori nărăvași cărora, pînă la urmă, li se va veni de hac. O zi toridă e anunțată ca „frumoasă și caldă". Cel (cea) de pe ecran are reflexe de dădacă: te invită să-ți pui un pulovăraș mai gros și să nu-ți uiți umbrela. Dacă ai de gînd să ieși la plimbare, nu te speria de eventuale rafale de vînt. Totul colcăie de personificări ajutătoare, care transformă știrea într-un filmuleț (prost) de desene animate. Frigul se hotărăște să mai stea puțin cu noi, mai ales la munte, soarele își face pînă la urmă datoria, toamna ne șoptește la ureche, norii pleacă, înfrînți, spre est. Vîntul se răstește, descărcările electrice își fac mendrele, vremea bună își mai amînă puțin sosirea. Tonul general e colocvial și terapeutic. „Ce să vă spun? Mă tem că mîine ar fi bine să nu prea ieșiți din casă", sau „Nu vă necăjiți! Spre sfîrșitul săptămînii natura va ține cu noi". Te simți, mai tot timpul, pe un pat de spital, cu oarecari șanse de însănătoșire. Pronosticul e bun, nu ai de ce să te sperii. Nici pe vremea socialismului victorios nu era meteorologia atît de optimistă, atît de coafată încît „să ne meargă la suflet". Totul e cum nu se poate mai bine în cea mai bună dintre lumile posibile. Țineți aproape!

Plai cu boi, (8) august 2001

Privitor ca la *talk-show*...

Mă întreb în fiecare noapte, înainte de culcare, de ce pierd atîta vreme privind *talk-show*-urile diferitelor posturi de televiziune internaționale și mai ales naționale. Nu e nici măcar un viciu inavuabil, căci abia aștept, a doua zi, să comentez, între amici, cele văzute și auzite. Comentariul face parte din plăcere. Dar nu e propriu-zis o plăcere: sau, în orice caz, e o plăcere echivocă, de tipul scărpinatului: demarează, uneori, agreabil, dar sfîrșește cu zgîrieturi sîngerînde. Mă amuz și mă umplu de nervi. Mă amuz pentru că spectacolul e spectacol: portrete, replici, Lache și Mache, noi și dumnealor, panseuri enorme, solemnități, mîrlănii, mofturi, „ce-am avut și ce-am pierdut", vocea patriotului naționale, telefonul telespectatorului român indignat sau omagial, mă rog, lume, lume, lume, criză teribilă, „am trăit s-o vedem și pe-asta". Mă umplu de nervi, totuși, pentru că, în genere, se vorbește mult, confuz și incult, într-o românească debilă, în care sechelele limbii de lemn socialiste se îmbină nefericit cu jargonul de birt și cu o emotivitate de stadion, devenită pasiune politică. E plin de nesimțiți, de limbuți obraznici, de impostori veseli. Unii sînt atît de nătîngi, încît par nebuni. Tonul general e de suficiență irresponsabilă și vulgaritate. Atunci de ce mă uit?

Mă uit, ca multă lume, de oboseală: e tîrziu, nu pot încă să dorm, nu pot nici să lucrez și atunci zac, prost

dispus, în fața televizorului, așteptînd să mă intoxic pînă la capăt de vacuitatea încă unei zile risipite. Mă uit să văd pînă unde se poate merge, dar și cu speranța vagă de a avea, în cele din urmă, o surpriză plăcută, reparatoare. Mă uit amețit de tulburarea vremurilor, de zăpăceala oamenilor și a instituțiilor, de explozia canoanelor și a ierarhiilor. Mă uit pentru că îmi plac filmele ieftine: cele la care rîd ca prostul, cele la care mă sperii ca un copil și cele cu bătăi zdravene. Mă uit fiindcă sînt, uneori, răutăcios și mă amuză deriva altora. Mă uit, cu alte cuvinte, bucurîndu-mă, în chip perfid, că nu eu sînt acela care se dă în spectacol. Mă uit de frică să nu ratez o întîmplare sau o știre esențială, sau pentru că savurez, cu oarecare lașitate, postura celui care stă deoparte și judecă, în loc să participe și să rîște. Mă uit, din cînd în cînd, cu o pasiune de colecționar balzacian, alteori cu clasica zeflemea de Gambrinus. Dar mă uit și decerebrat, stupid, încasînd pasiv toate nemerniciile. Mă uit pentru că n-am mai avut niciodată ocazia să văd atîtea *talk-show*-uri, pentru că mi-e lene să mă mut de pe fotoliu în pat, pentru că nu e altceva de văzut, pentru că nu-mi vine să cred ce văd. Mă uit gîndindu-mă la altceva, sau pur și simplu pentru că e o bună ocupație anexă cînd vrei să mănînci alune. Mă uit ca să mai amîn un pic vreo obligație apăsătoare (de pildă aceea de a-mi scrie editorialul), sau sub pretex că am nevoie de un subiect pentru editorial. Mă uit pentru că tocmai m-a sunat un amic să-mi spună că ar fi bine să mă uit. Mă uit de plictiseală, de tristețe, de îngrijorare. Mi se întîmplă să mi se facă milă de cei de pe ecran (chiar cînd mă irită), de mine, de noi toți. Mă uit așa cum vă uitați și dumneavoastră, așa cum se uită toată lumea. Nu știu de ce mă uit. Mă uit pentru că sînt și eu român, mai mult sau mai puțin onest, pentru că, vrînd-nevrînd, fac parte din spectacol. Nu întîmplător, jumătate din telespectatorii care

îl caută pe domnul Tucă sună la mine: „Antena 1" are 230.18.44, iar eu am 230.14.88. Atingeri fortuite sau digitații pripite mă fac victima unor lungi discursuri și a unor întrebări urgente, destinate „Milionarilor de la miezul nopții". Trebuie să-mi schimb numărul de telefon. Dar pînă atunci, dacă tot nu sînt lăsat să dorm, mă uit.

Dilema, 26 decembrie 1997

Regulile dialogului

După cincisprezece ani de democrație, de talk-show-uri, de dezbateri parlamentare, ar fi trebuit ca civilizația dialogului să devină și la noi monedă curentă. Ar fi trebuit să regăsim calmul dezbaterii, asumarea diferenței de opinie, sportivitatea disputei. În realitate, n-am recuperat decît voluptatea *taclalei*. Taclaua joacă, în Balcani, rolul unui ingredient retoric destinat să însoțească și să amplifice plăceri care n-au nici o legătură cu ideile: plăcerea unei mese bune, a unei petreceri la cafenea, între prieteni, sau, pur și simplu, plăcerea de a nu face nimic, afișînd, totuși, un aer inteligent. Nu contest farmecul taclalei, cordialitatea ei mediteraneană, metabolismul ei destins, de siestă mentală. Ea exclude însă, prin definiție, orice dialectică și, mai ales, orice căutare. Taclaua trebuie să fie odihnitoare. *Stai* de vorbă. Adică nu te agiți, nu te frămînți să ai dreptate, nu alergi insomniac după adevăr. *Stai*. Participi la un joc fără miză epistemologică, un joc din care nimeni nu vrea să iasă cîștigător. Dialogul e mai pretențios. El presupune confruntarea unor interlocutori cu opinii diferite și efortul colocvial de a obține un adevăr care diferă, eventual, de toate opiniile exprimate. Dialogul implică disponibilitatea fiecăruia de a ieși în întîmpinarea celuilalt, capacitatea de a fi receptiv față de punctul de vedere advers, pasiunea investigației dincolo de orice narcisisme și vanități. Dialogul nu vrea nici el să

producă un cîștigător, dar vrea să ajungă la un cîștig. Un dialog care revine la punctul de pornire e pierdere de vreme.

Realizarea unui dialog veritabil începe cu alegerea interlocutorilor. Mai întîi, ei trebuie să nu fie de acord. Unanimitea e moartea dialogului și dacă, de exemplu, Grupul pentru Dialog Social nu și-a valorificat deplin potențialul e pentru că membrii lui au trăit ani de zile în euforia aceleiași păreri. Părerea „corectă". Pe de altă parte, dialogul nu e posibil nici dacă deosebirile dintre cei care îl poartă sînt ireductibile. Dialogul dintre un pinguin și o vulpe e o utopie. Participanții la dialog trebuie să fie de calibru egal, să împărtășească valori comune, să accepte reguli și principii echivalente. Nu e recomandabil să inviți la dialog reprezentanții unor lumi care se ignoră reciproc sau, mai rău, care se disprețuiesc reciproc. Dialogul e de negîndit fără *instituția respectului*, fără deprinderea unei atente considerări a celuilalt. Virtutea cardinală a dialogului e *facultatea de a asculta*. Vorbăria, discursul torențial, locvacitatea paranoică sau vedetismul incontinent exclud perspectiva unui dialog izbutit și poluează în chip iresponsabil spațiul public. Cunosc un șef de partid a cărui inaptitudine pentru dialog poate sluji drept material didactic nu numai pentru facultățile de politologie și jurnalistică, ci și pentru spitalele de boli nervoase. Omul are, în orice dezbatere, comportament de flașnetă: clămpăne abundent și monoton, acoperind orice interlocuție cu debitul său fetid, de precupeață isterică.

Un venerabil dialectician mi-a atras atenția mai demult că dialogul e imposibil și atunci cînd interlocutorii sînt oameni de *convingeri și obediențe ireconciliabile*. N-are nici un rost să pui față-n față un credincios și un ateu, un marxist și un platonician, un homosexual militant și un heterosexual inflexibil. Fiecare va pleca acasă convins că are dreptate și că celălalt e defect. Cu asta

atingem însă o chestiune metafizică. Și, pentru noi, deocamdată, inactuală. Nu inflația, și intransigența convingerilor blochează, în România, dialogul civilizat. Deocamdată, avem probleme de abecedar. Trebuie să facem saltul de la manierele meciului de categoria B la exercițiul *bunelor* maniere. De la gratuitatea taclalei, la comunicarea sobră și responsabilă.

Jurnalul Național, 18 martie 2004

III
MEMORIA OBSCENITĂȚII

Dedicația ca gen literar

Ca orice punere în scenă a afecțiunii, dedicația e, prin definiție, ipocrită. Evident, cînd autorul se adresează rudelor, prietenilor sau vreunui personaj căruia îi datorează recunoștință sau respect sincer, ipocrizia e minimală. Dar o anumită afectare stilistică, un fatal declarativism sînt greu de evitat chiar și în asemenea cazuri. E nevoie de talent, tact, inspirație și autenticitate pentru a compune o dedicație credibilă, fără tarele paradei convenționale, fără solemnități și hiperbole stingheritoare. Ar fi de așteptat, prin urmare, ca, răsfoind o colecție de dedicații oferite cuplului Ceaușescu, să întîlnim cantități enorme de oportunism fad, de ipocrizie conformistă, de emotivitate trucată. Nu vom pretinde că asemenea performanțe lipsesc. „Modestul" omagiu, „înaltul" sau „profundul" respect și, în genere, toată recuzita lingușelii crase apar la tot pasul, sub semnături mai mult sau mai puțin prestigioase, mai mult sau mai puțin neașteptate... De multe ori, însă, dai peste o materie al cărei semn distinctiv pare sinceritatea. În cele ce urmează, vom oferi mostre ale acestei categorii. Nu scatofagul comun ne interesează, cel care, dedicînd o carte familiei prezidențiale, pare a se conforma unei obligațiuni administrative. Ne interesează scatofagul „contributiv", cel care vrea să iasă din rînd, să fie original și umed, să se tîrască ingenios și să se gudure înaripat. Ne interesează nu nerușinarea

birocratică, ci obscenitatea ofensivă, fără măsură, în care distincția dintre fals și adevărat devine irelevantă. Rareori ne-a trecut prin mîini un mai sufocant amestec de sentimentalism vicios, sminteală și prostie. Să judece cititorul dacă exagerăm sau nu.

Am avut acces la textele citate mai jos datorită domnului Alexandru Popovici, care a avut inteligența și umorul de a le colecta. Îi mulțumesc.

Iată, mai întîi, o dedicație fluvială, prilejuită de ziua de naștere a conducătorului: (Respectăm, firește, ortografia și punctuația autorilor citați.)

„Cel vrednic și nevrednic, / Astăzi au dezlegare, / Să te slăvească Doamne / Și îți urăm cu toții / Să ne trăiești Stăpîne / La mulți ani Crai Nou, / La mulți ani Prometeu, / La mulți ani Bunăstare, / La mulți ani Lumină, / La mulți ani Bucurie, / La mulți ani Simfonia munților de brad, / La mulți ani Murmur de ape, / La Mulți ani Vuietul lor, / La mulți ani Înțelepciune, / La mulți ani Mîndrie, / La mulți ani Zîmbet de copii care trăiesc în pace / La mulți ani Dreptate, / La mulți ani Bogăție / La mulți ani demn Bărbat, / La mulți ani Soț și Tată, / La mulți ani Fiul Țării, / La mulți ani Vise-nplinite, / La mulți ani Cunună de lauri și Victorii, / La mulți ani Soare al Păcii, / Și al nostru Domnitor."

Există, însă, și variante comprimate, de un laconism monumental: *„Domnului* (sic!) *Nicolae Ceaușescu, Eminescul politicii."* Politica este însă departe de a fi domeniul privilegiat al competenței prezidențiale. Toate profesiunile visează să beneficieze de înaltul patronaj al mirandolianului ilegalist. De pildă, filozofia: *„Mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, Îngăduiți-mi, în locul unei dedicații protocolare, mărturisirea că pentru mine, ca om comunist și ca filosof marxist, Dumneavoastră, ca om comunist și ca un gînditor marxist de frunte al epocii noastre, reprezentați un model nu numai rațional dar și afectiv de gîndire și comportament. Cu sentimente de adînc respect*

și sinceră afecțiune, acest modest omagiu." Sau: *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu. Vă prezint, cu dragă inimă, aceste încercări de a arunca o privire materialist dialectică asupra celor mai noi descoperiri din științele naturii și reflectarea lor în teoria cunoașterii, cu vii mulțumiri pentru tezele ce le-ați elaborat în acest domeniu în expunerile Dvs. și pe care le-am folosit din plin în lucrare."*

După filozofie, vin la rînd științele economice: *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu, Secretar General al partidului, care a fundamentat un strălucit model de abordare a raportului dintre acumulare și consum, din care m-am inspirat permanent în elaborarea variantelor de prognoză prezentate în această lucrare."* Urmează profesorii: *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu, admirația sublimă a omului de la catedră."* Turiștii: *„Vă rog să-mi îngăduiți, stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, să vă ofer această modestă și primă carte a mea (...) o carte despre oamenii ce le e drag să urce pe Nehoiul..."* Agronomii: *„...Scumpe tovarășe Ceaușescu, vă ofer cu deosebită considerație și condescendență o modestă lucrare de ergonomie în agricultură, cu aplicații practice deduse din cei peste 20 de ani de activitate direct productivă în agricultura de stat, menită să contribuie la diminuarea efortului fizic și îmbunătățirea în continuare a condițiilor de lucru a oamenilor muncii care își desfășoară activitatea în agricultură."* Muzicologii: *„...respectuos omagiu și adîncă prețuire din partea autorului care a urmărit cariera muzicală a unui fiu al clasei muncitoare, marele cîntăreț Leonard."* Epigramiștii: *„...pentru cel mai iubit fiu al poporului din partea unui scriitor comunist care dorește să-și aducă contribuția prin acest scurt și eficace gen literar — epigrama — la formarea unei noi conștiințe socialiste."* Fabuliștii: *„...această carte cu fabule, prin care un scriitor comunist speră să-și aducă modesta-i contribuție și pe această cale la desăvîrșirea construcției socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră dragă."* Romancierii: *„În semn de înalt omagiu, Excelenței sale, Tovarășului Nicolae Ceaușescu,*

simbolizînd în roman, în conștiința poporului nostru, ziua de Luni care a urmat după «viscolul» înlăturat de Domnia Sa." Alte domenii revin, pentru o distribuție echilibrată a competențelor, Elenei Ceaușescu. De exemplu fotbalul: „*Tovarășei Elena Ceaușescu, al cărei spirit de justiție, a cărei sensibilitate și autoritate umană creează cadrul de care are nevoie și fotbalul, ca orice încercare de a aduna laolaltă oamenii, energiile, pasiunile, adîncul omagiu al celui ce trudește în sport, lovindu-se mereu de toate pragurile, pentru a înțelege adevărul.*" Tot primei doamne se adresează medicii, care îi dedică „Sistemul arterial aortic", arătînd că „valvele și arterele artificiale" nu ar fi devenit „realizări" fără ICECHIM, adică fără dînsa. Medicilor li se adaugă geografii, care o informează pe mult stimata tovarășă academician despre faptul că „*geografia românească din perioada construcției socialiste participă tot mai mult la cunoașterea și soluționarea multor probleme de teren, intim legate de programul de dezvoltare multilaterală a României moderne.*" Ca de la femeie la femeie, o traducătoare de lirică asiatică scrie: „*Dacă aș fi rămas acasă, în satul meu din inima Bărăganului, alături de cei șase frați și de bunii și bătrînii mei părinți, V-aș fi trimis în dar o pîine mare și bine crescută, rumenă și aromitoare. Acum, Vă rog să-mi îngăduiți gestul de a vă oferi simbolul strădaniilor mele de a pătrunde tainele adînci ale poeziei antice chineze.*" Tot o natură lirică, bărbat de această dată, încheie o mai lungă dedicație astfel: „*Ca un omagiu pentru femeia română dintotdeauna și în primul rînd pentru dumneavoastră, stimată Tovarășă Elena Ceaușescu — închin ciclul «Dochia», în care am încercat să îmbin legendele despre neînfricata fiică a lui Decebal cu obiceiul mărțișorului care, dintre toate popoarele lumii, îl avem numai noi.*"

Ar fi, totuși, trivial să se creadă că poezia nu se adresa decît cabinetului 2. Cabinetul 1 e în egală măsură vizat, uneori cu un fel de complicitate. Poetul scrie președintelui ca unui confrate:

„...Scriitorului de seamă al neamului nostru, însemnul cel mai profund de respect..." Sau: *„Lui Nicolae Ceaușescu, Poet de discretă sensibilitate, finețe calorică intimă și mai ales de înaltă cuprindere a înțelegerii spiritualității românești care a creat acest stat autohton. Omagiu marelui patriot care se alătură voevozilor."* Contaminați de aura lirică a destinatarului, toți autorii de dedicații sucombă, de altfel, sub inspirațiune. Unii simt în mînă „fosforescența condeiului", alții scriu cu „condeiul muiat în curățenia cugetului", alții se simt absorbiți în „atmosfera de deplin urcuș" creată de conducător. *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu, cea mai modestă dovadă de dragoste, dublată însă de iubirea ce i-o port..."* — oftează, halucinat, semnatarul unor „Imnuri orfice". Se vorbește de „înflorirea multilaterală" a României, de strădania prezidențială „de a ridica patria lîngă vulturi". *„Un om a cărui origine plugărească se pierde în noaptea vremurilor"* își dăruiește „paginile simple" celui *„hărăzit să fie arhitect de lumină peste noroaiele trecutului"*. Un altul îl roagă respectuos pe marele bărbat *„să-și descrețească fruntea atît de brăzdată de grijile patriei"*. În alt loc, un citat din Camus e manevrat emfatic pentru a omagia capacitatea șefului de a iubi „fără măsură" (*hélas! n.m. A.P.*). Un poet desfigurat de admirație și afecțiune se adresează secretarului general *„cu grație, cu duioșie, cu delicatețe și melancolie..."* Scriitorii se simt copleșiți, diminuați, deprofesionalizați de prezența suverană a *„celui mai brav bărbat al planetei"* (*„comunist de esență superioară, stejar nemuritor"*): *„Noi, cei care încercăm să ne numim scriitori, cu toate că și prin activitatea noastră literară tot poporul român este acela care hotărăște cine este și cine nu este scriitor, pe baza aleanului și a idealului social pe care l-am cîntat, ori l-am descris, noi scriitorii membri de partid urmărim cu entuziasm înflăcărat ceas de ceas și clipă de clipă activitatea Domniei Voastre. (...) Vă rog să-mi îngăduiți să Vă mărturisesc că și eu, ca scriitor, simt că există*

în această țară minunată, o sevă înoitoare care circulă într-una de la Domnia Voastră înspre sufletul nostru și de la noi înspre Domnia Voastră (...) Această sevă înoitoare este razim și nădejde pentru victoriile socialismului din România și, cine vrea să înțeleagă cinstit, își dă seama că este în folosul sistemului mondial socialist." Nimeni nu pare dispus să rămînă în afara acestui amețitor carusel omagial, de vreme ce e planetar. Planetar, care va să zică județean. Cutare scrie „din tot sufletul lui de slătinean", cutare „din inima sa moțească", un al treilea „din partea unui argeșean". Cineva se recomandă, într-un insolit amestec de elan social și precizie geografică, drept *„primul intelectual dintr-o familie de țărani din comuna Bărăciția, satul Dobra, județul Mehedinți, actualmente profesor la Sfîntu Gheorghe, Covasna"*. Minoritățile conlocuitoare se unesc — fericite — cu iureșul majoritar: *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu, acest roman despre prăbușirea Imperiului Austro-Ungar, despre suferința celor oprimați, despre revolta celor ce au suferit și despre nașterea unei alte lumi, care nu putea fi însă cea dreaptă, o carte ale* (sic!) *autocriticii naționale maghiare, scrisă deci în concepția umanismului maghiar, care a înfierat asuprirea națiunilor minoritare, asuprirea românilor* (ah!), *și a înțeles nașterea noilor state naționale din Bazinul Dunărean — deci și ale* (sic!) *României din secolul XX — ca o legitate inevitabilă al* (sic!) *istoriei, o carte socotită singulară în toată literatura de limba maghiară prin sinceritatea ei totală."* Unele dedicații fac apel la sibilinice împrejurări biografice: *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu respectuos omagiu, în amintirea unui circuit comun prin țară, într-o perioadă de ascuțită luptă de clasă..."* Sau: *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu* etc. etc. — *Omagiul respectuos și devotat al autorului acestor trăiri dramatice din timpul eroicelor lupte pentru triumful socialismului, în timpul marei revoluții din Octombrie 1917, cînd am avut fericirea de a cunoaște personal pe marele Lenin, transmițîndu-i un mesaj."* Febra dedicațiilor capătă, în-

cet-încet, dezvoltări baroce. Cînd autorul nu e destul de prompt sau e în imposibilitate de a ponta, se găsește imediat o soluție de înlocuire: *„Tovarășului Nicolae Ceaușescu, conducător iubit al partidului și statului nostru — din partea soției celui care a semnat-o!"*

În sfîrșit, ca și cum recolta omagială ar fi săracă, membrii clanului suprem sfîrșesc prin a se firitisi între ei. Iată o dedicație a generalului-locotenent dr. Ilie Ceaușescu către nepotul său Valentin Ceaușescu: *„Lui Valentin, cu deosebită stimă și multă considerație, cu sincere mulțumiri pentu contribuția determinantă adusă la succesele echipei de fotbal a armatei, la prestigiul fără precedent al fotbalului românesc și implicit al României Socialiste."*

*

S-ar zice, după asemenea exemple, că dedicația omagială se mișcă strict în teritoriul *comicului* (involuntar). Dar să nu neglijăm dimensiunea ei *tragică*. Căci dincolo de lingușeala ridicolă, de stupiditatea candidă, de avatarurile hilare ale limbii de lemn, dincolo de conformismul înflorat al proștilor, iese la iveală mizeria unui sistem care nu s-a mulțumit să utilizeze mediocritatea și slugărnicia, ci a schimonosit talente incontestabile, prestigii reale, inteligențe superioare. În astfel de cazuri nu mai e nimic de rîs. Și nu ca o „demascare" trebuie citite rîndurile care urmează, ci ca un *lamento* nevindecabil pe marginea totalitarismului. Oroarea se arată cu sporită intensitate, cînd victima ei e valoarea, **calitatea** umană. Nu ne vom grăbi, deci, să aruncăm piatra în obrazul celor care au cedat sufletește într-o ambianță absurdă. Vrem doar să semnalăm, o dată mai mult, dimensiunea copleșitoare a acelei ambianțe, irezistibila ei perversitate.

Vom trece peste mostrele de „devotament" previzibil, semnate de profesioniști ai compromisului din ca-

tegoria Victor Tulbure, Aurel Baranga, Al. Voitin(ovici), Mihail Davidoglu, Ion Brad sau, dintre cei activi pînă în ultima clipă a regimului, Traian Iancu și Ion Potopin. Aici nu e vorba de conștiințe siluite, de asfixiante drame interioare. E vorba, pur și simplu, de un servilism inerțial, eventual cinic, devenit, în unele cazuri, o a doua natură. Nu vom acorda multă atenție nici gesticulației omagiale subînțelese, derivînd aproape mecanic din exercițiul unei demnități publice sau al unei angajări politice exprese. Era mai mult sau mai puțin inevitabil ca Miron Constantinescu să compună dedicații de protocol (*„omagiu prietenesc"*, *„veche și constantă stimă"* etc.). La fel, George Macovescu, fie ca ministru de externe, fie ca președinte al Uniunii Scriitorilor (*„Tovarășului Nicolae Ceaușescu, pentru că trăiește atît de intens farmecul pămîntului românesc"*). Nici Mihnea Gheorghiu nu se putea sustrage, în calitatea lui de președinte al Academiei de Științe Sociale și Politice, micului balet encomiastic — căruia îi dă, totuși, uneori, o notă personală (*„Tovarășilor mei dragi..."*), cu utilizarea recurentă a termenului *„afecțiune"*. În aceeași categorie, i-aș trece pe D.R. Popescu (președinte al Uniunii Scriitorilor), Valter Roman (Director al Editurii Politice), Dumitru Ghișe și Virgil Cândea.

Un caz aparte este Leonte Răutu. Dedicațiile sale rămîn în limitele convenționalului, dar, alături de ele, se găsesc, uneori, un soi de note bibliografice, puse în carte pe o foaie separată. Aceste note nu adoptă stilul festiv sau subaltern. Ele cultivă, mai curînd, răceala indicativă a rapoartelor de serviciu. Semnatarul rămîne, pînă la capăt, un competent funcționar superior, hotărît să nu piardă nici un prilej pentru a furniza șefului său o informație utilă, cu tonul vag protector pe care îl dă un anumit ascendent intelectual. Iată un exemplu (avem de a face, se pare, cu o culegere de documente cu circuit închis): *„Tov. Ceaușescu* (a se observa pre-

scurtarea „funcțională"). *Dintre numeroasele documente deosebit de interesante, cuprinse în această culegere, atrag atenția în mod special asupra cuvîntării lui Molotov din 31 octombrie 1939, unde se preconizează revizuirea noțiunii de «agresor» și «agresiune» și se declară* ***absurd*** *și* ***criminal*** *«războiul ideologic pentru nimicirea hitlerismului» (vezi pag. 373–376). De menționat de asemenea discursul lui Molotov cu privire la încheierea Tratatului sovieto-german (pag. 273), în care sînt criticați «unii oameni cu vederea scurtă, atrași de o agitație anti-fascistă simplistă», și se declară că acest tratat «marchează o cotitură în dezvoltarea Europei». Această culegere cuprinde, printre altele, și textul complet al memoriului lui N. Titulescu, adresat în toamna anului 1939 regelui Carol al II-lea, cu privire la raporturile româno-sovietice între cele două războaie (pag. 301), însemnările lui Armand Călinescu, ș.a."*

Dincolo de obligația strictă a dedicației de protocol trece, din păcate, cu un straniu fior admirativ, Mircea Malița. Cîteva din „producțiile" sale sînt închinate *„tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu"*. În treacăt fie spus, dedicațiile către „ea" sînt, moralmente, încă și mai șubrede decît dedicațiile către „el". Inanitatea personajului era îndeobște recunoscută, iar slăvirea sa rituală — mai puțin imperativă. E cu atît mai întristător să vezi un om ca Mircea Malița lăudîndu-și eroina pentru *„înțelegerea profundă a mecanismului învățării și descoperirii"* sau confecționînd, cu un scris minuțios, rînduri ca acestea: *„Vă rog să primiți omagiul sincer, devotat și plin de recunoștință al celui ce avînd privilegiul de a fi în preajma Dvs. în peisajuri străine, a admirat darul Dvs. de a citi în sufletul oamenilor, de a surprinde esența civilizațiilor și de a aprecia situațiile dincolo de înfățișarea lor exterioară."* Preocupat să mimeze entuziasmul, dl Malița uită, abstras, gramatica. El comunică dnei Ceaușescu *„bucuria de a fi trăit clipele unor elocvente recunoașteri a marilor sale contribuții din partea oamenilor de*

știință a (sic!) *altor țări, care au subliniat cu căldură meritele personalității sale pe plan mondial."*

Ne apropiem, încet-încet, de registrul tragic anunțat la început. Oameni care n-au avut mai nimic de cîștigat de pe urma regimului (ba, uneori, dimpotrivă!) se străduiesc să se arate obedienți și tandri. Într-o dedicație către Nicolae Ceaușescu, Teodor Vârgolici se oferă să slujească *„sub înalta sa conducere"*. Emil Manu își mărturisește *„dragostea și devotamentul"*. Cristina Tacoi vorbește de *„creatorul României moderne și de distinsa sa Doamnă"*.

Nu se lasă mai prejos nici liricii minori (Mircea Micu, pentru care președintele e *„voievodul inimilor românești"*), umoriștii colocviali (bietul Nicolae Tăutu, care se recomandă *„fostul dumneavoastră subaltern și actualul subaltern"*) sau chiar viitorii transfugi (Al. Mirodan). În 1978, Mircea Tomuș vede în „marele bărbat" *„simbolul actual al Patriei"*, trudind pentru *„strălucirea literelor române"*. Ioan Grigorescu se înclină *„cu nemărginită dragoste"* și se laudă că, deși *„uneori pelegrin"*, s-a întors întotdeauna acasă. Gheorghe Tomozei oferă președintelui un *„omagiu emoționat"*, iar Marin Mincu, da, Marin Mincu își exprimă *„bucuria și mîndria de a fi contemporanul epocii Ceaușescu"*, în calitatea sa de *„delegat cultural al țării în străinătate"*. Nu lipsesc nici minoritățile: Méliusz József, într-o românească suprarealistă, *„mulțumește cu deosebită stimă"* pentru *„ideile al omeniei"* (sic!), pe care le va păstra *„pînă la ultima sclipire a minții lui"*. O melancolică surpriză ne face diafanul poet Constantin Abăluță: *„Cu deosebită stimă și considerație ofer acest UNU* (titlul volumului — n.m. A.P.) *primului bărbat, primei personalități, proteguitorul artelor și culturii, conducătorul statului nostru NICOLAE CEAUȘESCU. De asemenea însoțesc această carte de* (sic!) *ultima mea gravură «Mamă și copil», lucrată special pentru a-i putea fi oferită."*

Tulburătoare este rîvna, s-ar zice inutilă, a unor scriitori aflați la sfîrșitul vieții și al carierei. Foști experimentatori ai literaturii de avangardă ațipesc într-un conformism fad, timorați, speriați de ce-au pățit sau de ce-ar putea păți, dacă nu avizi de o vanitoasă confirmare tîrzie: Virgil Teodorescu, Virgil Carianopol (*„Tovarășului Nicolae Ceaușescu căruia îi datorez faptul că pot publica și am locul meu în Istoria Literaturii Române..."*), Dragoș Vrânceanu, Barbu Solacolu. Profetic se dovedește Demostene Botez, care îi dedică lui Ceaușescu însemnările sale din URSS în 1962! M. Sevastos îi urmează abia în 1966, iar Petru Comarnescu în 1967. Tia Peltz pretinde, în 1973, că s-a inspirat din *„principiile eticii și echității"*, Romulus Dianu e copleșit de *„eminentul pedagog"*, căruia îi oferă *„veneratia și admirația sa"*, iar Octav Dessila comite — în semn de omagiu — o nebuloasă metaforă cosmică: *„Deși secolele de trăire ale unui neam se înmulțesc și se depărtează mereu între ele pe măsura străbaterii lor în veșnicie, li se întîmplă, totuși, cîteodată, ca unele piscuri ale lor să sară de oriunde s-ar afla și într-atît să se apropie unele de altele — și într-atît să semene atunci între ele — încît să nu le mai putem deosebi, care anume pisc a luat la purtare pe al altuia. Găsindu-mă în fața unui asemenea fenomen istoric, cer înalta învoire să mă înclin în fața lui."* Cu o vervă cvasierotică se adresează „cabinetului 2" Henriette Yvonne Stahl: *„Tovarășei Elena Ceaușescu, celei mai drepte cumpene — susținătoarea puterii cîrmaciului țării"*. Septuagenară, Georgeta Mircea-Cancicov delirează agramat despre *„înaltă Domnie-voastre ocrotire"*, pe pagina de titlu a unui volum *„citat în delung în istoria literaturi români d-in ani 1938"* (sic!, sic! și iar sic!).

Texte stingheritoare apar și sub semnăturile lui Octavian O. Ghibu, Dumitru Berciu, Nicolăescu-Plopșor, ca să nu mai vorbim de Constantinescu-Iași sau Ștefan Pascu. După ani grei de pușcărie, intră în cor și

Constantin C. Giurescu (însoțit, sporadic, și de fiul său, Dinu), cu siguranță din nevoia — legitimă — de a-și consolida statutul atît de greu recuperat: *„Președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, această carte care arată că formarea poporului român nu este nici un «miracol» și nici o «enigmă», ci un fenomen normal, ca și formarea celorlalte popoare romanice, în semn de admirație și înalt omagiu."* (Se va observa, desigur, candoarea autorului, dispus să polemizeze, în spațiul unei dedicații oficiale, cu Gh.I. Brătianu, colegul său mort în închisoare sub Dej.)

Mai „firesc" sună textele omagiale ale unor cunoscuți oameni de stînga, gen George Ivașcu (care nu mai prididește să-și proclame vechimea în partid, invocînd anul 1935, cînd Nicolae Ceaușescu era deja *„o înaltă pildă pentru generația noastră"*) sau Eugen Jebeleanu, care vorbește în numele unor *„vechi amintiri"* și îl consideră pe Ceaușescu, în 1971 (anul nefastelor „Teze din iulie"), *„apărătorul fără teamă și prihană al Libertății"*.

Există, din fericire, și ingenioase forme de eschivă, nu lipsite, uneori, de un secret umor. Gestul votiv e bifat, dar imnologia e eludată, fie printr-un pur exercițiu stilistic, fie printr-un discurs autoreferențial. În prima categorie, se distinge Dan Hăulică, care anexează unui exemplar din *Secolul 20* o carte de vizită cu următorul text: *„Cu aleasă deferență, această sinteză, elaborată după îndelungi și complexe prospecțiuni, despre o țară minusculă care a avut de timpuriu curajul luptei trainice pentru neatîrnare, și despre întîlnirile dintre aceste ilustre valori și tradiția noastră românească, — pînă la Arghezi și Blaga."* Despre „destinatar" nici o vorbă. E limpede efortul autorului de a înfrunta cu grație inevitabilul, cedînd circumstanțelor fără a se umili. În alt registru, dar pe linia aceluiași tip de divagație, se înscrie Fănuș Neagu: *„Tovarășului Nicușor Ceaușescu, această carte care e o zbatere de argint a tinereții mele (și, sper, a tuturor celor ce trăim*

pentru frumusețea visului), însoțită de speranța că, în timp ce o va citi, îl voi face să audă un sunet de taină a inimii mele, un brad și o talangă din Giulești." Zaharia Stancu excelează, la rîndul lui, în specia discursului autoreferențial, nu știm cît de ironic, cît de egolatru sau cît din amîndouă. El trimite președintelui traduceri — în limbi inaccesibile — ale cărților proprii, cu scurte însemnări descriptive: „*Tovarășului Nicolae Ceaușescu, această carte care a ajuns pînă în Finlanda, Omagiu*" sau „*aceste pagini în cehă...*"

Deși nu e tocmai o noutate, conformismul căruia i-a consimțit, în atîtea rînduri, Zoe Dumitrescu-Bușulenga nu încetează să ne amărască. Binele făcut de un profesor ca ea vieții universitare românești e de necontestat. Cred, însă, că binele acesta ar fi sporit, dacă în „bibliografia" prezenței publice a unei doamne de o asemenea croială ar fi lipsit propoziții ca aceasta: „*Tovarășului Nicolae Ceaușescu, providențialului conducător care ne-a redăruit libertatea și conștiința națională, omagiul suprem.*" Să fi fost sinceră? Și să fi fost creștinește sincer regretatul Ioan Alexandru, cînd oferea șefului statului traducerea *Cîntării Cîntărilor „cu iubire"*? Ce putem crede, în sfîrșit, despre sinceritatea impunătorului Geo Bogza de vreme ce, în 1981 (într-un moment, așadar, în care eram obișnuiți să vedem în el un reper al rezistenței demne, al verticalității autentice), se complăcea, la adăpost de judecata publică, să scrie pe o carte despre Spania: „*Tovarășului Nicolae Ceaușescu, la a șaizecea aniversare a Partidului Comunist Român, aceste texte din vremea romantică a antifascismului, în semn de profund respect*"?

Neașteptată ne apare, astăzi, și o probă de devotament întîrziat din partea unui om atît de respectabil cum este profesorul Paul Cornea. Profesionist de elită, pedagog plin de farmec și interlocutor savuros, el se disociase, în conștiința noastră, de tribulațiile tinereții sale uteciste. Cu toate acestea, în 1972, profesorul pu-

tea încă să-și însoțească o lucrare cu următoarea scrisoare: *„Iubite tovarășe Ceaușescu, Îndrăznesc să vă ofer volumul alăturat despre dezvoltarea culturii românești la începutul secolului al XIX-lea, care constituie rezultatul multor ani de muncă încordată. Am năzuit prin această carte să servesc în mod devotat și cu toată răspunderea cultura noastră socialistă, demonstrînd rodnicia metodei marxiste în înțelegerea și explicarea trecutului. Sper să fi reușit într-o oarecare măsură. Știu că Dumneavoastră urmăriți cu cea mai mare atenție ceea ce se face la noi pe tărîmul științelor umane și ideologiei literare. Sînt însă conștient, pe de altă parte, că imensele sarcini pe care le aveți, s-ar putea să vă împiedice să luați cunoștință de contribuția mea, oricum de un caracter limitat. Dar, pentru mine, ca profesor, cercetător științific, ca vechi membru de partid și vechi activist al UTC, care v-am cunoscut și am luptat sub conducerea Dvs. încă în primele săptămîni de după 23 august 1944, constituie o mare satisfacție chiar și faptul de a vă putea oferi această carte, acum, în preajma Conferinței naționale a scriitorilor. Vă rog să considerați volumul alăturat drept un omagiu modest de recunoștință și gratitudine pentru activitatea Dvs. excepțională în fruntea poporului și a partidului, pentru idealul de umanism socialist pe care-l mențineți viu în inimile noastre. Cu cel mai profund respect, P.C."*

Dacă însă angajamentele de tinerețe pot juca feste mireanului, cum să înțelegi fervoarea cu care oameni ai Bisericii, cu un angajament lăuntric infinit mai exigent, se lasă batjocoriți de demonul lingușelii? Iată o scrisoare a Înalt Prea Sfințitului Nicolae Mladin, de pe vremea cînd era Mitropolit al Ardealului (21 martie 1971): *„Mult Stimate Domnule Președinte al Consiliului de Stat, Însuflețit de mărețele realizări ale poporului nostru, vă rog să-mi permiteți să Vă prezint acest volum — rod a* (sic!) *peste două decenii de activitate în spiritul înnoitor al epocii noastre — drept omagiu pentru proeminenta, dinamica, atotcuprinzătoarea personalitate a Domniei Voastre,*

Domnule Președinte Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului, conducătorul încercat și dăruit cu întreaga ființă înălțării patriei socialiste, luptei pentru pace și progres social în întreaga lume, omul de stat de înalt prestigiu pe plan internațional, prin care numele țării noastre strălucește cu mîndrie între țările de pretutindeni. Primiți Vă rog, Domnule Președinte al Consiliului de Stat, asigurarea că voi sluji și în viitor cu entuziasm și devotament mărețele cauze ale poporului nostru, ale omenirii, pe calea trasată de conducerea patriei noastre, de Domnia Voastră personal."

Nu l-am cunoscut direct pe Înaltul Mladin. Dar pe Valeriu Anania — Bartolomeu al Clujului — îl cunosc într-atît, încît să nu am despre dînsul decît cuvinte bune. Sînt un admirator al efortului său uriaș de a da o nouă versiune a Bibliei în românește, îmi plac personalitatea sa intensă, expresivitatea sa tranșantă, și am beneficiat, cu ani în urmă, de cordialitatea sa plină de solicitudine. Cum să nu fiu descumpănit cînd îl descopăr printre „dedicatori", mai întîi în 1971 (*„Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, cititor de poezie «bună» (!?), omagiul autorului și respectuoasa salutare a lui V.A."*) și apoi în 1979: *„Excelenței Sale Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, dîrz apărător al rădăcinilor din care creștem și înflorim întru identitatea noastră ca popor, ferindu-ne de drama eroilor acestei cărți."* (e vorba de *Străinii din Kipukua* — n.m. A.P.)?

*

Un regim politic care aduce oameni în toată firea, oameni de anvergură uneori, în situația de a produce o proză precum cea antologată în acest articol, trebuie să fie cuplat la una din cele mai odioase și mai subtile surse ale răului. Vina totalitară nu e, în astfel de cazuri, direct incriminabilă și penalizabilă ca atare. Victima consimte. E brutalizată subliminal, intoxicată tenace,

pe termen lung, așa încît să ajungă a lua derapajul drept normalitate. Ea acționează conform, fără să mai fie nevoie de constrîngere. Trădarea de sine devine firească, spontană, sau apare ca efect al unui calcul care se socotește avantajos. Scenariul informatorului care colaborează de frică e, prin comparație, rudimentar. Aici victima are inițiativa, se precipită triumfal spre propria ei sacrificare. Confuzia îl contaminează, în cele din urmă — supremă perversiune! —, pe însuși beneficiarul concertului omagial. Ni-l putem închipui pe Ceaușescu perplex în fața plutonului de execuție: cum să înțeleagă o populație care, prin exponenți notorii ai ei, te laudă hiperbolic timp de 25 de ani și, la sfîrșit, te împușcă?

Puteau semnatarii textelor de mai sus să evite clipa fatidică a concesiei? E ușor să spunem că puteau, că au existat și destui scriitori care n-au intrat în joc și nu și-au ratat, prin aceasta, destinul. Am putea adăuga că, o dată acceptată ploconeala, s-ar fi putut găsi formule mai decente de expediere a episodului, fără atîta sos, fără atîta „participare" personală. Există, totuși, și stilul sec. Dar ar însemna să simplificăm lucrurile, să vorbim de efectele răului și nu de cauza lui. Ar însemna să transformăm spectacolul sumbru al unor conștiințe nefericite, într-o arogantă predică justițiară.

Am fost cu toții, după o vorbă a lui Cioran, „turiști în infern". Nu se cade să revenim la suprafață cu seninătatea unor judecători care știu să separe, fără dileme, binele de rău.

Plai cu boi, iunie–iulie 2001

Talciocul dosarelor

După lege, românul n-are acces la propriul său dosar de securitate.* Unii zic că e bine: nu ne vom amărî de pomană, nu ne vom pierde iluziile, vom rămîne prieteni pînă la sfîrșit cu o parte din cei care, de voie sau de nevoie, ne turnau la poliție. Alții zic că e rău: informatorii vor fi protejați pe termen lung de furia publică, comunitatea va sucomba sub toxina păcatelor ei nemărturisite. Bine sau rău, e limpede că dacă vreau să-mi iau riscul de a arunca o privire în infern, legea, grijulie, mă împiedică. Și totuși, cu o anumită regularitate, ziarele — de toate culorile — publică tot soiul de documente „secrete" din Arhivele Securității. Am avut, de pildă, surpriza să citesc, în *Adevărul literar și artistic* din 6 octombrie a.c., un interminabil text cuprinzînd transcrierea unei discuții „dintre Andrei Pleșu și soția sa" cu doi ziariști francezi, în 1988. Cu alte cuvinte, *toată lumea* are, potențial, acces la dosarul meu și la o sumedenie de dosare adiacente. Toată lumea, numai eu nu! Aici legea devine aproximativă. Ea îngăduie *oricărui* hoțoman al fostei securități să livreze *oricărui* hoțoman din presa actuală *orice* document de arhivă despre *oricine*. E evident că asemenea „scurgeri" nu sînt tolerate de dragul transparenței. Trebuie, mai

* Între timp, legea accesului la propriul dosar există. În mod ciudat, articolul de față nu și-a pierdut totuși valabilitatea...

curînd, să ne gîndim la un amestec penibil de corupție, plăcere a scandalului, neglijență administrativă și indiscreție interesată. N-am văzut pe nimeni, pînă acum, tras la răspundere pentru sustragere și publicare ilegală de materiale secrete. N-am văzut pe nimeni judecat pentru încălcarea dreptului constituțional de a nu fi agresat în sfera privată. În asemenea condiții, devii, inevitabil, nostalgic. Vechea securitate nu-și publica tezaurele decît „la ocazii" rarisime. Te fotografia în chiloți, dar nu-ți publica fotografia în *Scînteia*. Acum, dosarele noastre au devenit, în sfîrșit, bunuri ale întregului popor. Pe de altă parte, nu trebuie să ne amăgim. Nu vom vedea curînd, în presa centrală, dosarul lui Nicolae Ulieru, al lui Mihai Pelin sau ale gazetarilor care publică, în jurnalele lor, dosarele altora. Mache nu-și publică dosarul lui. Îl publică pe al lui Lache.

În ce mă privește, mă resemnez. N-am nimic de ascuns. Nici nu știu să fiu dovedit ca dizident autentic. Aș avea, totuși, o singură exigență, strict profesională. Textele sînt transcrise de ofițeri sau subofițeri care stau prost cînd cu gramatica sau cu limbile (și numele) străine, cînd cu auzul. Ele sînt pline de inadvertențe, obscurități și nonsensuri care, pentru un om de condei, sînt stingheritoare. Cum era să spun, cum rezultă din stenogramă, că „am citit opera marelui maestru Dan Berindei, care a împărțit o celulă cu Noica" (?!), sau că Whitehead (?!) a fost în România? Asta ca să nu pomenesc decît gogomăniile mari. Rog, deci, pe toți cei care vor hotărî, unilateral, să publice pagini nemuritoare din dosarul meu, să mi le trimită întîi la corectat.

Dilema, 18–24 octombrie 1996

Accesul la dosare

Vrem sau nu vrem să ne vedem dosarele? E o întrebare al cărei răspuns nu poate fi căutat în spațiul rece al dezbaterii logice sau juridice. Degeaba umbli la argumente: în realitate, te simți atins în măruntaie și în soartă. Cum să consimți liniștit la o despuiere arbitrară a ta și a celor din jurul tău? Cum să nu găsești nenumărate motive de a refuza? Mai întîi, îți spui că nu vrei să afli lucruri care să-ți otrăvească tot restul vieții. Nu vrei să-ți cunoști turnătorii, mai ales dacă fac parte dintre cei apropiați. Apoi, cîtă încredere poți avea în acuratețea unor informații adunate cu rea-credință, de o poliție ilegitimă moralmente și care nu avea nici un scrupul în alegerea mijloacelor sale de lucru? Nesigură este însăși autenticitatea documentelor îndosariate. În cei șapte ani care s-au scurs de la revoluție, ele au putut fi abundent manipulate de cei care au avut interesul și puterea de a o face. Unele s-au înălbit, altele s-au întunecat, altele au dispărut pur și simplu. Cît din ființa noastră reală se găsește, în fond, între coperțile dosarelor noastre? Nu vom fi confruntați cu o colecție sordidă de abjecții, cu o antologie indigerabilă a mizeriei sufletești? La urma urmelor, am dreptul să evit întîlnirea cu propriul meu spectru și cu spectrele altora. Nu țin cu tot dinadinsul să-mi contemplu biografia prin gaura cheii, peste umărul securistului care mă „monitoriza". E ca și cum, brusc, limitele cîmpului meu vi-

zual s-ar dilata în chip nefiresc, incluzînd zone rezervate, prin natura lor, penumbrei. E ca şi cum aş vedea, dintr-o dată, în infra-roşu, sau ultra-violet. Ca şi cum aş auzi ultra-sunete.

Hotărît lucru, deschiderea arhivelor secrete e o aventură plină de capcane. Are dreptate, poate, o bună prietenă din Budapesta, care propune ca fiecare din noi să-şi primească dosarul acasă, în plic închis, urmînd să decidă singur dacă vrea sau nu să-l deschidă.

Cred, totuşi, că, punînd totul în balanţă, accesul la dosare e un rău mai mic decît sigilarea lor definitivă. Dacă nu vom avea curajul de a ne confrunta cu *realitatea* toxinei, vom fi condamnaţi să trăim cu *mitologia* ei. Vom evita dezagreabile demascări punctuale, dar vom respira într-o atmosferă de suspiciune difuză. În plus, suspendarea accesului *legal* la dosar nu va exclude frecventarea şi utilizarea lui *ilicită*. Depozitul de documente a cărui utilizare nu e reglementată juridic va plana asupra noastră ca o perpetuă invitaţie la şantaj şi malversaţiune. Oamenii cumsecade vor fi, în continuare, victime potenţiale, pezevenghii vor fi, în continuare, agresivi. Evident, nu vom putea privi în subteranele vieţii noastre trecute fără o senzaţie de inconfort sălciu, în care dezgustul, curiozitatea şi teama se vor amesteca indiscernabil. Dar nu ne vom găsi liniştea înainte de a fi acceptat o ultimă întîlnire cu ceea ce, în deceniile din urmă, a fost dejecţia noastră cotidiană.

Dilema, 3–9 octombrie 1997

Intelectualitatea luptătoare

Cred că toți oamenii de litere citesc *Cartea albă a securității* în același fel: caută indexul, apoi își caută numele, apoi parcurg febril paginile care îi privesc. Lectura e însoțită de sentimente amestecate: mici momente de jenă, mici momente de vanitate, mici emotivități nostalgice. Important e să nu lipsești, să se vadă că ai fost pe scenă... *Et in Arcadia ego*! Efectul ultim al textului e, în genere, tonic. Mulți dintre eroii lui confirmă — în comentariile lor publice — spiritul acomodant al prefeței: să nu se mai zică despre noi că am fost blegi, că n-am fost capabili de rezistență. Din contra! Am mîrîit abundent, ne-am ținut tari, am dat serios de lucru securității. Pe coridoarele sordide ale tragediei totalitare, victimele sucombă cu un aer satisfăcut. Am fost ascultați cu microfoane ascunse — deci am făcut totul. Am fost urmăriți — deci am combătut strașnic. Distorsiunea inevitabilă care rezultă de aici e că între Doina Cornea și Valentin Silvestru e doar o diferență de grad: amîndoi au avut „atitudini curajoase", amîndoi erau „prost văzuți". Și, în general, toți eram un fel de haiduci, mai mult sau mai puțin nervoși: Dorin Tudoran, dar și Corneliu Vadim Tudor, Dan Petrescu, dar și Adrian Păunescu, Mircea Dinescu, dar și Eugen Barbu. Ba chiar și Victor Tulbure. Sau Ion Bănuță. În definitiv, dacă ne gîndim bine, nu era român care să nu înjure, periodic, partidul: cînd nu se aprindeau chibritele, cînd

nu venea autobuzul, cînd nu mergeau gazele, cînd nu se găsea brînză. Evident, scriitorimea constituia detașamentul de avangardă al acestei latente insurgențe. Și, slavă Domnului, n-a luptat degeaba!

Se pare că publicarea documentelor în discuție e resimțită ca „un pas înainte". În ce mă privește, sînt stupefiat de calmul benevolent al comentariilor. După mine, „eroii" acestei cărți nu sînt personalitățile ei notorii, ci puzderia de „surse" anonime care livrau informații: sursa „Arabu", sursa „Ionel", sau „Marian", sau „Udrea", sau „Trifu". „Personalitățile" sînt un joc de umbre: Ștefan Augustin Doinaș e „Sandu", Gabriel Liiceanu e „Lulu", Marin Sorescu e „numitul Sorescu Marin" (prescurtat „Soare"), cutare altul e „Tulceanu". Teroarea recurgea, ironic, la ficțiune: turnători cu nume inventate făceau rapoarte despre „obiective" cu nume false. Totul e străbătut de minciună, spaimă, derizoriu, nesimțire și suferință. Nici un motiv de amuzament sau de auto-complezență. Am trăit timorați, decenii întregi, sub un ochi care ne disprețuia. Am fost materia primă a unui scenariu golănesc, imaginat de proști și de canalii. Cred că e prea devreme încă pentru împăcarea cu sine.

À propos: din antologia domnului Pelin, rezultă că, undeva, în apartamentul meu, fusese instalat un echipament de ascultare. Atrag atenția forurilor competente că, pînă acum, nu mi-a bătut la ușă nimeni care să-l recupereze...

Dilema, 25–31 octombrie 1996

Păcatele și inocența intelectualilor

I

Societatea românească are, față de intelectuali, o atitudine cît se poate de ambiguă. Pe de o parte, ei sînt tratați cu un respect vag ipocrit, admirați pentru „erudiție", invocați cu mîndrie ca „valori ale neamului" și solicitați „să scoată țara din impas", iar pe de altă parte sînt priviți cu o ironie mefientă, ca niște vietăți plăpînde și inactuale, stricate de prea multă gîndire, ineficiente, elitiste, cosmopolite, carente la mai multe rubrici „civice", cum ar fi patriotismul, solidaritatea, respectul pentru masse etc. O bună parte a populației autohtone e mai curînd plictisită de intelectuali. Ei sînt, în genere, niște inși pe care nu-i pricepi și care nu te pricep, niște personaje pe care nu te poți bizui, niște încurcă-lume care ar trebui să-și vadă de treabă, dacă tot nu sînt în stare să ajute cu adevărat. Sentimentele „populare" față de intelectualitate pendulează, așadar, descumpănitor, între „de ce nu faceți ceva, domnilor intelectuali?" și „noi muncim, nu gîndim", dacă nu chiar, în clipe de dizgrație, „moarte intelectualilor!"

Problema e departe de a fi una strict națională. Marile răsturnări din 1989 au adus pretutindeni în primplan intelectuali prestigioși, care au putut fi, simultan, declanșatorii, garanții și emblemele evenimentelor. Oameni al căror destin e asociat, de obicei, cu marginalitate laborioasă au umplut dintr-o dată scena în postura „eroului civilizator", a reformatorului activ. Ulterior,

cum era de așteptat, toate dezamăgirile postrevoluționare au trecut în contul lor. Alegătorii s-au săturat repede de discursuri nobile și de pilde moralizatoare. Vremea gesturilor simbolice, a atitudinilor mărețe, a trecut. Havel s-a banalizat, Michnik a devenit antipatic. Raportul între intelectuali, etică și politică a intrat în repertoriul tematic al unor cochete simpozioane internaționale. Din stradă și de la „masa tratativelor", intelectualii au ajuns actori, mai mult sau mai puțin mondeni, ai unor nesfîrșite „mese rotunde". Ei glosează, alexandrin, în jurul isprăvilor lor trecute, se explică, propun noi utopii, dezbat nuanțe. Situația e bine rezumată de Bernard Guetta, într-un articol din *Le Nouvel Observateur* despre Polonia: „Războiul s-a terminat. Polonia a ales un om normal, pentru vremuri normale. Totul e în ordine și e foarte trist."

Să înțelegem că intelectualii au ieșit din joc? Iar dacă, într-adevăr, așa stau lucrurile, trebuie numaidecît să întîmpinăm această împrejurare ca pe o catastrofă? Vom observa, mai întîi, că, în discuțiile curente pe această temă, termenul „intelectual" are o accepțiune particulară. El desemnează mai curînd varianta „artistă" a intelectualului, insul interesant, „ales", plutind charismatic deasupra mulțimilor. Nu pur și simplu „studiile superioare", nu preeminența mentalului asupra manualității definesc, la ora actuală, statutul intelectualului, ci propensiunea spre sublimitate speculativă, spre gesticulație eticistă și spre originalitate creatoare. Nimeni nu se gîndește, cînd caută exemple, la Václav Klaus, deși cu greu i se poate contesta prim-ministrului ceh însușirea de intelectual. Toată lumea se gîndește la Václav Havel. Numai sub o întruchipare de tip Havel poate intelectualul să capete aura personajului misionat, hărăzit de instanțe sibilinice să ne salveze. Nu putem delega rolul de „mîntuitor" unui contabil. Aici ne izbim de o primă „deșuchere" a mentalității

noastre. O deșuchere candidă și romantică, dar nu mai puțin vătămătoare. Facem o greșeală de logică deontică, adică distribuim aberant criteriile autorității. Din faptul că un om este „inspirat" și eficace în domeniul competenței sale specifice, deducem că el are o competență universală. Mai exact, subînțelegem că „a fi inspirat și eficace" e o competență în sine, cu rezultate spectaculoase, indiferent de domeniul la care se aplică. Dacă Einstein a luat premiul Nobel pentru fizică, înseamnă că, orice l-am întreba, el va da răspunsuri de premiant. Îi vom cere, deci, să-și dea cu presupusul despre fericire, despre nemurirea sufletului și despre viitorul omenirii și vom lua de bune toate platitudinile sale, contînd pe înzestrarea lui supremă acolo unde el nu e mai mult decît un om cumsecade. Ideea că un scriitor genial poate fi o lepră sau un papă-lapte, ideea că un matematician de anvergură poate fi idiot în materie de politică sau că un om de mare curaj poate fi subdezvoltat în plan administrativ — nu intră în mințile noastre însetate de geometrie și consecvență. Intelectualul e cineva care știe *anumite* lucruri, *multe* lucruri. Înseamnă că e cineva care le știe *pe toate*. Intelectualul vorbește frumos — deci are soluții. Intelectualul *înțelege* orice — deci *poate* totul. Intelectualului i se refuză dreptul de a fi, uneori, și în anumite zone, un biet om. Ca atare, el e dator să pună umărul, cu energia sa miraculoasă, la urnirea tuturor blocajelor. Dacă nu o face, e egoist, evazionist, leneș. „Să nu-mi spui că nu poți, știu că poți, trebuie să poți!" — iată exigența publică impusă drastic intelectualității. Condamnată să-și onoreze nimbul, ea nu-și poate permite penumbrele cotidiene ale „simplului cetățean". Pînă și comentariul — care e specialitatea sa notorie — îi este interzis: nu se cade să vorbești de pe margine; ai datoria să intervii.

Există, prin urmare, o adevărată mitologie a misiunii intelectuale, pe care istoria o verifică în anumite

momente, pentru a o dezminți în altele. Se pune întrebarea între ce limite o asemenea misiune este rezonabilă și legitimă. Ce se poate aștepta de la intelectuali și ce nu? Și cum trebuie să se poarte un intelectual adevărat (?) pentru a păstra echilibrul între riscul activismului inadecvat și acela al absenteismului culpabil? Vom reflecta asupra acestor întrebări în săptămînile următoare, nu pentru a da răspunsuri definitive, ci dimpotrivă, pentru a relativiza opiniile gata-făcute și directivele prea tăioase ale simțului comun.

II

Mitologia misiunii politice a intelectualilor e încă, după secole de dezbatere, un teren mișcător. Ea a produs, pînă acum, trei mari categorii de soluții.

1. Intelectualii n-au ce căuta pe aceeași scenă cu politicienii. Nu e rostul lor să se amestece în vacarmul veacului, să se risipească în piața publică, să se abandoneze unei problematici contingente. „Politica trebuie lăsată pe seama diplomaților și a militarilor" — spunea Goethe, cu o radicalitate căreia nu i-a fost întotdeauna credincios. A lăsa deoparte viața contemplativă, a înlocui marile întrebări ale spiritului cu triviale neliniști de conjunctură e a-ți trăda condiția de intelectual, a sacrifica „talantul" care ți-a fost dat. La sfîrșitul anilor '20, Julien Benda a făcut din teza aceasta substanța unui *best-seller*. Pentru el, cărturarii (*les clercs*) sînt niște vietăți aparte, distincte de specia „laică" a umanității. Ei desfășoară o activitate „străină, prin esența ei, de orice scop practic". Liberi de tirania intereselor temporale, exasperați de „realismul masselor", intelectualii „nu sînt din lumea aceasta". Ca atare, ei nu pot coborî de la nivelul principiilor eterne la acela al pasiunilor imediate decît consimțind la o desfigurare. Trecerea intelectualității de partea pragmatismului co-

tidian, angajarea lor în lupta politică, constituie o adevărată „răsturnare morală", cu grave consecințe pentru istoria europeană de după a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cînd Constantin Noica își sfătuia discipolii să nu se lase tîrîți într-un conflict de uzură cu instituțiile puterii comuniste, el gîndea în spiritul lui Benda. „Politica e meteorologie" — suna verdictul lui. Nu-ți întrerupi lecturile și scrisul pentru a combate ploaia, seceta, anotimpurile... Nu ratezi intrarea în Paradis, pentru a urni o căruță răsturnată la marginea drumului.

2. Intelectualii au datoria să se implice în viața politică, tocmai pentru că înzestrarea lor excepțională echivalează cu o calificare supremă în arta de a guverna. Dintr-o asemenea convingere s-a născut modelul „filozofului-rege". Pentru a fi bine condusă, comunitatea trebuie să fie condusă de un campion al spiritului: așadar nu de un „exponent", ci de o excepție. Posesiunea adevărului și exercițiul incoruptibilității morale nu sînt, în definitiv, daruri ubicue, bunuri „populare". E, prin urmare, firesc ca numai cei care întruchipează asemenea rare virtuți să aibă un cuvînt de spus în guvernarea mulțimii. Teoretic, teza aceasta are o anumită, rece, consecvență. Practic însă, ea s-a ilustrat prin rezultate lamentabile. Prestația politică a intelectualității (începînd cu aceea a lui Platon, care a dat gir metafizic „filozofului-rege") e, adeseori, precară, utopică, dacă nu de-a dreptul periculoasă. S-a observat cu îndreptățire (Wolfgang Müller-Funk între alții) că nici nazismul, nici comunismul n-au fost invenții ale muncitorilor și țăranilor. Ele au fost, dimpotrivă, tenace construcții intelectuale, „fantezii" ale unor „creiere" de elită. Există, e drept, contra-exemplul cîtorva stăpîni luminați, care ameliorează, întru cîtva, imaginea intelectualului-conducător. „Platonismul" politic e, astfel, „salvat" moralmente nu de Platon însuși, ci de un personaj ca Havel, a cărui conduită nu respectă, totuși, dogmatica *Repu-*

blicii platoniciene. Trebuie să admitem, de asemenea, că angajarea politică a dizidenților est-europeni și contribuția lor la răsturnarea totalitarismului spală ceva din rușinea intelectualității acomodante, care s-a complăcut, de-a lungul veacului nostru, în catastrofale alianțe cu toate ideologiile de extremă. Numai *asemenea* isprăvi (dizidență, veghe civică, slujire *concretă* a valorilor) îndreptățesc încrederea unor autori contemporani (György Konrád, de pildă), în șansa intelectualilor de a schimba în bine fața lumii.

3. Între intelectualul care participă nemijlocit la jocul politic și cel care îl ignoră își face loc, în vremea din urmă, intelectualul care influențează mersul lucrurilor *din afara* vîrtejului lor. Aceasta este — după Timothy Garton Ash (într-un articol din *New York Review of Books*) — strategia comportamentală cea mai potrivită cu ceasul de-acum al istoriei. Momentul angajării totale a trecut. Nu mai e nevoie ca intelectualii să devină miniștri, prim-miniștri sau președinți. Dacă vor să-și păstreze puterea de intervenție, ei trebuie mai curînd să evite asemenea posturi. Li se cere doar să comenteze critic faptele guvernanților, să devină „polul" social al lucidității. Reapare, în prim-plan, oficiul „spectatorului angajat" (termenul e al lui Raymond Aron), singurul care convine cu adevărat condiției de intelectual. Pînă și Julien Benda era, de altfel, dispus să îngăduie cărturarului oarecari excursuri politice. Cu două condiții: să nu facă parte din administrația de stat (cu alte cuvinte să rămînă independent) și să nu transforme „excursul" ocazional în ocupațiune constantă.

Dincolo de variantele inventariate mai sus, rămîne încă spațiu suficient pentru nuanțe. *Același* individ poate traversa circumstanțe, stări, crize, care să-l orienteze, în chip legitim, spre *oricare* din atitudinile publice imaginabile. Există împrejurări istorice în care absenteismul echivalează cu o vinovată demisie, dar există și vre-

muri care îngăduie și justifică rezerva. Există vîrste ale forului public și vîrste ale chiliei. Există, în sfîrșit, infinita chimie a temperamentelor. Naturile retractile, contemplative, diafane, nu pot fi culpabilizate pentru lipsa lor de pasiune conjuncturală, tot astfel cum naturile focoase, cutremurate de fior comunitar, nu pot fi obligate să adopte, de azi pe mîine, moravuri de bibliotecă... Sîntem pe un tărîm care refuză orice schematism, orice rețetă. Iar imperiul *faptei* este mult mai cuprinzător decît acela al agitației exterioare, al insurgenței prometeice.

III

Istoria politică a intelectualității românești după al doilea război mondial este istoria unui eșec. Ea a făcut dovada unei *inadecvări* constante, cu efecte dramatice uneori, ridicole nu o dată, contraproductive întotdeauna. Inadecvarea aceasta (față de ingerința politicului, față de exigențele etice și față de „fatalitatea" promiscuă a istoriei reale) a cunoscut, credem, patru etape.

1. Supliciul. La sfîrșitul anilor '40 și în anii '50, intelectualitatea (dar nu numai ea) a fost supusă unui regim de atroce agresiune. O parte însemnată a elitelor autohtone a umplut pușcăriile, a traversat lungi perioade de domiciliu obligatoriu și de marginalizare degradantă. Nimeni nu era pregătit pentru a face față „lumii pe dos", devenită, peste noapte, coșmar cotidian. Pe fundalul sumbru al acestui coșmar, a prins contur cea dintîi inadecvare: speranța nerealistă a unei intervenții salvatoare dinspre apus. După ce, mai întîi, refuzaseră să ia notă de trădarea aliaților, de faptul că România fusese abandonată cu bună știință influenței sovietelor, mințile noastre luminate contau, în continuare, pe solidaritatea eficientă a „lumii libere". O generație întreagă s-a refugiat în superstiția unei mîntuitoare in-

vazii justițiare. „Vin americanii!" — devenise formula evazionistă a unei comunități care încerca să-și amîne destinul și să-și decline răspunderile. Așteptarea îngerilor exterminatori era, în chip vădit, un drog, un substitut halucinogen al acțiunii proprii, al confruntării asumate. Americanii n-au venit, iar cei care îi invocau au murit descumpăniți, cu ochii pe o himeră.

2. Coabitarea. După 1964, pușcăriile s-au golit. Prin gesticulația sa patriotică din august 1968, prin „deschiderea" economică și culturală tolerată pînă în vara lui 1971, Ceaușescu a dat tuturor impresia că regimul comunist intră într-o fază de „normalizare". S-ar fi zis că „țara" începe să conteze mai mult decît „internaționalismul proletar" și că rigorile ideologice aspiră spre un „chip omenesc". Puterea părea a fi renunțat la prerogativele ei dictatoriale: astfel de-demonizată, ea căpătase aerul unui „partener" plauzibil. Așa a apărut a doua mare inadecvare a intelectualității românești: credința că *se poate dialoga* cu regimul, că lucrurile merg spre bine și că, prin urmare, există premisele unei *colaborări* onorabile cu guvernanții. O seamă de figuri notorii au intrat în partid, au făcut declarații cordiale, au „salutat" orientarea convenabilă a „congresului al IX-lea". Firește, totul era o iluzie. Intelectualitatea n-a făcut decît să cauționeze o manevră politică a cărei finalitate era consolidarea sistemului, în varianta neo-stalinistă întruchipată de Ceaușescu.

3. „Politica neutralității". După 1971, nimeni nu mai credea cu adevărat în „binele" care poate rezulta din coabitarea cu organismele puterii. Intelectualitatea a înțeles, pe de-o parte, că nu există „comunism cu față umană" și, pe de altă parte, că „epoca de aur" va avea o durată indefinită. Coroborate, aceste constatări au produs o a treia reacție inadecvată: împotriva unui sistem represiv atît de solid alcătuit *nu se poate face nimic*. Trebuie să stai deoparte, să nu te amesteci, să nu con-

simți la o înfruntare care nu poate fi decît perdantă. Singurul țel e supraviețuirea (spirituală), singura metodă — *rezistența prin cultură*. Această mentalitate explică inexistența unei dizidențe românești de anvergură. Puterea era, din nou, demonizată, iar resursele ei de energie opresivă — supraevaluate. (S-a dovedit, în cele din urmă, că „aparatul" era mult mai șubred decît ni se părea.) Moralmente, teoria non-participării, a sabotajului tacit, a neutralității invulnerabile e cît se poate de discutabilă. Practic vorbind, ea s-a dovedit o „politichie" utilă: în plin dezastru, intelectualii au învățat să mimeze normalitatea și au găsit argumente estetice, istorice și religioase pentru a nu risca nimic. Absenteismul civic s-a putut justifica prin retorica subversiunii subtile, care pierde în imediat, dar cîștigă pe termen lung. Comunismul trece, capodoperele rămîn...

4. Reajustarea propriei imagini. Fie că am mărturisit-o, fie că nu, „politica neutralității" a provocat, după decembrie 1989, o stare difuză de culpabilitate. Privită din perspectiva evenimentelor „revoluționare", atitudinea „înțeleaptă" a intelectualității în anii dictaturii suna a compromis și lașitate. Nemulțumiți, în adînc, de stingheritoarea lor prestație publică, iritați, retrospectiv, că n-au avut mai mult curaj, intelectualii s-au mobilizat împotriva comunismului *postum* cu o furie care ar fi fost mai la locul ei în războiul — infinit mai periculos — cu oștirile comunismului *real*. Pentru a șterge urma micilor complicități vinovate din perioada totalitară, intelectualitatea a adoptat, după 1989, poza verticalității inflexibile, a purității morale, care nu știe să negocieze. S-a născut, astfel, *curajul de compensație*, opoziția motivată cosmetic, ca *terapie de recuperare* a unui portret pasabil. E încă o specie, ultima deocamdată, a inadecvării: după ce s-au resemnat *prea devreme* sub comunism, intelectualii s-au angajat, în condițiile post-comunismului, *prea tîrziu*. Animați de o secretă

răfuială lăuntrică mai mult decît de luciditatea contextuală, ei n-au oferit societății civile idei, soluții de echilibru, criterii pozitive, ci patimi impure, lozinci, histrionisme. Cu alte cuvinte, intelectualii au pus în joc tocmai ceea ce nu era intelectualitate în ființa lor. A spus-o Michnik încă din 1990: intelectualii au făcut politică (de acomodare) pe vremea cînd trebuiau să se comporte corect moralmente, și au ales eticismul intransigent cînd ar fi fost cazul să facă politică.

Schema „în patru timpi" pe care am propus-o mai sus e, ca orice schemă, simplificatoare. A vorbi, în mod global, de „intelectualitate" este, de la bun început, un exces. Au existat, mereu, semnificative „diferențe" între grupuri și indivizi aparținînd aceleiași etape. În perioada 1945–1964 s-au găsit, de pildă, destui intelectuali (unii glorioși) dispuși să evite „supliciul" prin concesii amețitoare. De asemenea, s-au găsit — în perioada următoare — intelectuali care n-au căzut nici în capcana coabitării cu regimul, nici în aceea a rezervei prudente. În sfîrșit, nu toți intelectualii aliniați, după 1989, în opoziție, pot fi reduși la ceea ce am numit „terapia de recuperare" a propriei imagini, după cum nu toți care au rămas în afara politicului sînt cripto-comuniști. Un lucru e cert: la capătul a cincizeci de ani de tribulații patetice, de speranțe înșelate, inadecvări, spaime și confuzii, intelectualitatea românească se află în plină *criză de identitate*. Înainte de a-și asuma, pripit, un rol sau altul, înainte de a se culpabiliza sau de a se justifica, ea trebuie, de aceea, să-și asume, cu sobrietate, această criză, să-și reevalueze înzestrarea și limitele. Altfel, va rămîne mereu „sub vremi", la discreția împrejurărilor și a propriilor ei fantasme.

IV

Argumentul cel mai des invocat pentru justificarea angajării politice a intelectualilor este autoritatea lor morală. Desigur, echivalența cultură–moralitate nu e tocmai subînțeleasă, dar e un fapt că, ori de cîte ori un intelectual apare pe scena publică, ceea ce se așteaptă în primul rînd de la el e radicalitatea etică, rezistența la compromis, noblețea atitudinii (adică, în paranteză fie spus, o seamă de calități aflate în contradicție cu eficacitatea politică). E de dorit, prin urmare, ca intelectualul intrat în politică să nu semene a politician. Nu e obligatoriu — spune Havel cu o voce tot mai decolorată — ca politicul să excludă eticul. De altfel, rostul „regelui filozof" nu e altul decît să dovedească perfecta lor compatibilitate. Cu toate acestea, atît experiența lui Havel din ultimii trei ani (după realegerea sa ca președinte al Cehiei), cît și experiența altor intelectuali contaminați de politică dovedește că, la un moment dat, efortul de a reprezenta, simultan, ambele domenii provoacă — și de o parte, și de cealaltă — malformații greu remediabile. *Același* om poate fi și politician, și intelectual. Problema e dacă poate fi și una, și alta *în același timp*. Intelectualul adevărat nu poate fi decît plictisit de protocolul vieții politice, de ipocriziile diplomației, de ambiguitățile discursului electoral. El simte, de la o vreme, că își pierde identitatea, că postura guvernamentală îi falsifică limbajul și comportarea, că dexterițăile vieții publice îl obligă la alianțe nedigerabile și la declarații în doi peri. La fel, politicianul nu poate fi decît exasperat de scrupulele intelectualului, de înclinația lui spre hamletizare și auto-ironie, de excesele analitice ale spiritului său contemplativ. Conviețuirea celor două personaje sub aceeași umbrelă evoluează, fatalmente, spre schizofrenie. Pentru a evita un

asemenea deznodămînt, unul din ei cedează: intelectualul se estompează dinaintea politicianului (producînd specia politicianului veleitar, care colecționează cărți și apare la concerte pentru a-și conserva vechea identitate) sau, dimpotrivă, politicianul lasă loc liber intelectualului care încearcă, adesea fără succes, să-și recupereze vechile unelte. De regulă, după un episod intens de angajare politică, reflexele vieții intelectuale sînt grav deteriorate. Pe drumul de la putere spre bibliotecă, intelectualul constată că și-a pierdut inocența, că e infectat de microbul contingențelor, de pasiunea luptei politice. El trebuie să-i dea dreptate lui Kant (pe care îl regăsește mai curînd în vreo culegere de aforisme): „exercițiul nemijlocit al puterii dăunează inevitabil liberei folosințe a rațiunii".

Intelectualul — împreună cu suporterii săi — speră ca participarea sa la sfera politicului să aibă drept rezultat „spiritualizarea" puterii. Dar există un revers al acestei speranțe: politizarea excesivă a vieții intelectuale. Cel care vrea să povoace invazia valorilor asupra mecanismelor promiscue ale lumii politice e pîndit, la fiecare pas, de riscul unei contagiuni inverse: deprinderile și tematica puterii infectează, insidios, metabolismul spiritului. E cazul multor intelectuali est-europeni din generațiile tinere care, după 1989 s-au lăsat integral absorbiți de variante, mai mult sau mai puțin înalte, ale politologiei. Tocqueville și Hayek devin adevărați „maeștri spirituali", întrebările cu privire la relația optimă dintre stat și individ sau la dinamica sistemelor electorale devin întrebări supreme. Evident, Tocqueville și Hayek trebuie citiți și recunoscuți ca interlocutori de mare clasă. Problema e ce *nu* mai citești și la ce întrebări renunți o dată ce ai căzut sub fascinația lor. Problema e cîtă contingență suportă spiritul, pentru a rămîne el însuși? Ceea ce intelectualitatea est-eu-

ropeană a experimentat după 1989, intelectualitatea occidentală a avut de experimentat încă din anii cincizeci. Ispita agitației în imediat, patosul stîngist al dezbaterilor, febra ideologică în jurul unor „cauze" nobile au creat mitul intelectualului „branșat", „responsabil", „vigilent", al intelectualului care nu-și legitimează orele de lectură abstrasă decît printr-un număr echivalent de ore petrecute în stradă, alături de popor... Pe vremea aceea, în care noi sufeream că nu putem citi și comenta Platon, colegii noștri din vest savurau Marcuse și Garaudy. E rîndul nostru, acum, să ne arătăm sastisiți de Platon. Contratimpul acesta dintre intelectualitatea răsăriteană și cea apuseană e una din realitățile caracteristice ale veacului nostru, insuficient analizată, deocamdată.

Graficul „vinovăției" intelectuale a evoluat, în timp, între limite diametral opuse: de la momentul Benda, cînd „coborîrea" în agora era socotită o trădare, la momentul actual, cînd neparticiparea e socotită o nedemnă demisie. E inutil să căutăm „adevărul" într-o soluție de mijloc. Dar indiferent spre ce ne îndeamnă o conjunctură sau alta, trebuie să înțelegem că nu putem vorbi de intelectuali dacă nu le acordăm beneficiul unei „diferențe specifice". Iar diferența specifică a intelectualului, zona pe care nu și-o poate adjudeca nimeni în locul lui nu are prea multe puncte de intersecție cu zona politicului. Politicianul are competența valorilor utile ale comunității, intelectualul are competența singurătăților. Politicianul nu poate acționa decît ofensiv, dinamic, manufacturier, intelectualul acționează mai degrabă prin prestigiul prezenței sale, prin iradiere statică, prin postură. Intelectualul poate — și trebuie uneori — să intre în politică, dar o va face întotdeauna cu sentimentul că „angajarea" sa e un exil și că, mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să se întoarcă

„acasă". Fără nostalgia perpetuă a ceea ce îi e propriu, intelectualul activ politic cade *sub* condiția sa de intelectual, după cum fără obsesia Ithacăi, Ulysse nu e decît un aventurier de rînd, sortit tuturor naufragiilor...

Dilema, martie–aprilie 1996

Ion Iliescu s-a dovedit curajos acceptînd să apară la televiziune în compania lui Mircea Dinescu. Toată lumea știe că, pentru poet, interlocutorul nu există. El are obiceiul să joace simultan toate rolurile: cel care întreabă, cel care răspunde și cel care moderează. În plus, e imprevizibil, necomplezent și, la o adică, nemilos. E adevărat că și Ion Iliescu stă mai bine cu discursul decît cu replica. Răbdător, de o obstinație tematică și stilistică inflexibilă, el are tendința de a perora compact, strecurîndu-se în toate interstițiile lăsate libere de partener. Un partener pe care, de altfel, obișnuiește să-l tutuiască condescendent, iritant, după un cod care pare să fie comun tuturor foștilor funcționari de partid. (Un obicei asemănător am constatat și la Silviu Brucan...)

Mi s-a părut întotdeauna că expedierea „cazului Iliescu" prin invocarea comunismului său de fond simplifică inutil lucrurile. Comunist sau nu, Ion Iliescu a acceptat, la peste șaizeci de ani, să ia parte la destrămarea sistemului care l-a format. A consimțit să gireze o evoluție politică contrară educației și naturii sale și a primit cu stoicism înfrîngerea în alegeri. Ca să nu mai spun că furia anti-iliescistă a unora care, sub Ceaușescu, au cultivat atîpirea strategică nu putea fi decît abuzivă, pentru că nelegitimă moralmente. Cu toate acestea, ceea ce m-a frapat în timpul celor două emisiuni găzduite de Vartan Arachelian a fost, trebuie să admit, inconfun-

dabilul iz „partinic" al fostului președinte. Mi-a fost limpede că el nu se va putea dezvăța niciodată de ticurile constitutive ale discursului de tip comunist. Va contesta orice eșec de adîncime, preferînd să vorbească despre contradicții și „lipsuri" temporare. Va fi „optimist" în chip dezesperant, cu orice preț, și mai ales cu prețul adevărului. Va invoca statistici, cifre, succese aritmetice, chiar dacă realitatea le contrazice. Va trece cu vederea dezastre palpabile și va semnala primejdii închipuite. Îi pui dinainte o fotografie, îți scoate de sub mînecă un grafic. Îi arăți un om înfometat, îți arată o statuie de oțelar. Îl supui judecății oamenilor și el cere, grandilocvent, „judecata istoriei". Afișează un soi de eroism cordial, privește încrezător spre viitor și vigilent spre dușman. Îi vorbești de cai morți, îți vorbește de creșterea producției de lapte, îi vorbești de prăbușirea sistemului de irigații, îți vorbește despre reușitele politicii externe, îi vorbești de șapte ani proști, datorați erorilor sale, îți vorbește de trei luni proaste, datorate adversarilor săi. Se plasează mereu în așa fel, încît el e un luptător constructiv și tu un defetist cîrcotaș. E mereu nevinovat, bine orientat, „realist". În fapt, e un fanatic al *abstracțiunii*: din punctul lui de vedere, totul e important, *în afară de realitate*. Realitatea e, pentru mentalitatea comunistă, cel mai îndărătnic dintre dușmani; ea trebuie, prin urmare, „corijată", „depășită" și, la limită, desființată. Comunismul e un cult al irealității, dublat de refuzul superstițios al oricărei transcendențe. Cu alte cuvinte, e o specie de nihilism ofensiv, mobilizator, un deghizament tonic al neantului. Știm cît e de înfricoșător să fii victima unei asemenea stihii. Dar nu e, probabil, mai puțin înfricoșător să ai neșansa de a o întruchipa.

Dilema, 14–20 martie 1997

Un chip uitat al clasei muncitoare

Istoria trăită m-a împiedicat, din păcate, să am o autentică întîlnire cu „clasa muncitoare". Sub regimul comunist, ea nu părea o realitate, ci o fantoșă ideologică, programată fie să mărșăluiască salvator prin istorie ca un „detașament de avangardă", fie să defileze triumfal la 1 Mai sau la 23 August, sub steaguri, portrete și lozinci. „Clasa muncitoare" pendula operetistic între mitologia „luptei" și aceea a șantierului etern. Eroină consacrată de film propagandistic, cînd tenebros revendicativă, desfigurată, *„lumpen"*, cînd strălucminată mistic de virtuți supraomenești, muncitorimea ajunsese o schemă, fără legătură cu realitatea zilnică în care trăiam cu toții, indiferent de „clasa" sau „pătura" din care făceam parte, uniți de o tristă solidaritate a mizeriei. După 1989, clasa muncitoare s-a reprofilat mediatic ca asociere profesională pentru negocierea propriilor drepturi. Proletarul a devenit sindicalist. Sperietori calificate ale guvernelor, mari regizori de operațiuni stradale, sindicatele au căpătat aspectul unui soi de VIP colectiv, masiv implicat în scenografia vieții publice. Raziile minerești din prima decadă postrevoluționară nu erau nici ele de natură să mă apropie de „sufletul" muncitoresc. Nici protestele reșițene, gălățene, brașovene și de aiurea, care cereau privatizare fără patroni și reformă fără restructurare.

O emisiune difuzată săptămîna trecută de TVR Cultural a avut, pe acest fundal, efectul unei revelații. Horia Patapievici a adunat laolaltă cîteva figuri reprezentative ale revoltei de la Brașov din 1987. S-au reconstituit evenimentele, atmosfera, contextul. Personajele reportajului — deopotrivă actori și povestitori — mi-au apărut ca o sumedenie de portrete impunătoare, în care anvergura interioară și cuviința nepretențioasă conviețuiau exemplar. Mai întîi, arătau cu toții foarte bine. Oameni întregi, civilizați, îmbrăcați decent și vorbind foarte bine românește. Nimic pompos, lemnos, unsuros, lăcrămos, fălos, fălcos, șmecher, îndestulat și patetic. Altă specie, dacă ne gîndim la fiziognomiile spectacolului politic cotidian, suprasaturat de alcătuiri patibulare. Indigența mentală și cupiditatea, demagogia și tupeul, aroganța țoapei și ipocrizia slugii au sfîrșit prin a aduce în scenă figuri noi, capodopere de poceală, ultime expresii ale unor creaturi care, făcute după chipul lui Dumnezeu, au pierdut orice asemănare cu El, pentru a aspira, euforic, la modele periferice: tîrîtoare, vite, gușteri. Față de ei, brașovenii pe care îi vedeam evocau frăgezimea nobilă a unei seminții pe cale de dispariție. Privirea lor avea limpiditatea onestității, trăsăturile fețelor lor aveau armonia convingerilor autentice. Cum spuneam, vorbeau bine românește, adecvat, simplu, cu o bine dozată emotivitate. 80% din parlamentarii noștri sînt incapabili de o asemenea performanță.

Nu-mi dau seama ce reprezintă astăzi, cantitativ vorbind, această categorie umană. Dacă ea e mai numeroasă decît îmi închipui, sînt gata să transfer asupra ei toate speranțele care mi-au mai rămas. Deocamdată însă, constat că e vorba de o categorie umană pe care nimeni nu pare interesat să o semnaleze, să o cultive și să o consulte. Nu știu ca muncitorii de la Brașov să fi fost omagiați public, decorați la Cotroceni, răsfă-

țați de gazete, onorați comemorativ de vreo instanță oficială. Emisiunea în care i-am văzut, pe un post harnic dar palid, nu era anunțată în nici un program de televiziune, decît sub o titulatură generică, anonimă. Ea nu a avut, din cîte știu, nici un ecou de presă. Vedetele momentului sînt incompatibile cu croiala muncitorilor de la Brașov. În lumea lui Bebe Ivanovici, a lui Priboi, a chelnerilor ajunși secretari de stat și a plutonierilor ajunși magnați ai sportului, în lumea lui Vanghelie, a lui Onișoru, a lui Vadim Tudor și a lui Adrian Păunescu, eroii discreți de la Brașov n-au ce căuta. Le lipsește agresivitatea ignară, resentimentul toxic, nerușinarea, nesimțirea, pletora egolatră. România lor e alta decît România chivernisită în beneficiu propriu de căpătuiții clipei. Dar e singura Românie pe care se poate paria. Și pe care numele lor o legitimează: Vasile Anghel, Iuliana Biro, Marius Boeriu, Gabriela Chivi, Iosif și Iuliana Farcaș, Aurică Geneti, Gheorghe Gyerko, Dănuț Iacob, Cecilia Jugănaru, Florin Postolachi, Marian Ricu. O rezervație de bună-cuviință, de curaj, de simț al onoarei.

P.S. Observ, în treacăt, că cel care, prin emisiunea sa, mi-a mijlocit această reîntîlnire cu clasa muncitoare e Horia Patapievici, pe care *the bad guys* îl socotesc trădător de țară, *the good guys* — un reacționar periculos și toți la grămadă — un elitist feroce. A fost nevoie, așadar, de un elitist ireductibil, ca să am intuiția elitei muncitorești. Ceilalți, antielitiștii de bodegă și antielitiștii de salon, pendulează, narcisiac, între șprițul patriotic și bibliografia postmodernă, amestecînd la nesfîrșit, cînd grosolan, cînd finuț, borcanele naționale.

Dilema, nr. 515/2003

Prostie și dictatură

De cîte ori povestesc, dinaintea unui auditoriu occidental, scene din viața cotidiană sub dictatura comunistă, stîrnesc ilaritate. Nu pot reproșa nimănui că percepe în cheie comică ceea ce, în realitate, era sinistru. O fac eu însumi. Rîd zdravăn, cum rîdeam și înainte de '89, de aiurelile sistemului, de acel „amestec de I.V. Stalin și I.L.Caragiale" (Belu Silber), sub care am trăit decenii întregi. Se poate rîde, la fel, de dictatura nazistă? Cred că nu. Hitler nu merge cu nenea Iancu. (Noica invocase cîndva episodul legionar ca fiind singurul episod din istoria României moderne incompatibil cu caragializarea...) Există, e drept, Chaplin sau Mel Brooks, dar comicul lor e de tip parodic: e o îngroșare bășcălioasă a lucrurilor. Realitatea comunistă n-avea însă nevoie să fie îngroșată pentru a fi ridicolă. Era parodică, era caricaturală prin ea însăși. Hazul era gata făcut, drept care simpla relatare a faptelor e suficientă. Nazismul era nemijlocit *barbar*. Comunismul era nemijlocit *absurd*. Ambele sînt criminale, dar comunismul combina teroarea cu imense cantități de tîmpenie cotidiană. De aceea, după știința mea, nu există, în spațiul nazist, o performanță de tip Ilf și Petrov. De aceea, poate, e inimaginabil să vorbim despre un nazism „cu față umană". Comunism cu față umană, da, se poate. Fața umană a comunismului e propria lui stupiditate, dacă acceptăm că prostia e unul din chipurile umani-

tăţii... Într-o conferinţă ţinută cu doi ani în urmă la Colegiul Noua Europă, Tony Judt a reuşit să demonstreze că nazismul e un *rău* mai mare decît comunismul, dar că, pe de altă parte, comunismul e un *pericol* mai mare decît nazismul. Cred că una din explicaţiile acestui pericol suplimentar e tocmai componenta rizibilă (aşadar benignă în aparenţă) a comunismului. Înşelătoarea lui „faţă umană". Nu-ţi vine să crezi că ceea ce vezi şi trăieşti e aievea. Rîzi. Mori de rîs. Adică pe măsură ce rîzi eşti lichidat.

Nu se poate spune că prostia lipsea de pe piaţa nazistă. (Dietrich Bonhoeffer are, în însemnările sale din puşcărie, o foarte frumoasă pagină despre prezenţa prostiei în *orice* formă de dictatură). Dar prostia nazistă era prostia sistematică, arogantă, rece, a fiarei îndoctrinate. Prostia comunistă, la fel de sîngeroasă, era simultan nătîngă şi cinică. Involuntar hilară, rudimentară, incultă, ea stupefia şi amuza înainte de a ucide. Prostia nazistă producea fiori. Prostia comunistă producea, în plus, bancuri.

Dar să nu abuzăm de dihotomii şi să admitem că prostia e un fenomen mult mai cuprinzător decît fenomenul dictaturii. În vreme ce, în estul european, am fost victimele prostiei totalitare, vestul ilustra abundent resursele de prostie ale lumii libere... La noi, propaganda comunistă a anilor '50 şi '60 descria Occidentul ca pe un univers în stare de putrefacţie. Dar stînga occidentală spunea, apăsat, acelaşi lucru. Şi lucrurile nu s-au schimbat prea mult. Deunăzi, la un colocviu berlinez, o cercetătoare din Bulgaria inventaria, dinaintea unui public academic internaţional, clişeele criticii comuniste a capitalismului: în capitalism nu sînt cozi, pentru că oferta excesivă a negustorilor venali descurajează cumpărătorul, în capitalism există carne, dar, de fapt, e o carne falsificată, toxică, vopsită în roşu, ca să-i amăgească pe proletari, în capitalism, politicienii

sînt mincinoși, organizați pe grupuri de interese, și finanțați de mafii obscure etc., etc... Ei bine, o bună parte din universitarii apuseni prezenți au căzut de acord, mai în glumă mai în serios, că, în fond, dincolo de oarecari exagerări, toate clișeele amintite comunicau adevăruri incontestabile: da, piața capitalistă isterizează consumul, da, alimentele sînt primejdios chimizate, da, politicienii sînt demagogi și impuri. Un bun amic, sociolog, îmi spune la ureche: „pentru noi, intelectualii din Germania Federală, Germania de Est era «Germania cea bună»". Mi-am amintit, brusc, de Mircea Crișan, care imita curajos, în plină dictatură, stilul buletinelor de știri autohtone: „La San Francisco — cutremure, la New York — negri fără adăpost, la Glasgow — greve. La București au înflorit salcîmii." Evident, toate aceste știri erau adevărate. Ceea ce era fals era efectul juxtapunerii lor, distribuția tendențioasă a accentelor, compoziția. Cînd un asasin spune: „toți oamenii au, uneori, nemărturisite intenții asasine", el are dreptate. Dar pentru că o spune el, n-are. Stînga occidentală nu pare să se fi gîndit vreodată la asta. Și n-o face nici azi. Să nu ne mirăm, deci, că, în ciuda absurdului lui, a imposibilității lui de principiu, comunismul a durat atît de mult...

Dilema Veche, 12–18 martie 2004

IV
OBSCENITĂȚI DE TRANZIȚIE

Boborul

În România, poate și în alte țări, ministeriatul e un oficiu mistic. Nu contează „domeniul de resort", nu contează conturul omenesc al ministrului. Contează postura de ministru, faptul de a fi branșat la releul puterii. Ministrul **știe** (ceea ce muritorii de rînd nu știu), ministru **poate** (orice, numai să vrea), ministrul **e**, în general, **altfel**. Lui și numai lui poți să-i ceri soluții, subvenții, miracole: un loc de muncă pentru nepoată, un post în străinătate, o casă în centru, treizeci de metri de sîrmă ghimpată pentru gospodăria de la țară, un camion, o bursă, o linie telefonică, un pașaport, un loc de veci, bani pentru o biserică, pentru o revistă, pentru bilete de avion. Ministrul e o sursă inepuizabilă de beneficii, un distribuitor național de hatîruri: tată, bade, nene, naș, șef. Te duci la el ca la oracol: la el, nu la adjuncții lui, la vreun prăpădit de director general, la vreun simplu director păgubos sau — hai să fim serioși! — la vreun șef de birou. Dacă nu ajungi la ministru, mai bine te lași păgubaș. Chiar după ce a încetat să mai fie ministru, ministrul tot ministru rămîne, adică tot la putere, „omul lor", centrul unui ghem de relații: „Dați-mi și mie o audiență!" — îmi spunea cineva, deunăzi, la piață. „Păi, nu mai sînt ministru, nu mai dau audiențe." „Ei, lăsați, undeva tot sînteți. Am o problemă cu cartea de muncă a lui fi'miu."

„Am o problemă" e ceea ce spui unui ministru în loc de „bună ziua". Și i-o spui oriunde îl întîlnești. Colocvial, fără false timidități, democrat înnăscut, românul te recunoaște și te abordează pretutindeni: printre tarabe, pe plajă, la restaurant, la cinema și, mai ales, pe stradă: are o problemă, Dumnezeu i te-a scos în cale, „să nu zici că nu poți, știu că poți, trebuie să poți".

Dezgustat de corupție, cetățeanul autohton nu pierde nici o ocazie să încerce una mică, „ca toată lumea", „un fleac față de ce fac alții".

După Revoluție, alături de dimensiunea „lucrativă" a miniștrilor, s-a dezvoltat spectaculos și funcția lor „ispășitoare": ministrul e vinovat. Mai mult: e depozitarul unei culpe globale; e vinovat de *tot*, indiferent la care minister lucrează. „De ce nu vă ocupați, domnule, de irigații?" i se spune, de pildă, ministrului de externe, prins în sala de așteptare a unui aeroport. În genere, ministrului trebuie „să i-o zici", să-l iei tare. Ca Tucă. Nu e cazul să-l lași să facă pe deșteptul. Are nevoie urgentă de ghionturi și idei. La o adică, știm noi mai bine ce trebuie făcut.

Utilizabil de cîte ori se poate, amendabil întotdeauna, ministrul poate juca, uneori, și rolul de confesor, de justițiar, de dădacă. Îi spui of-ul tău intim, îi arăți cine ești, îi ceri ca măcar el — împotriva tuturor — să te înțeleagă. Practic, modalitățile de a intra în dialog cu un membru al guvernului sînt infinite: de la demonstrație și grevă pînă la epistolă confidențială, petiție și flirt. La cabinetul ministerial își așteaptă rezoluția tot soiul de misive, unele patetice, altele hilare, imperative sau extravagante.

Oferim cititorului cîteva exemple, din care va înțelege că, dincolo de activitățile publice ale unui ministru, există numeroase momente de singurătate perplexă, cînd în biroul lui se fac auzite vocile aiuritoare ale petentului etern. Nu e vorba de scrisorile de o le-

gitimă obidă ale nevoiașului de pe stradă. E vorba de cele în care se simte răgușeala „omului-massă", sminteala cîte unui halucinat, panașul „boborului" în delir. Garantăm, firește, autenticitatea tuturor textelor de mai jos și le respectăm, întru totul, gramatica și ortografia.

1. Poporul iscusit

Un tip de petent e cel care nu-ți cere nimic. Mai exact, cel care nu-ți cere decît să-l ajuți să dea: să dea ceva din priceperea, din experiența, din prisosurile sale. Are idei și nimeni nu le ascultă. A făcut descoperiri de care nimeni nu vrea să profite. E destul să întinzi mîna pentru a lua ceea ce ți se oferă (aproape) dezinteresat, într-un gest de patriotism lucid:

Domnule Ministru,
Subsemnatul G.N. fiul lui natural (sic!) și Floarea (...)
Am onoarea de a vă aduce la cunoștiință următoarele: sunt deținătorul parolelor și a cifrurilor pe propria-mi memorie a conturilor lui A. HITLER, din FRANKFURT, contul principal și mare este: GROSSES HAUPTSIEGEL DES KURFÜRSTEN AUGUST VON SACHSEN.
Contul principal și mare l-am decodificat prin metoda chinezească. Rog a fi luate măsuri legale ca eu să intru în posesia valorilor depuse de naziști în băncile din FRANKFURT, să înarmez NATO, în special armatele: GERMANIEI și ROMÂNIEI, și astfel ROMÂNIA va intra în NATO fără impedimente.
Singura persoană inteligentă care poate să rezolve aceste probleme de importanță vitală sunt doar eu, prin intermediu dumneavoastră.

Un altul a găsit modalitatea cea mai la îndemînă (și cea mai „corectă politic") de a rezolva problema

sărăciei vestimentare (mai ales la femei) și a copiilor orfani. În septembrie 1999, el scrie, de undeva din Florida, „d-lui Ministru de Externe Pleșa":

Ca președinte al P.C.R. propun desființarea tuturor ambasadelor, consulatelor și tot soiul de organizații ale României de peste hotare!... Cu banii ce se scurg spre acești indivizi (dubioși!...) s-ar putea îmbrăca multe femei pe care le-am văzut jerpelit îmbrăcate în perioada de peste opt luni de zile cît am stat în România în 1995!... Nu avem nevoie de o astfel de moștenire a vechiului tip de comunism!... Cîți bani cheltuie România anual cu indivizii plecați din țară!?... Cu acești bani pot fi plătiți cei care au luat în îngrijire și copii de la orfelinat!... Ca președinte al P.C.R. reformat nu am găsit în Biblie expresia „ORFELINAT". Deci și această instituție trebuie desființată, iar copiii repartizați femeilor care nu au avut parte de copii!...

În radicalitatea ei, scrisoarea aceasta este memorabilă: un președinte de partid comunist care luptă împotriva moștenirii comuniste frecventează Biblia și pune după fiecare propoziție un semn de exclamație și trei puncte de suspensie a înțeles perfect semnele vremurilor: amestecul subtil între intonația sloganului și dubiul tranziției. Omul știe ce vrea și știe ce spune. La timpuri grele — decizii simple și victorioase.

2. Poporul martir

...Dar nu există doar învingători. Există și victime care așteaptă dreapta judecată a instituțiilor.

Domnule Ministru

Subsemnatu U.I. (...) declar următoarele probleme care mi s-a întîmplat în Istambul (Turcia) am fost bătut, înjungheat de cuțit, în care concubina și-a bătut joc de mine am

fost dezbrăcat de haine, am luat-o cu scopul de a câștiga o pîine, dar ea mi-a făcut greutăți. Am venit din Turcia, i-am spus sectoristului nici nu ma băgat în seamă în care el se folosea de ea la altă persoană în casă pe nume A.M. Ma dat pe mâna poliției și am primit amendă 400.000 lei.

Eu bătut și luați bani și nu se face dreptate.

Organele de poliție când m-am dus să vorbesc nu ma băgat în seamă. Am credință în mine și vreau să mi se facă dreptate.

Luam bătae de la sectorist la 5 declarații depuse nu am luat nici o amendă întrucât el se folosea de concubina mea, în casă la A.M. Vă rog foarte frumos dacă se poate să se facă ordine și disciplină cînd la noi Poliția s-au umflat în ei șampania și Vinifructu de Panciu.

Vă mulțumesc anticipat.

Domnul Ministru de Externe al Ministerului de Externe. București.

3. Poporul mînios și suveran

După stilul cooperativ-pragmatic al „iscusiților" și după năduful înlăcrimat al martirului din Istanbul, simți nevoia anvergurii wagneriene, a virilității drastice. Calea cea mai directă spre împlinirea acestei nevoi este deschiderea dosarului Kosovo. Toată fala istorică a neamului s-a manifestat dezlănțuit în primăvara lui 1999, în jurul crizei sîrbești. Zăgazurile tradiționalei noastre cumințenii s-au năruit, cuvintele n-au mai avut răbdare. Boborul a înălțat capul și a zis:

Acesta este mesajul poporului Român pentru tine, banditule și criminalule al poporului Român. (Tanibalul monstru, de Andrei Pleșu marele trădător al Poporului Român, de cînd s-a născut acest criminal)

Banditului i se adresează întreg poporul Român în calitate de ministru de externe al Țării Românești și îl întrebăm

pe acest mizerabil pe cine PIZDA mătii reprezinți tu măi criminalule azi? Pe Români în nici un caz nu, fiindcă ești cunoscut de toți cetățenii acestei țări ca cel mai mare criminal al națiunii noastre. Noi te cunoaștem din 1990–1993 cînd ai fost ministru la Cultură cînd ai furat și ai trădat tot ce putut face rău acestei țări Românești. Te întrebăm, banditule cum poți justifica afirmațiile, criminale pe care le faci zilnic la televiziune, că țara noastră să fie deacord cu actele samavolnice-criminale comise de America, Anglia, Franța, Germania Italia asupra poporului frate iugoslav?

Bandit trădător al țării Române, care nu ai ce căuta pe acest post criminalule fiindcă tu nu ai reprezentat nici-o dată interesele poporului nostru decând te-a căcat măta scârbă ordinară, fiindcă tu nu ai chip de om, ci ești un monstru odios și criminal. Ce vei face criminalule cînd România va fi în situația Iugoslaviei de azi? Te va pune Americanii la adăpost, față de actele criminale pe care le pun la cale spionii, iredentiși-naționaliști maghiari care doresc peste puțin timp să facă ce fac albanezii în Kosovo? Te vom vedea trădătorule atunci unde vei fugi din această țară, fiindcă poporul român nu te va ierta pentru toate crimele făcute.

Tu meriți să fii minstru de externe al acestei țări criminal odios? Cunoști tu cu adevărat dece Iugoslavii nu vor să cedeze teritoriul Kosovo? Dece canalie ordinară nu spuneți că împotriva Iugoslaviei luptă o armată de gherilă Albaneză de câțiva ani buni care au făcut sute de mii de crime? Dece Americanii Clinton ordinarul care este o rușine mondială de imoralitate criminală, nu a interzis și distrus această forță teroristă Albaneză constituită ilegal să comită atîtea crime în rîndul populației Iugoslave?? Voi criminalule îl condamnați numai pe Miloșevici, care este cu adevărat un erou și patriot de adevărat al Iugoslaviei, nu un trădător cum sînteți voi criminalilor pentru țara Românească? Îi pupați în CUR pe Americani, numai să le faceți plăcerea, dar acești banditi nu ne vor primi nici în NATO, nici în alte orga-

nisme internaționale hoților și proștilor cu tot servilismul pe care îl faceți față de iei?

Rușine slugoilor ardevar focul și blestemul!

Scrisoarea nu e semnată, dar expeditorul e declarat curajos pe plic: „Cetățenii României, prin reprezentanții săi oamenii de cultură și intelectualitatea acestei țări: ROMÂNE."

Iată, așadar, o secțiune mai puțin cunoscută a societății civile, o variantă insolită a spiritualității naționale. Frapantă este combinațiunea de afecte sublime și vocabular sulfuros. Frapantă, de asemenea — perfecta coincidență dintre opinia autorului (colectiv și anonim) și aceea a majorității presei românești din epocă. Aceeași caldă atmosferă sufletească, aceeași vitejie, aceleași fine asociații de idei.

Pe mine însă m-a mai tulburat ceva, la sfîrșitul lecturii: tonul, grafia, culoarea cernelei, sintaxa, utilizarea emfatică a majusculei mi se păreau cunoscute. Am realizat, dintr-o dată, că mai primisem o asemenea scrisoare, cu nouă ani înainte, la Ministerul Culturii. Cititorul va recunoaște imediat mîna inconfundabilă a aceluiași, consecvent, expeditor:

Către Ministerul Culturii București

D^nul^ Ministru Andrei Pleșu

Am ascultat la radio și vam văzut la televizor în seara zilei de 02.01.91 cînd dădeați relați referitoare la demisia din funcția de ministru Culturii cauzată de hotărîrea luată de o parte din membri guvernului în problema fostului rege Mihai și vă întrebăm:

Nu va fost rușine să mai apăreți și la televiziune să susțineți MĂGĂRIILE ce le ai în cap. Crezi tu că fața ta netunsă și BUHĂITĂ are o importanță mai mare decît a poporului care te-a investit cu funcțiile ce le ai?

Asta crezi tu că este menirea unui ministru al culturii — să preamărească regele și să promoveze ideia întronării monarhiei? Te înșeli, D^nule și te obligăm să pleci imediat din funcțiile ce le deți și să te duci lîngă rege sau lîngă Șora și ai lui să mîncați țara aceasta mai repede, dar n-o să reușiți MĂGARILOR și TRĂDĂTORILOR că o să vă mîncăm noi mai înainte.

Credeți voi că acest popor vă va duce mult în spinare ca pe niște TRÎNTORI.

ÎN CALITATEA DE MINISTRU AL CULTURII na-i făcut nimic — PUTUROSULE — pentru stabilitate socială și ECONOMICĂ.

AI PREVĂZUT și te-ai exprimat la televiziune că o să fi caracterizat și acuzat în mod negativ. PĂI NU MERIȚI TRĂDĂTORULE. Noi nu-ți spunem nici F.S.N.-ist, nici P.N.L.-ist ci LEGIONAR.

Nu avea destule necazuri pe cap, acest popor măi PORCULE, ai mai pus și tu paie pe foc. La prima întîlnire ți-am luat zilele.

DACĂ, totuși Guvernul nu-ți aprobă demisia — și BINE AR FACE — să treci la muncă cu întreg ministerul pentru desamorsarea tensiunilor dintre partide și oameni și să îndreptați ce-ia ce ați stricat pînă acum în direcția orientării poporului la muncă cinstită și demnă nu la greve, manifestați, curvăsării, hoții, bișniță etc.

Luptă și TU, cu întreg ministerul Culturii, pentru ridicarea prestigiului Poporului romîn și al Romîniei.

NU UITA că Bucureștiul nu este Romînia — și dacă nu vă vedeți de treburi cinstite venim noi să facem ordine. A ajuns cuțitul la OS și nu-l mai putem suporta.

Înainte de a semna indescifrabil, autorul își ia precauția de a preciza: „Adresa de pe plic nu corespunde".

Documentul — nu lipsit de un anumit mister — dovedește o exemplară continuitate. După nouă ani

de democrație, fronturile sînt aceleași, „argumentația" neschimbată, terminologia — amarnică. Oamenii trec, instituțiile și ideologiile rămîn. Boborul veghează.

4. Poporul „volintir"

Boborul veghează. Și e, ca întotdeauna, blînd, omenos și drept. Chestia NATO–Jugoslavia îi dă insomnii. Șomajul, scumpirile, corupția sînt floare la ureche pe lîngă grija față de „imaginea" țării. Ce-o să zică lumea văzînd că ne-am aliat cu agresori mîrșavi împotriva unei țări vecine, cu care sîntem prieteni „de milenii"? Cînd e vorba, mă-nțelegi, de amici și cînd jertfa patriotică e de rigoare, nimeni și nimic nu ne poate opri. Un moldovean din Vaslui tremură, sumbru, pentru soarta Ardealului:

„Am 55 de ani, din care peste 30 de ani trăiți în Ardeal și m-am tot frecat de bozgorii lui Attila, ce vor Ardealul așa că îi înțeleg pe sîrbi. Acel țigan lăutar ce în prezent este peședinte al Americii (N.B.: semnatarul are dificultăți cu litera „r", deși e prima literă din „România". Scrie frecvent „peședinte", „pieteni", „pizonier", „pezent" și „nu ne v-om peda") *nu trebuie să se creadă stăpînul lumii, așa că noi, voluntarii români din Jugoslavia, nu v-om lăsa în viață nici un pizonier american, să dovedim că România nu tremură în fața Americii..."* (Reamintim cititorului că respectăm întocmai deprinderile ortografice ale celor citați.). Moldoveanul nostru trece la acțiune. Odioșii Constantinescu, Babiuc și Pleșu (*„care a pus România în cele mai nefavorabile lumini"*) sînt invitați în streang, iar el, împreună cu alți reprezentanți ai poporului, pleacă la luptă în Jugoslavia: *„...v-om forma un batalion românesc, ce v-om purta însemnele României, adică pe uniformă, v-a fi scris atît pe piept cît și pe spate — România —, cu banderola tricolorului pe mînecă, cît și drapelul tricolor al Ro-*

mâniei". Eroismul fără martiraj e, însă, pierdere de vreme. De aceea, pentru cazul în care varianta armată nu iese, se pregătește un scenariu de rezervă, nu mai puțin glorios: *„Nu v-om peda pașapoartele deoarece le-am plătit și sînt proprietatea noastră, iar dacă ne ve-ți închide granițele, le vom trece în clandestinitate, iar uniformele ce ni le-am făcut, ne vor fi aduse de o navă fluvială pe Dunăre. Eu, oricum nu îmi voi divulga colegii cu care ne v-om înrola în batalionul român din Jugoslavia, chiar de voi fi arestat și anchetat. De la mine, mai mult de ceea ce am declarat aici, nici un organ de anchetă, nu va putea afla mai multe."*

S-ar zice, după asemenea texte, că românul e tenebros, războinic, pasionat de manevre „underground". Dar ar însemna să trecem sub tăcere abisurile lui sufletești, firea iubitoare, ochii alunecoși și inima zburdalnică. Un lucrător la negru din Spania îmi povestește, cu oarecare timiditate, cum s-a îndrăgostit de o prezentatoare a televiziunii madrilene. Își dă seama că îmi cere cam mult, dar contează pe înțelegerea mea: n-aș putea să-i fac rost de adresa femeii, să mijlocesc — pe căi diplomatice — o întîlnire, să pun o vorbă bună? O tînără domnișoară din București vrea să-mi fie utilă. Are cîteva argumente masive:

„Sunt o bună cunoscătoare a limbii engleze, am predat în această limbă la două școli din București, am putere de muncă și plăcere de a lucra la dvs."

Supra-argument: *„Sunt celibatară."* Hiper-supra-argument: scrisorii i se adaugă o fotografie cu bucle blonde, minijupă, decolteu angajant.

5. Poporul cosmic

Dincolo de vocația noastră istorică sau de cea domestică, dincolo de românul-soldat, de românul-vi-

vandieră, de românul-cunoscător de limbi și celibatar, există, mai puțin cunoscut, românul cosmic. El controlează destinul planetei din misterioase spații galatice. În mai 1999, primesc misiva următoare:

Excelenței Sale Andrei Pleșu,
Ministrul Afacerilor Externe al României
Comunicat din partea Centrului de Coordonare al cercetărilor pe Terra
Pe teritoriul României au intrat în alertă defensivă trei baze subterane: în județele Maramureș, Cluj și Constanța. Noi nu intenționăm sub nici un motiv să intervenim în conflictele militare dar dorim să asigurăm un minimum de protecție cercetării științifice pe Terra, drept universal. Rugăm informați SRL (sic!), *autoritățile locale, geologii, polulațiile* (sic!) *locale că nu există nici un risc.*
Cu deosebită considerație, P.B. Ministru plenipotențiar ETI

Din partea aceleiași instituții, în iunie 1999, ne parvine un mesaj melancolic:

Vă aducem la cunoștință că am luat act cu profundă îngrijorare de atitudinea terestrilor față de triada filosofică: Binele, Frumosul, Adevărul.
Am manifestat multă înțelegere față de problematica complexă a locuitorilor planetei dar suntem consternați de faptul că aceste concepte filosofice bine determinate după 2000 de ani au rămas la stadiul de retorică. Mai grav este faptul că noi ne-am conceput programul de integrare cosmică a Terrei democratic, respectînd valorile după Terra. Vă rugăm să ne scuzați lipsa de modestie, dar dl. P.B. este singurul cetățean după planetă care poate prelucra informațiile din neutrini.
Cu deosebit respect
P.B.
Ministru plenipotențiar ETI

Spiritele se mai liniștesc în iulie 1999: *„Sîntem plăcuți* (sic!) *impresionați de stadiul gîndirii științifice pe TERRA, factor de civilizație și progres."* O urmă de tristețe stăruie totuși, din cauza obtuzității Academiei Române față de profilul științific al domnului P.B.: *„...considerăm că tăcerea acestui înalt for, Academia României, față de prestigioasele contribuții ale domnului P.B. la dezvoltarea științei nu este de natură să consolideze poziția Academiei în viața economico-socială a țării. Cu regret vă informăm că ne delimităm strict de inacțiunile Academiei României nutrind speranța că acest for va reveni la o poziție cooperantă"*.

Inutil s-o spunem, Academia Română, prinsă în numeroase alte „inacțiuni", nu și-a schimbat poziția nici pînă astăzi.

Plai cu boi, februarie 2001

Pricepere și stil

Încerc să nu mă pronunț în chestiuni la care nu mă pricep. E greu, pentru că sînt, ca toată lumea, înconjurat de realități *neclare*, dar, prin frecvența și intensitatea lor, *familiare*. Nu poți să te izbești zilnic de inflație și să declari la nesfîrșit că nu te pricepi la finanțe. Păcatul național este, cred, la această oră, înclinația de a trăi drama cotidiană în chip somnambulic. Ne lăsăm manevrați de un context pe care nu ne străduim să-l asimilăm. Refuzăm să devenim cît de cît competenți în materie de sărăcie și restructurare. Singura formă de „participare" pe care o practicăm e asumarea unui statut de victime, cu întreaga lui gamă de interjecții colaterale: oftătura, lamentația, înjurătura. Efortul de a înțelege, de a prelucra, de a sistematiza, ni se pare superfluu; nu e treaba noastră. Competența eficace, ingeniozitatea — sînt obligațiuni guvernamentale... Noi sîntem mereu cei care „o pățim": cei condamnați la nefericire. Și, uneori, nu avem acces la *sensul* mizeriei și la eventualele *soluții* salvatoare, pentru că sîntem copleșiți de *nedreptatea* mizeriei.

La unele lucruri, totuși, mă pricep. De pildă, la probleme de stil. Nu pot judeca anumite litigii în substanța lor propriu-zisă, dar pot comenta croiala lor, punerea lor în pagină. Iar din punerea lor în pagină îmi pot face, de multe ori, o idee și despre substanța lor. Am văzut, de pildă, acum vreo săptămînă, o dezbatere te-

levizată între reprezentanta unor protestatari din agricultură și un secretar de stat al ministerului de resort. Dincolo de argumente și îndreptățiri, ceva în modul de desfășurare al dezbaterii nu era în regulă. Ministrul ar fi trebuit să fie ferm și limpede. Era crispat și confuz. Răspundea nebulos, „nu intra în detalii", dar nu spunea nici generalități convingătoare. Avea un aer nesigur, cînd oarecum iritat, cînd vag apologetic. Nu era nici destul de „ministerial", nici destul de simplu. Preopinenta dumisale era mai locvace și mai decisă. *Prea* decisă. Etala cu aplomb o combativitate factice, cu exces de „voce", dar în minus de coerență. În stradă, striga hormonal: „V-am votat, ne-ați trădat!" În studio, pretindea că nu protestase contra guvernului. Recurgea, repetitiv, la cîteva lozinci neinteligibile („Vrem privatizare, dar cu noi!") sau populiste („Vrem să dăm românilor hrană ieftină!"). Vroia reformă, dar fără reforme, vroia privatizare, dar cu subvenție de la stat, vroia tapaj („vom bloca șoselele, ca în Franța"), dar fără să supere Puterea. Impresia generală era aceea a unui spectacol de amatori. Și demonstranții, și guvernanții jucau prost. Nu știu cine avea, de fapt, dreptate. Dar era clar că și exercițiul puterii, și cel al revendicării sufereau de inadecvare retorică și inconsistență. Lipsa tradițiilor, a firescului și a modelelor constituie un fundal foarte șubred pentru schimbare. Și e greu de spus ce achiziție e mai laborioasă și mai urgentă: priceperea sau stilul? Deocamdată ne lipsesc amîndouă. Mai grav este că se găsesc destui iresponsabili, în toate taberele, dispuși să le înlocuiască rapid prin suficiență și obrăznicie. Sigur este că dorim reforma. E mai puțin sigur *cine* o va face și *pentru cine*.

Dilema, 4–10 aprilie 1997

Trenul 1642

Săptămîna trecută am călătorit, de la Suceava la București, cu trenul 1642. Tren accelerat, bilet de clasa întîi. Recomand o asemenea călătorie tuturor patrioților români scandalizați de nedreptățile istorice la care am fost supuși de-a lungul zbuciumatei noastre istorii. Și celor care cred că dacă nu vom intra în NATO sau în UE va fi din cauza unui generalizat lobby anti-românesc. Să poftească dumnealor să meargă cu trenul prin Moldova. Cu trenul 1642, de pildă. Experiența e edificatoare și definitivă. De la bun început, te neliniștește aspectul comatos al vagoanelor, ființa lor șubredă și vetustă. Pe dinafară, au înfățișarea unor compoziții hibride, viermănoase, aduse pe șine dintr-un depozit de butaforie rutieră. Pe dinăuntru, spectacolul alunecă de la precar spre dizgrațios. Husele fotoliilor sînt rupte și pline de pete echivoce, ca de o erupție purulentă. Ușile compartimentelor se închid greu, glisînd, răgușit, pe jgheaburi distorsionate. Ferestrele sînt adumbrite de un jeg arhaic, prin care cel mai frumos peisaj se vede mocirlos, încleiat, promiscuu. Cutia pentru gunoi de sub fereastră are fundul spart, așa încît ceea ce arunci înăuntru, într-un gest de reflexă civilitate, îți cade pe picioare. Pe tavan, în locul becurilor, se văd buchete de sîrmă răsfirate, foste fire electrice rămase în suspensie, ca niște gîturi de (mini)dragon decapitat. Chenarele sticlăriei, mînerele, scrumierele de pe coridor sînt

toate acoperite de un praf geologic, solidificat ireversibil. Mirosul general e suspect. Nu-ți vine să atingi nimic, nu-ți vine să respiri, te rogi din răsputeri să nu fii constrîns la folosirea closetelor. Unii călători, dintre obișnuiții traseului, spun că din cînd în cînd, de sub banchete, apar șoareci. Geamurile se deschid anevoie, iar o dată deschise, nu se mai pot închide. Cînd ia viteză, vagonul se comportă epileptic, solicitînd maximal un terasament fără viitor și, aproape, fără prezent. Nu-mi pot închipui cum stau lucrurile la clasa a doua. Oricum, pentru călători, diferențele de clasă nu par să conteze. După primele opriri, coridoarele se umplu de-a valma cu oameni de tot soiul, unii somnolenți, alții agitați, alții gata să „tachineze" navetiste sau să înfiereze, cu chef, „situațiunea". Toți cară bagaje de forme și mărimi inclasificabile, un adevărat bazar de tranziție. Controlorul, după o scurtă apariție de protocol la plecarea din Suceava, nu se mai arată niciodată. Se vorbește răstit, se rîde brutal, se doarme soios, de-a-n picioarelea. Gările au ceva de cazarme în dezordine, atmosfera generală e de provizorat mizer, de colectivitate aflată în refugiu.

Poate am avut o zi proastă. Poate eram obosit. Poate nu mai ieșisem de mult în lume. Poate că totul se explică prin sărăcie; sărăcia insolubilă, sistematică, batjocoritoare, a tuturor lumilor post-comuniste. Dar sărăcia care te face să nu te mai speli, sărăcia care aduce lehamite, grosolănie, iresponsabilitate, îngălare, lipsă de respect pentru aproapele, pentru meserie, pentru îndatoririle elementare, sărăcia arborată mîrlănește, cu un fel de voioșie hîdă, sărăcia arogantă, netrebnică, rea — sărăcia aceasta trădează boli mai adînci și mai perfide, care nu se pot vindeca prin simple soluții financiare și nici prin aderări euforice la organisme internaționale sănătoase. Ceva, în fibra națională, e, deocamdată, deteriorat. Și, dacă sîntem cinstiți cu noi

înșine, vom recunoaște că nu sîntem, încă, în rîndul lumii: mai avem de lucrat. Un iureș în izmene poate încheia, norocos, o bătălie. Pentru o paradă NATO e însă puțin și inadecvat.

Dilema, 9–15 mai 1997

Kitsch

S-a spus că inventatorul kitsch-ului a fost Napoleon Bonaparte. Soldatul care se simte încurajat să aspire la bastonul de mareșal ar fi, în acest caz, primul personaj kitsch. Căci kitsch-ul e o malformațiune provocată de frecventarea inadecvată a valorilor. Cînd *oricine* are acces la *orice* ierarhie valorică, iar valorile însele sînt definite exclusiv după criteriul accesibilității lor, drumul spre kitsch e deschis. Egalitarismul e kitsch. Carierismul e kitsch. Democrația — în devierile ei patologice — e terenul privilegiat al kitsch-ului.

România post-comunistă a fost, la toate nivelurile, invadată de kitsch, adică de efectele arderii etapelor și ale interferenței brutale între lumi ireconciliabile. Firește, orice lume în transformare este o lume hibridă. Înainte de a-și găsi normalitatea, ea tatonează stîngaci între căi diverse, a căror suprapunere dă naștere unui spectacol incongruu, la limita dintre ridicol și patetic. Inadecvarea mijloacelor față de scopuri, prostul dozaj al elementelor componente, amestecul de planificare, improvizație și hazard, soluția pripită, pompoasă și caducă — toate acestea se pot citi în cheie kitsch și pot contribui la o înțelegere mai puțin convențională a societăților post-totalitare. Nu e vorba numai de kitsch-ul „tradițional", cu variantele lui vizuale sau scrise (decorul kitsch, discursul kitsch etc.). E vorba de ansamblul fenomenelor sociale, politice, economice și ideo-

logice care rezultă, inevitabil, din conviețuirea — caracteristică oricărei „tranziții" — a unor forme și mentalități noi cu unele vechi.

Un — involuntar — derapaj kitsch a fost, de la bun început, combinația dintre revoluție și spectacolul televizat. Realitatea a devenit scenografie, adevărul a căpătat un straniu halou de ficțiune sau, măcar, de convenție. Fiecare român care s-a uitat, în acele fatidice clipe, la televizor a descoperit că are în raniță calitatea de *martor* al revoluției, dacă nu direct pe aceea de revoluționar.

Au urmat cîteva spectaculoase cariere publice alcătuite din ostentație, inautenticitate și trivialitate lăuntrică: o serie de activiști mărunți au adoptat retorica luptei anti-comuniste. Intelectuali altădată paralizați de prudență au devenit nărăvași. O mînă de pișicheri descurcăreți au ajuns stele al liberalismului și ale reformei. Cîte un vechi publicist neaoș sau cîte un contabil agramat s-au trezit exponenți ai tradiției țărăniste, iar printre profesioniștii vechilor cozi ale socialismului s-au găsit destui nostalgici care să lăcrămeze pe mormîntul marelui erou — împușcat — al inaniției.

Să adăugăm acestui rapid inventar, kitsch-ul care ne-a venit din afară. Orice gazetar apusean rătăcit două–trei zile prin hotelurile bucureștene a descoperit că are în raniță certificatul de „românolog". Ni s-a confecționat cu agilitate un portret-robot în variantă hugoliană: România e țara lui Jean Valjean (adică a foștilor pușcăriași marginalizați) și a tristei Cosette (adică a copiilor bolnavi, abandonați, exploatați). Nu poți spune că nu e așa, după cum nu poți spune că o scrumieră în formă de closet nu are hazul ei.

O ultimă întruchipare a euforiei autohtone: de cîteva luni, fiecare român a descoperit că are în raniță bastonul de mareșal NATO.

Dilema, 30 mai–5 iunie 1997

Spiritul critic

Am mai spus-o: avem voluptatea negativului. Nu ne bucurăm de nimic, dacă ni se ia dreptul de a bombăni. Pînă și Securitatea comunistă ajunsese să înțeleagă această bizarerie națională: tolera bombăneala privată, indignarea anonimă, grimasa discretă. Ni se cerea doar să nu facem tapaj, să nu trecem de la bombăneală la faptă. Se găseau și printre securiști destui care să bombăne. Nu exista demnitar care, măcar o dată pe zi, să nu-și dea ochii peste cap excedat, arătînd, semnificativ, în sus, în timp ce, cu cealaltă mînă, invita la tăcere, de frica microfoanelor. Românul e circotaș: cînd e rău, pentru că e rău, cînd e bine, pentru că nu e chiar așa de bine; nu e el omul care să atipească, suficient, în mulțumire de sine; nu e el omul care să se lase înșelat de aparențe. Stăm rău! Slavă Domnului! E mai rău fără rău! Cînd lucrurile intră în ordine, viața nu mai are nici un haz.

Comentatorul român, fie el jurnalist, politician sau simplu alegător, are mereu ceva de obiectat: e prost dispus și sceptic. Îmi spun mereu că e normal să fie așa, după atîția ani de obidă mută și de literatură omagială. Uneori însă poftesc la un dram de bucurie genuină, la un mic efort de luciditate pozitivă. Pentru că bombăneala încetează, adesea, să mai fie un joc dialectic, un condiment acid al convivialității. Ea devine un viciu.

Ca mai toate viciile, și viciul acesta rezultă din supralicitarea unor virtuți. Mai întîi, spiritul critic e resimțit ca simptom al inteligenței. Numai proștii sînt mulțumiți. Dacă se discută ceva, orice, iar dumneata, în loc să-ți dai cu părerea iritat, în loc să combați energic, te arăți conciliant, înclinat să vezi partea bună a lucrurilor, se cheamă că ești sărac cu duhul, nătîng, adormit. (Ori poate mai rău: vîndut guvernului!) O minte trează e o minte în ebuliție: disecă, retează, condamnă. Inteligența e, prin definiție, un „ce" nervos, o voce irepresibilă care strigă din rărunchi, la tot pasul: „Așa nu se mai poate!" Degeaba ești inteligent, dacă nu ești mai inteligent decît ceilalți, decît „dumnealor". Degeaba ești inteligent, dacă nu ești supărat și agresiv.

O altă prejudecată asociază spiritul critic cu gîndirea independentă. Obiectez, deci nu mă las înregimentat! Nu merg cu turma, nu mă las păcălit, nu ader la opiniile altora. Nici o doctrină nu mă intimidează, nici o autoritate nu mă inhibă. Judec „cu capul meu". Sînt obiectiv. Nu mă reprezint decît pe mine. Aș fi totuși nedrept dacă aș pretinde că această formă de derapaj logic e strict autohtonă și strict contemporană. Deschid *Istoriile* lui Tacitus, la cartea întîi, și ce citesc? „Pe cît de ușor este respins scriitorul care lingușește, pe atît cel care denigrează și urăște este ascultat cu plăcere; și asta pentru că adulației îi este asociată fapta rușinoasă a servituții, în timp ce denigrarea dă aparența unui spirit independent." Care va să zică avem de a face cu o situațiune strămoșească: publicul prețuiește mai mult spiritul critic decît spiritul acomodant.

Autorul acestor rînduri nu se exclude din clubul bombănitorilor. Și el, ca toată lumea, se complace, uneori, „să dea cu zacherlină-n proști". Dar cine ar mai sta să-l asculte, dacă s-ar lăsa toropit de speranță?!

Dilema, 18–24 iulie 1997

Cine e de vină?

În ianuarie 1871, o gazetă din Germania (*Augsburger Allgemeine Zeitung*) publică o scrisoare a regelui Carol I, pe care ziarele și parlamentarii români au transformat-o în prilej de scandal. După aproape cinci ani de domnie, regele se plînge unui prieten de „puținul folos" pe care l-a putut aduce „acestei frumoase țări". „A cui este vina?" — se întreabă Carol. „Nici a mea, nici a poporului în întregimea lui" — sună răspunsul. Atunci a cui? Sistematizînd rapid ceea ce în textul regal se supune retoricii epistolare a momentului, vom găsi trei explicații posibile ale eșecului:

1. O caracteristică psihologică globală: românii sînt un popor „care nu vrea să fie condus și totuși nu e în stare să se conducă singur". Semeție, lipsă de disciplină interioară, haos. Stăm prost cu „heghemoniconul"! Trăim „neatîrnarea" în tot echivocul ei: pe de o parte spirit independent, pe de alta volatilitate neguvernabilă.

2. O caracteristică istorică și socială: între elite și masse e o fractură nevindecabilă. Elitele sînt emancipate, „branșate", gata să adopte ultima utopie la modă, massele sînt de un conservatorism îndărătnic. Cu alte cuvinte, elitele suferă de inadecvare, nu țin cont de spiritul locului, iar massele se comportă reticent, resentimentar, impulsiv. Rezultatul e că elitele conducătoare obligă țara „să treacă deodată și fără mijlocire de la

un regim despotic la cea mai liberală Constituție, precum nu are nici un popor din Europa". Massele însă „nu se pot lăuda cu virtuțile cetățenești ce se cer pentru o formă de stat cvasirepublicană".

3. O caracteristică politică: inflația „intrigilor de partid". Fără comentarii.

E de observat că, în efortul său de a da un diagnostic crizei naționale, regele Carol I nu umblă după cauze externe. Nu caută comploturi antiromânești, ghinioane geopolitice, fatalități istorice. Buba e, pentru el, înăuntru și nu se va vindeca niciodată dacă o vom contempla mioritic, cu compătimirea de sine a victimei de profesie. De observat, de asemenea, că cei de care regele se teme cel mai mult sînt „ultrașoviniștii", mereu dispuși să-l judece ca „lipsit de iubire pentru țară". De observat, în sfîrșit, este că scrisoarea suveranului a enervat opinia publică. În Cameră, Nicolae Blaremberg a comentat-o agresiv, propunînd o moțiune cu care s-au solidarizat destui, ziarul *Românul* (evident!) a perorat, provocator, pe tema „domnului călcător de Constituție" și „risipitor al averii publice". (Vezi relatarea lui Titu Maiorescu, în *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I.*) Acest tip de reacție adaugă celor trei explicații ale eșecului autohton amintite mai sus o a patra: lipsa de caracter, dublată de demagogia virtuții și a patriotismului.

Deunăzi, auzeam cîțiva reprezentanți ai guvernului recunoscînd că reforma merge prost. Unul din ei era excedat de duplicitatea sindicatelor: declară, toate, că vor restructurare, dar protestează vehement ori de cîte ori restructurarea se produce sau încearcă să se producă. Sîntem, deci, tot în momentul „Carol I". Dar fără Carol I, fără Brătieni, fără Titu Maiorescu. Cine-i de vină?

Dilema, 1–7 august 1997

Omul nou

Multă vreme, cartierul dintre Piața Victoriei și „Lupoaică" a fost un cartier decorativ și pașnic. Se născuse pe un teren — „Parcul Bonaparte" — aflat la marginea orașului, așadar într-o zonă aerisită, nezgomotoasă, foarte atrăgătoare pentru burghezia prosperă care își dorea case pitorești și confortabile. Comunismul n-a adus, în acest peisaj, decît decrepitudine și, la capătul dinspre „Externe" al străzii Paris, o linie mizeră de troleibuz, cu stație pe „Louis Blanc". Cînd se strica ceva, pasagerii trebuiau să coboare și m-am trezit de multe ori în murmurul tenace dar fără efect al indignării lor. După revoluție, vecinătatea cu clădirea Guvernului a transformat, brusc, zona într-o culisă tulbure a politicii stradale. Mitingurile, hoardele de mineri, dubele trupelor anti-tero au devenit recuzita curentă a străzilor cu nume sonore, de mari capitale, din fostul Parc Bonaparte. Ele s-au contaminat de rumoare agitatorică, de atmosfera stadioanelor, a turnirurilor și a luptelor de gherilă. Ne-am deprins și cu asta; în plus, lucrurile — cel puțin deocamdată — s-au mai liniștit. Pînă nu de mult. Căci, dintr-o dată, vacarmul revoluționar a fost înlocuit de un vacarm „de tip nou": vacarmul reformei, întruchipat, benign, de pletora micilor dughene și, mai puțin benign, de cîte un local pretențios, în jurul căruia aglutinează o clientelă pestriță, cu limuzină și telemobil.

Am ghinionul să locuiesc peste drum de un asemenea stabiliment. Se numește, sibilinic, „Saga" și, la început, avea aerul unui experiment decent: într-o casă veche, cu grădină, patronii păreau doritori să recupereze modelul restaurantului „de cartier", aproape de centru și totuși „la șosea", ospitalier și discret. Lucrurile s-au degradat galopant: clientela seamănă mai mult a clientelat, se organizează mari petreceri de gașcă, se programează nunți și se pune muzică. Tare. Asurzitor. Nerușinat. De vreun an, ascult seară de seară, laolaltă cu o sumedenie de vecini terorizați, aceleași casete cu Armstrong și Pavarotti (deveniți, firește, pe această cale, odioși) și particip la toate euforiile matrimoniale ale mușteriilor. Citesc, mă uit la televizor, fac conversație și încerc să adorm pe un fond muzical fatal: fondul muzical „Saga". Duminica trecută mi-am ieșit din minți. Strada a fost scuturată subit de o explozie sonoră necruțătoare; nu mai auzeam ce spun, ce mi se spune, ce mi se strigă; vedeam, pe sub balcon, mașini grele care păreau să circule pe cîlți, într-atît motoarele lor erau neputincioase față de decibelii „Saga". M-am repezit, năuc, spre stabiliment. Iar acolo, în grădină, l-am întîlnit! L-am recunoscut imediat! Era „omul nou" în carne și oase, vechiul și gloriosul om nou, încă și mai nou după revoluție: reciclat, modernizat, capitalist. Sigur de sine, de banul și de pilele lui, fercheș ca un căpitan în civil, prost, șmecher și obraznic. „Ce vreau? Care-i problema? Tocmai face o probă cu stația pentru nunta de diseară. La el acasă face ce vrea. Și, în definitiv, ce-am cu Armstrong? Nu-mi place? Da' de țiganii care fac scandal noaptea, după colț, de ce nu mă leg? Ar fi bine să fiu mai calm. El e calm. E un domn. Și e dreptul lui să organizeze nunți. Mai aleș că e vorba de cineva de sus, de foarte sus!" Are dreptate. Eu sînt isteric, el e stăpîn pe situație. Eu sînt neputincios, el e neînfricat. „Ce-o să-i fac?" El e, în mai mare măsură

decît mine, beneficiarul revoluției: nu se mai teme de partid, de Securitate, de serviciul de cadre. E liber și demn. Iar eu sînt ridicol. Eu visez să vie, mă-nțelegi, statul, „statul de drept", care să mă apere de omul nou, veșnic victorios. Să-i explice că spațiul sonor al unei străzi e spațiu public, și că nu poate abuza de el bunul plac al oricărui bișnițar. În toată lumea, poliția intervine, în asemenea situații, de la sine. Dar aștept degeaba. Statul de drept e ocupat. N-are timp de fleacuri. Și oricum, dacă e să sprijine pe cineva, mai curînd îl va sprijini pe preopinentul meu care reprezintă, nu-i așa, spiritul de inițiativă, spiritul întreprinzător, *noul*. La urma urmei, ce-am cu Armstrong și cu Pavarotti?

Dilema, 29 august–4 septembrie 1997

Probe inițiatice

Mai întîi a fost *proba focului*. Gloanțe și incendii la propriu, dar, deopotrivă, „carbonizare" a tot ceea ce ne obișnuiserăm să luăm drept realitate, drept *singura* realitate posibilă. Decembrie 1989 a fost, pentru toată lumea, o uriașă „ruptură de nivel" istoric. Ne-am trezit peste noapte într-un peisaj pîrjolit. Fanaticii lui „nu s-a schimbat nimic" n-au realizat că utopia lor defetistă era ea însăși semnul unei schimbări contextuale masive: se cucerise dreptul de a fi pesimist „la vedere", organizat, ofensiv, în piețe, gazete și partide politice. Dar asta n-a fost decît partea bună a schimbării! Gravă e partea rea: dintr-o dată, toate deprinderile, reflexele și criteriile noastre și-au pierdut consistența. Toată „carnea" existenței noastre zilnice s-a prăbușit, calcinată, în ambianța fumegîndă de după revoluție. Am fost puși în situația să cîntărim ce mai poate rămîne din noi, după ce lumea la care trebuise să ne adaptăm se făcuse scrum. A trebuit, nu o dată, să admitem că ceea ce merita să rămînă dispărea, după cum ceea ce merita să dispară supraviețuia spectral, în fibra noastră cea mai intimă. Problema era — și este în continuare — cum să recuperezi sensul construcției și al permanenței într-un univers care a ars. Proba focului nu e altceva decît un efort disperat de a găsi o structură cenușii.

A urmat *proba apei*. Cum să evoluezi într-un mediu ostil? Cum să nu te scufunzi? Toate încercările noastre de reechilibrare se lovesc de multiple și imprevizibile obstacole. Nu în ultimul rînd de propria noastră inerție. Reforma are o stilistică scafandrieră: ne mișcăm încetinit, somnambulic, respirînd greu un oxigen rarefiat și impur. Facem răul pe care nu-l vrem și nu facem binele către care tindem. Cu alte cuvinte, nu vrem cu adevărat, cu convingerea și cu dedicația ultime, ceea ce facem. Ca toți candidații la înec, nu credem că trebuie să întreprindem ceva, ci mai curînd că trebuie să fim salvați (de NATO, de Uniunea Europeană, de americani, de FMI etc.).

De la o vreme, a venit la rînd *proba aerului*. După experiența evoluției într-un mediu ostil, avem acum de a face cu un mediu permisiv în exces. Toate soluțiile sînt plauzibile, toate direcțiile par îngăduite. Trecem printr-o criză de volatilitate. Suspendați într-un spațiu descentrat și labil, plutim, cînd euforici, cînd cuprinși de panică, peste abisuri indescifrabile. Sîntem dezorientați. Nu mai știm exact ce înseamnă sus și jos, ce înseamnă dreapta și stînga. Pînă la alegerile din noiembrie* lucrurile erau, parcă, mai simple: mulți dintre noi păreau să fie scutiți de dubii: stabiliseră că există o tabără bună, reformistă, anticomunistă, antisecuristă, principială, onestă, dincolo de orice compromisuri politicianiste, și o tabără rea, de eșecuri. Or, iată că frontiera aceasta tinde să se evapore. Cei din tabăra bună s-au aliat cu o parte din cei care, pînă la un punct, fuseseră clasați în tabăra rea. Cei care cereau adevăr și transparență nu mai vor chiar *atîta* transparență și nu mai cred că e nevoie de *tot* adevărul. În orice caz, prioritățile sînt altele. Țărăniștii nu mai vor cu tot dinadinsul să umblăm la dosare; nici să stabilească cine-a tras

---

* noiembrie 1996.

în noi. Ticu Dumitrescu intră în conflict cu Ion Diaconescu, Alianța Civică intră în consens cu PDSR și cu *România Mare* în apărarea lui Valerian Stan. Sîntem „în aer"! Nimic nu mai „atîrnă" destul ca să provoace judecăți limpezi.

Dinaintea atîtor încercări, dilematicul ricanează răutăcios: știa el că, după un dezastru, e greu să manevrezi nonșalant absoluturi. În realitate, însă, dilematicul e trist. De fapt, el nu-și iubește dilemele și ar dori sincer să nu fi avut dreptate niciodată...

Dilema, 12–18 septembrie 1997

Unde ni sînt visătorii...

Lucrurile par simple. După decembrie '89, calitatea de revoluționar a devenit lucrativă. Cu un certificat de bună-purtare stradală puteai dobîndi o sumedenie de privilegii, unele mai mici, altele mărișoare, așa încît să nu-ți pară rău că ai fost contemporan cu „evenimentele"... Era fatal ca o asemenea perspectivă să provoace un intens trafic de documente, un soi de bursă neagră a combativității anti-comuniste. Și era de dorit ca guvernul să ia măsuri nu pentru a minimaliza meritele martirilor sau pentru a întina imaginea revoluției, ci, dimpotrivă, pentru a curăța această imagine de trivialitatea profitului și de necuviința unor impostori hămesiți. În fond, singurii care nu puteau beneficia de recompensa oferită prin lege erau victimele propriu-zise, morții. Beneficiul putea fi însă „moștenit" de rudele lor. Și aceasta s-a dovedit a fi, după părerea mea, o primă distorsiune. S-a creat, într-adevăr, impresia penibilă că cei care s-au prăpădit pe străzile țării în zilele revoluției au făcut-o nu pentru un principiu, nu pentru țară, nu împotriva unui dictator și a unui sistem, ci pentru mama și tata, pentru frați și cumnați, pentru un petec de pămînt sau pentru transportul gratuit al familiei. M-am întrebat adesea, pe de altă parte, cum e alcătuit sufletește cineva care cere drept compensație pentru pierderea ființei iubite un avantaj de

ordin imediat. Cît despre eroii rămași în viață, ei își sabotează singuri portretul, lăsîndu-ne să presupunem că fapta lor curajoasă n-a fost, pînă la urmă, decît o formă de mercenariat. Noi credeam că decizia tuturor de a se împotrivi aparatului de represiune al dictaturii era una dezinteresată, generoasă, hrănită doar de revoltă și spirit de sacrificiu. Acum, s-ar zice că ceea ce-i „mîna pe ei în luptă" era o meschină speranță de căpătuială. Știu că n-a fost așa. Și de aceea nu înțeleg cum de acceptă oameni ca ei să se lase puși într-o asemenea lumină. Cum de nu înțeleg că, împotrivindu-se corectării unei legi care îngăduia prea multe abuzuri și îi așeza la rînd cu tot felul de neisprăviți cinici, ei compromit puritatea motivației lor reale și prestigiul propriei lor jertfe. Dacă, pentru avantaje minore, revoluționarii protestatari de azi sînt dispuși să riște atît de mult, te întrebi, inevitabil, ce fel de oameni sînt? Cu ce calitate umană s-a făcut revoluția? Și cine sînt aceia care fac, în general, revoluțiile?

Lucrurile ar fi putut, totuși, să fie simple. Cei cu merite adevărate și demonstrabile n-au nimic de pierdut dacă legea devine mai riguroasă. Atunci pentru cine se bat? Pentru trișori? Pentru „onoarea lor nereperată"? Sau se bat contra guvernului? Alăturarea, în jurul cortului cu greviști ai foamei, a unora din „damnații" reformei cu unele formațiuni politice mai curînd anti-reformiste nu e lipsită de ironie: contestînd reforma, revoluționarii contestă produsul cel mai de preț al revoluției pe care o întruchipează.

Lucrurile ar fi putut să fie și mai simple încă. Revoluționarii autentici ar fi putut renunța în mod public la toate privilegiile care decurg din calitatea — inefabilă — de „revoluționar". Ar fi putut înlocui îndîrjirea cu grația. Ar fi putut protesta declarîndu-se solidari cu gestul lor istoric și nu cu consecințele lui materiale.

Unii au făcut-o, tacit, spre onoarea lor. Alții nici n-au vrut să obțină „certificatul" de merit. Dar nu aceștia au ieșit la rampă, ci ceilalți, pragmaticii, bătăioșii și bătăușii. Unde ni sînt visătorii...?

Dilema, 24–30 octombrie 1997

Afinități

Admitem cu toții că viața politică are alte criterii și altă logică decît viața comunitară obișnuită. Ești, deseori, pus în situația să stai de vorbă și să faci alianțe utile cu oameni și partide de tot felul, cu care, dincolo de suprafața unei strategii de conjunctură, nu ai nimic în comun. Cu toate acestea, e preferabil ca raportul dintre pragmatism și onorabilitate să se păstreze în hotare convenabile, astfel încît imaginea proprie să nu fie afectată ireversibil: se pot accepta cîteva riduri prost plasate, dar nu strîmbătura definitivă, strîmbătatea. Fiecare trebuie să decidă singur pînă la ce limită jocul dintre compromis și desfigurare e tolerabil. O limită există totuși. Ea se traduce în prețul pe care ești dispus să-l plătești pentru a ajunge la putere. Mai devreme sau mai tîrziu, electoratul sancționează cinismul, lipsa de scrupule, machiaverlîcul facil. De aceea, politicianul adevărat va avea întotdeauna instinctul coalițiilor permise și al celor excluse. Identitatea sa se va preciza și se va menține în conștiința publică prin buna funcționare a acestui instinct. Nu ni-l putem închipui pe Mitterrand, în aparență om al tuturor „coabitărilor", mărșăluind alături de Le Pen. Simțul demnității, al anvergurii proprii, al coerenței doctrinare, dacă nu o simplă exigență de gust îl vor fi împiedicat să iasă pe scenă în vecinătatea infamantă a unui demagog de extremă.

Știa că ceea ce ar fi cîștigat printr-o astfel de „licență" n-ar fi putut compensa pierderile.

La noi, rigorile de acest tip nu par să conteze. Ideologiile vagi, moralitatea aproximativă, înregimentările arbitrare sau interesate îngăduie o gesticulație politică în care totul este permis. Domnul Adrian Năstase nu are atîta respect de sine încît să se simtă stingherit de solidaritatea păguboasă cu „România Mare". N-a avut nimic de cîștigat de pe urma unui miting anemic, pe al cărui podium, flancat de percuția dizgrațioasă a clubului Păunescu–Vadim, făcea figură de ucenic netalentat. Nici domnul Iliescu nu are atîta „ambiț", încît să refuze supa încălzită a unei alianțe, din care, cu puțin timp în urmă, nu s-a ales decît cu irespirabile calomnii și insulte. Adrian Păunescu însuși nu vrea să valorifice minimum-ul de calități care îl deosebesc de Vadim Tudor: sporul de înzestrare lirică, un dram în plus de coerență, de prudență și simț al ridicolului; preferă vertijul diminuării de sine, „curajul" (îndelung exersat) de a se degrada. Spectacolul acestor triste concesii ar stîrni aproape compasiune, dacă n-ar fi simptomul unor afinități de adîncime, mai tari decît orice calcul.

Afinități stranii ies la iveală și între unii politicieni și anumiți gazetari. Puși față-n față, ei „se recunosc" tacit, uită de public și stau la taclale destins, savurîndu-și, complice, mediocritatea: același limbaj, aceeași stilistică, aceleași complexe și nostalgii. Nu mai știi care e politicianul și care gazetarul. Ai de a face cu ipostaze labile ale aceluiași personaj, cu produsele aceleiași lumi. Sînt încîntați unul de celălalt și gata să facă front comun împotriva oricărui intrus. România de azi e prinsă în plasa acestor afinități tenebroase care se revarsă dincolo de partide și ideologii declarate. Și pentru că afinitățile sînt mai durabile și mai eficiente decît instituțiile (vechi sau noi), pericolul e mai mare decît ne închipuim...

Dilema, 24–30 octombrie 1997

Probleme de caracter

Majoritatea informatorilor pe care i-am întîlnit în timpul audierilor de la CNSAS aveau la îndemînă, pentru a lămuri relația lor cu securitatea, explicații numeroase și arborescente. Nu m-au convins decît rareori, dar trebuie să admit că efortul lor de a se justifica, de a-și „raționaliza" cît de cît derapajele și demisiile trădau, nu o dată, reziduurile unei umanități tragice. Nu același lucru se poate spune despre sumedenia de lingăi care, nesiliți de nimeni, au practicat ani de-a rîndul minciuna propagandistică, dezmățul omagial, scatofagia lacomă. În anumite împrejurări (mai puține decît se crede, mai ales după 1965), puteai fi silit să colaborezi. Dar nimeni nu te silea să spui că, în România comunistă, drepturile omului sînt la mare preț, că Nicolae Ceaușescu e un campion al rigorii științifice, că în socialism criminologia a făcut progrese nebănuite prin desființarea proprietății private, că în anii epocii de aur consumul de bunuri alimentare și nealimentare era exemplar pentru orice civilizație modernă, că Elena Ceaușescu era genială, că marxismul e un panaceu și că sistemul capitalist va intra curînd în putrefacție dacă nu va lua notă de indicațiile secretarului nostru general. Nimeni nu te obliga să scrii versuri despre „sufletul tandru și măreț" al tovarășei, să te îndopi cu dejecții și să spui că au gust de savarină. De ce, totuși, o asemenea patologie a fost posibilă? Exclud, de la bun

început, prostia onestă. Refuz să aud discursuri despre convingeri, despre credințe naive, despre devotamente romantice. În anii '70 și '80, nu puteai ridica osanale „cinstite" decît dacă trăiai pe altă planetă sau erai smintit. Altele erau, fără doar și poate, motivațiile reale ale perversiunii. Mai întîi ambiția personală, carierismul obscen, pofta de funcții și privilegii. Drumul spre vîrf trecea prin „Scînteia" și „Era socialistă", prin bale și sulf. A căuta ocolișuri onorabile, eschive necompromițătoare, însemna a pierde vremea, a-ți face scrupule prostești. La miză mare, polonic de cazarmă. „Ciocul mic" nu se recomanda, pe atunci, nici măcar dușmanilor. Trebuia să ai plisc de pelican și apetit de porcină. Dar ambiția singură nu era suficientă. Mai era nevoie și de un cinism suveran, de o nesimțire poleită, pentru care valorile, respectul adevărului, buna-cuviință sînt mofturi. A nu avea nimic sfînt în afară de vanitățile proprii, a disprețui nefericirea celorlalți, a trece surîzînd peste orice reguli, acestea erau înzestrările minimale ale arivistului de partid și de stat. Ar mai fi de adăugat că, în contextul viciat al epocii, toate turpitudinile căpătaseră un perfid aer de „normalitate". „Așa erau vremurile!", „Ce era să fac?", „Nu era să fiu prostul tîrgului!" — așa sună, de regulă, dezvinovățirile tembele ale acestei specii de derbedei. Dar să zicem (ni se tot zice, de altfel) că nu mai are rost, acum, să dezgropăm morți. Numai că morții nu sînt doar gata dezgropați, ci sînt vioi și puternici. Ne duc spre capitalism cu aceeași convingere (interesată) cu care ne duceau spre comunism. Ne duc în NATO, în UE, în rîndul lumii. Materia lor primă este aceeași ca întotdeauna: *lipsa de caracter*. De aceea nu sînt credibili, de aceea își dau în petic, de aceea nu se înțeleg decît între ei și „țin aproape" ca un sumbru comando al dizgrației. N-am văzut unul să regrete ceva, să se explice, să se dea deoparte. Toți stau impenitenți la rampă, cu fălci lucind

de satisfacție, călare pe succes, pe putere și pe țară. Am început să credem că viața fără ei e o utopie. Ne-am obișnuit cu demagogia lor, cu glumițele lor, cu tupeul lor. Ei înșiși au început să creadă că sînt utili, că sînt indispensabili, că sînt oameni cumsecade. Au bifat scurt problema conștiinței, se simt legitimi și iubiți. Au devenit, pentru unii tineri, modele, „*success stories*", maeștri. Sărbătoresc clipă de clipă cîștigarea unei bătălii pe care, prin infirmitatea norocoasă a caracterului lor, au cîștigat-o încă din fașă.

Lupta împotriva corupției are un mare dezavantaj (pe lîngă faptul că, de fapt, e suspendată...): ea ne face să credem că viciul național e furtul și că orice alte vicii, viciile de caracter în primul rînd, sînt neglijabile. Dar ele explică, în mare măsură, eșecurile noastre și, de altfel, chiar dezinvoltura cu care furăm.

Jurnalul Național, 25 martie 2004

Notă despre limba română

Dincolo de politică, sociologie și lingvistică, problema „limbii de lemn" angajează și un domeniu mai greu sistematizabil: acela al *respectului* pentru expresia vorbită și pentru cuvînt în genere. Demolatorii limbii nu sînt neapărat manipulatori perverși ai puterilor ei. Sînt, adesea, doar inși care o ignoră și o disprețuiesc. A vorbi incorect, stereotip, neglijent poate însemna, pur și simplu, a nu da două parale pe substanța și pe grația cuvintelor, a nu crede în prestigiul și în energia lor. Expeditiv sau îngălat, stricătorul de limbă nu realizează că aproximația îi subminează mesajul, că enunțul rudimentar, asfixiat de agramatisme, e ne-credibil și ne-funcțional. Limba noastră zilnică e, prin urmare, atît victima totalitarismului agresiv, cît și aceea a prostiei generale. Și dacă de totalitarism am scăpat, cu prostia avem încă de a face copios, clipă de clipă...

E prostia care nu știe să citească, pentru că e ocupată să *lectureze*, prostia care nu vede, ci *vizionează*, prostia care *concluzionează*, implementează, precizează, marchează și subliniază, prostia care crede că s-a deșteptat dacă în loc de „știu că ninge" spune „*cunosc* că ninge".

Prostia merge mînă-n mînă cu vulgaritatea și cu lipsa de caracter. Stricătorul de limbă e simultan ignar, tembel, grosolan și imoral. În parlament, în ziare sau pe stradă, el e un focar de infecție, o perpetuă amenințare. Iar unul din cele mai îngrijorătoare simptome ale

ultimilor șase ani este supraviețuirea nepedepsită a acestui personaj malefic, mai periculos pentru ființa națională decît toate conspirațiile mondiale destabilizatoare.

Nu s-a reflectat suficient asupra împrejurării că, în definitiv, marele cîștigător al alegerilor din noiembrie a fost limbajul; *un nou limbaj, un limbaj în curs de normalizare*. Anul 1996 va fi, de aceea, în istoria contemporană a țării, anul în care românii au ales un alt tip de discurs, o altă imagine a propriei limbi. Un sunet nou s-a auzit dintr-o dată pe scena publică. Nu înseamnă că noii aleși sînt, stilistic, ireproșabili. Nici ei nu sînt scutiți de inerții, improprietăți, inadvertențe. Dar, dincolo de toate stîngăciile, spectacolul global al prezenței lor lingvistice e mai aproape de firesc, mai fraged. Retorica lor e, deocamdată, mai puțin mecanizată, mai puțin ipocrită, mai puțin previzibilă. Vor ști să păstreze și să amplifice această esențială achiziție? Vor ști, cu alte cuvinte, să rămînă *vii*, să consolideze „scara umană" a puterii? Sau se vor birocratiza rapid, ca niște rinoceri cumsecade? Riscurile sînt mari. Mizeriile contextuale și administrarea lor pot ucide prospețimea gestului și a rostirii. Orgoliul victoriei poate fi soporific. Oricîte explicații s-ar găsi însă pentru un eventual eșec, nici o scuză nu va putea îmblînzi judecata pură a limbii de curînd înviate. Dacă nu vor fi la înălțimea promisiunilor lor, noii guvernanți vor fi îngropați sub chiar cuvintele pe care, într-un moment de entuziasm, le-au resuscitat. Iar 1997 va fi anul în care limba română va suferi o nouă — a cîta?! — înfrîngere.

Dilema, 10–16 ianuarie 1997

Marea întrebare*

Va rezista sau nu populația țării la regimul de austeritate pe care îl impune reforma? Aceasta e marea întrebare a momentului. De răspunsul ei depinde nu doar o realitate statistică sau politică, ci, probabil, croiala viitoare a destinului nostru național. *Vom* rezista? După ce vreme de cincizeci de ani, sub regim comunist, am acceptat o indigență crescîndă, fără nici o perspectivă de ameliorare, vom fi oare în stare să ne asumăm doi–trei ani de asceză drastică, cu perspectiva ieșirii la liman? După ce am acceptat, *de frică*, mizerii și umilințe infinite, vom reuși oare să îndurăm, *de bunăvoie*, un episod de strîmtoare terapeutică? După ce ne-am complăcut, decenii întregi, să scandăm la comandă lozinci mincinoase despre belșug, vom suporta să ni se strige în față un adevăr neîndurător despre sărăcie? După ce am consimțit ca cei mai buni dintre noi să fie tîrîți în pușcării, vom reuși oare să traversăm onorabil „pușcăria" aiuritoare a libertăților de curînd cîștigate, fără să le compromitem prin nerăbdare și frivo-

* Am scris acest articol într-un moment de surescitare, cînd mi se părea că guvernul Ciorbea trebuie sprijinit. Îl păstrez în acest volum pentru că, dincolo de naivitatea clipei, el pune o problemă reală: nerăbdarea generală de a avea efectele benefice ale reformei, dar dacă se poate fără a plăti prețul ei, fără a asuma „pagubele ei colaterale".

litate? Ani de-a rîndul am defilat triumfal, dinaintea unor tribune încărcate de lepre și impostori. Ne vom grăbi, acum, să ieșim în stradă, pentru a ne afișa revendicările dinaintea unui guvern care, ales de noi înșine, ne imploră solidaritatea? Am mîncat, cuminți, salam cu soia, nedorindu-ne altceva decît o mediocră supraviețuire. Acum, cînd problema este să ne salvăm, să plătim un preț aspru pentru a ne asigura un orizont de prosperitate în sfîrșit plauzibil, ne vom grăbi să etalăm exigențe alimentare de neamînat? Ne-am lăsat manevrați de adevărate monumente de incompetență și cruzime, am stat cu creștetul plecat sub tot soiul de mănești, dăscălești sau verdeți. Vom opune bățos, politicienilor de azi, o tîrzie, insomniacă, intransigență? Am fost înregimentați, sub guverne asfixiante, în ridicole organizații de sindicat: plăteam cotizație, participam la o ședință în plus și primeam, o dată pe an, bilete de tratament „confort trei". Nu e în același timp prea devreme și prea tîrziu să valorificăm forța insurecțională a sindicatelor? Nu e nedrept să devenim militanți sub un regim legitim, după ce ne-am lăsat batjocoriți, atîta amar de vreme, de arbitrarul unui regim dictatorial? Evident, „normalizarea" de după 1989 include tocmai dreptul de a protesta, de a amenda puterea, de a proclama o omenească dorință de bunăstare. Și nu e cazul să compensăm, azi, paralizia pre-revoluționară, printr-un exces de permisivitate, adică prin apatie politică. Trebuie să înțelegem însă că o reformă eficientă are nevoie de consimțămîntul și nu de împotrivirea noastră. Ca să primim, avem, mai întîi, ceva de dat. Iar dacă ni se cere să trăim, un timp, greu, să o facem cu aceeași grație cu care au murit, în decembrie '89, întemeietorii șansei noastre de-acum. Ei au acceptat să dea fără să mai primească. Să nu tulburăm pacea sufletelor lor adormite, cu micile noastre accese de indispoziție.

Dilema, 7–13 februarie 1997

Vinovații din umbră

Românul își iubește șefii. Nu pe toți o dată și nu neapărat cîtă vreme sînt vii. Dar, pînă la urmă, îi iubește. E greu de crezut că Vlad Țepeș a fost, în timpul vieții sale, un domnitor iubit. Azi e erou național, model unanim al despotului riguros. Pînă și Ceaușescu a putut stîrni, după moarte, afecte fragede, nostalgii recuperatoare, duioșii. În plină campanie electorală, am auzit de o bătrînă de la țară care, întrebată cu cine va vota, a declarat că, deocamdată, va vota cu președintele în funcțiune (deci cu Iliescu), urmînd ca, după ce va veni la putere Constantinescu, să voteze cu el. Oricine a putut vedea — tot în timpul campaniei — cu cîtă cordialitate erau primiți, în aceleași locuri, candidații la președinție concurenți: ca și cum toți erau deja nițeluș președinți și meritau onoruri echivalente.

Un efect colateral al amorului pentru șef e și tendința noastră comună de a-l absolvi de greșeli. Șeful nu greșește. Iar dacă greșește, nu e vina lui. E vina „camarilei", a „lingăilor" din preajma sa, a consilierilor sau a consoartei. Șeful e bine-intenționat și totul ar merge ca pe roate dacă nu s-ar lăsa înconjurat și sfătuit de tot soiul de neisprăviți fără scrupule. Poporul inocent își găsește cu ușurință perechea în șeful inocent, de care se vede mereu despărțit printr-o pătură de interpuși venali. Șeful „nu știe" ce se petrece sub el; e dezinformat, manipulat, izolat de supușii săi. În cel mai rău caz

i se recunoaște un defect, unul singur: e slab, adică e bun; e *prea* bun.

După revoluție, șefii statului par a-și fi asumat pînă-ntr-atît lecția înaintașilor lor, încît ei nu mai așteaptă să fie absolviți de greșeli prin travaliul mitologizant al opiniei: o iau înainte; se dezvinovățesc singuri, transferîndu-și de la bun început culpa asupra anturajului. Domnul Ion Iliescu avea, de pildă, obiceiul să spună că „apropiații" Domniei Sale îl îndeamnă frecvent la radicalitate, îi reproșează excesul de toleranță, cumsecădenia. Domnia Sa era însă de altă părere. Prin fire și prin opțiune, el prefera consensul, dialogul, negocierea civilizată. „Apropiații" se înșelau. Sfaturile lor, poate bine intenționate, erau grosolane din punct de vedere politic. Din fericire, președintele nu era dispus să le asculte. În mod surprinzător, l-am văzut, de curînd, pe domnul Emil Constantinescu adoptînd, într-o emisiune televizată, o tactică asemănătoare. Domnia Sa ne mărturisea că „aparatul" prezidențial îl îndeamnă să practice rezerva politică, să nu-și asume răspunderi, să se implice mai puțin, astfel încît, dacă lucrurile merg prost, să nu aibă el de achitat eventualele costuri. Dar nici Domnia Sa nu se lasă manevrat de consilieri: se implică, iese la atac, riscă. Prost sfătuit, el ascultă numai de glasul interior, mai înțelept decît cel al prietenilor și al experților.

În ce mă privește, nu pricep deloc acest tip de comportament prezidențial. Din două una: ori consilierii sînt incompetenți și trebuie demiși, ori ei sînt competenți și trebuie ascultați. Divergențele episodice nu sînt excluse, dar ele trebuie să se rezolve discret, în bucătăria Puterii. Astfel, se naște impresia penibilă a unei nepotriviri de caracter între șef și colaboratorii săi. Șeful își bîrfește public echipa, ține să se arate mai bun decît ea. Mai devreme sau mai tîrziu, echipa se va simți

vexată și va dezerta. Să adăugăm că există ceva mai periculos decît șeful prost sfătuit: șeful care nu se mai lasă sfătuit de nimeni, șeful care știe totul mai bine. Nici o precauție nu e suficientă față de primejdia unei asemenea evoluții.

Dilema, 18–24 aprilie 1997

Între militantism și construcție

Trăim sindromul unei dezamăgiri ciclice. Tranziția nu ne apare ca un interval al ascensiunii lente către țintă, ci ca o alternanță nevrotică de suișuri și coborîșuri, de euforii și depresii. Ne așteptăm, mereu, la schimbări miraculoase și descoperim, mereu, că lucrurile nu merg potrivit așteptărilor noastre. Așa a fost după decembrie 1989, așa este încă după noiembrie 1996. În curînd se va împlini un an de la marele transfer de putere, care a dislocat partida „stagnării" pentru a da mînă liberă „adevăraților reformatori". Și totuși, rezultatele scontate întîrzie să apară. Unii o recunosc deschis și o proclamă vehement. Mulți se încăpățînează încă să spere, știind că, deocamdată, nu există alternativă și că încrederea, fie și utopică, e preferabilă disperării. Mă număr mai curînd printre cei din urmă. Dar mă întreb, tot mai neliniștit, ce se întîmplă de fapt. De ce ne-am împotmolit?

Există răspunsuri de natură să deculpabilizeze actuala putere. Ne putem spune, de pildă, că vinovați nu sînt atît guvernanții, care, de bine de rău, fac eforturi intense de reechilibrare, ci mai degrabă noi, care ne-am format o idee nerezonabilă despre ceea ce se poate și despre ceea ce nu se poate. Avem, așadar, o reprezentare nerealistă asupra ritmului reformei și asupra rezultatelor ei imediat posibile. Ne-am împotmolit nu pentru că administrația e proastă, ci pentru că drumul

e, obiectiv, foarte greu. Pe de altă parte, nu putem uita că, pe vremea cînd era în opoziție, tocmai puterea de azi a fost aceea care *ne-a încurajat* să ne facem iluzii! Ne-a dat sentimentul că pentru a ne scoate din impas nu-i lipsește decît victoria în alegeri. Prin urmare, nu ni se poate reproșa decît că am crezut, onestamente, într-o lungă suită de promisiuni electorale. În favoarea puterii s-ar putea invoca și uzatul argument al moștenirii. Uzat, pentru că l-au exploatat toate guvernările post-revoluționare. Guvernul Roman avea de „gestionat" moștenirea comunistă, guvernul Văcăroiu avea de reparat „dezastrul" guvernării Roman, iar acum, guvernul Ciorbea are de compensat șapte ani de „regim Iliescu". Colecționăm moșteniri ireparabile, care îi scutesc, pe rînd, de răspundere pe toți „moștenitorii". Guvernul Ciorbea trebuie să recunoască, însă, că are — față de cele anterioare — și cîteva avantaje indiscutabile: credibilitate internațională, majoritate parlamentară confortabilă, sprijin de massă, sprijin de presă, opoziție anemică. Nu se pot enumera, la nesfîrșit, handicapurile moștenirii, trecîndu-se cu vederea aceste însemnate avantaje ale startului.

Și atunci? De ce ne-am împotmolit? Dacă guvernanții își pun această întrebare cu seriozitate, ei vor trebui să-și asume — dincolo de unele justificări conjuncturale — cîteva grave vinovății de fond. E limpede că ei nu s-au pregătit temeinic pentru victoria care li s-a dăruit. Au avut la dispoziție șapte ani. Puteau pune la punct nu una, ci cîteva strategii posibile de redresare. Puteau forma și atrage specialiști în toate domeniile, gata să preia din mers trebile tulburi ale țării. Puteau să se cunoască suficient unii pe alții, pentru a nu-și descoperi incompatibilități și orgolii ireductibile tocmai cînd avem mai multă nevoie de coerența și solidaritatea lor. Puteau să aibă pregătite toate legile necesare pentru desfășurarea accelerată a reformei. În fapt, spec-

tacolul pe care ni-l oferă are un aer pripit, spasmodic, improvizat. E evident că n-au știut, pînă în ultima clipă, cu ce miniștri vor lucra. Au fost siliți să recurgă la oameni de mîna a doua, sau la „trufandale" promițătoare, dar fără experiență. Au folosit avantajele de care dispuneau nu pentru a progresa rapid, ci pentru a contrabalansa deficiențe curente. Au preferat adesea competenței criteriul politic, au dovedit nu o dată suficiență, confuzie tactică, inconsecvență doctrinară.

Toate acestea sînt roadele amărui ale celor șapte ani de opoziție militantă dar nelucrătoare. Șapte ani irosiți în miting, lozincă și gesticulație. Șapte ani în care patosul construcției a fost amînat de dragul unei comode monomanii contestatare. Împotmolirea de-acum e nota de plată a voluptății de a striga „Jos comunismul!" și „Jos Iliescu!", fără preocuparea de a agonisi ceva dincolo de strigăt.

Dilema, 10–16 octombrie 1997

Principii

Nefericiți cei drepți, căci vor tăia prunci în două...
Petru Creția

Din cîte îmi dau seama, Valerian Stan a reușit să incomodeze pe toată lumea: a rănit orgolii, a sabotat anumite complicități politice, a pus în pericol solidaritatea coaliției guvernamentale, deci eficacitatea majorității parlamentare, deci bunul mers al reformei: Partidul Democrat se simte jignit, Convenția Democrată se simte șantajată. Toți ar fi preferat ca șeful departamentului de control al guvernului să fie mai puțin zelos, mai discret, mai maleabil. Or, domnul Valerian Stan are principii. Vrea dreptate cu orice preț. Nu dă doi bani pe calcule conjuncturale, pe strategii politice imediate. Inflexibilitatea aceasta, enervantă pentru cei direct implicați, e foarte simpatică pentru „popor" și pentru „societatea civilă". Avem, în sfîrșit, un exemplu de intransigență, de incoruptibilitate, de patos justițiar neacomodant. Calm, tenace, aproape inexpresiv, domnul Valerian Stan iese bine din toate confruntările. E credibil. Dacă e să judecăm însă atitudinea domniei sale *după roade*, după gîlceava pe care a provocat-o, trebuie să admitem că ceva nu e în regulă. Sîntem în plină dramă a „principialității". Principialitatea ține mai mult de *estetică* decît de etică. Ea e sublimă în absolut, dar se poate dovedi, în fapt, iresponsabilă. E *frumos* să fii drept. Dar dreptatea aritmetică, abstractă, cantitativă, poate fi — și este adesea — oarbă.

Avem dreptul, pe de altă parte, să ne întrebăm cît de pură e dreptatea domnului Valerian Stan. Știm foarte bine că România de azi e un uriaș inventar de nereguli. E greu să decizi cu care te vei răfui mai întîi. Iar decizia o dată luată, ea nu poate fi decît semnificativă: simptom al unei anumite ierarhii a urgențelor și a criteriilor. Trebuie să ai o anumită filozofie politică și juridică pentru a hotărî că, din puzderia de abuzuri pe care le oferă „piața", strigător la cer e cel comis de ministrul Băsescu: adică să pretinzi că vei locui cu tata și, de fapt, tata să rămînă la Constanța. Urît, nu zic, mai ales la un ministru! Dar ca să începi cu asta mai trebuie ceva, dincolo de pasiunea dreptății...

Nu e mai puțin adevărat că reacția Partidului Democrat nu s-a distins prin noblețe și simț al echității. Afirmațiile de tipul: „ne aduceți aceleași acuzații ca vechii noștri adversari" sau „Parchetul a clasat deja dosarele incriminate" — nu suspendă culpa, ci o eludează. Era preferabil ca cei vizați să ceară reanchetarea temeinică a presupusei lor vinovății, asumîndu-și, destinși, răspunderea, dar obligîndu-l și pe domnul Stan să o facă.

Cu totul dezamăgitor a fost, de asemenea, comportamentul confuz al puterii. Ea a lăsat lucrurile să avanseze pînă la explozie (eroare politică), pentru a se lepăda, în final, de consecințele propriei ei inițiative (carență de caracter). Necorelare administrativă, neglijență tactică, inconsecvență morală. Ezitînd între „principii" și eficiență, puterea le-a ratat pe amîndouă; o dată mai mult, ea a dovedit, deopotrivă, lipsă de imaginație și de rigoare, precaritate strategică și imaturitate. Trecem peste gafa de a îi vești pe „fesenițtii" lui Roman, consimțind, pe de altă parte, să faci avansuri disidenților lui Iliescu...

Vișina peste tort a pus-o, hiper-principial, Alianța Civică. Ea amenință cu retragerea din Convenție, dacă

nu se dă curs principialității lui Valerian Stan. Gestul vine cu opt-nouă luni întîrziere. Litigiul „apartamentelor" e vechi, iar moralitatea particulară a PD-ului a fost, ani de-a rîndul, o marotă a puriștilor din Alianță. „Principial" ar fi fost ca ei să nu accepte nici contractul electoral dinaintea scrutinului, nici asocierea ulterioară la guvernare. Nu se poate să vrei victoria *cu rabat* de la principii și să redevii principial *după* ce ai cîștigat. Intermitența principiilor e mai gravă, din punctul meu de vedere, decît fanatismul sau absența lor. Profesionistul intransigenței se face ridicol dacă nu reușește să fie intransigent decît din cînd în cînd.

Dilema, 11–17 iulie 1997

Corolar la Principii: Visul lui Trahanache

La începutul carierei sale, „Dilema" obișnuia să-și ia programatic distanță față de „oamenii fără dileme": inși „dintr-o bucată", fără gustul deliberării și al îndoielii, siguri de judecata și de fapta lor, categorici, previzibili, (aproape) morți. Îndeobște, omul fără dileme se percepe pe sine ca „om cu principii". Cu alte cuvinte, el crede că gîndirea sa de lemn nu e rezultatul simplității mentale, ci al tăriei de caracter. A avea principii înseamnă a nu te abate pentru nimic în lume de la traseul prestabilit al cîtorva reguli, a avansa mecanic, cu ochii închiși, înăuntrul unui scenariu inexorabil, fără nuanțe și fără surprize. A avea principii înseamnă a te socoti mai real și mai îndreptățit decît însăși realitatea.

Înțelese cum trebuie, principiile nu sînt însă nici mai puțin, dar nici mai mult decît niște simple *începuturi*. E bine să le ai ca punct de pornire, ca lansaj orientativ, dar e esențial să nu le duci în cîrcă fără discernămînt, ca pe niște moaște autoritare. Principiile sînt ordinea *inaugurală* a lucrurilor, strategia cu care întîmpini complicația — adeseori promiscuă — a lumii. Ele nu sînt însă suficiente pentru a întemeia o morală. Principii are, într-un fel sau altul, tot omul. Mai cu seamă prostul și mafiotul. „Eu am avut în viață cîteva principii de care m-am ținut cu dinții!" — așa începe, de regulă, pedagogia țanțoșă a tuturor mediocrităților. Gangsterii au și ei principii inflexibile, „de familie" și amendează fără

rabat nerespectarea lor. Omul cu principii n-are nevoie să mai gîndească; trebuie doar să aplice orbește („principial") setul de principii pe care l-a adoptat. Naturile „principiale" sînt marfa predilectă a ideologiei unice, a „corectitudinii politice" militante, a intransigenței revoluționare. Pentru ei, viața e un accident secund, un bruiaj iritant, care tulbură sistematica boreală, monolitică, a normelor prescrise. Principiile sînt „ideile" semidocților, singura lor „înălțime" accesibilă. O „soțietate" cu „prințipuri" — iată utopia lui Trahanache, zdrobit de competența „fiului de la facultate". Dacă ai „prințipuri" totul merge de la sine, fără complicații, fără dubii, fără fandoseli. Ești la adăpost de machiaverlîcuri, de hamletizări inutile. *Știi*. În timp ce alții cad pe gînduri, se frămîntă, întîrzie în interogativitate, tu trăiești în inflația soluțiilor. Oamenii cu principii n-au întrebări. Ceea ce nu înseamnă că au răspunsuri. Dar ei *știu cum se răspunde*, știu cum funcționează micul dispozitiv al competenței principiale: *cazului* viu i se opune *categoria* abstractă, circumstanței irepetabile i se impune generalitatea, organicului i se aplică geometria. Încet-încet, principiile provoacă o împietrire spectrală a lumii: culorile dispar, pămîntul se răcește, palpitul inefabil al viului se stinge. Se instaurează o ordine fără evoluție, o stabilitate minerală.

Pentru oamenii cu principii nu există contexte: sînt legaliști pînă la nesimțire. La limită, monomania lor atinge grotescul. Cînd ultima dorință a unui condamnat la moarte e să fumeze o țigară, omul cu principii i-o retează sec: în pușcărie nu se fumează, pentru că fumatul dăunează sănătății. (Scena s-a petrecut aievea într-o închisoare americană.) Omul cu principii nu se joacă; n-are mamă, n-are tată. Nu umblă cu sentimentalisme. Cînd e vorba de principii, merge pînă-n pînzele albe. Unde-i lege nu-i tocmeală.

Anticipez deja reacții severe. Cei care cred că am scris *Minima moralia* ca să pledez pentru o morală „mică", permeabilă la compromisuri, vor găsi noi argumente să mă judece. Cum se poate? Doar știm că „unde nu e moral, acolo e corupție" și că „o soțietate fără prințipuri va să zică că nu le are". Tocmai cu principiile avem noi a ne război într-o România devastată de absența lor? Răspunsul meu este că principiile fără intuiția simpatetică a împrejurărilor, a concretului trăit, a situației-unicat sînt mult mai rele decît formele fără fond. Comunismul a fost o victorie nemiloasă a principiilor asupra vieții. Universul concentraționar, orice univers concentraționar, e un univers în care principiile devin terorizante, trecînd sălbatic peste oameni și destine.

Prin contrast, Săptămîna Mare e „fenomenul originar" al unei etici transprincipiale. Pentru oamenii cu principii, morala lui Iisus e scandaloasă: El stă la masă cu vameșii, ia apărarea tîrfei și promite tîlharului Raiul. Din perspectiva oamenilor cu principii, Iisus merită pedepsit. Replica Lui e Învierea. Adică energia și curajul de a salva lumea, cu viața pe principii călcînd.

Dilema Veche, 9–15 aprilie 2004

Incapacitatea de a identifica adversarul

Decizia lui Virgil Măgureanu de a-și publica dosarul de „rezident" al fostei securități trebuie calificată, din punctul meu de vedere, drept onorabilă. Evident, ar fi fost bine s-o fi făcut de la bun început și ar fi fost preferabil ca gestul său să aibă ca motivație nu o stratagemă anti-Vadim, ci nevoia autentică de adevăr și de transparență. Pe de altă parte, ar fi fost rău ca gestul cu pricina să nu fie făcut deloc. În materie de onestitate și de căință nu există „prea tîrziu": recuperările sînt oricînd posibile, bine venite, îmbucurătoare. Am avut întotdeauna o slăbiciune pentru oile rătăcite, care revin la turmă fie și în ceasul al doisprezecelea, după cum m-am simțit întotdeauna iritat de păstorii sermonizanți care demobilizează orice efort în stilul: „degeaba, te-ai trezit cam tîrziu", „nu mai are nici un rost", „inutil, ai pierdut partida" ș.a.m.d.

Părerea mea e că episodul Virgil Măgureanu este interesant nu atît pe linie etică și legislativă: semnificativ e faptul că el aduce în prim-plan una din bolile cronice ale României post-revoluționare, o boală cu efecte șubrezitoare atît în rîndurile opoziției cît și, mai ales, în rîndurile puterii. Simptomul caracteristic al acestei boli constă în *incapacitatea de a identifica la timp și în mod corect adversarul*.

E limpede că vreme de trei ani — și de fapt încă înainte de alegerile din 1992 — reprezentanții puterii au

contat pe o *coabitare* cu pegra partidelor naționaliste și stîngiste, în ideea că, prin sprijinul lor, vor lichida antipatica opoziție a partidelor istorice și a altor formațiuni anti-guvernamentale. O gîndire politică de lemn, alcătuită din resentimente primare și din schematisme ideologice moștenite din trecutul imediat, i-a determinat pe deținătorii puterii să vadă pericolul suprem în tabăra acelora care îi contestau pe față, cu o eficiență, de altfel, moderată: marii adversari erau Corneliu Coposu, Ana Blandiana, regele Mihai, intelectualitatea recalcitrantă sau studențimea „golănească". Pentru a ține piept acestui front „dușmănos", tacticienii partidului majoritar au stabilit că nici o alianță nu poate fi dezonorantă. Coaliția cu Ilie Verdeț, Adrian Păunescu, Vadim Tudor, Ion Gavra, Gh. Funar a trecut drept legitimă, „firească", funcțională, în ciuda văditelor ei stridențe. Catastrofalul ecou internațional al unei astfel de coaliții, mîrlănia cotidiană a „tovarășilor de drum", manevrele lor impure, negustorești, în căutarea de privilegii, cîștiguri și funcții, feloniile lor mărunte, obrăznicia lor vulgară — toate păreau digerabile, în comparație cu declarațiile „destabilizatoare" ale țărăniștilor, liberalilor, social-democraților etc. A te face frate cu Verdeț ca să treci puntea Coposu, a strivi pe monarhiști cu bășcălia *României Mari* — iată marile idei directoare ale politicii PDSR din primii ani de guvernare. Mă tem că și dl Măgureanu a încercat mai întîi, în raporturile sale cu marele senator imun care astăzi îl sapă, formule de conviețuire cordiale. El nu s-a scandalizat — cum n-au făcut-o nici președinția, nici fruntașii majorității — cînd Vadim Tudor „a adus atingere" autorității de stat în persoana unor numeroși slujbași publici (procurori, miniștri, generali), terfeliți birjărește în Senat sau în gazeta proprie, ani de-a rîndul. Dintr-o dată însă, camaradul de pînă mai ieri a dat

măsura întregii sale abjecții: el a întors, fără ezitare, armele contra foștilor săi amici, afișînd cu o dezinvoltură dementă un „program" politic și un comportament la care vechii comilitoni nici nu visaseră. Și atunci vechii comilitoni au descoperit, în sfîrșit, — și numai întrucît deveniseră victime — mirosul urît al celui cu care mărșăluiseră alături în atîtea mici și mari bătălii. „Dușmanul" nu mai era cel din tranșeele opuse, ci vecinul, „colegul" de vot, (și de chef...), prietenul de alături. Nu vreau să fiu răutăcios și să sugerez că, dincolo de anumite interese comune, între foștii parteneri ai păguboasei coaliții guvernamentale vor fi existat și afinități mai adînci, solidarități viscerale mai tari decît rațiunea și decît buna-cuviință. Pînă la urmă s-a dovedit, totuși, că există *grade* al răului, trepte distincte ale indigenței. Față de Vadim Tudor, Dumitrașcu pare benign. Față de Ilie Verdeț, Dan Marțian are un aer distins. Față de Gavra, Văcaru pare un intelectual. Există, cu alte cuvinte, unii răi foarte răi, unii răi bunicei, ba chiar unii răi cumsecade... E ceea ce n-a înțeles, la timp, opoziția. Și ea s-a înșelat, cînd și-a pus problema de a-și identifica adversarul: a construit un pol al negativității, un tărîm al negrului radical în care figurile-cheie erau Iliescu, Măgureanu, Oliviu Gherman sau Adrian Năstase. Din nou, Vadim și compania au făcut figură de demoni minori. Or, iată că demonii minori pot fi mai anti-Iliescu și mai anti-Măgureanu decît a fost opoziția tradițională. Iar dacă limbajul, mentalitatea și idealurile politice ale PSM, PRM și PUNR vor ieși victorioase, atunci distanța între opoziție și PDSR se va reduce simțitor. Hărțuit de Adrian Păunescu, Emil Constantinescu își va aminti galeș de Ion Iliescu, pus la zid de Vadim, Ticu Dumitrescu va tînji după Virgil Măgureanu, arestat de Funar, Petre Mihai Băcanu va cere ajutor lui Oliviu Gherman. „Cripto-comuniștii" vor

apărea drept capitaliști sălbatici cînd la cîrma statului va veni Verdeț. Toți vor admite, în cele din urmă, că s-au înșelat, că au evaluat greșit cîmpul de luptă, că s-au concentrat prostește pe vigilență frontală în timp ce o mînă de securiști nostalgici dar vioi le devorau flancurile.

Dilema, 26 ianuarie–1 februarie 1996

Soluția eroului salvator

În penultima zi a anului trecut, domnul Marian Ioaniu din București a trimis la *Dilema* o scrisoare plină de îngrijorări și îndemnuri în legătură cu anul politic 1996. Scrisoarea e impresionantă prin tonul autentic și responsabil al fiecărui rînd, prin *nevoia de soluție* care se percepe, ca mesaj global, în subtext. Domnul Ioaniu (sper că i-am descifrat corect numele) e de părere că există o sumedenie de intelectuali de oarecare anvergură care au obligația morală și patriotică de a intra *imediat* în lupta politică, pentru a salva țara. Nu e timp pentru un nou partid. E preferabilă o adeziune rapidă la oricare din formațiunile politice ale opoziției. A sta deoparte, a amîna lucrurile pînă în anul 2000 e, în cel mai bun caz, o formă de visătorie. O altă idee a domnului Ioaniu este că, în cursa prezidențială din toamnă, singurul care ar putea contracara candidatura lui Ion Iliescu, „singura persoană care ar putea îmbrăca halatul alb și ar putea înfrunta și lămuri marea masă amorfă" este Gabriel Liiceanu. Domnul Ioaniu — dezamăgit de Emil Constantinescu — îmi cere să-l rog (și dacă se poate „să-l oblig") pe dl Liiceanu să candideze.

Mai întîi, țin să-l asigur pe corespondentul nostru că sînt mișcat de creditul pe care îl acordă unor intelectuali (printre care mă include) în materie de politică. În ceea ce mă privește, mărturisesc că „dilema": a sta deoparte *versus* a te angaja politic — e una din insom-

niile mele curente. Adaug — dacă mai e nevoie — că aș fi cît se poate de bucuros să-l văd pe prietenul meu Liiceanu în fruntea statului român. Cu toate acestea, sînt mai precaut și, în fond, mai sceptic decît dl Ioaniu cu privire la „rețeta" care ar putea „salva țara". Să mă explic.

Nimeni nu poate să-l determine (cu atît mai puțin să-l „oblige") pe dl Liiceanu să intre în cursa prezidențială, dacă el însuși nu e hotărît să o facă. Într-o problemă atît de importantă, fiecare e singur cu destinul lui, cu limitele lui, cu pariul lui. Dl Liiceanu ar trebui să fie dispus a-și schimba cu totul modul de viață și angajamentele personale. Ar trebui să lase în mîna altuia editura „Humanitas", cursurile de la Universitate, proiectele sale filozofice și să ia asupră-și oboselile de neînchipuit ale campaniei electorale. Veți spune — domnule Ioaniu — că are *datoria* să o facă. Se poate. Dar numai el poate decide cîtă *convingere interioară* își poate asuma o asemenea datorie. Și apoi mai există și datele constitutive ale omului, *natura* lui. Dumneavoastră vă îndoiți, de pildă, că Nicolae Manolescu „s-ar putea urca pe capota unei mașini, pe aripa unui tractor sau pe turela unui tanc ca să țină un discurs de consens". Ca unul care îl cunoaște binișor pe dl Liiceanu, vă garantez că e la fel de puțin probabil să-l vedem vreodată într-una sau alta din aceste posturi. Încă ceva: ne-am obișnuit cu toții să ne evaluăm opțiunile după omogenitatea lor în categoria socială sau în grupul „ideologic" din care facem parte. Din faptul că dl Liiceanu e admirat și iubit de telespectatorii emisiunilor dlui Sava sau de intelectualitea anti-guvernamentală, de dl Dumitru Iuga sau de cititorii care frecventează librăriile „Humanitas" tragem prea repede concluzia că el ar putea cîștiga, mîine, voturile întregii țări. Or, dacă vrem să fim realiști, trebuie să ne întrebăm ce se întîmplă în „România profundă", dincolo de „con-

sensul" oamenilor „de bine". Cîți îl vor pe Gabriel Liiceanu la Tecuci și la Prundul Bîrgăului, la Adunații Copăceni și la Bulbucata, la Beclean, Ucea și Simeria. Cîte uzine ar ieși pentru el în stradă, cîți țărani l-ar aclama la căminele culturale sătești? Mai mult: cîți din cei care îl admiră intelectualmente ar vota pentru el în plan politic? Să zicem, totuși, că un excelent conducător de campanie, spiritul de sacrificiu și marile virtuți ale dlui Liiceanu, precum și evoluția favorabilă a conjuncturilor ar arunca în aer toate obstacolele și l-ar propulsa pe candidatul nostru în postul suprem. Ei bine, încă n-ar fi destul ca „țara să fie salvată". Aici se situează, de fapt, domnule Ioaniu, dezacordul meu cu dumneavoastră. Fiindcă eu cred că nu ne vom salva niciodată, cîtă vreme vom conta, numai și numai, pe apariția unui salvator. Nu ne vom salva, cîtă vreme vom delega toată răspunderea salvării pe umerii unui erou providențial care să ne ducă de mînă în Paradis. Într-una din cele mai inspirate apariții televizate ale sale, dl Liiceanu însuși ne-a reamintit de infantilizarea perfidă la care ne supusese regimul comunist. Eram tratați ca niște copii debili care trebuiau să se livreze necondiționat autorității paterne a partidului, a statului sau a „conducătorului". După revoluție — spunea în continuare Gabriel Liiceanu — am rămas cu aceeași meteahnă; numai că vrem un „tătic bun", după ce am suferit, decenii întregi, sub un „tătic vitreg". Cuiva care gîndește astfel nu-i putem face o mai mare nedreptate decît să-i cerem să-și asume rolul de tătic salvator. Vom rămîne bolnavi, domnule Ioaniu, sufletește și socialmente bolnavi, atîta timp cît vom aștepta mereu să vină cineva — întotdeauna altcineva — care să ne facă fericiți. Nu e destul să ne dăm votul în chip adecvat, să „mergem pe mîna" unuia sau a altuia, să lăsăm trebile țării în sarcina cîte unui mare terapeut „în halat alb". Trebuie să cerem ceva și de la noi înșine: să

ne trezim, să ne schimbăm, să intrăm în ritm. Să construim *instituții* solide, să respectăm *legile*, oamenii și buna-cuviință. Să fim hiper-competenți și hiper-corecți pe lotul care ne revine, să ne purtăm cordial unii cu alții, să nu mai răcnim, să nu mai aruncăm gunoiul în stradă, să ținem curate closetele publice și să vorbim frumos românește. Nu intelectualii trebuie să salveze țara, ci *toată lumea*. Avem nevoie de douăzeci și două de milioane de români care să-și „pună halatul alb" și să-și mobilizeze inteligența, imaginația și buna-dispoziție pentru a se salva. Că ar fi bine ca ei să-și aleagă *un reprezentant* pe măsură, e adevărat. Dar nu un reprezentant care să le preia grijile, ci unul care să le distribuie echitabil și care să constituie suportul moral al depășirii lor. Un președinte singur e la fel de rău ca un președinte slab. Mentalitatea noastră, conform căreia „a merge pe mîna cuiva" e tot ce putem face, produce, în serie, dezamăgiri. Azi, sînteți dezamăgit de Emil Constantinescu, deși „ați mers un timp pe mîna lui". Mîine, veți fi dezamăgit de Liiceanu. Dar pentru a reîncepe să urcăm, trebuie, mai întîi, să fim dezamăgiți de noi înșine, și să cerem de la noi ceea ce cu prea multă ușurință cerem de la alții, oricît de sus plasați în admirația noastră.

Dilema, 2–8 februarie 1996

Pași noi spre un nou consens

Cîtă vreme florile de pe mormîntul lui Ceaușescu rămîn simptomul unei excentrice nevroze post-totalitare putem fi liniștiți. O mînă de oameni dezorientați suferă un acces (poate trecător) de amnezie paradoxală. Ei țin minte că pe vremea răposatului aveau un loc de muncă sigur, dar nu țin minte că salariul era mai curînd o indemnizație de șomaj, că promovarea se făcea după alte criterii decît cele ale competenței și că „locul de muncă" era, adesea, un loc al umilinței morale, al crizei de conștiință neîncetate. Ei țin minte că laptele și carnea erau mai ieftine, dar uită că nu puteai găsi lapte și carne decît la capătul unei isterii care n-avea nimic de-a face cu comerțul și cu demnitatea umană. În sfîrșit, mica adunătură de bocitori, cărora răposatul le lipsește brusc, nu ține minte sațietatea de a întîlni chipul lui viu peste tot, în gazete, în cele două ore de program televizat sau la mitingurile cu prezență obligatorie. Pe scurt, nostalgicii își uită propriul năduf, exasperarea de dinaintea revoluției, construind pe nemulțumirile tranziției un aberant paradis retrospectiv. Ei refuză, pe de altă parte, să ia notă de realități care altădată li s-ar fi părut pură fumisterie: dreptul de a face afaceri pe cont propriu, de a călători și de a înjura, nepedepsiți, ocîrmuirea etc.

Lucrurile devin însă dramatice dacă delirul unei minorități nătînge se răspîndește epidemic și se trans-

formă în opțiune electorală. Cazul Poloniei și mai ales al Rusiei — pot sluji drept avertisment, chiar dacă analogiile cu România trebuie practicate cu o anumită prudență. E cu atît mai grav cînd, posedați de o stranie iresponsabilitate, o sumedenie de gazetari și politicieni notorii se lasă antrenați într-un periculos joc de-a principiile și de-a justiția, la sfîrșitul căruia se întrevede deja profilul unui Ceaușescu reabilitat.

Cotidianul *Ziua* redeschide, iată, procesul dictatorului. Așa cum s-a desfășurat, procesul acesta a fost o rușine, o barbarie, o gafă juridică. E cazul să-l reorganizăm cum se cade. Evident, nu vrem să probăm nevinovăția inculpatului, dar vrem să ne comportăm europenește, să-i dăm (defunctului!) o șansă, să fim profesioniști. Proiectul acesta, pentru o minte sănătoasă, are toate datele unei deșucheri maligne. Nici o revoluție nu se „construiește" pe rigoare juridică, nici o execuție în vremuri fierbinți nu respectă proceduri geometrice. „Procesul Ceaușescu" a fost, e drept, un spectacol penibil. Dar asta n-au văzut *atunci* decît cei din străinătate, fatalmente *exteriori* circumstanțelor. Cît despre noi, descoperim felurite licențe procedurale abia *acum*, cînd timpul scurs ne-a pus, de asemenea, în condiția exteriorității. Nici o faptă nu poate fi însă cîntărită corect fără a fi situată, mai întîi, în „sosul" care a produs-o. Or, la 25 decembrie 1989, „sosul" era cît se poate de „picant". Stăteam cu toții dinaintea televizoarelor, vroiam sînge și ne scotea din minți întîrzierea difuzării execuției, ca și caracterul fragmentar al reportajului filmat. Așa stînd lucrurile, cei care vor reconstituirea unui proces *fair* ar trebui, mai întîi, să reconstituie ura noastră de-atunci, luptele de stradă, morții și euforia prăbușirii regimului întruchipat de Ceaușescu. Fără acest scrupul, inițiativa echipei de la *Ziua* nu va produce decît o dramoletă absurdă. E curios, de altfel, că la capătul a cincizeci de ani de abuzuri judiciare, de condamnări

nedrepte, de trucaje polițienești, principiala noastră gazetă se arată tulburată doar de procesul dictatorului comunist. De ce nu se ocupă de „cazul Ursu", de cohortele de torționari ai atîtor anchete arbitrare din ultimele decenii? De ce nu reface, dacă tot vrea să se joace de-a tribunalul, procesul lui Iuliu Maniu, al intelectualilor arestați în 1958 sau măcar al lui Lucrețiu Pătrășcanu? S-ar zice că, pentru *Ziua*, justiția română n-are decît o singură pată serioasă: condamnarea pripită a vechiului cuplu prezidențial. Nu e prima dată cînd gazeta aceasta cultivă vodevilul de succes, pișicherlîcul rentabil, mușchiulatura de paradă. Și nu e de mirare că pentru un om cu o biografie atît de „complexă" cum e Sorin Roșca Stănescu, adevărul poate fi o simplă problemă de tiraj. Sper totuși că manevrele D-sale sînt inocente și că melancoliile sale justițiare nu seamănă decît întîmplător cu cele ale lui Adrian Păunescu și Vadim Tudor.

Ziua nu e însă izolată în indignarea ei față de istoricul proces din decembrie '89. Foarte afectat se arată și domnul Gabrielescu, în calitatea sa de președinte țărănist al Comisiei parlamentare care cercetează „evenimentele", „așa-zis" revoluționare. Domnul Gabrielescu are o natură fericită. A reușit, după doi ani de eforturi, să-și confirme *toate* ipotezele de la care pornise. Te întrebi de ce s-a mai străduit să desfășoare o anchetă atît de laborioasă, cînd nu era nimic de anchetat, cînd totul era limpede de la bun început. Înzestrat cu o conștiință la fel de virginală, pe cît de viril e timbrul vocii sale, dl Gabrielescu are, în plus, darul certitudinii. Principalul său raționament („Hai, domnule, să fim serioși!") lasă în urmă numai suprafețe netede: „n-au existat nici un fel de teroriști" (propoziție care alternează, maleabil, cu „Eu nu zic că n-au existat teroriști"), „totul a fost o mișculație hoață de-a lui Iliescu" (propoziție care nu l-a împiedicat să-l „interogheze" pe actualul președinte cu o slugărnicie demnă de cel

anterior), „Ceaușescu a fost asasinat de complotiști" ș.a.m.d. Dl Gabrielescu ne asigură că dacă ar fi intrat înarmat în biroul dictatorului, nu l-ar fi împușcat, fiind o fire umană și dreaptă. El recunoaște în același timp că e un trăgător de elită, că a tras și el încoace și-ncolo de la ferestrele „ceceului" și că speră (!) că n-a omorît pe nimeni. Simpatic om! Și obiectiv! Din cînd în cînd redezvăluie vechi dezvăluiri senzaționale, de regulă în ambianța primitoare a ziarului *Ziua*. Forțele țărăniste colaborează, așadar, perfect cu cele ale lui Dinu Patriciu în încercarea comună de a jeli un Ceaușescu victimizat de neloaialul „loviluționar" Iliescu. Încet-încet, se prefigurează un nou consens: P.L.-93 – P.N.Ț.C.D. – P.S.M. – P.R.M. vor, laolaltă, să se facă dreptate în cazul Ceaușescu. La baza acestui consens e, de altfel, Ceaușescu însuși, cel dintîi care a declarat că e judecat greșit, că e victima unui complot și că revoluția e o lovitură de stat. Răposatul nu putea spera o asemenea victorie postumă. În curînd, la mormîntul lui, florile nu vor mai veni de la cîțiva bezmetici defazați, ci de la stînga și dreapta reunite. Liberalii, țărăniștii, comuniștii și naționaliștii vor intona în fiecare ianuarie, o dată cu un marcant sobor de preoți, „Veșnica lui pomenire!"

Dilema, 12–18 ianuarie 1996

Populism

Populismul este, din păcate, unul din corelativele inevitabile ale democrației. Nu poți transfera asupra poporului virtutea discernămîntului și autoritatea deciziei, fără a crea, simultan, premisele idolatrizării sale și ispita de a-l răzgîia. Dacă poporul e cel care te aduce la putere, atunci el trebuie sedus, lingușit, manevrat convenabil pentru obținerea rezultatului scontat. Viața oricărui politician riscă, de aceea, să se epuizeze într-un nesfîrșit efort de domesticire și captare a energiilor populare. Cine n-o face nu ajunge la putere sau o pierde repede. Cine o face fără măsură se pierde pe sine. Aceasta este, peste tot unde există democrație, dilema angajării publice. Iar cei care pretind că nu fac nici o concesie electoratului sînt ori ipocriți, ori naivi. Numai dictatorii și regii își pot permite o asemenea, paradoxală, incoruptibilitate și asta tocmai pentru că ei nu-și negociază puterea. Cînd sînt populiști, o fac ca să se amuze...

Au existat locuri și vremuri cînd populismul era asumat cu o anumită inocență. La sfîrșitul anilor '20, s-a vorbit, în literatura franceză, de o „școală populistă", opusă snobismului monden și estetismelor afectate. În 1892, peisajul politic al Statelor Unite s-a îmbogățit cu o formațiune numită „The Populist Party", un soi de „agrarieni" cu idei colectiviste, fără succes electoral semnificativ. În aceeași linie se pot invoca,

păstrînd nuanțele de rigoare, narodnicii, poporaniștii și alți asemenea combatanți romantici pentru valorile și drepturile „celor de jos". Populismul și-a pierdut caracterul benign în momentul în care idealismul „poporului curat și oropsit" a fost înlocuit cu realismul poporului manipulabil. „Poporul" a devenit massă de manevră și figură retorică la îndemîna tuturor demagogilor, opotuniștilor și aventurierilor politici. Trebuie să admitem că această deturnare de sens face parte din alaiul ideologic al spiritului „revoluționar". Revoluțiile sînt, prin definiție, populiste: mecanica desfășurării lor, forțele pe care le mobilizează, revendicările pe care le pretind și procedeele la care recurg mustesc de egalitarism patetic și de vigoare plebee. „Mînia populară", „instinctul sănătos al omului simplu", legitimitatea actelor sale justițiare devin locurile comune ale oricărui discurs și justificările oricărei cruzimi. Evident, demonizarea supremă a populismului a survenit o dată cu „valorificarea" lui nazistă și comunistă. **Volkspartei**, **Volksfremd** (străin de popor) și **Volksempfinden** (simțire, sensibilitate populară) ajung — ca și „republica populară" sau „democrația populară" — cuvinte-cheie. Se exaltă omogenitatea de rasă, respectiv de clasă, a poporului și se dezlănțuie, astfel, energiile lui neptuniene, rezervele lui de întuneric resentimentar.

Nazismul și comunismul au inventat **populismul anti-popular**. Căci, în vreme ce populismele candide amintite la început aveau ca motivație o compasiune sinceră (fie și utopică) pentru valorile și drepturile masselor, totalitarismele le disprețuiesc. Ele le socotesc capabile să digere orice enormitate, cu condiția să le fie bine servită. Din păcate, la capătul mai multor ani de intoxicare organizată, popoarele sfîrșesc prin a merita acest dispreț. Ele își pierd spiritul critic, reactivitatea firească, buna-cuviință. De aceea vorbim de un populism anti-popular. Populismul strică poporul pe care

îl flatează. Cu atît mai mult cu cît îi flatează **defectele**. Avem numeroase și întristătoare exemple chiar pe scena politică de la noi. Unele partide și-au făcut o platformă din a stimula însușirile noastre negative: xenofobia, fudulia tîmpă, mania persecuției, bășcălia iresponsabilă, lipsa de respect pentru valori ș.a.m.d. Flatarea defectelor naționale e una din consecințele inerțiale ale totalitarismului, chiar și în perioadele post-totalitare.

E caracteristică pentru populistul malefic al zilelor noastre împletirea retoricii naționaliste cu demolarea consecventă a prestigiului național. Țara e compromisă prin patriotism caricatural, figurile ei reprezentative sînt lichidate în numele „poporului suveran" pus să facă figurație într-un spectacol de prost gust, străin de interesele sale reale.

Privirea slugarnică orientată în sus are, măcar, un temei psihologic, o componentă de umilitate explicabilă. Dar privirea (fals) slugarnică orientată în jos e pură josnicie, răsturnare perversă a raporturilor naturale. Populistul are, de altfel, o repulsie spontană pentru așezarea ierarhică a lumii. „Cei de sus" sînt admonestați în semn de solidaritate cu „cei de jos", „cei de jos" sînt lingușiți tîlhărește pentru a fi atîțați împotriva „celor de sus". Și unii, și ceilalți sînt materia primă a unei strategii interesate și subversive. Populismul e subversiv. El creează confuzii, frustrări și pasiuni impure, care șubrezesc organismul social și tulbură conștiința individuală. Populismul știe să recurgă la tot felul de tertipuri pentru a-și camufla gustul pentru disoluție și haos. Ordinii verticale și comportamentului nobil, el le opune entropia orizontalei și surescitarea tutuielii. Lui îi datorăm înlocuirea lui „domnule" cu „cetățene" sau „tovarășe", lui îi datorăm „șicul" proletar (șapcă, basc, salopetă, blue-jeans uzați etc.).

Cum putem scăpa de populism? Cum putem evita capcanele unei tentații care pare să fie, cum am văzut,

inerentă democrației? Teoretic, răspunsul e simplu: clasa politică trebuie igienizată, poporul trebuie educat. Politicianul cu simțul onoarei va cultiva populismul în doze prizabile fără pericol. El îl va folosi pentru a convinge, nu pentru a înșela. Iar electoratul va refuza să se mai lase prostit de sforăiturile barbare ale oricărui buhai comunal. Teoretic, e simplu. Practic, însă, recuperarea decenței și a maturității politice se dovedește greoaie, dacă nu iluzorie. Poporului îi vine greu să fie antipopulist! Cu atît mai rău pentru el, pentru noi toți, și pentru populiștii înșiși, care găsesc, astfel, încă destule argumente să rămînă ceea ce sînt.

Dilema, 15–21 martie 1996

Semnătura la români

La români, asumarea — prin semnătură — a răspunderii civice e debilitată de înțelepciunea, mereu proaspătă, a lui Brânzovenescu: „E tare! Prea tare! N-o iscălesc!" Conștienți sau nu, cei mai mulți dintre noi am trăit, decenii întregi, sub pecetea viguroasei prudențe brânzovenești, pe care am botezat-o în fel și chip: simț al măsurii, boicot al istoriei, cumințenie creștinească, rezistență prin cultură etc. De cîte ori, în patruzeci și cinci de ani de dictatură comunistă, s-a putut aduna o cantitate notabilă de semnături pe vreun text „tare"? Marea performanță — modestă totuși — rămîn cele cîteva zeci de nume solidarizate în jurul lui Goma. În jurul lui Dinescu, abia dacă s-au putut încropi șapte iscălituri. „Abținerile" erau motivate prin argumente minuțioase, mergînd de la dubiul estetic cu privire la opera poetului pînă la incriminarea temperamentului său incomod sau a prieteniilor sale literare. Mai exista și „tocmai trebuie să-mi apară o carte" sau „abia am cerut pașaport", „am copii", „am o criză de ulcer" ș.a.m.d. Inteligența românească s-a istovit ani de-a rîndul în consolidarea sofistică a dreptului de a nu iscăli. Cîte semnături s-au strîns pentru muncitorii brașoveni în 1987? Cîte pentru Radu Filipescu, pentru Gabriel Andreescu, pentru Doina Cornea? Cîți dintre noi am protestat, sub semnătură, cînd a fost asasinat Gheorghe Ursu? De cîte adeziuni asumate s-au

bucurat cei cîțiva intelectuali care au reacționat curajos la demolarea satelor și bisericilor românești? În toate aceste împrejurări — și în altele — inteligența autohtonă „nu iscălea": situațiunea era prea tare! Nu se făcea, mă-nțelegi, pentru ca să riște!

Nu s-ar putea spune că, din acest punct de vedere, revoluția din decembrie n-a adus înnoiri radicale. Ceva s-a răzvrătit, în sfîrșit, în firea românului. Focul mocnit a devenit piromanie. Toți vor să iasă din anonimat, toți vor să pună sigiliul, amprenta, grimasa personalității lor asupra istoriei contemporane. Ni s-a spus să ne deșteptăm și ne-am deșteptat. Ne e sete de martiriu! A venit momentul să dăm cu pumnul în masă, să le arătăm noi dumnealor cu cine au de-a face! Sufletele noastre de volintiri intră în ebuliție, ne pierdem uzul rațiunii, sîntem ca turbați! Nu mai iscălim *decît* lucruri tari! Brînzovenescu e transfigurat! Din spinarea lui scofîlcită cresc aripi de înger exterminator. Luați presa post-decembristă și veți vedea că n-am pierdut timpul. Lista de semnături a devenit un reflex cotidian, expresia cea mai la îndemînă a vigilenței civice. Veghez, deci semnez. Semnătura întruchipează, azi, gloria de a te arăta vertical, fără risc și fără eficacitate. E un soi de combativitate care te scutește de luptă, un soi de faptă care eludează înfăptuirea reală. În orice caz, asta a devenit ea la noi: o vitejie poltronă, o mondenitate. Șapte semnături pentru Dinescu în 1989? Mă rog... Dar am avut o mie de semnături pentru Marian Munteanu în 1990! Nici o semnătură complice la „scrisoarea celor șase" anterioară revoluției? Nu-i nimic. Am umplut, în schimb, după revoluție, o pagină de ziar cu semnături împotriva lui Bârlădeanu. Ce mobilizare! Ce intransigență! Toată elita țării, artileria grea a curajului național, strîns unită în jurul unei mari idei: deposedarea lui Alexandru Bârlădeanu de bastonul de academician. Sînt clipe, într-adevăr, cînd pohta de luptă și spiritul

de sacrificiu nu cunosc margini! Brânzovenescu se preschimbă în Crăcănel și se declară dispus să-și rupă inamicul cu dinții...

Regățeni, bănățeni, ardeleni, bătrîni și tineri, faimoși sau anonimi, buni sau răi, dulci și blegi, sau otrăviți și țîfnoși — bun venit în secta semnatarilor neînfricați, a haiducilor de birou hotărîți să ne primenească moravurile! Iar aceia care, pricepînd cacealmaua, fac amendă onorabilă — să fie anatemizați! Niște lași, niște dezertori, niște suflete de hîrtie! Lupta va continua însă și fără ei. Spre deosebire de rezerva de caractere, rezerva de semnături a țării e încă departe de a fi epuizată.

Dilema, 3–9 mai 1996

Economia de piață

Nu cred că, pentru cumpărătorul român obișnuit, termenul „economie de piață" are un sens limpede. Pentru unii, care își mai amintesc încă de comunism, a trece la economia de piață înseamnă, probabil, a intra într-o epocă norocoasă, în care „piața" e înțeleasă ca un loc unde poți cumpăra cîte ceva. Economia socialistă nu implica, în mod necesar, achiziția. Te duceai la piață fără garanția că vei găsi ceva de cumpărat. Tot ce puteai spera era „să faci rost" de unele mărfuri, să dai peste un chilipir, să pici peste momentul binecuvîntat în care tocmai „a intrat" ceva în magazine. Piața nu era un spațiu al tranzacției, ci unul al „aranjamentelor" și al șansei. Pentru alții, economia de piață e un fel de balamuc comercial: poți găsi o puzderie de lucruri de care n-ai nevoie sau de a căror existență habar n-aveai, la prețuri stabilite fără nici o regulă, diferite de la o zi la alta și de la un negustor la altul. Am cunoscut și patroni candizi, pentru care „economia de piață" echivala cu libertatea de a face ce vrei cu marfa proprie. E marfa ta. Poți s-o bei, s-o dai la prieteni, s-o ții ascunsă, s-o vinzi la suprapreț sau, dacă ai chef, să ți-o pui în cap. Economia de piață e, în acest caz, expresia sălbatică, eventual sinucigașă, a libertății. Există, în sfîrșit, destui, pentru care economia de piață e paradisul spiritului de antrepriză. Poți jongla impenitent, poți face infinite combinații profitabile, poți trișa, poți da

lovituri, pe scurt, poți recurge la orice mijloace, pentru a atinge orice scopuri. Orice control din afară asupra unor eventuale abuzuri e resimțit el însuși ca abuziv, orice tentativă de cenzură instituțională e taxată drept nedemocratică. A trăi sub semnul economiei de piață e, așadar, a nu avea stăpîn, a nu avea legi, a nu avea scrupule. Așa arată lucrurile în imediatul cotidian. Restul sînt teorii, divagații romantice, teze de doctorat.

N-am pretenția ca lucrurile să se schimbe esențial pe termen scurt. Deocamdată, exigențele mele sînt modeste. Aș fi fericit dacă, în următorii zece ani, experiența mea de cumpărător ar constata, în tribulațiile ei zilnice, trei, *doar* trei, *măcar* trei, noutăți. Aș vrea, mai întîi, ca negustorii din magazinele particulare să nu mai semene cu cei de la stat: să fie mult mai amabili, să pară interesați de succesul întreprinderii lor, să nu se comporte ca și cum le-ar fi egal dacă vînd ceva sau nu. Aș vrea să-i văd zîmbind convingător, dispuși să renunțe la grimasa plictisită, la ohtătura excedată, la tonul acru al lefegiului persecutat de client. A doua noutate pe care o aștept mi se pare deja utopică: aș vrea să fiu sigur că pot găsi luni și ani de-a rîndul marfa care-mi place. Că brînza, sau pîinea, sau iaurtul de care sînt mulțumit, cu care m-am împrietenit în ultimele săptămîni, vor fi mereu la raft, mereu disponibile, pentru mine, pentru noi toți, pentru urmașii noștri și pentru urmașii urmașilor noștri... Ca muștarul de Dijon, ca salamul de Sibiu, ca pantofii Guban. În sfîrșit, o a treia noutate mi-ar da sentimentul că am intrat cu adevărat în economia de piață, într-o economie de piață sănătoasă și durabilă: aș vrea să fiu sigur că aceeași marfă, sub aceeași etichetă, la același preț, are, de cîte ori o cumpăr, aceeași calitate. Că vinul sec de ieri nu devine, azi, demisec, că parizerul din ianuarie are același gust cu cel din mai sau că ceea ce miroase azi a trandafiri nu

miroase mîine a leuștean (și viceversa). Știu că cer imposibilul. Știu că trebuie să zic mersi și pentru ce există deja pe piață, atîta cît există. Dar nu mă pot abține să sper, în rare momente de euforie, că poate, cu un pic de noroc, copiii mei vor avea o imagine mai limpede și mai tonică despre economia de piață. Că, de pildă, desfăcînd o sticlă de „Galbenă de Odobești", vor găsi într-însa, fără nici o emoție, vinul cu același nume.

Jurnalul Național, 4 martie 2004

Politica de cadre

De cîte ori se alcătuiesc guverne noi sau se remaniază guverne vechi, se pune problema „rezervei de cadre" și a criteriilor de selecție și promovare. Un partid politic responsabil nu e, în mod normal, o simplă instalație pentru cîștigarea puterii, ci, într-o măsură cel puțin egală, anticiparea exercițiului ei, respectiv pregătirea unor echipe de decizie plauzibile. Cu alte cuvinte, o logică politică sănătoasă ar trebui să-i îndemne pe liderii de partid să se ocupe nu doar de elaborarea unor strategii electorale eficiente, ci, mai ales, de identificarea și valorificarea unor competențe executive care, ajunse la vîrf, să garanteze profesionismul guvernării și, prin aceasta, prestigiul formațiunii pe care o reprezintă. Această sănătoasă logică politică nu are încă trecere în mahalaua noastră. Cînd se fac numiri, e inevitabil să auzi, pe stradă, la piață sau în bucătăria cetățeanului, întrebări de genul: „Ăsta cine mai e?" sau „De unde l-au mai scos și pe ăsta?" În genere, te aștepți să întîlnești în funcții publice oameni care se pot recomanda prin vreo ispravă oarecare, oameni care au făcut ceva, cît de cît, fie în plan profesional, fie în plan politic, fie (măcar) în plan moral. Pînă și Schwartzenegger sau Cicciolina au apărut pe scena politică după ce, mai întîi, „implementaseră" cîte ceva. Aveau deja o anumită notorietate, se puteau revendica de la o prestație măsurabilă și recunoscută. Asta nu înseamnă că

surpriza este exclusă, că nu se poate încerca, în mod excepțional, lansarea unui personaj cu totul nou sau secund, remarcat de vreun politician influent pentru promițătoarea sa înzestrare. Dar nu aceasta trebuie să fie regula. Admit, pe de altă parte, că nici o alegere nu e sigură. Un bun profesionist pe un domeniu dat, sau un om integru, sau un parlamentar abil nu sînt, în mod garantat, miniștri buni. Dar măcar au o calitate de la care se poate porni, au un capital. Un criteriu — fie și parțial — e mai bun decît nici un criteriu. La noi însă, în loc de criterii, aveam de a face mai curînd cu mici dexterități conjuncturale: aplombul iresponsabil, servilismul față de șefi, aranjamentele de culise, interesele de gașcă. În cel mai bun caz, ministeriabilul e deja cunoscut ca o vedetă obosită, cu utilizare universală, apărută imediat după revoluție. În rest, lucrurile plutesc într-un neliniștitor mister. Îmi amintesc că, după euforia victoriei din 1996, cîștigătorii nu prea știau ce prim-ministru să propună. Am deci motive să mă întreb, cu oarecare nervozitate, care din partidele politice active acum au la îndemînă două sau trei variante de echipe guvernamentale, pregătite să preia puterea mîine. Mă tem că n-au. De aceea, la o adică, totul capătă o înfățișare arbitrară, totul pare să fie rezultatul unui amestec nefericit de viclenie și hazard. Nu mă mai mir că, de pildă, cînd partidul de guvernămînt a avut de propus trei reprezentanți într-o instituție cu mare greutate simbolică (CNSAS), el n-a găsit decît trei anonimi agitați, pendulînd între analfabetism și bădărănie. N-au avut alții? Nu dau două parale pe instituția cu pricina? Sau, poate, au descoperit în cei trei calități inefabile, pe care nimeni altcineva nu le vede. Oricum, cîtă vreme selecția de cadre va arăta astfel, cîtă vreme vom numi ambasadori ca să scăpăm de ei sau ca să recompensăm loialități private, cîtă vreme vom da liniștiți țara pe mîna cui se nimerește, sau a amicilor, sau a cunoș-

tinţelor, sau a rudelor, sau a prietenilor rudelor, vom fi, în cazul bun, cel mai pitoresc membru al Uniunii Europene, iar în cazul rău cel mai caraghios eşec al lărgirii ei.

Jurnalul Naţional, 11 martie 2004

V

NOI ȘI EI.
Fragmente din tragi-comedia integrării

Nostalgie și speranță

Țările Europei Centrale și de Est au aflat, după marile evenimente de la sfîrșitul lui 1989, cîteva lucruri esențiale de care nu fuseseră conștiente pînă atunci. Au aflat, de pildă, că estul european nu face parte din Europa, mai exact că, pentru a face parte din Europa, estul european trebuie să treacă, în mod convingător, prin anumite probe, să răspundă adecvat unor exigente criterii economice, juridice, social-politice etc. În general, ele crezuseră, cu oarecare naivitate, că ceea ce separă vestul de est este Cortina de Fier și că, după căderea ei, normalitatea unei Europe omogene se va instala de la sine. Realitatea a demonstrat că, de fapt, după cincizeci de ani de fractură, nu se mai putea vorbi de „unitate", ci de o *aspirație* la unitate, de o *recuperare* a unității pierdute. Mai de curînd, est-europeanul s-a văzut confruntat cu o experiență încă și mai neașteptată. El crezuse că Europa de dincolo de Cortina de Fier e, măcar ea, o Europă unită. Că, o dată evadat din „lagărul" socialist, el va întîlni mari națiuni solidare, împărtășind valori și strategii comune. Nu părea plauzibil că între Franța și Italia vor apărea severe divergențe, că Spania vede altfel lumea decît Belgia, că Germania e una și Marea Britanie alta. Nu părea plauzibil nici că Europa, cea occidentală, va simți nevoia să se delimiteze mai curînd de Statele Unite decît de Federația Rusă și de China populară. Toate acestea — și multe altele —

au sfîrșit prin a crea impresia că, deși între est și vest există nenumărate puncte comune, divergențele nu sînt nici ele neglijabile. Integrarea europeană trebuie gîndită, în acest caz, nu doar ca o redimensionare a asemănărilor, ci, mai ales, ca o armonizare înțeleaptă a deosebirilor. În definitiv, nu vrem un paradis comunitar soporific, în care farmecul identitar să pălească pînă la indistincție. Iar cînd vorbim despre Europa, despre o Europă generică, trebuie să avem grijă, mai întîi, să ne asigurăm că, sub același cuvînt, înțelegem același lucru. Estul și vestul nu se vor putea reîntîlni în mod funcțional, dacă nu se vor întîlni, înainte de toate, *ideea* estică despre Europa cu *ideea* despre Europa a lumii occidentale.

Pentru Europa de Est, „Europa" este, în primul rînd, un concept *cultural*. Obîrșie comună în spațiul mediteranean, istorie comună din Scandinavia pînă în Sicilia, și din Irlanda pînă la Urali, mentalitate comună în raporturile curente cu universul lecturii, cu transcendența, cu pasiunea cunoașterii, cu alteritatea extraeuropeană. Dimpotrivă, Europa de vest pare să fi adoptat, în ultimele decenii, o altă accepțiune a „Europei", una legată — ca să recurgem la o terminologie deja clasică — nu atît de „cultură", cît de „civilizație". Europa e un spațiu al modernității, al progresului științific, al liberalismului politic și economic, al moravurilor „luminate", al tehnocrației eficiente. Ne ferim, evident, să stabilim o relație ierarhică între cele două imagini ale Europei, să preferăm una din ele în defavoarea celeilalte. De fapt, „definiția" Europei de azi ar trebui să valorifice complementaritatea culturii și a civilizației, să reunifice accepțiunea răsăriteană cu cea apuseană. Ceea ce însă s-a întîmplat în realitate seamănă mai curînd a disjuncție decît a reunificare. Estul a rămas istorist și cultural, oarecum demodat, orientat spre trecut, în vreme ce vestul a evoluat spre raționalitate prag-

matică, spre optimizare administrativă și dinamism constructiv, orientîndu-se, cu alte cuvinte, mai curînd spre viitor. Pentru estic „a intra" în Europa înseamnă, preponderent, a regăsi valori de care a fost despărțit, samavolnic, la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Pentru vestic, problema nu e a reface „fosta" Europă, ci a întemeia o Europă nouă, Europa „de mîine", respectuoasă, desigur, cu patrimoniul propriu, dar preocupată mai ales de „ce va fi". Gîndirea răsăriteană cu privire la Europa e colorată *nostalgic*. E „întoarcere" spre „bunele vremuri de altădată". Gîndirea despre Europa a lumii apusene e cuplată, dimpotrivă, la polul *speranței*. Ea nu cristalizează în jurul unei *amintiri*, ci în jurul unui *proiect*. Ambele viziuni comportă avantaje și riscuri. Estul are o mai bună relație cu memoria, dar tinde să fie sentimental, conservator în exces, inactual. Vestul e mai tonic, mai lucid, dar înclină spre utopie și dezrădăcinare. Estul are cultul fotografiilor vechi și întîrzie în penumbre romantice. Vestul are candori *science fiction*, e mai vulnerabil față de ideologiile triumfaliste și față de exaltările luciferice.

Cînd e vorba de trecut, vestul preferă prelucrarea critică, realismul necomplezent. Trecutul trebuie demitizat și greșelile lui — corectate. *„Vergangenheitsbewältigung"* — termen creat, inițial, pentru a exprima „deconspirarea" trecutului imediat și asumarea cinstită a erorilor lui — se potrivește atitudinii globale a Europei occidentale față de trecut. Trecutul trebuie sistematizat, domesticit, „utilizat" în beneficiul prezentului. Pentru a defini atitudinea față de trecut a estului, ar trebui inventat, poate, un termen special, să zicem *„Vergangenheitsbewärtung"*, tezaurizarea și valorificarea iubitoare a „vechiului". Prestigiul vechiului e una din componentele dramei identitare a națiunilor est-europene, care șubrezite, de regulă, de un prezent precar și temătoare dinaintea viitorului nesigur își fac din

trecut o justificare și un refugiu. Trecutul e muzeal pentru vestici și „existențial" pentru cei din est.

Dacă vom reuși să ne depășim complexele de inferioritate și de superioritate, spiritul concurențial juvenil și prejudecățile istorice de tot soiul, nu ne va fi greu să înțelegem că Europa, Europa întreagă, unificată cu adevărat și nu doar „egalizată" monetar și legislativ, are nevoie, în egală măsură, de viziunile despre sine ale celor două jumătăți care o compun. E nevoie și de exorcizarea relelor din trecut, dar și de rememorarea episoadelor sale nobile, sau măcar pitorești. E nevoie și de spirit înnoitor, dar și de răbdare păstrătoare. Și de îndrăzneală managerială, dar și de contemplativitate. Și de visuri anticipative, și de amintiri. Și de speranță, și de nostalgie. Estul trebuie să redescopere farmecul tineresc al privirii înainte, să învețe a se mobiliza pentru construcția comunitară de perspectivă. Vestul trebuie să regăsească gustul tradiției, al răgazului retrospectiv, al privirii înapoi.

Pentru ca o asemenea reîntîlnire a complementarităților să aibă loc, e necesară, de ambele părți ale fostei „cortine de fier", o energică trezire a apetitului cognitiv în raport cu „celălalt". Și estul și vestul trebuie să simtă nevoia unei mai intense cunoașteri reciproce, adică a unui spor de interes intelectual și de simpatie umană pentru jumătatea înstrăinată. Karl Marx a făcut celebră o frază care, în gura unui filozof, suna straniu: «*Die Philosophen haben die Welt nur verschieden „interpretiert", es kommt drauf an, sie zu „verändern".*» Europa de azi ar trebui să descopere utilitatea adevărului invers: Problema nu este a încerca să ne schimbăm unii pe alții, problema este să interpretăm corect diferențele dintre noi, să le asumăm și să le înțelegem! Cu precizarea că, în acest context, „a înțelege" nu are nimic de a face cu o rezonabilă sistematizare sau cu un

flasc spirit de reconciliere. „A înţelege" înseamnă a deveni una cu ceea ce vrei să înţelegi. Aceasta este „unificarea" la care trebuie să aspirăm. Restul e pură administraţie.

Probleme de ambalaj

Alexandru Paleologu observa, de curînd, că aproape toți marii „autohtoniști" interbelici aveau, în maniere, vestimentație și lecturi, o înclinație nedisimulată spre europenitate, dacă nu spre cosmopolitism. Cazul limită e Nae Ionescu: românismul militant și ortodoxismul ireductibil se întîlneau într-un personaj de formație apuseană, cochet și monden (cel puțin la suprafață), cu reflexele sociale și carisma unui adevărat *dandy*. Contemporanii consemnează fără excepție preocuparea lui pentru îmbrăcămintea bine croită (de Gică Christescu), pentru cămășile de mătase („Uite, mă, asta e de la Paris") și pantalonii Prince de Galles. Și el și alți intelectuali „naționaliști" mai mult sau mai puțin notorii vorbeau bine marile idiomuri evropenești, citeau autori catolici (Jacques Maritain în primul rînd), călătoreau voluptuos în străinătate și practicau eticheta fără pogorăminte neaoșe. Pe scurt, erau, toți, niște *domni*, în perfectă sincronie cu lumea largă. Pînă și un „radical" ca Nichifor Crainic îmi povestea, la bătrînețe, că pentru pregătirea cursului său de mistică făcea repetate salturi la *Bibliothèque Nationale*, în căutarea ultimelor noutăți bibliografice: un scrupul de universitar modern, care nu ezita să se „adape" la sursele occidentale. Ca să nu mai vorbim de faptul că nu se simțea împiedicat, ca ortodox, să facă ample prelegeri despre mistica renană.

Aşadar, chiar şi pentru a fi un „autohtonist" credibil e nevoie de dexterităţi şi rafinamente europene. Patriotul frust, care contemplă „străinătatea" cu o încruntătură ciobănească, care nu ştie să-şi poarte cu graţie haina, care abia dacă o rupe niţeluş pe franţuzeşte şi trăieşte în suficienţa tîmpă a „plaiului natal", nu face bune servicii cauzei sale. Poate că e om cumsecade (deşi, în genere, nu e!), poate e de bună-credinţă, dar stă rău, rău de tot, cu ambalajul... Îl văd adesea în parlament sau în diferite emisiuni de televiziune: necioplit, asudat, semi-doct, complexat şi — inevitabil — resentimentar, el se dezlănţuie contra „elitelor trădătoare" cu o vulgaritate birjărească. Genetic inapt de subtilitate şi cuviinţă, nu are decît soluţia de a se mîndri cu propria bădărănie, ca şi cum ea ar fi expresia autentică a vigorii strămoşeşti. Cu un asemenea personaj nu se poate comunica. El e predestinat să fie ruşinea ţării pe care o cădelniţează, iar dacă ajunge la putere — nenorocul ei.

Dilema, 27 septembrie–3 octombrie 1996

Detalii europene

Cînd o să fim copți pentru Europa, o să ne dăm seama singuri. O să simțim, dintr-o dată, că am trecut pragul, că sîntem integrați, că semănăm cu restul continentului. Lucrurile vor deveni evidente nu la nivelul marilor sincronizări legislative, economice, financiare, ci la nivelul detaliului cotidian, al mărunțișurilor, al imediatului. Nu vom mai simți nevoia să spunem, ajungînd la München, că am pătruns „în altă lume", nu vom mai fi înclinați să ne întrebăm, melancolici, dacă vom atinge vreodată, măcar pe sfert, nivelul „țărilor civilizate", nu ne vom mai întoarce în țară încărcați de bagaje, așa cum se întorc în tîrgul lor natal cei care au dat o raită prin capitală. Hotarele vor dispărea nu prin decizie administrativă și politică, ci prin simplul fapt că nu le vom mai percepe. Să nu ne facem iluzii: un asemenea moment e încă destul de îndepărtat. Deocamdată, aterizarea pe aeroportul Otopeni — incomparabil mai tonică decît era acum cîțiva ani — păstrează, totuși, conotațiile unei regresiuni. Avionul se așază pe un alt tip de asfalt decît cel „capitalist", iarba dintre pistele de aterizare e încă patriarhală, peisajul păstrează o anumită dulceață arhaică. Nu cobori în centrul unui nod tehnologic modern, nu simți pulsul unei rețele aeriene și urbane compacte. Aterizezi pe o pajiște. De jur-împrejur, anexele aeroportului au ceva improvizat și sărăcăcios. Nu se văd multe avioane, nu ai

sentimentul aglomerației. Dacă e ziuă, ai impresia că ai picat într-o pauză. Atmosfera e destinsă, rarefiată, oamenii și vehiculele se mișcă fără precipitare, în spații ample, nepopulate. Nu se poate vorbi de forfotă. Dacă e seară, te simți ca în preajma unui dormitor înainte de ora stingerii. Modernitatea, deja prezentă, păstrează farmecul unui „ce" agrar. Spațiile interioare ale aeroportului se apropie simțitor, pe o axă redusă dar cochetă, de modelul european, dar scenografia continuă să predomine asupra funcționalității. Deși există burdufuri de acces, prin care călătorii ar putea trece din avion direct în sala de primire, ele rămîn, de regulă, nefolosite: ești luat cu autobuzul, transportat două–trei sute de metri, și invitat, apoi, să urci, cu bagajele în mînă, o scară îngustă de vreo două etaje. O consolare majoră o constituie personalul de frontieră, agreabil, ospitalier, necontaminat încă de rutina funcționarilor din apus, excedați de cantitate. Frapantă este atmosfera de familiaritate șugubeață care domnește între lucrătorii aeroportului, ca și între ei și pasagerii autohtoni. Locul fiind mic, nu există precondiția impersonalității. În marile gări aeriene de la Frankfurt, Paris sau Londra nu poți distinge (dacă nu dai peste exotism vestimentar) între localnici și străini. Mulțimile care le traversează sînt fără identitate, cosmopolite, omogene în diversitatea lor. La noi survine inevitabil un hotar net între comunitatea complice a băștinașilor și aceea, oarecum stingheră, a vizitatorilor.

După ce, în fine, lași în urmă aeroportul, treci prin coridorul pitoresc al satului Otopeni, supraîncărcat cu reclame pestrițe, ca suburbia unei oaze. Miroase a Edirné și a Bosfor. Drumul e flancat de încropeli comerciale insolite, de la firme de ceramică italienească, pînă la cîrciumi sordid pretențioase, cu denumiri exotice și marfă de duzină. Lucrurile se reabilitează după Casa Scînteii. Arcul de Triumf e solemn fără afectare,

vilele de la șosea — grațioase. Din păcate, sub roțile automobilului, se simte, tot mai apăsat, carosabilul agonizant, iar de o parte și de alta a străzilor se orînduiesc, în devălmășie, imobile translucide și clădiri vechi, firme agresive și ruine eternizate, străluciri gangsterești, nobleți scăpătate și pauperități deșertice. Sîntem într-o *fostă* Europă, într-o Europă în regim de anamneză și reconstituire. Evident, lumea românească nu va arăta niciodată ca lumea suedeză. Nici Marsilia nu arată ca o rezervație nordică. Dar sîntem totuși mult prea „specifici". Avem, ca să zicem așa, mult prea mult „chip" și mult prea puțină „asemănare". Și mă tem că ne va fi mai ușor să recuperăm *liniile mari* ale metabolismului european decît filigranul esențial al europenității, suma detaliilor care alcătuiesc portretul inconfundabil al Europei autentice.

Jurnalul Național, 1 aprilie 2004

Din polul plus...

De cîte ori intelectualul (sau politicianul) estic stă de vorbă cu un intelectual (sau politician) din vest, el e silit să constate că, la un moment dat, discuția devine imposibilă. Aceleași cuvinte desemnează, pentru fiecare, realități distincte, aceleași evenimente se înscriu, pentru fiecare, în altă istorie. Cînd e vorba de „stînga", „dreapta", „comunism", „capitalism", „drepturile omului" etc., reprezentările esticului nu au aproape nimic în comun cu cele ale apuseanului. Și una din piedicile (neglijate) ale integrării noastre europene e tocmai această frustrantă experiență a intraductibilului: o barieră de limbaj, care exprimă experiențe istorice diferite, tradiții politice diferite, convingeri ireconciliabile. Orice încercare de a căuta, în această ruptură, vinovății, obtuzități locale, șanse și ghinioane istorice e — în cel mai bun caz — naivă. Fiecare din cei doi interlocutori își are îndreptățirile sale. Se poate perfect înțelege de ce, în mod spontan, noi refuzăm stîngii orice perspectivă de onorabilitate, în vreme ce tendința vestului „luminat" e de a refuza orice perspectivă de onorabilitate dreptei. Pentru noi, stînga e mai mult sau mai puțin comunistă, după cum pentru occidentali, dreapta e mai mult sau mai puțin fascistă. Pentru noi, comunismul e un cimitir, pentru occidentali, el e, încă,

un experiment benign, un proiect plauzibil. Cîtă vreme ne vom confrunta de pe aceste baricade incompatibile, dialogul est-vest va rămîne o utopie. Trebuie să căutăm împreună, cu luciditate, un *alt* punct de contact, un *alt* unghi de vedere. Balansul est-vest trebuie „fixat" într-un „nord" edificator, echidistant față de ambele. Prin aceasta, nu ne referim la o „a treia cale". Pentru fostele țări comuniste nu există altă soluție decît capitalismul liberal. Dar această unică soluție trebuie asumată fără idolatrie, fără expectative euforice, fără cultul triumfalist al miracolului. „De foarte sus, din polul plus", capitalismul nu se vede ca o depășire *pe verticală* a comunismului, ci ca o corecție realistă a lui, operată însă *în același plan*. Amîndouă admit prestigiul economicului, chiar dacă îl grădinăresc diferit. Amîndouă sînt ipostaze ale unei lumi secularizate, mitologii ale paradisului *terestru*. Comunismul — în ciuda respectului său pentru materie — nu e decît un idealism apter, reductibil fie la candoare entuziastă, fie la demagogie interesată, vulgaritate filozofică sau, direct, prostie (ca să nu pomenim de bestialitatea sa istorică). Capitalismul — în ciuda respectului său pentru valori liberale — e un materialism subtil, vag ipocrit, reductibil, în cazul cel bun, la individualism performant și subzistență civilizată, iar în cazul rău, la mercantilism cinic, competitivitate egoistă, bunăstare obnubilantă. Să nu se uite că încăpățînarea gauche-istă, excesele ridicole al „corectitudinii politice", maoismul, terorismele roșii și legenda însăși a comunismului imaculat sînt, toate, produse ale contextului capitalist. Asta poate însemna, firește, că lumea capitalistă e liberă, dar poate însemna și că ea are o insidioasă componentă nevrotică. E drept, lumea aceasta, cu nevrozele ei cu tot, e infinit preferabilă smintelii comuniste. Ni se cere doar

să o adoptăm cu simțul relativității, fără ezitare, dar fără iluzii. Ar fi singurul avantaj pe care l-am putea extrage din faptul, altfel mai curînd descurajant, că am ajuns, în paradisul capitalist, ultimii.

Dilema, 14–20 februarie 1997

Naționalism și europenism

S-ar zice că, pînă la al doilea război mondial, naționalismul a fost apanajul elitelor. Ele contribuiseră substanțial, în veacul al nouăsprezecelea, la constituirea prestigiului naționalităților și savurau, inerțial și isteric, acest prestigiu, în plin secol douăzeci. Astăzi, lucrurile s-au schimbat. Elitele au devenit mai curînd federaliste sau, în orice caz, europenizante, lăsînd „prostimii" întîrzierea în fudulie autohtonă. Naționaliști sînt, acum, „cei mulți", cei care n-au decît o identitate statistică și aspiră să obțină — prin colaborare cu „idolii tribului" — un portret mai bine conturat, mai onorabil. „Patria" e șansa anonimului de a avea un destin.

Joseph de Maistre spune undeva că n-a văzut niciodată „europeni". Nemți — da, francezi — da, englezi — da. Însă europeni ca atare — nu. E un sofism. Dacă l-am urma pînă la capăt, ar trebui să admitem că nici nemți nu se pot vedea „ca atare". Există berlinezi, münchenezi, hamburghezi... Dar, în fond, „berlinezi" ca atare există? Firește că nu! Există doar Hans sau Peter, Anna sau Hildegard. „Ca atare" există numai individul și individualul. Cu cît te ridici deasupra acestui nivel, dai de categorii, de identități generice, de abstracțiuni. Hans nu e o abstracțiune, nu e un concept. „Țara" da. E, uneori, singurul concept la care au acces „cei mulți". De aceea, Hans preferă să renunțe la „realitatea" sa imediată, la determinările lui concrete, pentru

a participa la demnitatea unei generalități integratoare. E inutil, e chiar periculos să-i amputezi această aspirațiune. Contrariat, el se comportă patetic și justițiar: conceptul devine în mîna lui înfuriată — o bîtă cît se poate de concretă.

Elitele, cum spuneam, au aerul de a fi trecut într-o altă etapă. Ele invocă Europa și proclamă astfel exigența unei solidarități trans-naționale; spiritul comunitar trebuie să treacă înaintea duhurilor locale. Dar să nu ne grăbim. „Patriotismul" european poate fi — și este adesea — o nouă formă de discriminare, un autohtonism cu hotare mai largi, dar la fel de drastice ca ale tuturor autohtonismelor. „Sîntem europeni" nu înseamnă, întotdeauna, „sîntem altceva și mai mult decît greci, italieni, nemți sau elvețieni". „Sîntem europeni" înseamnă și „nu sîntem asiatici, americani, africani". Micile mîndrii naționale se văd înlocuite de o mîndrie continentală, mai amplă și mai subtilă. Orizontul e, așadar, mai cuprinzător, dar nu neapărat mai puțin pasional. Rămîne să ne întrebăm dacă perspectiva unui Hans devenit „patriot european" e preferabilă aceleia a unui Hans parohial, ațipit cu nasul în brazdă. Cel dintîi e pîndit de demagogie, celălalt de primitivism. Cel dintîi se poartă ipocrit, dar igienic, celălalt e „autentic", dar tenebros. Primul riscă să nu aibă chip, al doilea riscă să se identifice cu o grimasă. Cu astfel de premise, secolul următor va fi ori comunitar pînă la gregaritate, ori tribal pînă la dezastru. Din această dilemă nu putem ieși!

Dilema, 28 februarie–6 martie 1997

Examen de admitere

La orice examen, nota de trecere se poate obține în trei feluri: printr-o foarte bună pregătire, prin noroc sau prin pile. Intrarea României în Comunitatea Europeană sau în Alianța Nord-Atlantică are, în multe privințe, aspectul unui examen. Care din cele trei căi spre reușită e avută în vedere de actuala noastră guvernare și de mentalitatea publică în genere? Contăm, evident, pe *noroc*: dintr-o dată, față de sudul dunărean, stăm bine. Comparați cu o Bulgarie aflată mai aproape de faliment decît noi, cu o Albanie anarhică și cu disoluția sîngeroasă a fostei Iugoslavii, avem, pe neașteptate, un aer stabil și promițător. S-ar zice că am lăsat în urmă și Slovacia, blocată în naționalism și restaurație[1]. Cîștigăm, deci, pe greșeala altora, dar și pe cîteva succese autohtone, cu bun ecou în mediile internaționale: încheierea tratatului cu Ungaria, alegerile din noiembrie, accelerarea reformei etc. După atîția ani de ezitare, derivă și neșansă, sorții ne sînt, brusc, favorabili. Contăm însă și pe *pile*. În limbaj politic modern, „complexul pilei" se numește *lobby*. Îți faci reclamă, îți faci relații, te pui bine cu forțele influente, ceri „spri-

---

* De la data publicării acestui articol, lucrurile s-au schimbat — pentru noi — în rău: Bulgaria e mai bine plasată, iar Slovacia a fost deja integrată Uniunii Europene. Semn că nu reușim să ne valorificăm nici măcar noroacele... (A.P., mai 2004)

jin prietenesc", dai mese, îți flatezi musafirii și aștepți de la ei să intervină salvator „acolo unde trebuie". Fără un pic de noroc și fără pile nu se poate. Administrarea norocului și manevrarea abilă a pilelor e, în genere, treaba diplomației. Rămîne, însă, problema *„bunei pregătiri"*. Ea este, totuși, problema esențială, iar aici diplomația e neputincioasă.

N-am sentimentul că acordăm importanța cuvenită performanței noastre *reale*, capacității noastre de a demonstra că avem nivelul necesar pentru a satisface exigențele comunității din care vrem să facem parte. În orice caz, buna pregătire e ultimul lucru care ne preocupă. Ni se pare mult mai important *cine* ne reprezintă și *cine* ne susține, decît *ce* sîntem de fapt, *ce* au de reprezentat cei care ne reprezintă. Cu alte cuvinte, gîndim problema reprezentantului ca fiind prioritară față de problema reprezentativității. Vrem să ne salvăm prin *exponenți*, nu printr-un efort *comunitar*. Vrem să cîștigăm *prin delegație*, să transferăm competiția, cu riscurile și cu răspunderile ei, asupra unei elite gata de sacrificiu. Cîtă vreme nu vom depăși acest mod de gîndire, cîtă vreme nu vom înțelege că avem de construit o *realitate substanțială*, nu un *panou promoțional*, vom evolua lent și arbitrar, sub semnul pilelor și noroacelor. Evident, este de dorit să avem reprezentanți decenți, să trimitem în țările civilizate ambasadori civilizați, care să vorbească bine două limbi străine, să se poarte cu grație, să se îmbrace cu gust și, dacă se poate, să nu arate a magazioneri sau a damigene. E important ca „profesioniștii" noștri să nu mai aibă aerul acela deopotrivă uleios și șmecher, dobîndit pe vremea cînd competența diplomatică era echivalată cu talentul de a minți patriotic. Dar e cel puțin la fel de important ce punem în traista ambasadorilor. Un domn distins care „reprezintă" o lume promiscuă e la fel de ridicol și de neconvingător ca o țoapă care a luat locul boierilor...

Trebuie să punem temeliile unei ţări arătoase. Ambasadorii arătoşi vor veni de la sine. Iar rolul lor nu va fi acela de a ambala convenabil ceea ce sperăm să devenim, ci acela de a exprima, cu naturaleţe, *ceea ce sîntem*.

Dilema, 28 martie–3 aprilie 1997

Supraviețuire *versus* integrare

Am fi putut încerca să ne salvăm „prin noi înșine". Dar e limpede că în lumea de azi, a pieței comunitare, a „globalizării", a Internetului, performanța solitară e o utopie. În plus, cînd spunem „noi înșine", invocăm o realitate care a devenit vagă și sărăcăcioasă. Sîntem năpădiți de inerții, diletantisme, confuzii și dezordini greu de transformat, peste noapte, în capital al reconstrucției. Alergăm în cerc: ca să ne putem schimba, ar trebui, mai întîi, să ne schimbăm... Pe de altă parte, modelul european spre care tindem vine cu exigențe și planificări inflexibile, fără legătură rezonabilă cu punctul în care ne aflăm. Trăim, s-ar zice, sub fatalitatea formelor fără fond. Comprimați între indigența proprie și super-standardele apusene, între incompetența locală și hiper-competența continentală, încercăm, frustrați, să salvăm aparențele. Nu cred că vom reuși, pentru că ni se cere să facem prea multe lucruri deodată. Imperativul *integrării* europene nu poate funcționa simultan cu acela, infinit mai urgent, al *supraviețuirii*. Noi sîntem în etapa drastică a coșniței străvezii, a străzii surpate, a closetului sordid și ni se atrage atenția că nu acordăm destulă considerațiune homosexualilor și propagandei anti-tabagice. Gîfîim după strictul necesar și ni se cer mari rafinamente civice. Ne aleargă cîinii în plină capitală și sîntem certați că nu iubim destul animalele. Nu spun că cei care ridică atît de sus

ştacheta n-au, în principiu, dreptate. O ţară modernă, civilizată, demnă de familia bună a Europei, trebuie să suspende reclamele pentru ţigări, să respecte dreptul la diferenţă religioasă, etnică şi sexuală, ca să nu mai vorbim de drepturile omului, ale minorităţilor, ale femeilor. Evident. Trebuie să ajungem cît mai aproape de acest orizont şi cît mai repede. Dar cu ce combustibil? În ce ritm? Şi, mai ales, în ce ordine? Cîte „priorităţi" ne putem asuma deodată?

Nici una dintre ţările dezvoltate care ne invită să intrăm în cursă n-a trebuit să completeze „formularul" bacalaureatului civic atît de repede. Mai întîi a fost revoluţia industrială, apoi „veacul naţionalităţilor", apoi consolidarea gîndirii liberale, „umanizarea" treptată a capitalismului, războaiele mondiale, prohibiţia, delirul rasist, criza economică, sindicatele, statul de drept, bunăstarea şi tot soiul de alte încercări şi achiziţii, unele laborioase, altele rapide, unele stabile, altele încă firave. De „gender studies", „child abuse", ecologie, homosexualitate legitimă, combaterea fumatului, legalizarea comerţului de droguri şi alte asemenea delicatese alexandrine nu s-a vorbit în ţările „de la centru" decît tîrziu — şi nu întotdeauna cu convingere. Ei bine, în numele acestui bloc masiv de ameliorări seculare, ni se cere o scurtă tumbă sincronică, un salt agil, în pielea goală şi cu surîsul pe buze. Ni se cere să găsim reţeta unei echivalenţe imposibile: aceea dintre „societate săracă" şi „societate civilă". Ni se cere să mîncăm praz şi să mirosim a trandafiri. Vin iarăşi şi spun: să ni se ceară! Să fim împinşi înainte cu forţa! *Werde was du bist!* Cei care, pentru a ne prelua din mers, ne pun unele condiţii au tot dreptul s-o facă. În definitiv, e spre binele nostru. Dar eu cred că n-o să meargă. Sau că vom aluneca într-o generală ipocrizie, dictată de calcule conjuncturale: noi vom pretinde că ne-am copt, ei vor pretinde că ne cred. De aceea, mai în glumă mai

în serios, sînt de părere că soluția e alta: *întîi integrare* și pe urmă progres! Întîi puțin amor dezinteresat și pe urmă progenitură. Noi vrem să începem cu divorțul. E, ca să zic așa, contra-productiv.

În fond, cum ați făcut cu Grecia? — îl întrebam deunăzi pe un distins diplomat. N-ați integrat-o „fără concurs"? „Ba da" — a sunat răspunsul. „Dar a fost un eșec. Nici pînă azi n-au societate civilă!" Răspuns grav, e drept. Dar mărturisesc că m-am trezit mormăind *sotto voce*, să nu m-audă nimeni: n-or fi avînd, dar la atîta mare, la atîtea cîrciumioare cu pescărie, la atîta vin, artă și turism, poate că merge și fără...

Dilema, 5–11 decembrie 1997

„Nucleul tare" al Europei

Sub coiful ideologic al filozofului Jürgen Habermas, cîțiva importanți politicieni germani (între care și Joschka Fischer) vorbesc des, în ultima vreme, despre un „nucleu tare" al Europei (*Kern-Europa*), un soi de locomotivă *de fapt* și *de drept* a unificării continentale. E vorba de tandemul franco-german. (În versiune franceză, „nucleul tare" e numit „avangardă".) N-avem ce face! Oamenii au argumente solide: economic, politic și cultural, Germania și Franța au tot dreptul să stea în față. Știm că Descartes nu s-a născut la Sofia și că Hegel nu s-a născut la București. Știm că în puține locuri din lume — nu doar din Europa — există atîta bunăstare, atîta stabilitate socială, atîta stil. Și e perfect normal ca un proces istoric atît de complicat și de important cum este integrarea europeană să aibă un spirit director pe măsură. De altfel, ideea nu e nouă: i s-au găsit strămoși venerabili încă de pe vremea războiului de treizeci de ani, apoi la Kant, iar la începutul secolului al XIX-lea la Saint-Simon și Thierry. E, deci, o idee cu tradiții. Legitimă, care va să zică. Enervantă la culme pentru „Europa moale" de la margine, pentru de-alde noi, europenii-coajă, care privim spre sîmbure cu obidă. Avem argumente să fim contra? Avem. Nu ne-au lipsit niciodată argumentele...

1. Raportul între centru și periferie e istoricește foarte mobil și, prin urmare, trecător. Primul „nucleu tare"

al Europei a fost spațiul mediteranean. De la Atena, el a urcat, apoi, spre Roma, pentru a face un îndelung popas la Constantinopol. Un timp, „nucleul tare" a fost Aachenul. În secolul al XVII-lea, „avangarda europeană" însemna Ludovic al XIV-lea, iar în secolul următor Anglia, cu revoluția industrială. La 1815, Europa „esențială" echivala cu Sfînta Alianță, reunind o dinastie austriacă catolică, una prusacă protestantă și una rusească ortodoxă. Au mai fost și mari momente italiene (Renașterea...), spaniole și olandeze. O să vedem cum o să arate „nucleul tare", după ce ultima lărgire a Uniunii Europene va aduce cu sine cca 200 de milioane de noi europeni (medii, estici și sud-estici). În aceste condiții, a monumentaliza idolatru relieful de moment al antantei franco-germane e o probă de suficiență și obtuzitate. Europa e, prin definiție, *polinucleară*: nu e o caisă schematică, ci o *rodie*: există o Europă latină și una anglo-saxonă, o Europă catolică, una iudaică, una protestantă, alta ortodoxă, ba am putea să spunem că există, astăzi, și o Europă musulmană... Sîmburele e peste tot. (Și e, oricum, partea cea mai puțin comestibilă a fructului...)

2. Solidaritatea franco-germană s-a consolidat, mai ales după episodul irakian, printr-o comună retorică antiamericană. Ce reproșează Statelor Unite „nucleul tare" al Europei? Tocmai înclinația de a se comporta ca un „nucleu tare" al lumii! Habermas vorbește nervos despre „unilateralismul hegemonic" al americanilor. E tipic pentru un ideolog de stînga să combată toate hegemoniile, cu excepția hegemoniei proprii. Căci lucrurile par să se rezume la înlocuirea nucleului transatlantic cu unul de-al nostru, nucleul „dur" Schröder-Chirac. Preluăm, așadar, modelul care ne irită. S-a vorbit, de altfel, și de un nucleu tare al NATO (NASTY: *„Nations Allied to Stop Tyrants"*). Chestia devine pa-

triotică. Sîntem în zorii unui nou naţionalism: naţionalismul european.

3. Doctrina Habermas implică un dublu pericol: *a*. Europa poate ajunge să se confunde strict cu nucleul ei tare. Restul, „nenuclearii", vor fi percepuţi, încet-încet, ca un bruiaj neavenit, ca o şleahtă barbară de musafiri nepoftiţi. „Mai bine mai puţini, dar mai coerenţi şi mai uniţi! — vor putea spune „nuclearii". În clipa aceea, procesul unificării europene va sucomba. Pe de altă parte, chiar între membrii consacraţi ai Uniunii vor apărea tensiuni perfide. Pentru „candidaţi", orgoliul suveran al Franţei şi Germaniei va fi o suferinţă mută, sursă de noi şi noi ipocrizii. Dar ce-or să zică Anglia, Italia, Spania, Ţările Scandinave? Cum să se acomodeze astfel de ţări cu un statut de „anexe", de personaje secundare? *b*. Habermas ignoră fatalmente voluptatea răsăriteană de *a nu aparţine* „nucleului tare"! Sîntem, de mult, dintotdeauna, înclinaţi să savurăm calmul, torpoarea, deliciul, iresponsabilitatea marginalităţii. De-abia aşteptăm să ne spună cineva că nu trebuie să ne implicăm, că totul se hotărăşte în altă parte, undeva la vîrf, în lumina orbitoare a „nucleului tare". Doctrina Habermas e ideală pentru a ne demobiliza, pentru a întreţine deprinderea noastră de a vegeta, de a rămîne „afară". În UE ne vom integra poate, de bine de rău. Dar în „nucleul tare"? A se slăbi!

4. Argument etic-estetic: în mod normal, puterea autentică e generoasă, blîndă, nobilă. Nu face paradă, nu-şi ridică statuie. Chiar dacă e adevărat că unele ţări, mai exact Germania şi Franţa, sînt bogate, frumoase, dezvoltate, civilizate, *nu e frumos, nu se face*, mă-nţelegi, s-o spună ele însele, dinaintea unui auditoriu şubred şi melancolic. „Eu Tarzan — tu Jane", „Eu mare — tu mic", „Eu nucleu tare — tu apă chioară" — iată un discurs european nu prea subtil şi nu prea atrăgător...

Dilema Veche, 23–29 ianuarie 2004

Pe cine iubești mai mult?

Îmi închipui că mai toată lumea a avut de a face, în prima copilărie, cu o întrebare care dă întreaga măsură a imbecilității adulte: „Pe cine iubești mai mult? Pe mama sau pe tata?" Venită de la musafiri întîmplători, de la mătuși zaharisite și unchi onctuoși, ba uneori chiar de la părinții dornici să demonstreze discernămîntul afectiv al progeniturii sau talentele ei demagogice, întrebarea are un răspuns gata făcut: „pe amîndoi la fel!". Nu că te-ai fi gîndit vreodată să măsori exact lucrurile, nu că ai (sau n-ai) anumite preferințe. Pur și simplu vrei să treci onorabil peste această penibilă dilemă și să te întorci, absolvit, la joacă sau la tava cu prăjituri.

„De partea cui sînteți? A Uniunii Europene sau a Statelor Unite?" Care va să zică o luăm de la capăt! Trebuie să regăsim ipocrizia inocentă a copilăriei, pentru a nu supăra pe nimeni. Mătușile și unchii noștri de la Bruxelles și de la Washington D.C. se apleacă, parfumați, asupra noastră, ne ciupesc tandru de obrăjori și ne pun dinainte întrebarea fatală: „Cu cine ții?, „Pe cine iubești mai mult?" Zici Bruxelles, acadeaua atlantică s-a dus. Zici Washington, își ia zborul acadeaua comunitară. Te decizi, evident, pentru echidistanță. (Oricum nu ai în mînă, deocamdată, nici una din cele două acadele, ci doar bucățele tentante din fiecare...)

N-aveai de unde ști, în clipa cînd scăpai de silnicul menaj comunist, că va trebui să administrezi abil o complicată poligamie capitalistă. În anii dictaturii, îți era limpede că te afli în infern și că, dincolo de cortina de fier, de la Viena la Dublin, de la Oslo la Lisabona, de la Paris la New York, e paradisul. „Dincolo" era teritoriul omogenității benefice, în vreme ce „aici" trăiai sufocat, entropic, anulat de omogenitatea compactă a gîndirii de partid. Visai (fără prea multă speranță) să apuci să te bucuri de valorile „Occidentului" și cînd spuneai Occident nu-ți trecea prin cap că Germania e una și Franța alta, că Europa de Vest și America de Nord sînt instanțe divergente. Nu-ți trecea prin cap nici că, într-o bună zi, după ce tutela sovietică se va fi dizolvat, frații din Apus vor delibera în ce măsură ești sau nu european și te vor invita, în cel mai bun caz, „înăuntru", ca și cînd, după al doilea război mondial, ai fi plutit voluntar, în derivă, prin apele exotice ale Pacificului. Trăiseși cu ideea că Europa se rupsese în două din cauza unei conflagrații sinistre și că avuseseși ghinionul să nimerești în jumătatea năpăstuită. Cum să-ți închipui că, după dispariția graniței dintre cele două „lagăre", te vei trezi nu într-o Europă firesc reunificată, ci într-o devălmășie de „regiuni" concurente, fărîmițate prin aprigă discriminare reciprocă: Europa Centrală, Europa de Sud-Est (cu „balastul" Balcanilor), Europa baltică, „dimensiunea" sudică a Europei (mai săracă, mai frustrată, mai țîfnoasă), „dimensiunea" nordică (distantă, aseptică, sceptică), insula elvețiană, segregaționistă, și „grupul de la Vișegrad", elitist, ca să nu mai vorbim de năbădăile franco-germane, de dizidența filo-americană a britanicilor, de echivocurile ucrainiene și rusești sau de amorul neîmpărtășit al turcilor, cu „străvechile" lor aspirații europene. Europa e, ca să zicem așa, „legiune". Și, ca și America, e neiubită...

Știm ce înseamnă asta. Și noi ne-am simțit neiubiți. Mai întîi la Ialta, cînd am fost distribuiți în rolul victimei fericite, pentru a recompensa victoriile aliaților sovietici și pentru a testa soluția aurită a comunismului. Apoi, în anii '50, cînd așteptam în pușcării o salvatoare invazie americană, apoi sub Ceaușescu, cînd el era o interesantă sulă în coasta Uniunii Sovietice și ditamai buldozărul în conștiințele și buzunarele noastre, apoi la Madrid, în 1997, apoi la Washington, în 1999. În definitiv, țările Uniunii Europene ne iubeau mai mult înainte de 1989, cînd eram rudele condamnate din est, sacrificații unui totalitarism care potența, prin contrast, democrațiile vestului. Acum, cînd am devenit „candidați", iubirea s-a mai potolit. Ea a devenit „exigență", „ajută-te ca să te pot ajuta!", negociere în vederea unei eventuale aderări. Și totuși...

...De la o vreme, stafia amorului bîntuie prin Europa și prin întreaga lume. Statele Unite ne anunță că am devenit mai importanți decît țările occidentale. Noi, românii și bulgarii, polonezii și cehii, noi esticii sîntem sarea pămîntului. *Coup de foudre*! Nu însă „amor la prima vedere", ci amor tomnatic, de ultimă instanță, „amor la o atentă revedere" a situației. Cine se aștepta la acest extaz obosit, oarecum pervers, de care avem parte spre spartul tîrgului? Noi credeam că avem probleme economice, sociale, politice. Aș! Avem probleme sentimentale. Nu știm pe cine să iubim mai întîi. Dar cu ajutorul lui Dumnezeu ne vom descurca. Avem destulă experiență în chestii „de suflet"... Am pupat mult și pe mulți de-a lungul zbuciumatei noastre istorii. Vom ști să pupăm și de-acum înainte ce trebuie pupat. Mai ales dacă, măcar din cînd în cînd, ne mai pică și nouă cîte ceva, de-o supă caldă, de-o nuntă politică, de-un parastas.

Dilema Veche, 27 februarie–4 martie 2004

Eșecul ca simptom al victoriei

A vedea jumătatea plină a unei sticle pe jumătate goală înseamnă „a gîndi pozitiv" sau a avea o viziune „constructivă" asupra lumii. A contempla o sticlă goală, dar a te arăta încrezător într-un viitor nu prea îndepărtat cînd ea va fi plină înseamnă a fi optimist. A contempla o sticlă goală și a pretinde că e plină înseamnă a avea talent politic și abilitate diplomatică. Reacția guvernului român la raportul baronesei Nicholson privind „reorientarea" strategiei noastre de aderare, în urma unor „serioase dificultăți", s-a înscris în cea de a treia categorie: politichie fină și diplomație subțire. Domnul ministru Geoană a declarat, într-o emisiune de televiziune, că nu ni s-a arătat un cartonaș roșu (nici măcar galben): ni s-a tras doar un clopoțel de alarmă. Mie unul termenul „alarmă" mi se pare mai grav decît acela de „cartonaș roșu" (care semnalează o strictă avertizare), dar admit, pe de altă parte, că termenul „clopoțel" sună mai prietenos, mai tandru, decît „cartonaș". Domnul ministru Geoană a adăugat că ar fi greșit să se înțeleagă că europarlamentarii sînt obiectivi, iar noi defecți. Adevărul e că europarlamentarii sînt obosiți (din cauza defectelor țărilor proaspăt integrate), iar noi sîntem pe drumul cel bun, foarte aproape de o victorie iminentă. Îl înțeleg pe domnul ministru. Solidaritatea de partid și solidaritatea guvernamentală îl obligă să raporteze noi și noi victorii. În

plus, are, de cînd îl știu, un temperament euforic. E infailibil, invincibil, indivizibil. N-are „părți": e dintr-o singură bucată: o bucată roz, voioasă, volubilă și lucrativă. Nu-și permite penumbre, melancolii, incertitudini. Nu știe ce e eroarea sau eșecul. E linear, previzibil, lansat spre culmi, *good guy* pînă-n măduva oaselor, puiet american răsădit pe plaiuri dîmbovițene. A înțeles repede și mai bine decît oricine ce înseamnă „profesionismul" în materie de diplomație: locvacitate veselă, condiție fizică și convingerea fermă că adevărul e ceva relativ. Cînd e cazul, dl Geoană știe să se prefacă atît de bine că nu înțelege, încît ai chiar impresia că nu înțelege.

Domnul ministru Geoană nu e singur. Îl flanchează dl ministru Pușcaș, care vede în raportul Parlamentului European un document predominant constructiv și optimist. Ideea e că putea fi mai rău. S-a înlocuit „suspendare" cu „reorientare". Care va să zică am învins. E bine. Și va fi și mai bine. Va fi din ce în ce mai bine. Dl ministru Farcaș, la rîndul lui, e dispus să ia blamul european drept un stimulator „vot de încredere". Ce virtuozitate hermeneutică! Spui unui văr nevolnic că, dacă mai fură, nu-l mai primești în casă, iar el îți răspunde: „Mulțumesc pentru încurajare. Mă simt stimulat!" În sfîrșit, peste toată hărmălaia, se ridică vocea reconfortantă a lui Viorel Hrebenciuc. Moldovean molcom, băiat de zahăr, surîzător și pervers ca un *putto* din rococo-ul băcăuan, el ne asigură că totul e în regulă. „Reorientare" se referă pur și simplu la bani. Se vor redistribui. Adică se vor suplimenta fondurile pentru capitolele deficitare. Cînd un domeniu nu funcționează, vine Uniunea Europeană și acordă un bonus domeniului cu pricina. Ca să funcționeze. Cu alte cuvinte, banii tot la noi vin. Tot la noi. Domnul Hrebenciuc pare să sugereze că vom primi cu atît mai mulți bani, cu cît lucrurile vor merge mai prost. Și, în definitiv, cine

sînt acești parlamentari europeni puși pe exagerări antiromânești? Sînt deja pe ducă. Vin alegerile și vom avea de a face cu alții, pentru că la ei nu e ca la noi. La ei alegerile aduc în fotoliile parlamentare oameni noi. Așa că așteptăm, răbdători, echipa din toamnă și ne pregătim să-i „reorientăm".

Recunosc: toate guvernele lumii sînt înclinate să se laude, să-și apere pozițiile, să-și justifice eșecurile. Toate *se explică* și încearcă să minimalizeze argumentele criticilor. Dar lucrurile au o limită. Dinaintea evidențelor, greșelile se asumă și guvernele cad. Discursul politic evită, pînă la urmă, contestarea sfruntată a faptelor și batjocorirea opiniei publice. E mai mult decît întristător reflexul guvernanților noștri de a prelua stilistica triumfalistă a partidului unic, a totalitarismului veșnic îndreptățit și glorios în perpetuitate. E periculoasă convingerea lor că tratamentul optim al unei boli constă în ignorarea ei fudulă, în minciună și inacțiune. Din punctul meu de vedere, pasajul cel mai grav din raportul Parlamentului European e cel care vorbește despre instituții și politicieni europeni care se socotesc „înșelați" de autoritățile românești. Nu poți să-ți faci o doctrină din a înșela și în afară și înăuntru.

...Tocmai terminam de scris articolul de față cînd un jurnal televizat comenta buna primire a premierului Năstase în China. România e dată de exemplu în marea țară prietenă pentru felul înțelept în care administrează drepturile minorităților. La o adică, n-o să ne dăm peste cap de dragul Europei. Lumea e mare. Și, cum se vede, nimeni nu e profet pe continentul lui.

Dilema Veche, 27 februarie–4 martie 2004

Către Europa de peste gard

La Bruxelles e mare sărbătoare. Cei zece noi membri ai Uniunii Europene trăiesc euforic un eveniment la care au visat și pentru care au muncit 15 ani. România și Bulgaria au rămas, deocamdată, pe dinafară. „Ce simțiți?" — mă întreabă, cu perfidă candoare, un jurnalist occidental. Pînă să-i răspund ce simt eu, îmi trec fulgurant prin minte răspunsurile posibile ale altor compatrioți. *Diplomatul român*: „Ne bucurăm sincer pentru succesul țărilor prietene și sîntem ferm convinși că foarte curînd ne vom găsi și noi locul în marea familie europeană din care facem, de drept, parte." *Guvernul*: „Am luat măsuri ferme pentru a urgenta încheierea negocierilor la capitolele încă restante ale aderării. Dacă am fi fost la putere și în perioada 1996–2000, n-am fi avut acum această rămînere în urmă. Din păcate, greaua moștenire a guvernării Constantinescu și contextul internațional nefavorabil ne-au ținut pe loc. Avem însă sprijinul necondiționat al organismelor comunitare și sîntem pe drumul cel bun." *Opoziția*: „Actualii conducători poartă întreaga răspundere a acestui eșec, cu consecințe incalculabile pentru viitorul țării. Cerem demisia guvernului corupt și incapabil și îi asigurăm pe alegători că, o dată ajunși la putere, vom ști să reducem neîntîrziat handicapul la care ne-a condamnat, în mod iresponsabil, stînga cripto-comunistă." *Acțiunea Populară*: „La sfîrșitul guvernării Constanti-

nescu, integrarea europeană a României era, practic, încheiată. Jacques, Bill și Tony promiseseră, între patru ochi, președintelui României o manevră conjugată de susținere politică. Numai că o gașcă de securiști și trădători, în frunte cu Băsescu, Ciorbea, Lupu, Năstase, Stoica și Iliescu, la care s-a adăugat intelectualitatea nerecunoscătoare în frunte cu Ana Blandiana și alte grupuri de dialog social, a zădărnicit acțiunea liderului Convenției, aducînd țara în faliment." *România Mare*: „ Am fost lucrați, ca întotdeauna, de unguri, masoni și țigani, sub conducerea ovreimii internaționale, pe care, cu acest prilej, o salutăm cu dragoste și respect." *Omul de pe stradă*: „Să-i ia dracu' pe toți, cu Europa lor cu tot!" *Taică-meu*: „Dacă aș avea o mitralieră, aș face ordine în doi timpi și trei mișcări!" *Românul dîrz*: „Nu-i nimic! Nouă totul ne-a mers de două ori mai greu decît altora! Dar românul nu piere! Cei din urmă vor fi cei dintîi!" *Românul mesianic*: „Această lăsare de o parte a României nu e întîmplătoare! Se știe că aici, la întorsura Carpaților, pe locul unui vechi centru spiritual al lumii, se pun bazele unui nou ciclu de civilizație. Cînd toți ceilalți vor fi distruși de excesele lor materialiste, la noi va răsări, pur, soarele spiritual al mîntuirii universale!" *Românul trans-atlantic*: „Nu ne pasă de Europa dumnealor! Washington-ul ne primește oricînd, cu brațele deschise!" *Românul interbelic*: „Chestia e hotărîtă încă de la Ialta și parafată la Malta. Ne agităm de pomană!" *Românul corect politic*: „Avem datoria să cerem amînarea *sine die* a aderării României la Uniunea Europeană. Nu meritățm să intrăm în rîndul lumii, cîtă vreme ONG-urile nu vor lua puterea, pentru a instaura statul de drept, în care femeile, homosexualii, nefumătorii și minoritățile să aibă asigurată o viață mai bună, devenind, încet-încet, majoritari." *Românul uitat de Dumnezeu*: „Era normal! Pe polonezi i-a ajutat Papa, iar pe unguri — unguroaicele din diaspora, că-

sătorite, toate, cu vîrfuri politice. Cehia (ca și Slovenia) nu constituie, oricum, o problemă: e ușor să faci ordine într-un teritoriu cît două județe. Noi am fost întotdeauna singuri!". *Românul postmodern*: „Ideologia integrării europene e o ideologie a puterii, ca și ideologia autohtonismului. Orice pledoarie în favoarea uneia sau alteia e abuzivă și interesată. Așadar, pelicanul sau babița!" *Radu Anton Roman*: „Dragii mei, ați mîncat vreodată plăcintă de brusturi, cu capere și unghii de potîrniche? Ca vin, vă recomand o prisăcoasă de Trifești, cu miros de fîn încins, de nucă putrezită și de adagio mozartian."

Jurnalistul occidental insistă: „Ce simțiți?" Nu știu. Doar onoarea un pic „nereperată". Mai vorbim în 2007, în 2009 și în 2011. Pînă atunci, dau o fugă pînă la vecinul și amicul meu Radu Anton Roman.

Jurnalul Național, 29 aprilie 2004

Români în Japonia

Orice călătorie e o experiență a diversității. Dar foarte puține mijlocesc saltul de la diversitate la diferență. Una e să te miști în variațiunile multiple ale aceleiași teme, alta este să te simți catapultat pe o altă planetă. Ca, de pildă, cînd călătorești în Japonia. N-am fost niciodată în Africa, în Australia sau în Caraibe. Pentru mine, Japonia rămîne, de aceea, tot ce poate fi mai altfel, mai neasimilabil, mai „străin". Te poți simți străin în Indonezia, parcurgînd drumul de la Jakarta la Jojakarta, așa cum se simte străin orice european „civilizat" într-o enclavă arhaică și, pe deasupra, asiatică. Te poți simți străin în bucătăria chineză, în coloritul, moravurile și inocența americane sau în expresia lingvistică a Ungariei vecine, din care nu poți selecționa nimic cît de cît familiar. În Japonia însă alteritatea e radicală. Te miști în spațiul unei alte umanități, al unei lumi paralele. Nimic nu seamănă cu ce știi. Nici măcar asemănătorul...

N-am să fac demonstrații pretențioase, de morfologia culturii. Nu Spengler, nu Frobenius, nu Blaga... Am s-o iau de jos, de la obiceiuri curente, de la cum stai la masă și cum duci la gură, de la băi și closete.

Trebuie să încep prin a recunoaște că băile sînt, în mai toate hotelurile lumii, suficient de diversificate tehnic ca să ceară, o dată ce te-ai instalat, cîteva momente de studiu și acomodare. Caldul și recele, cada și dușul,

reglajul jetului, plus tot felul de mici ingeniozități și nuanțe locale țin spiritul în alertă și produc, în faza inaugurală, accidente mai mult sau mai puțin picante: te uzi, te arzi, te sperii. Față de ceea ce poți păți în Japonia, toate acestea sînt însă bagatele, mofturi.

Am avut parte, de pildă, într-un hotel hiper-modern, de o experiență unică: closetul avea aspectul unui scaun de cosmonaut, cu spătar reglabil, brațe late acoperite de micro-computere, beculețe albastre și roșii, în perpetuă scintilație, și orificii amplasate scandalos, în cele mai amenințătoare unghiuri. Obiectul m-a confiscat definitiv, de îndată ce am intrat în baie. L-am cercetat îndelung, ca pe o finalitate fără scop, terorizat, totuși, de ideea că scopul poate oricînd să apară, ca un imperativ categoric. Atracția maximă o reprezentau, firește, numeroasele butoane de pe brațele scaunului, însoțite de inscripții în japoneză. Am reflectat cîteva clipe, am evaluat riscurile și, în cele din urmă, m-am aruncat în necunoscut. În fapt, necunoscutul s-a aruncat asupra mea, ca o ghionoaie isterică, ca un balaur multicefal. O dată pornit, mecanismul funcționa — ca progresul însuși — după legi fatale. Într-o clipită, întreaga baie a devenit un amplu spectacol de sunet și lumină. Eram înconjurat de arteziene torențiale, de țipurituri și haiku-uri indescifrabile, de complexe mișcări de revoluție și rotație. Nu doar closetul răspundea incultelor mele comenzi, ci toate robinetele încăperii, oglinzile, pereții, pardoseala. Proporțiile odăii, eclerajul, înclinația obiectelor anexe, toate se modificau imperturbabil, sub privirile mele amărîte, filtrate de incontrolabile perdele de apă. Am simțit, împietrit, că mă îndrept spre un final imprevizibil. Mi se părea că de acest closet, de electronicul său delir, depinde, brusc, soarta omenirii. Că pot declanșa cutremure, inundații, ploi de meteoriți, glaciațiuni. Că, poate, fără să vreau, am dat peste misterul „Facerii" în cea mai pură (și sordidă)

variantă materialist-dialectică: o stîngace apăsare pe butonul greșit, într-un originar closet galactic. Din fericire, la un moment dat, toată hărmălaia a încetat. Am stat un timp nemișcat, ca să nu stîrnesc vreo recidivă, și m-am retras apoi, sfîrșit, în dormitor, unde atmosfera era pașnică: numai, sub pat, o lumină spectrală, care îți lumina papucii ori de cîte ori lăsai picioarele să-ți atîrne perpendicular pe mochetă.

S-ar zice că, față de acest abuz tehnologic, closetele tradiționale sînt de o paradiziacă simplitate. Nu în Japonia. În programul călătoriei, mi-a fost introdusă, ca o favoare, ca un deliciu pitoresc, și o noapte la un foarte scump hotel tradițional. Regretatul meu amic Theodor Enescu, pe atunci director al Muzeului Național de Artă, a fost prima victimă a acestui episod. L-am pierdut, scurt, într-una din toaletele aliniate lîngă recepție. Omul încerca să iasă, dar ceva, un procedeu ritual, încălcarea unei anumite succesiuni a gesturilor, îl ținea blocat. Cabina cu pricina includea tot felul de scule și recipiente de lemn care, printr-un sistem de scripeți, nu permiteau deschiderea ușii decît după o anumită combinație de mișcări igienice, alternînd balansul cu răsturnarea, rotirea și clătirea...

La rîndul meu, am încasat prima traumă cînd, intrînd în camera care îmi era rezervată, n-am văzut decît un paralelipiped gol, fără nici o piesă de mobilier. În mintea mea îngustă, de european răsfățat, lucrul care nu poate lipsi dintr-o asemenea cameră este patul. Intri, te întinzi puțin, îți desfaci bagajul, răsfoiești pliante ș.a.m.d. Aici nimic. Am privit neliniștit spre bătrîna însoțitoare care lucra pe post de „bagajist" și i-am dat de înțeles, prin semne limpezi, că nu pricep cum e cu dormitul. A scos imediat dintr-un perete o rogojină de lux, pe care, însă, s-a grăbit să o reintroducă în lăcașul ei „de zi". Am reluat, alarmat, pantomima: vreau să mă întind acum, pe loc, chiar dacă nu mă culc

încă. Nu — mi-a pantomimat, în replică, cu o blîndă cruzime, interlocutoarea mea — ziua nu dormim, nu ne întindem. Ziua stăm pe jos, cu picioarele încrucișate, și umblăm de-a bușilea. Spre seară, m-am hotărît să cer de mîncare în cameră. Alesesem, mai curînd la întîmplare, ceva în care identificasem cuvîntul „viței". A apărut o fostă gheișă, destul de obosită, și m-a invitat în baie, adică într-o cămăruță îngustă, cu o copaie de lemn patrată. „Nu — zic — nu baie! Mîncare! Viței, care va să zică! Papa" „Ba, din contra — îmi semnalizează cu un surîs buddhist preopinenta — mai întîi baie! Papa la urmă!" După cîteva trecătoare accese de demnitate, cedez: intru în scăldătoarea de lemn; gheișa după mine! Se ține, rînjind, cu un mănunchi de nuiele aromate în mînă. Refuz să mă dezbrac, insistă, nevastă-mea se întristează, gheișa e de neînduplecat. Încropim, pînă la urmă, ceva, un ritual incomplet („interruptus?"), după care am dreptul să mă așez la masă, pe jos evident, dinaintea unei porții de shabu-shabu. Asta înseamnă un platou cu felii subțiri din carne de viței crudă și o oală cu apă în care clocotesc legume, mirodenii și brînză de soia. Se ia, cu două bețigașe, cîte o felie de carne și se agită în fiertura din oală pînă dispare tenta de crud. Gheișa mă asistă draconic. Primul simptom al europenității mele e că nu pot agita carnea în zeamă fără s-o scap dintre bețigașe. Decid, pragmatic, să n-o mai agit, s-o țin pe loc pînă văd că s-a fiert. Gheișa devine nervoasă: n-am voie să cad în imobilism; carnea trebuie agitată, altfel nu se pătrunde cum trebuie de miresme. De cîte ori încerc să trișez, mă privește sever și îmi șoptește militărește: „Shabu-shabu!" Trag concluzia că „shabu-shabu" înseamnă, pur și simplu: „agit-o!", „mișc-o!", „stînga-dreapta!", „hăis-cea!". Cina se încheie melancolic, în insatisfacția părților, și cu perspectiva neîmbietoare a unei rogojini medievale.

A sta la masă după tipicul samurailor presupune oricum, pentru european, mai exact pentru încheieturile lui, o încercare dură, bărbătească. Fără exerciţiu, poziţia în lotus sau semi-lotus e o tortură, mai ales dacă se prelungeşte pe toată durata unei mese: anchilozează picioarele, răstigneşte coloana şi distruge apetitul.

Mi-l amintesc, din nou, pe Toto Enescu, pe post de victimă. Fuseserăm invitaţi să participăm împreună la o ceremonie a ceaiului. La sfîrşit, Toto, şi aşa chinuit de dureri osoase, avea dificultăţi să recupeeze postura bipedă: era ca un nod ud, de nedezlegat. L-am dus la maşină sub formă de statuetă de bronz, un Buddha chircit, în poziţie de rugăciune.

Un alt păţit fusese Gabriel Liiceanu. Invitat la masă de un profesor din Kyoto, specialist în Zen, a înţeles repede că are de trecut o probă grea. Trebuia să stea cuminte cu picioarele sub el şi să mănînce din boluri misterioase, oferite de o oficiantă care aluneca între comeseni pe genunchi. După scurt timp, filozoful român a simţit că pierde controlul membrelor sale inferioare. Amorţite, străbătute de mii de ace, ele îi confiscau întreaga atenţie şi aşa hărţuită de insolitul bucatelor şi de discursul sibilinic al interlocutorului. (Gustul valah percepe anumite supe extrem-orientale drept extract de cîrpe şi se obişnuieşte greu cu ideea că fasolea bătută se poate freca cu zahăr pentru a deveni desert.) Trebuia, firește, făcut ceva! Trebuia schimbată poziţia, păstrînd, totuşi, aceeaşi stilistică, de vreme ce a cere un scaun era exclus. Gabriel s-a hotărît, prin urmare, să-şi adune picioarele în aşa fel, încît să-şi poată sprijini şezutul pe călcîie. După chinuitorul „lotus" dinainte, noua postură părea mîntuirea însăşi. Dar numai pentru cîteva minute. Călcîiele nu sînt nici ele antrenate să suporte întreaga pagodă a corpului. În plus, o apăsare disproporţionată suprasolicită, în această poziţie, degetele îndoite al picioarelor. Sufocat de durere şi de

sudori barbare, prietenul meu a adoptat, într-o încercare disperată de a ieși la liman, o nouă atitudine, de o riscantă radicalitate: s-a așezat pur și simplu în genunchi, cu trunchiul drept, dominînd — fără autoritate — făpturile gracile ale celorlalți, pentru care „lotusul" nu părea să creeze dificultăți. Scena avea, probabil, în ochii celor de față, ceva patetic. Liiceanu trebuie să fi arătat ca un țăran de Octav Băncilă, exploatat, obidit, flămînd, căzut în genunchi după o răscoală ratată. Dar cît poți rezista în genunchi, dacă n-ai practica zilnică a penitenței? Mai rămăsese o singură variantă. Neortodoxă, greu integrabilă tabietului nipon, dar, parcă, mai confortabilă: poziția „Lorelei". Te lași binișor pe o parte, sprijinit într-un cot, ca fecioara pe pajiște... Japonezii au contemplat cu discreție tot acest program gimnastic, la capătul căruia victima a ieșit din joc, lichidată. Și cotul amorțește! „Un scaun! Un regat pentru un scaun!" — striga mut fiecare mădular al filozofului. Nu exista altă soluție decît abandonul. „Vai, ce grădină frumoasă aveți!" — a gemut Gabriel iluminat și, ridicîndu-se, a pornit, tam-nesam, s-o viziteze, lăsîndu-și amfitrionii cu lingura la gură, între două îmbucături.

Am făcut o experiență asemănătoare cîțiva ani mai tîrziu, cu același profesor, de-a lungul aceleiași ceremonii culinare. Prevenit, am încercat să rezist pînă la capăt, cu prețul unei perfecte obnubilări intelectuale. Nu știu nici pînă azi ce mi s-a spus în timpul dejunului. Ceea ce, de altfel, seamănă cu o clasică experiență Zen.

Ca disciplină spirituală, Zen e arta de a sta, de a sta cum trebuie, așa încît corpul tău, duhul tău, lumea din jurul tău și universul întreg să intre în ordine. Esențial în acest efort e ca crisparea efortului, efortul ca program să lipsească. Conștiința trebuie eliberată de raționalitate și de premeditare. În cazul nostru, al lui Gabriel

și al meu, doi călători din Far East-ul european, eșecul era perfect. Reușisem să stăm prost, cu ochii scoși de efort, conștienți de neputința noastră și încercînd să o dominăm rațional. Făcusem totul pe dos.

Buddhismul Zen ne dă însă voie să spunem că e și aceasta o cale. Calea românească: stai strîmb și judeci drept. Stai cum dă Dumnezeu! Stai cum poți! Asta-i situația! În definitiv, nici japonezii ăștia, care pot sta ceasuri întregi încremeniți în proiect, nu sînt în regulă. Să se mai miște și ei nițel, să dea semne de viață. Vorba gheișei mele: „Shabu-shabu!"

Plai cu boi, martie 2002

Dificultăți ale integrării culinare

Harta deprinderilor culinare, a modurilor de a mînca, este diferită de harta statelor naționale, a limbilor și-a obsesiilor identitare. Frontierele alimentare au altă logică decît cele politice. Există un fel de a duce la gură, o dramaturgie a praznicelor, o ritmică a îmbucăturii și, în genere, o regie a gustului, care apropie semințiile cu totul neasemănătoare în alte privințe. Vecinătatea, duhul regional, comunitatea de destin atîrnă, cînd intri în bucătărie, mai greu decît orgoliul etnic și decît tradiția națională. Bucătăria greacă și cea turcească își dispută pînă la caricatură rețetele, refuzînd să observe întrepătrunderea lor, refuzînd să vadă că ceea ce, în plan istoric, e încremenit în adversitate a ajuns de mult, în plan culinar, la împăcare.

În ce ne privește, trebuie să admitem că oricît am fi de latini, bucatele, cămările și damigenele noastre sînt mai curînd balcanice decît pariziene sau italienești. Dumicatul moldo-valah privește spre sud-sud-est, într-un blînd elan de comunicare (și cuminecare) cu dumicatul sîrbesc, bulgăresc, peloponeziac și minor-asiatic. Prin intermediul Ardealului și pe căile emulației culturale am integrat, e drept, o sumedenie de „acomodări" multiculturale, de iradieri apusene care ne-au devenit caracteristice. Dar, cînd vrem să mîncăm „românește", nu putem scăpa de marele model balcanic, de buna-dispoziție a aperitivelor (icre, măsline, telemea,

țuică) și de ecumenismul tocăturii (mititei, cîrnați, chiftea, sarma).

Balcanii n-ar fi devenit, poate, „butoiul cu pulbere" al Europei, dacă balcanicii ar fi luat mai în serios lecția butoaielor lor bachice, în jurul cărora se desfășoară, de sute de ani, aceleași ritualuri sacre și profane, aceleași chefuri. Atenți la tot ceea ce-i dezbină, ei lasă de izbeliște multele pe care le au în comun. Politica incendiază mereu afecte care și-ar găsi ușor un echilibru cuviincios și durabil printr-un simplu ospăț comunitar. Bucătăria și muzica ar putea deveni argumente irevocabile ale unei îndelung așteptate și sîrguincios sabotate Pax Balcanica. Dacă mîncăm și cîntăm la fel, ce mai rămîne de împărțit, în afara vreunei vecine alunecoase, cu virtuți trans-naționale... Mîncăm la fel. După ample și laborioase cercetări în care stomacul și ficatul, inima, vasele sanguine și viscerele au fost instrumente la fel de solicitate ca și mintea, am ajuns la o concluzie definitivă. „Piața Comună" a bucătăriei balcanice, stilul care ne unește, patria noastră palatală — se pot defini prin patru inconfundabile trăsături de caracter. Să le luăm pe rînd.

1. Mîncarea tihnită („Slow-Food")

Firii balcanice nu-i prieste frugalitatea. Cel puțin cînd e vorba de masă. Chiar și „gustarea" are un tipic potolit, sfătos, confortabil. Simplul fapt că „te poți încurca la aperitive" arată cît de relativă e condiția temporală a unui ospăț incipient. Poți întîrzia ore întregi în preliminarii. E un obicei cu ecouri solide pînă în extremul răsărit european, unde „a lua o zacuscă" evoluează ușor spre „a o face lată". „Mizilicul" e, frecvent, ditamai cheful. Masa nu e făcută spre a fi expediată. Nimic mai străin spiritului balcanic decît prînzul funcțional, „de lucru" (pentru care bucatele sînt un pre-

text) și decît nutriția pripită, „pe fugă", de-a-n picioarelea. Nimic mai antipatic și mai barbar decît procedura „Fast-Food", cu strămoșul ei „bufetul-expres". Masa trebuie să fie tihnită, să-ți priască, să-ți meargă la inimă. Bucatele trebuie savurate, expuse provocator, vorbite. Comerțul cu ele trebuie, de aceea, să aibă durată și tabiet. Cu alte cuvinte, masa nu se justifică fără „co-mesenie", fără o uleioasă colocvialitate, pentru care degustarea merindelor e de neconceput dacă nu e dublată de o simultană „degustare" a partenerilor de ospăț. Iar pentru asta ai nevoie de timp. Timpul, însă, trebuie să fie „calificat", consistent. Schema triadică a meselor curente (antreu, „fel principal", desert) e, din acest punct de vedere, cu totul insuficientă. E nevoie de o ofertă mai diversă, mai nuanțată, mai agresivă. O frumoasă carte despre obiceiurile culinare autohtone anterioare modernității ne amintește că masa boierească cinstită includea 10–12 feluri, chiolhanul urca la 60–70, iar marile praznice domnești nu se sfiau să propună circa 400 de „intrări", ceea ce, firește, angaja un devotament de cîteva zile și nopți.

Care va să zică „Slow-Food"! Mîncare înceată, răgaz voluptuos. „Nu dau turcii!"

Vobind de colocvialitate, nu vreau să spun că sporovăiala e obligatorie. Plăcerea de a fi împreună nu exclude dulci momente de tăcere solidară, de consimțire mută (lucru greu acceptat de eticheta civilizației apusene, mereu atentă să nu „cadă" conversația). Îmi amintesc de un dejun oficial la Istanbul, patronat de președintele Demirel (un politician rafinat, „vieux jeu", cu profil cărnos, dominator, de senator roman); era cald, ziua fusese încărcată, meniul se dovedea impozant. Nici turcii, nici românii nu aveau puterea să întrețină protocolul verbal strict necesar. Priveam toți în gol, sperînd ca altcineva — vecinul, cei cu rang mai înalt, sau dimpotrivă, secunzii — să-și asume obligația micii ta-

clale de întreținere. Cum însă toți tăceau, atmosfera risca să devină stingheritoare. La un moment dat, unul din noi a încercat o manevră de salvare. „Ne cerem scuze. Programul a fost atît de plin, încît traversăm o oarecare pană de energie..." Suleyman Demirel a lăsat să treacă o jumătate de minut și ne-a liniștit, apoi, patriarhal: „Ne simțim bine, sîntem buni prieteni și ne face plăcere să mîncăm împreună. De ce-ar trebui neapărat să vorbim?"

Genul acesta de filozofie nu poate fi imaginat la Washington sau la Bruxelles. Integarea europeană va pune tuturor țărilor implicate o mulțime de probleme. Între ele, problema acomodării stilistice dintre „Fast-Food" și „Slow-Food" va fi mult mai complicată decît credem.

2. Hipertrofia aperitivelor

Balcanicului nu-i place să ajungă, fără ocolișuri, în miezul ospățului. Preferă să escaladeze, bucurîndu-se anticipativ, o sumedenie de „amînări" substanțiale: antreurile. Foamea nu e, deci, întîmpinată cu remedii masive, de natură să o suspende rapid, dens și irevocabil. Se alege mai curînd hărțuiala măruntă, preludiul prelungit, amplificarea ispitei prin „gustările" picante, sîcîite des cu rachiuri iresponsabîle...

Evident, această provocare inaugurală e delicioasă, dar plină de riscuri. Alergînd lacom printre sardele, babicuri, ghiudemuri, brînzeturi, salamuri, ouă și măsline, slănină și șunci, salate de bœuf, cîrnăciori, legume, icre, pastrame, pateuri, răcituri, ciuperci, zacuști ș.c.l. — riști să sucombi în faza de demaraj. Îți pierzi suflul cînd abia ai început încălzirea. Cu alte cuvinte, lansajul e vertiginos, dar, spre dezamăgirea generală, fără perspective... Incapabil să continui cursa, ești victima facilă — și nedemnă — a unei premature sațietăți, cu

toate pagubele ei „colaterale": stupoare calorică, obraji vinețîi, pleoape grele. Zgomotului promițător al primei fandări nu-i mai urmează nimic. De o asemenea rușine poți scăpa, uneori, cu ajutorul unui țoi de tărie și al unui borș astringent, a cărui fierbințeală, acreală și iuțeală să-ți stoarcă lacrimi de penitență.

Masa balcanică pornește, așadar, baroc, multicolor, exploziv, invers decît masa Occidentului clasic. Pentru occidental, antreurile nu sînt decît o piruetă scurtă, o grațioasă „captatio", mai înrudită, s-ar zice, cu preparativele extra-culinare („hors-d'œuvre"), cu spălatul mîinilor de pildă, decît cu masa propriu-zisă. Ospățul balcanic începe cu o carnavalescă percuție. Cel apusean se epuizează, inițial, în decorativ. Diferența e cea dintre linia frontului și salon, dintre sîrbă și menuet.

Despre prestigiul și reușita începuturilor în lumea balcanică se poate divaga indefinit. Cu începuturile, stăm întotdeauna bine. Mai rău stăm cu suita și cu finalizarea. „Adamismul" românesc e pecetea noastră „regională". Părem condamnați să luăm mereu lucrurile de la capăt, să atacăm impulsiv și să abandonăm repede. Murim în antreuri. Nerăbdători, pofticioși, exuberanți, ne mișcăm promițător în zona proiectelor, dar construcția în sine ne plictisește. Avem întotdeauna argumente relativiste pentru a o abandona. Nu Săgetătorul — cu privirea fixată pe țintă — e emblema zodiacală a Balcanilor, ci Berbecul, țîșnirea oarbă înainte, furor-ul întemeietor, și, eventual, „oiștea-n gard".

3. Marginalitatea desertului

După aperitivele torențiale și felurile grele, atracția dulciurilor e destul de palidă. Nu prea mai e loc pentru desfășurări ample. De aceea, se cultivă fie dulcele moderat al aluaturilor spumoase (plăcinte cu brînzeturi ușoare, împletituri cu nuci și magiunuri), fie, dim-

potrivă, dulcele intens, radical, concentrat, care, fără a ocupa mult spațiu, are efect prompt și — ca să spunem așa — fatal: cataif mustind de siropuri, baclava, halva, rahat.

Comparată cu cofetăria vieneză sau pariziană, cofetăria sud-estului european nu excelează prin diversitate. Se poate spune că graficul mesei occidentale e unul ascendent: se începe cu delicatețe, se urcă pieptiș spre un apogeu proteinic viguros și se încheie artezian cu deserturi volubile, pestrițe, spectaculoase, stropite cu șampanii și vinuri dulci. Dar, pînă și după acest episod, rămîne loc liber pentru o treaptă suplimentară, tare, hiper-solicitantă: brînzeturi grele, necomplezente și — ca „digestiv" — spirturi acute, licoroase sau seci, după gust.

Traseul alimentar balcanic începe acolo unde cel apusean se termină. Sărătura și șnapsul vin la început, după care urmează o linie descendentă, o treptată, imperceptibilă, stingere, cu detenta finală a prăbușirii între perne...

4. Ritmica anuală a posturilor

Nu voi pretinde că, în spațiul balcanic contemporan, postul e o practică subînțeleasă. Dar e un fapt că abstinența rituală, fie ea post creștinesc sau ramadan islamic, e o exigență încă plauzibilă în Europa de Sud-Est, în orice caz mult mai plauzibilă decît în restul continentului. În partea noastră de lume, a-ți impune — cu argumente religioase — unele constrîngeri alimentare ține de o tradiție, oricînd actualizabilă. Gurmandiza se definește într-un dialog strîns cu sobrietatea, excesul e amendat constant printr-o ritmică pocăință. Peste 200 din zilele anului sînt zile de restricție. Hrana nu se reduce, deci, la o birocratică nutriție, la o mecanică repetitivă, acoperind omogen anotimpurile. Ea are

un grafic ondulatoriu, o dinamică interioară de tipul respirației. Perioade de expansiune „consumistă" alternează cu perioade de concentrare corectivă. Ciclul anului are, prin aceasta, o tensiune, un dramatism, care înnobilează discursul gastronomic și conferă faptului de a mînca un ce mistic. Euforia orgiastică se reculege în asceză și sacrificiu. „Slow-Food" se convertește, dialectic, în „No-Food", ca într-o apofază a voluptății.

*

Trebuie, totuși, să recunoaștem că bucătăria românească nu se identifică întru totul cu scenariul de mai sus. Toamna și iarna, balcanismele hibernează, făcînd loc unor reflexe central-europene, asimilate via Transilvania. Scena se lasă dominată de silueta bonomă a porcului și valorifică maximal afumăturile, cîrnățăria, varza și cartofii. Primăvara și vara însă, Bizanțul, în sens larg, recuperează terenul pierdut, etalînd pilafuri, ghiveciuri, plachii, musacale, zemuri acre (calde sau reci), salate și băuturi răcoritoare.

În această cordială alternanță de modele aparent ireductibile se exprimă ceva din firea autohtonă: capacitatea de a petrece, răbdător, între imperii, combinînd, multicultural, arhaicul cu post-modernitatea, în așteptarea — străveche — a alinierii nord-atlantice...

Plai cu boi, 2 februarie 2002

Geopolitică și spriț

1. Geopolitică

O nevroză tradițională a politicii externe românești s-ar putea numi „sindromul de ne-apartenență". Curînd după ce am pătruns în arcanele ministerului de resort, am înțeles că diplomații noștri se împart în două: cei care admit că România ține de sud-estul Europei (în speță de Balcani) și cei care cred că România ține de Europa Centrală. Balcanizanții se complac în pitorescul autohton, vor să schimbe porecla în renume și insinuează că misiunea noastră istorică este aceea de „lideri regionali". „Ideea europeană" s-a născut în Balcani, iar ideea balcanică a căpătat luciu parizian la București. Ceilalți socotesc, dimpotrivă, că strategic și patriotic e să ne amplasăm mai spre vest. „Nu ești în locul în care ești, ci în locul la care aspiri." Geografia reală devine, astfel, cît se poate de relativă. Fiecare țară poate visa, concupiscent, la orice parcelă convenabilă a globului. Poți trăi în Bielorusia și să te simți australian, poți — nu fără oarecare îndreptățire de altfel — să fii ungur, dar să te declari baltic, prin simpatie cu Finlanda...

Nu sîntem singurii atinși de asemenea obsesii migratorii. Central-europenii preferă și ei, uneori, să fie scutiți de ambiguitatea poziției lor spațiale („la est de Germania și la vest de Rusia") și să treacă pur și simplu drept apuseni. (Îmi amintesc de un comentariu al lui

György Konrád la acest infatigabil „Drang nach Westen": există o singură demarcație convingătoare între Europa de Est — fie ea Centrală sau Sud-estică — și Europa de Vest: stilistica closetelor; aceasta este, deocamdată, adevărata „linie a frontului", marea cezură, cortina olfactivă care ne desparte.) De la o distanță care „déplace les lignes", americanii au rezolvat lucrurile birocratic: în Departamentul de Stat, sub-departamentul care se ocupă de Europa fostelor țări comuniste include totul sub eticheta Europei Centrale. Din acel moment, a vorbi despre Europa de Est a devenit *politically incorrect*. Situarea la răsărit e un fel de ghinion, o injurie geografică; nu se cade să o pomenești.

Așadar: unde e România? În vest sau măcar în Europa de mijloc — cum par să spună Timișoara sau Sibiul? În estul pre-rusesc, ca la Dorohoi? Sau în sudul balcanic, ca la Medgidia sau Calafat? E limpede că, plimbîndu-te prin Sighișoara sau prin Brașov, n-ai cum să te simți bulgar sau turc, după cum e tot atît de limpede că nici la Urziceni, la Tulcea sau în Obor nu te poți simți vienez. Sîntem, vai, ai tuturor și ai nimănui! Oropsiți, *mon cher*, oropsiți, orfani, dar eroici. Trupe de sacrificiu. La hotarele creștinătății, care va să zică. E.M. Cioran știa ce spune după cutremurul din '77: *„Nous sommes mal placés!"* Supraviețuim neconsolați în bucătăria istoriei, ca un inventar de ingrediente apetisante care întîrzie să devină aluat. Prea diverși pentru a fi asimilați, vrem să ne integrăm demn și cu efect lucrativ, dar nu știm de unde să începem. Să integrăm Clujul în Bucovina, sau Suceava în Ardeal? Să mergem spre „Mitteleuropa"? Nu ne lasă. Să stăm printre balcanici? Nu vrem. Noi sîntem, orișicît, la nord. Contemplăm „butoiul de pulbere" dintre ghețuri boreale; sîntem, în cel mai rău caz, o Scandinavie a Balcanilor...

Sindromul de ne-apartenență de care vorbesc are un singur avantaj: poate justifica toate eșecurile. Cînd

lucrurile nu merg, e de vină amplasamentul. În viața monahală, unul din cele mai răspîndite simptome de criză este culpabilizarea chiliei. Nevoitorul ispitit de demon crede că progresează lent, sau cade des, pentru că are o chilie proastă. Și că totul s-ar rezolva de la sine dacă s-ar muta în altă chilie. Așa credem și noi, uneori, că avem dificultăți din cauza Balcanilor și că dacă ne-am strămuta, furtiv, într-un desiș apusean ne-am vindeca de toate relele. În realitate, nu părăsirea chiliei e soluția, ci recursul nemilos la mătură.

2. Șpriț

Mitologia Europei Centrale e, în multe privințe, pentru România, o sursă suplimentară de frustrare. Excluși, cel puțin temporar, din Europa Occidentală, descoperim, iată, un nou teritoriu al excluziunii. Mulți dintre autorii care divaghează, analitic, asupra conceptului de „Mitteleuropa" uită să ne introducă pe harta preocupărilor lor. Se vorbește despre Ungaria, Polonia și Cehia, care constituie un soi de club select („grupul de la Vișegrad"), în vreme ce teritoriul valah e numai pentru unii racordabil aceleiași zone. S-ar zice că sîntem mai curînd un termen mediu între Europa de Mijloc și cea balcanică. Vocația noastră ar fi, prin urmare, spațiile intermediare, intervalul, farmecul indeterminării. Avem destulă substanță central-europeană cît să trăim nostalgic mirajul Kakaniei imperiale, dar nu destulă cît să ne simțim acasă în granițele ei. Și totuși, există ceva care ne leagă de acest miraj în chip evident și, cred, ireversibil. Ceva care nu ne poate fi contestat, care ne-a intrat în sînge și care ne poate da chiar oarecari titluri de excelență. E vorba de o băutură, sau mai degrabă, de un mod de a bea, care s-a inventat undeva în Austria, dar care și-a găsit nu atît în Ardeal, cît tocmai în balcanicul Regat slujitori distinși și incoruptibili. E

vorba de șpriț, adică de picantul dozaj dintre vin și apă gazoasă (sifon în vremurile clasice, apă minerală mai de curînd), care domină pletoric mesele autohtone, în ciuda unor dogmatice proteste apusene. Șprițul e duhul însuși al chefului, solventul absolut al spleen-ului de cîrciumă. În întreita lui ființă — vin-apă-aer — dormitează o adevărată „Weltanschauung". Nimic mai central-european decît vitalitatea diafană a acestui amestec. Europa Centrală e, în definitiv, apogeul condiției mixte, euforia amestecului: multi-națională, multi-culturală, intersecție a Paradisului cu Apocalipsa, sursă, dar și victimă a celor două războaie mondiale, veselă și melancolică, bugheză și absurdă, Europa Centrală e șprițul Europei, „bateria" ei convivială. Apă intensificată și alcool diluat, șprițul e „coincidentia oppositorum" în variantă bulevardieră. La fel, „Mitteleuropa" e conviețuirea bonomă a contrastelor, locul tuturor împăcărilor, al echivocului, al compromisului. Nicăieri lumi îndeobște disparate nu sînt mai dispuse ca aici să cadă la învoială. Vinul masculin se dizolvă în feminitatea apei, cerbicia etilică se lasă educată de sociabilitatea sifonului. Apa devine trupul primitor al unui spirit incandescent. Șprițul e replica minoră a unei metafizici a întrupării: e vin întrupat, extaz adaptat la limitele terestre... El nu e însă numai o perfectă „figură" a amestecului, a contrariilor domesticite. E, totodată, un simbol al „mediei de aur", al „căii de mijloc". György Konrád vorbea, în anii '80, de un adevărat „Tao" al Europei Centrale: un tărîm al amplasamentului optim (al bunei „dispoziții") între Vest și Est, între gravitate și deriziune. De o parte vinul, de cealaltă apa, cu specificarea că apa poate fi, la rîndul ei, „înfocată", ignifera, ca „vodka" slavă, ca galica „eau de vie", sau ca feluritele „ape" („Wässer") care desemnează, în germană, rachiurile de fructe (Kirschwasser, Pflaumenwasser etc.). Șprițul depinde enorm de calitatea sifonului,

cum depinde berea de calitatea apei. *À propos:* există în sporovăiala bulelor de aer din șpriț un rapel la aciditatea berei. Ai spune, aproape, că șprițul e rezultatul unui efort aventuros de a apropia vinul de bere, de a conferi sobrietății viticole „Witzul" fermentației. (Nu s-a reflectat destul la marele conflict cultural între vinul sudic și berea nordică, față de care derapajele huntingtoniene cu privire la ciocnirile civilizațiilor sînt mărunte abstracțiuni școlare.) Ei bine, șprițul încearcă să medieze între bere și vin, între baroc și clasic, la fel cum încearcă Europa Centrală să mijlocească între radicalismele occidentale și cele orientale.

O virtute esențială — și chintesențială — a șprițului e volubilitatea lui „înțepătoare". În șpriț, vinul și apa devin sonore, au aerul că graseiază și bîrfesc. Gonflațiunea care însoțește, subsecvent, libațiile e o parabolă a euforiei, a orgoliului și a nonșalanței flotante... Aciditatea poate fi pompoasă, dar și fenomen originar al ironiei. Vinul e sermonizant, șprițul e zglobiu și sarcastic, după cum berea e placidă, populară, între veselie gregară și bonomie monosilabică. Mitică e de negîndit fără băşcălia spumoasă a șprițului. Mitică nu e balcanic. E central-european. „Bucureștean *par excellence*"? A se slăbi! Mitică e vienez. Nimeni nu bea fără dorința, mai mult sau mai puțin inocentă, de a obține vertijul, micul delir. Dar dacă recurgi la spirturi acute, la „tării" răstite, riști să ai efectul prea repede, fără voluptatea acumulării. Beția care retează scurt, ca lovitura de dambla, e rudimentară. Băutorul nu vrea doar să bea eficient; vrea să bea mult. Or, din acest punct de vedere, șprițul e de neînlocuit. El oferă dezalterării perspective indefinite, îngăduie cursa lungă, performanța „la kilometru". Asemenea liricii amoroase a sufismului, el preferă posesiunii așteptarea. Băutorul de șpriț este un specialist al amînării. La fel central-europeanul. Destinul lui se definește prin dexteritatea de a întîrzia, de

a se pierde în interminabile negocieri, digresiuni și eschive. Totul se poate amîna: beția, decizia, fericirea, istoria... Iar dacă filozofia aceasta e tipică pentru Europa Centrală, se mai poate îndoi cineva că aparținem aceluiași spațiu? Firește că nu. Pentru noi, șpritul nu e, așadar, un capriciu oarecare, un tabiet alimentar întîmplător. E o șansă geopolitică, una din căile cele mai rapide — poate singura — spre Europa.

Plai cu boi, noiembrie 2000

VI
MICI ETERNITĂȚI DE TRANZIȚIE

Descriptio Moldaviae

A trebuit să plimb prin țară un cuplu de prieteni din America. El, profesor de filologie clasică la Berkeley, ea, muziciană. El născut în Anglia, la Manchester, ea născută în Olanda, dintr-o familie plină de parfumuri exotice: puțin sînge indonezian, puțin portughez, ceva ecouri armenești, toate pe fundalul comun al Țărilor de Jos. Am urcat spre nordul Moldovei, pînă la Gura Humorului și Sucevița, și ne-am întors spre București pe la Bicaz și Lacul Roșu, coborînd, apoi, pe Valea Prahovei. Rezultatul a fost cel pe care contasem: locuri minunate, oameni pitorești, vinuri eficiente. Prietenii mei răspunseseră invitației mele cu amor, dar nu fără oarecari aprehensiuni. Ezitaseră — din delicatețe — să mă întrebe dacă n-ar fi bine să aducă de-acasă apă potabilă, medicație anti-holeră și cojocele anti-glonț. Ca mai toți străinii, vedeau în România un fel de „Celălalt tărîm" („Sîntem la doi pași de Ucraina. Capătul lumii!" — nu încetau ei să se mire contemplînd harta.) Știau lucruri teribile despre orfani, despre handicapați și despre felurite întîmplări cu sînge, de la Dracula pînă la nou-născuții bolnavi de SIDA. Cu un asemenea punct de plecare, era inevitabil să se ajungă la rectificare decentă, ba chiar la entuziasm: „Stai, domnule, nu e chiar așa!" Ba chiar putem pentru ca să spunem că e cu totul altfel. Ce dealuri! Ce mînăstiri! Ce tochituri! Ce plachie! Uite bănci, uite Coca-Cola, uite Mercedesuri!

Evident, spectacolul global e încă foarte pestriț. Șoseaua română are un ce inclasabil: birtul sordid alternează cu „snack-bar"-ul năprasnic, căruța atemporală cu Daewoo, BMW-ul cu gîsca ofuscată și găina neurastenică. Dacă reușești să înlocuiești closetele „instituționale" prin poienițe „descentralizate" și să nu iei seama la cerșetorii bronzați care se ațin la poarta bisericilor, îți pupă parbrizul și te frăncănesc mistic, totul e în regulă. Dar reușești? Și chiar dacă reușești, nu vei fi scutit de alte surprize, al căror farmec e, în chip exasperant, inanalizabil. La cutare mînăstire, după ce plătim taxa de intrare, o maică indispusă și mustăcioasă ne cere și o taxă pentru dreptul de a fotografia. „Nu vom putea fotografia nimic; ni s-a terminat filmul" — spun prietenii mei. „Aș!" — răspunde maica. „Cine vă crede? Lăsați aparatul la mine!" Amicii amuțesc. Unii cunoscuți răutăcioși îi preveniseră că în România se mai fură, din cînd în cînd. Dar iată că românii văd lucrurile invers: *ei* sînt cei amenințați, *ei* sînt victimele potențiale ale turiștilor delapidatori. „Bine, maică — zic eu stingherit — creștinește te porți dumneata? Frumos e să n-ai încredere în aproapele tău de departe?" Maica n-are înclinațiuni teologice. E ceva între plutonier autoritar și vînzătoare plictisită. Amicii devin și ei pragmatici. „Dacă vrea să ne rețină aparatul de fotografiat, atunci să ne dea o recipisă, o chitanță, ceva care să ne garanteze că-l vom recupera! S-ar putea ca, din greșeală, să-l înapoieze altuia." „Asta e culmea! — protestează maica, ultragiată. Așa ceva n-am mai auzit!" Situațiunea e dilematică, spre penibil. Iau aparatul și-l duc în mașină. Ambele tabere sînt contrariate. Apare însă maica-ghidă, tînără și frumoasă, care își cere scuze pentru „colega" ei de la bilete. Are probleme cu nervii. Ar trebui înlocuită. Apoi, într-o bună germană, ea explică musafirilor mei programul iconografic al peretelui de vest al bisericii: fluviul iadului și, de-o parte

și de alta a lui, mîntuiții și damnații. Cine sînt damnații? Turcii. E normal. Erau dușmanul cotidian al creștinilor. Și mai cine? Jidanii. Care l-au omorît pe Cristos. Și mai cine? Negrii. De ce? În armata turcă erau și mercenari negri. Și mai cine? Armenii. Armenii? Da, armenii. Erau eretici, de credință coptă. Pas de tradu toate astea într-o engleză *politically correct*... Tocmai îi asigurasem pe prietenii mei că xenofobia n-are priză reală în popor. Am alergat deci spre alte mînăstiri, mai calde... Într-una din ele am fost omeniți de maica-econoamă cu „sărățele", vin și cafele. Dar și cu un pic de conversație. „Au ei, acolo la ei, în America, mînăstiri ca ale noastre? Cînd s-a făcut mînăstirea noastră, ei nici nu existau!" Mă cuprinde lașitatea: nu traduc. „Ce ne-a venit de la ei? Sectele!" Nu traduc. Amicii devin impacienți. Simt că au greșit cu ceva. Că așa englezi și olandezi cum sînt, nu au, ca americani, nici o scuză. Încerc să o îmblînzesc pe maica-econoamă. Invoc ospitalitatea noastră tradițională („cît sîntem încă pe pace, eu îți zic bine-ai venit!"), sugerez că nu se cade să oferi oaspetelui vin (și ce vin!) vorbindu-i în același timp despre cît e de nătîng și de păcătos. Pretind că nu e frumos și ortodox să ne lăsăm cuprinși de slavă deșartă, să ne luăm drept buricul pămîntului și să ne batjocorim musafirul. Dar maica-econoamă are vocea sigură (și stridentă) a cuiva dăruit cu toate îndreptățirile. Ține, în același buzunar, cheile cămării și ale Raiului. E o bravă moldoveancă primitoare, o probă de „omenie" autohtonă, amestecată cu un dispreț vesel pentru tot restul umanității. Chiar și pentru alte mînăstiri pravoslavnice din zonă, cu care se declară, mai în glumă mai în serios, „în concurență".

O istorisire ca aceasta ar trebui să se încheie, după protocol, cu o „recuperare a echilibrului". Ar trebui să spun că nu toate maicile noastre sînt ca cele pe care le-am amintit, că există, printre ele, și figuri admira-

bile. Ar trebui să spun că amintirile bune ale călătoriei noastre predomină, în sufletele amicilor mei și într-al meu, asupra amintirilor rele. N-aș minți. Dar aș trece cu vederea o stare de lucruri care riscă să ne strice obrazul. Nu cred că poți îmbunătăți calitatea grîului, dacă nu te simți niciodată îngrijorat de prezența neghinei.

Dilema, 28 iunie–4 iulie 1996

Dreptul (meu) la replică
(*Descriptio Moldaviae* 2)

În *Curierul național* din 27 iulie, un membru corespondent al Academiei Române (prof. dr. doc. Șt. Teodor Oroveanu) comentează articolul „Descriptio Moldaviae" publicat de subsemnatul în nr. 181 al *Dilemei* și conchide că programul meu — și al întregii gazete — e calomnierea poporului român. Argumentația domnului academician e, în felul ei, inocentă. Ea cultivă, fără reticență, sofismele celei mai plate gazetării de partid (comunist) din anii '50, cu mici (și nesemnificative) reajustări de limbaj. Schema polemică e simplă: om avea noi defecte și greutăți, dar nici alții nu sînt mai breji. Cerșetori și copii ai străzii la București? Dar negrii fără casă de la Atlanta? Dar cerșetorii care dorm sub cerul liber la Washington? „Mizerie există peste tot." Lumea, în viziunea patriotică a domnului Oroveanu, e un amestec nediferențiat de plusuri și minusuri, repartizate democratic de la Tecuci la New York, de la Stockholm la Lusaka. Pămîntul e rotund. Americanii ne cred la capătul lumii? Ba dumnealor sînt la capătul lumii! Noi sîntem înapoiați? Om fi! Dar nici dumnealor, cu hamburgerii și sectele dumnealor, nu au dreptul să ne ia de sus. Șomaj la noi? Șomaj și la ei! Corupție la noi? Ditamai corupția și la ei! Nu sînt deloc „neprihăniți" „și uneori nu este rău să le-o amintim". S-ar zice că pentru domnul academician, turistul american ideal ar fi acela care ar umbla prin România

în extaz, s-ar converti la mititei, ar evoca tenebros racilele capitalismului de peste ocean și și-ar cere mereu scuze pentru Yalta... La limită, s-ar călugări la vreun schit și ar implora în genunchi să i se amintească, zi de zi, cît e de netrebnic. Domnul academician va trebui, totuși, să se resemneze. Un astfel de turist nu există și nu poate exista. Trăim într-o lume nedreaptă, în care unele țări sînt mari și altele mici, unele popoare fac istoria și altele o suportă, unele ținuturi sînt mai norocoase, altele mai păguboase. De aceea, americanii își pot îngădui să nu știe unde se află România, în vreme ce românii ar face bine să știe cam pe unde se află Statele Unite. De aceea, noi cerem „clauza" de la americani, nu americanii de la noi. Asta nu înseamnă că trebuie să ne văicărim patetic la margine de imperii sau să ne umplem de complexe și de resentimente. Dar nici să ne fudulim lăutărește nu e cazul, afișînd blazoane de nobili scăpătați, în directă comunicare cu buricul pămîntului. Căci abia fudulia aceasta ne face cu adevărat provinciali și rizibili. În plus, ea ne demobilizează. Dacă ne vom spune la nesfîrșit că „nici la alții nu e mai bine", că defectele noastre sînt pasabile, ba chiar minore în raport cu ale altora, că de vreme ce avem Voronețul ne putem permite orice moleșeală și orice dizgrație, vom supraviețui toropiți prin luminișuri folclorice uitate de lume și de soartă. Suficiența aceasta, înclinația de a inventaria păcatele altora pentru a le camufla pe ale noastre — nu e semn al iubirii de țară, ci orgoliu prostesc și slavă deșartă. E ridicol să amenințăm un editor anglo-saxon că nu vom publica în românește pe Byron, dacă nu-l publică și el în englezește pe Coșbuc.

Norocul nostru e că domnul academician Oroveanu n-a avut ghinionul de a se fi născut american. E ușor să ne închipuim cum ar fi sunat, în acest caz, discursul său către o seminție amărîtă ca a noastră. „Sînt pe la

noi, ar fi spus domnia sa, tot felul de prostii pe care v-ați grăbit să le adoptați: Coca-Cola, McDonald's, secte etc. Dar uitați-vă la autostrăzile noastre, la muzeele noastre de la Boston, New York și Philadelphia (unde păstrăm, între altele, capodopere de Brâncuși pe care voi le-ați refuzat), uitați-vă la universitățile noastre de la Princeton, Yale, Harvard și Berkeley, la industria noastră, la Constituția noastră, atît de bine gîndită încît a putut rămîne neschimbată vreme de două sute de ani, gîndiți-vă la Biblioteca Congresului, la Smithsonian Institute, la lista savanților și a oamenilor de cultură americani cîștigători ai premiului Nobel, la arhitectura americană, ba chiar, să ne fie cu iertare, la closetele americane, respirabile în ciuda «melting pot»-ului care le utilizează (ce folos că dumneavoastră sînteți mai omogeni etnic de vreme ce n-ați descoperit încă igiena publică?). Mai există și filmul american și proza americană și teatrul american (care a oferit unor români ca Liviu Ciulei și Andrei Șerban, sabotați în propria lor țară, o unică șansă de realizare). Avem, firește, și noi, păcatele noastre, imbecilii noștri (despre care compatriotul dumneavoastră Andrei Pleșu a scris în *Dilema*); e adevărat că n-avem un Voroneț, dar, iată, venim să-l admirăm și credem că l-am îngriji mai bine decît o faceți dumneavoastră. La ce bun să ne întîmpinați cu discursuri țanțoșe despre nimicnicia noastră? Sîntem, e drept, o țară tînără. Există comunități africane mai vechi ca noi (poate chiar mai vechi decît dumneavoastră...). Statele Unite nu au nici măcar vechimea Turciei. Dar vă sfătuim să nu vă alegeți modelele după simplul criteriu al vechimii. Există și vechimi sterile, sau obosite, sau desuete. Cît despre Coca-Cola și McDonald's — nu vă obligă nimeni să le preluați euforic, nu vi le-a impus nimeni cu dinadinsul. N-aveți decît să le abandonați și să vă creați propriile dumneavoastră embleme culinare. Nu America o să vă împiedice."

Cam așa ar vorbi un Oroveanu american, sigur de prestigiul și de performanțele țării sale. Și nu văd cum i-ar putea răspunde echivalentul său român, altfel decît prin cele cîteva lamentații uzate privind ghinionul nostru istoric, Ialta, Malta, turcii, muscalii și evreii.

În rest, observațiile pe care mi le face academicianul autohton sînt alături cu drumul. Dumnealui crede că m-a deranjat taxa pentru fotografiere cerută la intrarea în cutare mînăstire. Să citească atent: pe mine m-au deranjat manierele fruste ale maicii-casiere și suspiciunea ei necreștinească față de niște oaspeți care nu erau obișnuiți să treacă drept tîlhari. Domnul academician mai crede că am obiecțiuni ideologice cu privire la pictura noastră religioasă. Trec peste faptul că dumnealui plasează litigiul la Voroneț, cînd, de fapt, el s-a petrecut la Agapia, ceea ce schimbă nițeluș datele chestiunii. Dar ceea ce mie mi s-a părut inadmisibil nu era discursul pictat, ci cel vorbit de maica-ghidă. Discursul acesta încremenise în standardele pre-revoluționare: nici urmă de înnoire, de flexibilitate, de adaptare la specificitatea vizitatorului. Aceeași turuială istorică patriotardă, aceeași lipsă de duh, același sentimentalism pietist care se practica și pe vremuri, dinaintea „grupurilor organizate". Nu mai comentez teza năstrușnică a domnului academician, potrivit căreia o maică poate fi nepoliticoasă cu un profesor american de vreme ce unii gazetari din America au spus și spun lucruri dezagreabile despre România. Încurcătura borcanelor este totală, reaua-credință — definitivă. De altfel, în final, domnul profesor doctor docent își dă în petec. Răfuiala domniei sale e cu *Dilema*, care „îi vorbește de rău pe români" pe banii guvernului. Domnul academician e într-o companie foarte neacademică. Această nătîngă și vulgară insinuare a fost una din marotele bietului Vadim Tudor, azi ca și dispărut. Oricum, e deprimant să constați că, în mintea unui aca-

demician, dragostea de țară se reduce la a o vorbi de bine. O asemenea mentalitate îi va împinge la rampă pe toți lingăii și va culpabiliza orice efort de luciditate. Nu știm ce specialitate are domnul Oroveanu. Dar pe Cantemir l-a citit la fel de neglijent pe cît de neglijent a citit textul meu. Dacă l-ar fi citit atent, ar fi fost uimit de paginile în care prințul moldav îi vorbește foarte „de rău" pe moldoveni. Și nu pe banii guvernului, ci pe barba lui de voevod. „De rău" i-au vorbit pe „ai noștri" și Eminescu și Caragiale și Cioran și alții, toți buni de dat — după dl Oroveanu — pe mîna poliției. Ce știau dumnealor despre negrii din Atlanta și despre cerșetorii fără casă din Washington?

O ultimă precizare, pentru liniștea domnului academician: oaspeții mei americani au părăsit România cu o excelentă impresie. Ceea ce mă tem că nu s-ar fi întîmplat dacă ar fi întîlnit vreo doi–trei patrioți de teapa dumisale.

P.S. Domnul Mihai Oroveanu, directorul Oficiului de Expoziții al Ministerului Culturii, a ținut să ne asigure, stingherit, că n-are nici o legătură de familie cu preopinentul nostru. Simplă coincidență de nume...

Dilema, 9–15 august 1996

Onoarea bisericii

I

Cît de departe va merge pactul cu lumea al ierarhiilor noastre bisericești? Nu spun al Bisericii noastre, pentru că se găsesc întotdeauna alfabetizați de ultimă oră ai teologiei autohtone care să-mi atragă atenția că Biserica sîntem toți. Că nu-ți poți lua distanțe față de o comunitate din care faci, în chip nemijlocit, parte. Biserica instituțională are voie să spună că „intelectualii" i-au întors spatele, are voie să se refere la mine ca la un înstrăinat. Dar eu nu pot răspunde că n-am cum să-mi întorc singur spatele, cîtă vreme sînt una cu ea. Biserica poate hotărî, în numele meu, cînd e vorba de trebile comunității; dar nu-mi cere părerea și, dacă mi-o spun, nu ține cont de ea. Va să zică, în acest caz, nu sînt mădularul ei legitim. De îndată, însă, ce vocea mea nu se mai unește cu a ei, mi se reamintește, mai mult sau mai puțin mieros, că n-am dreptul să mă pronunț căci sînt inclus, sînt „înlăuntru". A fi *în* Biserică înseamnă, așadar, a fi de acord cu ierarhiile ei. Trebuie să fiu solidar, fără deliberare, cu oficialitățile ecleziastice, în vreme ce ele nu sînt ținute să mă ia în seamă. Lotul meu e supunerea necondiționată. Laicii trebuie să facă ascultare. Clericii, nu. Cu alte cuvinte, o parte a Bisericii se substituie întregului, amintindu-și de cealaltă parte (pentru a o chema la ordine) doar cînd e contrariată sau cînd trebuie să facă discursuri despre „poporul credincios". Așa s-a întîmplat, recent, la dezbaterea de-

spre „catedrala neamului". Reprezentanții societății civile, ai Comisiunii Monumentelor Istorice, ai clasei politice au avut serioase rezerve față de un proiect gigantesc, care, așa cum e conceput, nu poate fi decît o întruchipare necuviincioasă a „slavei deșarte". Dacă Biserica sîntem toți, glasurile acestea aparțin, cu deplină îndreptățire, Bisericii. Mai mult: sînt glasuri de vază ale ei. A nu pleca urechea la spusa lor echivalează cu a le excomunica. Își pot permite ierarhiile așa ceva? În numele a ce? În numele cărei autorități morale, în numele cărei isprăvi civice, în numele cărei păgîne jurisdicții? Cum poate Biserica să suspende libertățile și responsabilitățile membrilor ei? Cum altfel decît idolatrizîndu-și oficialitățile ca pe un „detașament de avangardă" al tuturor credincioșilor? Detașamentul acesta de avangardă și-a făcut o vocație, în ultimii cincizeci de ani, din a se lăsa biruit de lume. A lingușit crimele unor apostați, a consimțit la temeneaua omagială și la demolarea barbară a unor lăcașuri de neînlocuit. A găsit justificări meschine și grandilocvente pentru a îngădui minciuna națională, mizeria trupurilor și siluirea sufletelor. Cîți dintre marii noștri ierarhi, confruntați cu demonul dictaturii, s-au gîndit dacă nu la martiraj, măcar la o retragere smerită în pustie? Au preferat să se socotească indispensabili, să-și ambaleze lașitățile în discursuri pioase despre răbdare, înțelepciune și compromis salvator. Au supraviețuit semiadormiți, împăcați cu ei înșiși, în aburii unor chilii bine încălzite. Iar acum, după ce decenii întregi au refuzat să apere onoarea Bisericii, se ocupă brusc de pompa ei lumească. Vor gloria imanentă ca răsplată pentru o îndelungă lipsă a curajului. Vor să-și încununeze demisia printr-un triumf. Asemenea cărturarilor și fariseilor, vor să curețe partea din afară a blidului, lăsînd neatinsă necumpătarea dinăuntru (*Matei*, 23, 25). Rezultatul e previzibil. „Catedrala neamului" va arăta „ca mormintele văru-

ite", nici măcar destul de frumoasă pe dinafară, iar pe dinăuntru „plină de oasele morților și de necurăție" (*Matei*, 23, 27).

II

Înainte de 1989, ierarhii noștri construiseră o amplă rețea de argumente care să justifice placida lor complicitate față de demolarea bisericilor. Am auzit, de pildă, un vicar patriarhal declarînd cinic și precaut, într-o adunare de laici, că dispariția atîtor sfinte lăcașuri nu trebuie dramatizată: sînt destule! Ba chiar prea multe. Alții preferau retorica nobilă a „interiorității": noi nu ne ocupăm de zidurile exterioare ale credinței; noi construim înlăuntru, discret și trainic, în afara furtunilor lumești. Nu idolatrizarea unor pereți trecători, ci zidirea sufletelor — aceasta e strategia tradițională a ortodoxiei. Frecvent era și argumentul trocului avantajos: noi îi lăsăm să dărîme, ei ne lasă să ne rugăm. Acceptăm să se prăbușească Văcărești, dar tipărim, în tiraje confidențiale, textele Sfinților Părinți. Închidem ochii la surparea „Sfintei Vineri", dar construim cîte un schitulet, cîte un arhondaric cochet, ba chiar vreo pastișă de mînăstire, la margine de codru... Nu ne opunem la nimic, dar căpătăm, în schimb, mașini de protocol, pașapoarte, funcții. Capul ce se pleacă nu e doar cruțat: e oblojit cu îngăduință, ca simptom al unei „libertăți" ornamentale, bună pentru export. Ori de cîte ori era nevoie, înțelepciunea strămoșească a acomodării era reactualizată isteț, spre mulțumirea tuturor: statul elimina riscul subversiunii, partidul comunist inventa ateismul cu față umană, iar autoritățile ecleziastice mediau molcom între Mamona și Dumnezeu. Securiștii făceau utile descinderi prin pivnițele mînăstirești, activiști de toate calibrele își botezau în secret pruncii după datină, chefurile de Crăciun și de Paști acompa-

niau, în filigran, defilarea de la 23 august și onomastica prezidențială. În definitiv, toți eram creștini, mai mult sau mai puțin onești. Iar cînd vreun gazetar papistaș sau vreo „oficină iudeo-masonică" puneau întrebări incomode ierarhilor noștri reprezentativi, ei nu se sfiau să utilizeze „les grands moyens": demolări în România? Calomnie, zvon răutăcios, minciună sfruntată! Nu s-a dărîmat nimic. Din contra: s-a construit dezlănțuit în cea mai liberă dintre ortodoxiile posibile.

Azi, lucrurile s-au schimbat... Teza zidirii lăuntrice a devenit inactuală. Trebuie, mai degrabă, să transformăm credința în șantier național. Nu ne mai ocupăm de nevoile micilor comunități, nu cheltuim pe vechituri patrimoniale; sînt prea mici, prea modeste. Vrem ceva „competitiv", ceva „performant", ceva mai în genul ereticilor catolici. Vrem să ridicăm mioriticul la proporții coreene, să arătăm lumii adevărata noastră față, elefantiaza noastră refulată, cea care, pînă acum, nu s-a putut afirma decît parțial, în „Casa Poporului". Vrem ca la Judecata de Apoi, Dumnezeu să ne măsoare cu șublerul, să ne mîntuie la metru, să ne numere nu păcatele și virtuțile, ci sacii de ciment, cărămizile și fierul cornier oferite în dar slavei Sale. Acum, cînd, în sfîrșit, ne-am putea ruga în pace, să părăsim cămara dinlăuntru, să amînăm pocăința, dreapta socoteală, războiul nevăzut, și să ne punem pe construit piramide. Să ieșim pe piață! Să mizăm pe ceea ce se vede! Să fim mîndri de noi! Să înlocuim „bisericuța" tradițională, la poarta căreia cereau de pomană trei–patru cerșetori, cu catedrala neamului. Chiar dacă, ieșind de la liturghie, cei 11 000 de credincioși adăpostiți sub cupola ei vor avea de traversat tot atîtea locuri (somptuoase) pentru cerșit.

Dilema, septembrie–octombrie 1997

O dispută confuză

Cu mai mulți ani în urmă, *Dilema* a dedicat un număr întreg dezbaterii publice despre „Catedrala Neamului". Celor mai mulți dintre noi, ideea nu ni se părea fericită. O investiție de asemenea proporții avea aerul că sfidează sărăcia generală, iar gigantismul era o boală de care tocmai scăpasem. Simetria stilistică dintre Catedrala Neamului și Casa Poporului era flagrantă și supărătoare. Nu mai vorbesc despre retorica patriotard-fudulă care însoțea proiectul în discursurile unor politicieni ai momentului și în acelea ale cîtorva ierarhi. Personalități dominante ale laicatului creștin (de la Horia Bernea la Sorin Dumitrescu) împărtășeau opinia noastră și s-au exprimat ca atare. Între timp, lucrurile — și părerile — au evoluat. Un tînăr arhitect care scrisese competent împotriva monumentului a sfîrșit prin a participa la concursul organizat pentru înălțarea lui. O parte a laicatului și-a reconsiderat, cu nuanțe acomodante, poziția, iar disputa s-a diversificat: problema nu mai e doar dacă ideea e binevenită, ci și dacă amplasamentul propus (Parcul Carol) e acceptabil și dacă e bine sau nu să demolăm monumentul eroilor comuniști, înlocuindu-l, peste mormintele ilegaliștilor, cu o biserică. Societatea civilă s-a mobilizat, gazetele de asemenea, iar șturlubaticul primar general a intrat și el în scenă, mai întîi nesigur (cum să te strici cu Biserica?), apoi mai apăsat (vin alegerile și electoratul

bucureștean trebuie răzgîiat). Situațiunea a devenit perfect „dilematică".

Pe de o parte, continui să cred că ridicarea unei catedrale elefantine nu e o urgență în România de azi. Dacă putem trăi fără Văcărești și fără Sfânta Vineri, mai putem trăi și fără ceva care n-a existat încă niciodată. Mă îngrijorează, de asemenea, aspectul probabil al monumentului. Ceva mic și urît se poate tolera, dar ceva mare și urît ar desfigura orașul. Cine va fi, pînă la urmă, arhitectul acestui risc? Stingheritoare (*helas*!) a fost și prestația persuasivă a unora din reprezentanții Bisericii: rudimentari, de o necreștinească brutalitate, gata să sugereze, cu procedeele anchetatorilor de altădată, că cine nu e de acord cu proiectul e ori sectant, ori ateu, ori pur și simplu străin de neam. Blîndețea duhovnicească, subtilitatea teologică, înțelepciunea, n-au figurat printre armele combatanților. S-a preferat bîta dogmatică și anatema.

Pe de altă parte, nici protestele taberei contestatare nu mă conving. Mai întîi, cînd știu ce puțini insurgenți s-au găsit cînd s-au distrus monumente esențiale ale țării, nu pot contempla, fără o anumită iritare, vitejia de după război pe care o practică nou-născutul civism autohton. După capul meu, dacă n-ai avut puterea să te manifești cînd vechiul Parc Carol (care era o capodoperă de intimitate) a fost distrus de dragul mormintelor comuniste, nu e tocmai „conzult" să devii nărăvaș cînd se pregătește înlăturarea simbolului totalitar printr-unul religios. Parcul Carol e, oricum, irecuperabil. Șubred, deși foarte eficient în plan sentimental, e și argumentul că banii necesari noului șantier național ar putea fi folosiți în scopuri umanitare. Să nu ne facem iluzii (demagogice). Nu cu banii aceștia se poate stinge mizeria națională. Iar dacă donațiile pentru fapte de binefacere sînt mediocre nu e pentru că toți sponsorii sînt confiscați de Biserică. Sportul se bucură de

mult mai multă simpatie și n-am văzut pe nimeni supărat că se cheltuie pe stadioane sume infinit mai mari decît pe casele de copii. În plus, nimeni nu oprește pe nimeni să dea cîte ceva pentru nevoiașii patriei, așa cum au dat pentru Biserică. E greu de crezut că donatorii catedralei și-au investit în acest proiect ultimele economii. (Ar fi, de altfel, o bună idee să se facă publice numele celor care sprijină financiar noua construcție și sumele cu care au contribuit.) În sfîrșit, e limpede că, pentru mulți protestatari, nu Catedrala Neamului e miza reală a luptei. Unii o iau drept pretext pentru a milita în favoarea unei societăți secularizate, alții denunță alianța politică a Bisericii cu actuala putere, alții au pur și simplu ceva cu „popii". Or nu cred că poate protesta legitim împotriva acestui proiect cineva căruia, în fond, *nu-i pasă* de substanța lui propriu-zisă, cineva căruia îi e egal dacă se construiește sau nu o biserică și dacă există, în general, biserici.

O problemă rămîne însă într-o gravă suspensie și ține exclusiv de competența ierarhilor. Înțeleg ei Biserica — așa cum ar fi normal — drept sumă a *tuturor* credincioșilor sau drept expresia instituționalizată a clerului? Cu alte cuvinte, Biserica înseamnă „ei" sau „noi împreună cu ei"? Iar dacă „noi" contează, cît de siguri putem fi că acest „noi" e omogen în chestiunea Catedralei Neamului? Ierarhii spun că majoritatea populației susține proiectul. Dacă e așa, atunci se protestează degeaba. Dar dacă nu e așa, Biserica are o problemă. Soluția ar fi un referendum. Avem bani pentru așa ceva? Aș zice că nu. Și că, în aceste condiții, deși construcția unei mari catedrale nu e urgentă, ea nu e, în contextul românesc de azi, cea mai neagră întîmplare posibilă. Asupra noastră stau, din păcate, necazuri mai mari și mai durabile. Unele dintre ele trec cvasineobservate pe lîngă vigilența noastră civică.

Dilema Veche, 23–29 aprilie 2004

Poarta cea largă

În ultimii ani, toate partidele politice, cu liderii lor mai mult sau mai puțini carismatici, au înțeles că alianța cu Biserica e rentabilă. De dreapta sau de stînga, conservatori sau anarhiști, socialiști sau liberali, toți „combatanții" au deprins rapid gesticulația evlaviei de paradă, a smereniei civice. Credința a devenit o insignă, iar Dumnezeu — principiu universal prin excelență — a ajuns o instituție de partid, adică o instanță partizană și parțială. Țara s-a umplut de „mistici" care pînă mai ieri se ignorau. Religiozitatea a devenit brusc *la chose du monde la mieux partagée*.

Grav este că Biserica s-a lăsat cu ușurință preluată de această „inflație" ideologică. Numai cine nu vrea n-o manipulează electoral. Și toată lumea vrea. Traumatizată de îndelungata marginalizare la care a supus-o dictatura comunistă, ea preferă unei utile perioade de interiorizare și reculegere, una de chermeză triumfalistă. E mereu pe scenă, la rampă, cu un soi de histrionism candid: „s-a dat drumul" la liturghie!

Pe de altă parte, ierarhii nu obosesc să ne explice că, spre deosebire de catolici, noi ortodocșii ne ținem departe de acțiunea socială și politică: noi nu facem prozelitism, nu facem din Biserică un stat lumesc, de tipul Vaticanului, nu cochetăm cu spiritul veacului, nu ne istovim în agitație filantropică. Noi trăim pe verticala mîntuirii, nu pe orizontala administrației. Noi știm

că adevăratul Împărat e Cel care va veni (nu cel al prezidiilor seculare), și că adevărata Împărăție e dincolo... Dar dacă sîntem prea sus pentru orfelinate și asociații de binefacere, n-ar trebui să fim și deasupra ceremoniilor mundane, deasupra guvernelor și cezarilor de tot felul? Nu spunea Tertulian, încă din zorii erei creștine, că „nimic nu e mai străin Bisericii decît Statul"? Ni se va răspunde că pe vremea lui Justinian, Preoția și Imperiul conviețuiau simfonic, ca două „daruri" complementare. Dar este lumea de azi asemănătoare cu lumea Bizanțului? Ne mai leagă încă aceeași „stare de spirit" (Jean Meyendorff) care îi lega pe credincioșii veacului al șaselea? Un important teolog grec contemporan — Christos Yannaras — are curajul să spună răspicat: „...cred că trăim astăzi realitatea unui stat laic cu totul descreștinat, extra-eclesial. După părerea mea, o separație certă între Biserică și Stat este necesară." Iată o afirmație la care ar trebui să reflecteze și ierarhiile noastre bisericești și cele politice. Acestea din urmă au a decide ce semnal vor să dea eventualilor parteneri din afară. Semnalul unui „izolaționism liturgic" inactual, sau pe acela al unui stat european, care n-are nevoie să-și idolatrizeze tradițiile pentru a le păstra vii? Ierarhiile bisericești au și ele de luat hotărîri însemnate. Cîntărirea lor responsabilă ar fi, în acest moment, „poarta cea strîmtă". Din păcate, la modă este, deocamdată, poarta cea largă, calea minimei rezistențe: prezența festivă, ornamentală, la felurite praznicuri mondene. Biserica petrece!

Dilema, 20–26 decembrie 1996

Exigența adevărului

Jurnalul lui Paul Goma stîrnește, îndeobște, două feluri de comentarii: comentariile iritate ale celor care se simt vexați de abuzurile sale polemice și comentariile complezente ale celor care, dintr-un motiv sau altul, se simt obligați să-l apere. Primii contestă tot, refuzînd orice efort de înțelegere, ceilalți justifică tot, refuzînd orice act de discernămînt. Și unii, și ceilalți acordă calculului strategic, complexelor de vinovăție și propriului orgoliu rănit mai mult decît onestității și adevărului. Or, un „jurnal", adică un text care consemnează faptele curente ale unor personaje reale, laolaltă cu reflecțiile și judecățile autorului, nu poate evita a fi tratat ca un *document*: un document psihologic, adică o mărturie despre cel care îl semnează și un document istoric, adică o mărturie despre oameni și vremuri. În ambele cazuri, onestitatea și adevărul sînt criterii esențiale. Evident, un jurnal „literar" nu e ținut să etaleze exactitatea și obiectivitatea actelor notariale. Egolatria, partizanatul, divagațiile și interpretările tendențioase fac parte din rețetă. Dar orice autor de jurnal știe că, mai devreme sau mai tîrziu, va avea de trecut proba faptelor și a bunei-credințe. Nu valoarea literară a textului va fi pusă astfel în joc; și nici consistența lui de document psihologic. Ceea ce se verifică e doar credibilitatea lui, valoarea lui de adevăr. Dar ce e adevărul? — mi se va spune. Nu voi consimți la asemenea

provocări metafizice. Voi răspunde strict administrativ: adevărul despre un obiect alb e că e alb. Cine spune despre un obiect alb că e negru falsifică adevărul, fie că o face din tembelism, din rea-intenție sau datorită vreunei malformațiuni psiho-fiziologice. Degeaba invocăm, în astfel de cazuri, dreptul oricărui scriitor la ficțiune și la subiectivitate extremă, spiritul ludic, relativismul post-modern și alte asemenea finețuri. Important este să observăm că avem de a face cu un *fals*. Și că, atunci cînd e vorba de împrejurări concrete, de oameni vii și de verdict moral, falsul e vinovat și amendabil ca atare.

Domnul Paul Goma ar trebui să fie preocupat mai mult decît oricine de exigența și de prestigiul adevărului. Pentru că marea lui performanță, isprava lui supremă, cea pentru care merită admirația noastră necondiționată, a fost tocmai curajul de a rosti adevărul întreg într-un moment în care mai toți ne mulțumeam cu sferturi de adevăr sau cu minciuna însăși. De la înălțimea propriului său gest, domnul Goma își e dator cu evaluarea scrupuloasă și responsabilă a tot ceea ce afirmă. El, care n-a suportat falsul cotidian al dictaturii, nu poate risca — în regim democratic — să coboare adevărul la nivelul umorilor private, al dezamăgirilor personale, al indispoziției resentimentare. El, care a refuzat ideile măsluite, informațiile distorsionate, fantasmagoriile propagandistice, nu poate accepta să pună în circulație închipuiri și grimase, declarații arbitrare, trivialități cazone. Dacă marele curaj al domnului Goma n-ar fi fost nutrit de un inflexibil respect pentru adevăr, el n-ar fi fost decît curajul frust al unui gladiator, o formă de impulsivitate. E cu atît mai greu să acceptăm că din curajul de a spune adevărul n-a mai rămas, astăzi, decît îndrăzneala de a spune orice.

Și mai e ceva. Lumea românească trăiește, de șapte ani, o adevărată nevroză a adevărurilor parțiale. Ne

plîngem că nu știm adevărul despre revoluție, despre mineriade, despre propriile dosare, despre serviciile secrete. O asemenea frustrare are nevoie, mai ales din partea unor personalități de anvergura civică a domnului Goma, de un tratament restaurator. Avem nevoie să credem în adevăr, să știm că există oameni pentru care el nu e negociabil nici măcar în numele propriilor amărăciuni și scîrbe. Am fi sperat, de aceea, ca Paul Goma să rămînă de partea adevărului. A trecut de partea amărăciunii. Paul Goma nu mai știe să spună decît un singur lucru: că sîntem toți niște lepădături. Valizi — în afară de el însuși — n-au rămas decît doi–trei singuratici care nu l-au dezamăgit *încă*. Pentru un asemenea „adevăr", nu merită nici să mori, nici să trăiești. Un final mai descurajant pentru curajosul gest din 1977 nici că se poate imagina.

Dilema, 2–8 mai 1997

Vieți paralele

Am cunoscut cîndva, în anii dictaturii, un tînăr studios, fragil în aparență, dar plin de nerv, neliniștit, tenace, gata să înfrunte, de dragul cărții, toate obstacolele momentului. Terminase „Istoria Artei", dar curiozitatea lui intelectuală se exersa dincolo de birocrația specializării. A fost repartizat neglijent, după criteriile strîmbe ale vremii, la un muzeu din Tulcea, ceea ce, date fiind înzestrările lui, echivala cu un mic asasinat. În acest timp, un alt tînăr — pe care mă bucur de a **nu**-l fi cunoscut personal — își confecționa o obscură carieră de publicist, valorificînd minore dexterități de versificator, lingău și țoapă. Pe cînd cel dintîi era expediat în provincia dobrogeană, cel de al doilea primea o bursă Herder, prin bunăvoința unui potentat literar al epocii, nu lipsit de talent, dar într-atît de lipsit de cultură, încît nu ezita să invoce, scorțos, „scrierile lui Socrate". Viena a priit tot atît de puțin norocosului bursier, pe cît de puțin a priit Tulcea mai puțin norocosului său contemporan. Stupefiat lingvistic și cultural, publicistul s-a descoperit patriot: s-a întors acasă înainte de expirarea bursei, pentru a pune umărul la propășirea țărișoarei. Și în timp ce tînărul studios cerceta pictura românească a secolului 19, încercînd s-o mîntuie de marginalitate, publicistul opta pentru lirică omagială, delațiune și plagiat. Unul învăța latina

și greaca veche, scria despre începuturile bizantine ale Europei, frecventa Păltinișul și traducea din Platon, celălalt se dedica, la *Săptămîna*, partidului comunist și Securității. Unul lucra, nerăsplătit, în penumbră, celălalt se gudura la rampă, bălăcărind iresponsabil tot ce era onorabil în jur. Pînă și „patronii" lui politici ajunseseră să-l disprețuiască.

A venit revoluția. Cel dintîi și-a continuat studiile, dar a înțeles să le dubleze prin veghe civică. Și-a spus părerea, curajos dar civilizat, ori de cîte ori a fost nevoie. Des. Cu bună-credință, chiar atunci cînd, ca tot omul, putea fi victima propriilor sale idiosincrasii și obsesii. Celălalt a amuțit o clipă, cuprins de spaima fără remușcări a sicofantului demascat. Și-a revenit, totuși, destul de repede. A identificat, abil, culoarele unei noi cariere. A valorificat toate rezervele de vulgaritate ale românismului electoral, a devenit distribuitor național de abjecție. Pîngărește tot, schimonosește deopotrivă ceea ce înjură și ceea ce laudă. (Încă) tînărul studios a rămas „un simplu alegător", publicistul ignar a ajuns la putere. Parlamentar guraliv, veșnic pîrît de victimele nerușinării lui și veșnic protejat de o impură imunitate, el e vedeta obscenă a vieții noastre publice. Se găsesc destui naivi, destui nătîngi și destui cinici care să-i savureze miasma. Cîtă vreme pe unii îi amuză, iar pe alții îi dezgustă, își poate permite orice. Pentru a-l așeza unde îi e locul ar trebui o minimă sămînță de indignare. Dar, deocamdată, vechiul bursier eșuat a confiscat și indignarea națională. Aud că, de curînd, l-a dat în judecată pe studiosul său concetățean pentru lipsă de patriotism. Cele două vieți paralele se intersectează, astfel, absurd, în nepăsarea generală. Ne vom trezi, oare, pentru a recupera o fărîmă de sănătate? N-aș crede. Pe drumul integrării europene, un fost bursier

Herder e cu siguranță mai prețios decît un fost muzeograf la Tulcea.

P.S. Firește, orice asemănare între personajele de mai sus și unele personaje reale (ca, de pildă, Andrei Cornea și — *pour ne pas le nommer* — Vadim Tudor) este, deși întîmplătoare, cît se poate de semnificativă.

Dilema, 5–11 septembrie 1997

Mitică tragic

Cînd a murit Mircea Eliade, toate gazetele serioase din România i-au cerut lui Constantin Noica să reacționeze. Cine altul decît el, marele prieten al marelui dispărut, ar fi fost mai cu îndreptățire chemat să comenteze, îndurerat, funebrul eveniment? Spre nedumerirea tuturor, Constantin Noica a refuzat. Noi înșine, cei din preajmă, am fost contrariați de acest refuz, care contrazicea nevoia noastră filistină de solemnitate. „Dar cum poți comenta public moartea unui om apropiat?" — ne-a întrebat, mirat (a cîta oară?) de trivialitatea noastră, domnul Noica. „Să înțeleg că, la moartea mea, voi ați fi gata să țineți cuvîntări?" N-am ținut nici o cuvîntare la moartea lui și, în mod tacit, am căzut de acord că ne vom scuti unii pe alții, cînd ne va suna ceasul, de pre-tombala conferință de adio. Într-adevăr, cum să transformi pierderea unui prieten în discurs de potocol? Și ce se poate adăuga, cuviincios, după „veșnica pomenire"?

Mi-am amintit de episodul acesta — păstrînd, firește, toate proporțiile — la căpătîiul lui Petru Creția. După slujbă, întrega adunare părea scuturată de insuficiență retorică. Toată lumea aștepta intrarea în scenă a oratorilor. Diverși intermediari pioși treceau din gură în gură întrebări și îndemnuri nerăbdătoare: „Nu vorbiți? Ar trebui să vorbiți!" Dezamăgirea finală era inevitabilă. După ceremonia de înmormîntare, se puteau

auzi, în felurite grupuri răzlețe, comentarii indignate, rostite printre dinți: „Halal intelectuali! Să nu spună nimic la catafalc! Te mai miri că am ajuns unde-am ajuns!" Indignarea n-avea nimic de-a face cu tristețea. În mod vădit, vocile cele mai nervoase aparțineau unor inși pentru care, cu două zile înainte, Petru Creția nu existase cu adevărat. Nu omul conta, ci o anumită filozofie a posterității. Defunctul e, brusc, ceva prețios. Nu se face să-l expediezi fără pompă. Cine tace e nesimțit, cine nu consimte la regia consacrată a regretelor eterne e inuman. Comunitatea, indiferentă față de ceea ce dispărutul reprezenta pe cînd era viu, e înamorată la culme de trupul său neînsuflețit. Parastasul devine un substitut de „carieră", o formă de recunoaștere publică. Cu alte cuvinte, românul nu investește în valori relative. Și ce e mai relativ decît viața? Moartea, în schimb, e o garanție de succes durabil. O dată ce a închis ochii, omul devine „o mare pierdere". Asta e, în orice caz, filozofia lui Mitică, de îndată ce trece drumul de la cîrciumă la cimitir. Mitică refuză să achiziționeze și să grădinărească valori vii. Morții sînt singurii lui „clasici în viață". Corneliu Coposu viu? „Nu s-alege!" Corneliu Coposu pe năsălie? Doliu național! Se dă drumul la busturi și legende. Petru Creția viu? Care Petru Creția? A se slăbi! Dar Petru Creția mort... Ce nenorocire! Ce măreț prilej de suferință! Ce temă de perorație! În mijlocul unui popor cu un asemenea simț al eternității, putem îmbătrîni liniștiți. Mai toți avem în raniță bastonul de „mari români". Ne mișcăm în orizontul unor funeralii absolut onorabile. Se lucrează deja la discursul final!

P.S. Înțeleg să veștejesc discursul obligatoriu sau ipocrita piruetă de circumstanță. Asta nu exclude discursul magistral, născut din noblețea firii și din emoție autentică. Așa a fost, la plecarea lui Petru, scurta

intervenție a domnului Mihai Șora. De mai mult nu era nevoie.

Adaug că mai tulburătoare decît orice discurs au fost telefoanele cîtorva distinși bucureșteni, dispuși să ofere, cu discreție, loc de mormînt unui cărturar care, pînă în ultima clipă, nu-l avea. Cîtă vreme astfel de oameni există, postumitatea rămîne încă atractivă...

Dilema, 25 aprilie–1 mai 1997

Normalitate

Am mai spus-o și altădată, „umanismul" e, de multe ori, o doctrină a „bietului" om, o fortificație sentimentală, destinată să oblojească toate presupusele noastre debilități. Omul se bucură, în asemenea cazuri, de o „înțelegere" care îl face ipohondru. Trebuie să-l tratezi tot timpul ca pe un infirm, să-l ferești de orice asperitate, de orice criză. Suspicios și bolînd, mai curînd „pacient" decît ființă întreagă, omul „umanismelor" la modă are aerul jalnic al unui deșeu care nu poate fi salvat decît printr-un complicat dispozitiv de reanimare. Totul îi e ostil: școala, Biserica, statul, natura, familia, societatea în genere, ceilalți. E urgent, prin urmare, să-l înconjurăm cu măsuri de protecție, cu tot soiul de cîrje instituționale care să-l țină în viață. Normalitatea a devenit o utopie. Vom construi, așadar, cît mai multe simulacre de normalitate, cît mai multe sisteme de susținere, cît mai multe strategii defensive. „Dar ce e normalitatea?" — vor spune unii, loviți de stupoare speculativă. Vom răspunde că știm foarte bine ce este, fără a cădea în sminteala de a o defini. E normal, de exemplu, să stai de vorbă cu semenii tăi. Evident, nu toți avem același apetit și aceeași dexteritate de a sta de vorbă. *Și asta* e normal! Uneori, nu te înțelegi cu ceilalți, te simți singur, exclus, nedreptățit. E normal! Face parte din nobila complicație a condiției tale omenești. Și există, pentru asemenea indispoziții

și drame, remedii „normale": lecturi, pasiuni, prieteni. De la o vreme s-a hotărît însă, undeva în culisele umanismului și ale societății civile, că e anormal să fii lăsat în apele tulburi ale normalității. Ai nevoie de ajutor, de specialiști, de fundații filantropice, de „workshop"-uri, „programe" și terapii subtile. Vei fi învățat cum se stă de vorbă. Vei fi învățat cum să-ți alegi meseria și nevasta, cum să devii „lider", cum să-ți petreci timpul liber, cum să-ți rezolvi conflictele, cum să citești repede și isteț, cum să conduci o ședință, cum să adormi cînd îți vine să veghezi și cum să veghezi cînd îți vine să dormi, cum să respiri ca să fii vesel, cum să eviți nevrozele, cum să te porți cu șefii, cum să fii liber, cum să fii fericit. Nu e cazul să te frămînți, să cazi pe gînduri, să te confrunți cu limitele și cu puterile tale. *Cineva* are deja soluția optimă pentru tot ce te-ar putea necăji. Avem specialiști pentru toate frustrările, scheme de evacuare pentru orice toxină. Nu vă mai încăpățînați să aveți un destin. Vi s-a pregătit deja un rol de prost funcțional. Insomniile sînt vindecabile. Și în definitiv — interzise.

Dilema, 4–10 octombrie 1996

Patrioți, retori și lichele

Citatul din Caragiale stă asupra noastră ca o fatalitate, ca o insomnie. Orice pățim, orice spunem, orice gîndim în spațiul politic și social al României de azi se regăsește gata pățit, gata spus, gata gîndit în textele magistrului. Pe unele le știam, dar le uitasem, pe altele le descoperim uimiți, răsfoind ediția Zarifopol sau formidabila antologie editată acum doi ani, la Humanitas, de Dan C. Mihăilescu. Pe altele, în sfîrșit, le știam fără să le bănuim perfida actualitate. Ne aflăm dinaintea unui caz tipic în care opera e mai amplă decît realul. Realul se mișcă lent spre orizontul operei, fără să-l atingă, adeverind, etapă cu etapă, intuițiile ei inepuizabile. Evident, plăcerea de a asista la acest spectacol e dureroasă, ca aceea invocată de Socrate la începutul lui *Phaidon*. Dar nimic nu e mai formativ decît această dureroasă plăcere. Am avea enorm de cîștigat dacă, măcar un an–doi, am împînzi coridoarele și încăperile președinției, ale parlamentului, ale guvernului și opoziției, ale străzilor și piețelor, cu pasaje din Caragiale și dacă, pentru a intra într-un partid, în orice partid, ar trebui să trecem, mai întîi, un examen de caragialeologie. Iată, spre ilustrare, unul din textele cele mai utile: „Cînd ar fi să dau vreo povață unui tînăr român, iată pe care i-aș da-o: Tinere, să-ți fie patria scumpă și sfîntă ca și mama ta! S-o iubești și s-o respectezi din adîn-

cul sufletului tău! De dragostea și de respectul tău pentru ea să nu faci vreodată reclamă și paradă. Ba, ai dreptul și datoria să urăști, să lovești, să sfărîmi pe acei frați ai tăi ticăloși, care, în loc s-o iubească și s-o respecteze ca pe o mamă cuminte, onestă și severă, o curtează, o măgulesc și o exaltează ca pe o bătrînă cochetă, nebună bună de tocat!" La noi, de o bună bucată de vreme, se întîmplă tocmai pe dos. Cei care confundă patriotismul cu lingușirea dezmățată a patriei îi urăsc — și sînt gata să lovească și să sfărîme — pe cei care cultivă discreția și luciditatea. Iubirea de țară trebuie să fie oarbă! Melancolicii, disperații, analiștii prea „obiectivi" trebuie dați pe mîna poliției! Aceasta pentru că — citatul e din nou de rigoare — „guvernamental sau, cînd din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită Rrromânia în cazul dintîi, o deplînge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubește pînă la nebunie". O iubește și o confiscă. Orice grupuscul de agitați lăcrămoși se simte îndreptățit să vorbească în numele poporului și al țării. „România" a devenit o insignă ieftină, arborată de toți netrebnicii. O sumedenie de prostănaci solemni și de lichele gălăgioase iau, nepedepsiți, numele țării în deșert și cer pedepsirea celor care refuză s-o facă. În 1990, Eugen Barbu și Vadim Tudor au avut îndrăzneala să propună ca titlu al publicației pe care o plănuiau „Neamul românesc", uzurpînd gazeta cu același nume scoasă cîndva de Nicolae Iorga. A te cocoța la asemenea rang li se părea, probabil, o faptă patriotică. Au comis o blasfemie încă și mai grosolană optînd pentru *România Mare*. Cînd, ca român, te gîndeai, înainte de 1990, la această sintagmă, aveai în minte măreția succesului politic de la 1 decembrie 1918. Acum, asociezi spontan *România Mare* cu un partid marginal și cu jalnicul lui conducător, asfixiat de propriile dejecții. Ce poate fi mai ofensator

decît o asemenea substituție? Ce poate fi mai nepatriotic? Exemplele se pot multiplica. Ziarul guvernului — fatalmente inexpresiv, părtinitor, necreditabil — se cheamă, nici mai mult nici mai puțin, *Vocea României*. Cum poate o minte cuviincioasă să proclame cu atîta iresponsabilitate echivalența dintre un cabinet de partid și prestigiul întregii țări? Ce are a face România cu Hrebenciuc și Cozmâncă? Au pus ei și alții ca ei monopol pe duhul național? I-a consacrat vreun arhanghel ca întrupări ale neamului? Iar vocile care nu vin dinspre guvern, de unde vin? Din Bulgaria? Din Coreea? Din Scandinavia? Sminteala e fără margini. Mai există o publicație care își zice *Românul*. Să nu mi se spună că asemenea titulaturi au existat și în trecut. Ceea ce era în acord cu spiritul veacului al XIX-lea și cu euforia unui stat național proaspăt consolidat nu mai are aceeași justificare astăzi. Ca să nu mai vorbim despre diferența de calibru și de calitate dintre gazetarii care cultivau patriotismul ieri și cei care o fac acum. Pe acest fundal, grandilocvența contemporană nu poate fi decît comică și provincială. Imaginați-vă echivalentele unui titlu ca *Românul* în alte țări: *Turcul, Neamțul, Paraguayanul*... A te expune, astfel, ridicolului e a face un serviciu țării?

Obrăznicia unor rrromâni merge însă și mai departe. Ei își adjudecă nu numai prezentul țării. Îi arvunesc și viitorul. Citesc stupefiat în *Adevărul* din 20 iulie un text amplu, semnat de „Prof. univ. dr." Aurelian Bondrea. Domnul Bondrea a întemeiat o fundație. Cum se numește fundația d-sale? „România de mîine". Cine este domnul Bondrea? Unul din măcelarii cei mai venali ai Ministerului Învățămîntului de sub Ceaușescu. Responsabil cu „cadrele", vigilent pînă la cruzime, implicat în falsificări de acte publice cu greu mușamalizate (datorită contribuției sale la „legalizarea" carierei

științifice a „cabinetului 2"), dl Bondrea este acum un mare reformator, în stilul „Sandu Napoilă": vrea să respectăm „neabătut" Constituția, să reabilităm „rolul statului", al planificării, al armatei și al credinței strămoșești (ca toți activiștii, dl Bondrea e un mistic deviat), să elaborăm un „program cultural național" care „să sprijine creația poporului român" și să reîncepem industrializarea. Național-comunism vag ajustat, limbaj de lemn nevindecabil, gîndire de propagandist obosit. Ideea că s-a murit pe străzi, în decembrie '89, pentru ca „România de mîine" să încapă pe mîna uneia din slugile cele mai vulgare ale vechiului regim e cutremurătoare. Și iată — fără comentarii — lista cîtorva membri fondatori ai „alianței" domnului Bondrea: Iosif Constantin Drăgan, Adrian Păunescu, Dinu Săraru, Mihai Ungheanu, Ion Dodu Bălan, Gheorghe Cazan, Hajdu Győző, Mihai Golu, Ilie Bădescu, Neagu Udroiu, Dimitrie Vatamaniuc, Alexandru Surdu, Ion Coteanu, Radu Voinea, Vasile Gionea, Romulus Vulcănescu. Sînt mai mult decît stingherit să constat că au acceptat să se alăture acestei previzibile „alianțe" cîteva figuri care, fie prin vîrstă, fie prin performanță profesională, fie prin instituțiile pe care le reprezintă, ar fi trebuit să fie mai circumspecte (Nicolae Cajal, Radu Beligan, Valentin Lipatti, Antonie Plămădeală, Ștefan Milcu). Calculul pripit, vanitatea, un mai vechi exercițiu al conformismului, sau pur și simplu naivitatea au atîrnat mai greu decît ar fi fost cazul. Rezultă, oricum, din această împrejurare, că „România de mîine" e, pentru unii, cea mai tristă variantă posibilă a României totalitare, cu toate edecurile ei, cu întregul ei alai de obediență, oportunism și nerușinare. Mai blînd spus, „România de mîine" e România lui Caragiale: „Aci sînt slujbe pentru slujbași, nu slujbași pentru slujbe; biserici pentru popi și paracliseri, nu paracliseri și popi pentru bise-

rici; gîşte pentru hahami, nu hahami pentru gîşte; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre... Aici e, în fine, o patrie pentru patrioţi, nu patrioţi pentru o patrie..."

Dilema, 2–8 august 1996

Buna-cuviință și eticheta

Se confundă frecvent buna-cuviință cu bunele maniere. Există, e adevărat, reguli de comportare care pot fi (și trebuie) învățate: le găsești în manuale specializate, le deprinzi în anii de educație domestică sau le afli în regim de urgență, de la „experți", cînd te confrunți cu situații insolite. (Cum te adresezi ginerelui Majestății Sale?) Dar dincolo de asemenea coduri și proceduri standardizate, există ceva care se numește (bună) cuviință și care nu se poate învăța. Cuviința e un soi de *politețe naturală*, e decența înnăscută a acelora care știu din instinct, sau din străvechi cutume, ce se cade și ce nu se cade. Un om simplu poate fi cuviincios, fără a fi citit vreun îndreptar și fără a-și fi petrecut copilăria cu guvernantă. Cuviința e o formă de civilizație interioară, un fel de a fi, în vreme ce eticheta e o simplă „competență", o achiziție „tehnică", transmisibilă pe cale didactică. Lipsa etichetei, respectiv a bunelor maniere, este supărătoare, dar, uneori, nu lipsită de un pitoresc benign. Eliza Doolittle are farmec și înainte de a-l întîlni pe profesorul Higgins. Absența bunei-cuviințe e infinit mai gravă: ea atestă un viciu de structură, o malformație congenitală, o dizarmonie ireversibilă. Cu oarecare efort și răbdare, poți transforma un necioplit în om de lume, chiar dacă trebuie să începi de la zero. (Mi s-a spus că, la începutul anilor '50, circula, la Ministerul de Externe, proaspăt consolidat cu

cadre noi, de origine sănătoasă, un manual de protocol, în care diplomații erau sfătuiți să nu scuipe pe jos, să nu-și sugă măselele și să nu se șteargă la gură cu fața de masă.) E însă imposibil să transformi o fire rudimentară, un nerușinat patent, un derbedeu cronic într-un personaj cuviincios.

Sîntem înconjurați, pînă la indigestie, de nerușinați și derbedei. Ineducabili. Brutali. Impenitenți. Deunăzi, un post de televiziune a avut ideea să găzduiască o dezbatere pe tema „ținutului secuiesc". Erau reprezentate ambele tabere, dar, din păcate, tabăra valahă avea ca protagonist un fel de bătăuș țanțoș, un monument de grosolănie și suficiență. Mîndru, ca orice parvenit, de titlurile lui academice (și exhibîndu-le dizgrațios pentru a-și intimida interlocutorii), agresiv în varianta cîrciumă și patriot în varianta sarma, volubil ca o țață, doct ca un seralist și pompos ca o negustorească de provincie, individul avea aerul că domină, exemplar, situația. Mi-l pot închipui întors la ai lui, după emisiune, și explicîndu-le, în ciorapi, cum și-a desființat adversarii: „Cu mine nu le merge! I-am ras! Le arăt eu autonomie, le scot eu cafeaua cu lapte din burtă!". Moș Teacă reînviat, trecut în rezervă și pus să apere patria de „epizotie". Grav, în asemenea situații, nu e atît spectacolul alarmant al rîmătoarei scăpată în grădina de zarzavat, cît faptul că necuviința avocatului dăunează cauzei. Cînd Făt-Frumos e apărat de Spîn, începe să-ți fie simpatic Zmeul-Zmeilor. Dacă românii vor să-și impună punctul de vedere, dacă vor să formuleze o poziție rezonabilă, atunci să facă bine să recurgă la profesioniști cuviincioși, capabili să dialogheze și să convingă fără amenințări și fără răgete. Ideea că victoria nu se obține decît cu bîta, că numai proștii sînt „fini" și calmi, că singurul mod de a apăra patria e isteria de „volintir" e perdantă și, tocmai de aceea, periculoasă. În ochii lumii — nu numai ai Europei, ci și ai României cuviin-

cioase, cîtă mai e — comportamentul plutonieresc, interlocuția răstită, interjecția și încruntătura sînt descalificante. Nu e suficient să ai dreptate. Trebuie *să știi* să ai dreptate. Cea mai bună dintre cauze devine derizorie și suspectă, cînd începe pe mîna unor mîrlani. Adevărul nu exclude nici buna-cuviință, nici bunele maniere, iar succesul nu e musai pură euforie animală.

Alături de necuviința grobiană a anumitor politicieni „de front", o necuviință care ne face de rîs și sabotează, cred, interesul național, există și „mica" necuviință, obrăznicia ignară, măruntă, care nu ne compromite pe scena publică, dar ne strică zilnic cheful și liniștea privată. Cînd un jurnalist vădit tînăr telefonează duminica la ora trei sau patru după-amiază, ca să ceară comentarii despre Gigi Becali, mă întreb, întotdeauna, despre ce fel de obtuzitate e vorba. Ce îl mînă în luptă pe neinhibatul intrus? Ordinul nemilos al șefului? Ideea că gazetăria e o simplă specie de tupeu? Că omul public e, de fapt, un ghișeu public, deschis obligatoriu, la orice oră din zi și din noapte, pentru orice solicitare? Proasta creștere? Candoarea? Nu știu. Dar în asemenea situații, îmi spun că dacă tot nu există bună-cuviință, un pic de etichetă n-ar strica...

Dilema Veche, 30 ianuarie–5 februarie 2004

Independentul român

În tradiția României moderne, un bărbat adevărat, adică un ins copt să se arunce în lupta conjugală și parlamentară, e, înainte de orice, „un bărbat independent". Adică un bărbat pe picioarele lui, cu venituri autonome, cu idei proprii, cu situație. A fi „independent" e o virtute civică. Ziarele se mîndresc a fi independente, iar membrii de partid mai acătării declară, uneori, cu panaș, că înțeleg să-și păstreze o anumită independență de gîndire. Justiția vrea și ea să fie independentă (dar nu poate), iar la nivel de țară, independența e un „ideal de veacuri", un vis strămoșesc. Pe vremuri, idealul acesta se chema „neatîrnare", ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că independența e un soi de levitație, un fel de a pluti, dezlegat de orice atașamente și angajamente constrîngătoare. Independența e, din acest punct de vedere, expresia deplinei libertăți, refuzul de a admite altă autoritate în afara celei proprii.

Cu un asemenea portret, independența e un foarte eficient ornament retoric. Cațavencu e „prezidentul grupului independent", „un bărbat independent", activ în „Comitetul grupului independent", adică al grupului „tînăr, inteligent, independent" (și „impertinent" — adaugă cu năduf Farfuridi, pentru care independența e „trădare" și „nihilism"). Dar și Tipătescu e, cel puțin pentru Trahanache, „un om endepandent", calitate apreciată, de altfel, și de independenta Joițica.

O dată ce s-a consfințit ca merit, independența e pusă la treabă: virtutea civică se orientează pragmatic. Cu ce se ocupă, după eterna doctrină Trahanache, un bărbat independent? Face servicii „partidului, județului, țării... și mie, ca amic...". Prin urmare, independentul român e captiv într-o rețea de hatîruri. El nu-și dobîndește independența decît pentru a o sacrifica în chip oportun: partidului, patriei, prietenilor (și nevestelor lor). De ce? „Pentru că de la partidul întreg atîrnă binele țării și de la binele țării atîrnă binele nostru..." De unde însemna „neatîrnare", independența ajunge să fie deci, potrivit înțelepciunii autohtone, *abilitatea de a atîrna de cine trebuie*, fără prostești probleme de conștiință, fără false consecvențe și loialități. Pe scurt, a fi independent e a-ți permite luxul de a fi infidel.

În materie de politică externă (dar și internă), independentul român e pentru descentralizare. E, cu alte cuvinte, un fervent antieuropean. „Să-și vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre..." Neamestecul în trebile interne, ștaiful dîrz al băștinașului ofensat — iată chipuri mioritice ale spiritului independent. Animat de acest spirit, Cațavencu fondează în orașul său de provincie „Aurora Economică Română", „soțietate enciclopedică-cooperativă, independentă de cea din București...". „Noi... eu... nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia bucureștenilor, capitaliștilor, asupra noastră; căci în districtul nostru putem face și noi ce fac dînșii într-al lor." Acesta este, în viziune locală, apogeul spiritului independent: să faci ce vrei în districtul tău. Evident, cînd prea mulți independenți se strîng laolaltă, interesele lor intră în conflict. Nu întîmplător, Costăchel Gudurău e „atacat palme picioare" tocmai în „piața endependenți". Dar bătălia e scurtă. Tot „piața endependenți" e spațiul unei universale reconcilieri. „Pupat toți." Căci independen-

tul român nu e dogmatic. La o adică, știe să lase de la el. E realist, maleabil, fără idei fixe. Justiția independentă fiind absentă, el se refugiază filozofic în singurătate, pentru a căuta dreptatea transcendentă: „Procoror lipsește oraș, mănăstire maici chef."

Jurnalul Național, 20 februarie 2004

Mîndria de a fi român

„Mîndria de a fi român" — iată o vorbă sublimă şi fără sens. Simetrică, în lipsa ei de sens, cu „ruşinea de a fi român". Nu poţi fi mîndru (sau ruşinat) de o calitate pe care n-ai obţinut-o prin merit sau prin opţiune. Nu te-a întrebat nimeni dacă vrei să te naşti român şi n-ai fost declarat român de un juriu care ţi-a evaluat, în prealabil, virtuţile. *Te-ai trezit* român, aşa cum te-ai trezit bărbat sau femeie, brunet sau blond, înalt sau scund. A spune, aşadar, „sînt mîndru că sînt român" e totuna cu a spune „sînt mîndru că am nasul cîrn" sau „sînt mîndru că am ochi albaştri". Întrucît a fi român nu e o alegere personală şi nici un premiu acordat prin concurs, ci o determinare înnăscută, nici mîndria, nici jena, nici recunoştinţa, nici insatisfacţia n-au ce căuta aici. Mai departe: nu poţi fi mîndru de a aparţine unei categorii atît de largi, încît ea conţine, inevitabil, elemente contradictorii. Nu poţi spune „sînt mîndru că sînt om". Există oameni care justifică, eventual, mîndria de a fi om, dar există şi căzături, ticăloşi, rebuturi, care fac specia de rîs. La fel, există români de a căror concetăţenie poţi fi flatat, şi există alţii care ne strică firma. Poţi fi mîndru de Eminescu, dar nu poţi fi mîndru de Alexandru Drăghici sau de Rîmaru. În cel mai bun caz, ai putea fi, deci, îndreptăţit să fii mîndru că eşti om cumsecade (nu om în general) sau român de ispravă (nu român în general), deşi a fi „mîn-

dru" de o calitate proprie, chiar reală, e, oricum, un comportament discutabil. Pe de altă parte, e cu totul nedrept ca românii nereuşiţi să se simtă mîndri că fac parte din aceeaşi categorie cu românii reuşiţi. E scandalos ca Mischie să fie mîndru că e din neamul lui Ştefan cel Mare. Dacă românii sînt P.P. Carp, Brătienii, Maniu, Elisabeta Rizea, Enescu şi Brâncuşi, mă bucur să fac parte din aceeaşi comunitate cu ei. Dar dacă românii sînt Ionescu-Caion, Horia Sima, Emil Bobu, Aurelian Bondrea şi alţii ca ei, nu sînt prea încîntat de vecinătate. Românii de anvergură, românii de bună calitate, slujesc frecvent de paravan sau de instanţă legitimatoare pentru tot soiul de derbedei, grăbiţi să-şi asume merite cu care n-au nimic în comun. Unii se comportă ca şi cum meciul cîştigat de o echipă românească e o victorie personală, o ispravă a muşchilor proprii. Copiii care se disting la olimpiade, gimnastele, campionii, muzicienii, scriitorii care ajung la o notorietate transnaţională sînt resimţiţi ca alibiuri ale valorii proprii. Chibiţul e mîndru de talentul celui din teren şi ajunge să se identifice cu el. Au cîştigat „ai noştri", i-au bătut „românii noştri", „sîntem cei mai buni" sînt expresiile candide, dincolo de care se ascunde convingerea absurdă că cel care le proferează e el însuşi *subiectul* succesului. Nea Ghiţă îl aplaudă pe Ilie Năstase, ca pe un delegat al competenţei proprii. Ilie nu e decît prelungirea pe teren a lui nea Ghiţă, instrumentul lui de luptă, mîna lui dreaptă. Românul e cînd Hagi, cînd Nadia Comăneci, cînd Ţiriac, cînd Brâncuşi, cînd Mircea Eliade. Epuizat de atîtea performanţe, el adoarme, în cele din urmă, obosit dar mîndru. A învins pe toate fronturile. În dimineaţa următoare, lucrurile reintră, pentru o vreme, în normal: mici chiuluri şi trişerii cotidiene, străzi cu gropi, preţuri mari, politicieni mincinoşi etc. („Treabă românească...") Întrebat, în particular, ce mai face, românul răspunde cu obidă: „Fac pe dracu! Nu vezi

în ce hal sîntem? Ce țară e asta?". Dar întrebat de un reporter, în fața camerei de luat vederi, el se recompune, își aduce aminte de strămoși și zice, fără să clipească: „Sînt mîndru că sînt român!"

Cîtă vreme vom trăi de pe urma meritelor *altor* români, ale marilor români, nu vom face din România o țară de care să fim mîndri. Fiecare român ar trebui, dimpotrivă, să-și pună problema meritelor sale personale, a succeselor *lui*, a efortului *lui*. Mîndria de a fi român e ceva care trebuie luat nu ca punct de plecare, ci ca scop de atins. Altfel, în loc să fie un combustibil energizant, ea va rămîne ceea ce este de multă vreme: un drog și un somnifer.

Jurnalul Național, 12 februarie 2004

Treptele solidarității

Ce ne leagă? Cum trăiesc românii de azi sentimentul solidarității? Teoretic — și retoric — primul răspuns se referă, de obicei, la solidaritatea *națională*. „Toți sîntem români!" Buni sau răi, de dreapta sau de stînga, săraci sau bogați, mai mult sau mai puțin onești, dar români. Dinaintea trecutului „eroic și martir", a „barbarilor de tirani", a sarmalei strămoșești și a cîntecelor de dor și jale, ne deșteptăm, ca la un semn, din „somnul cel de moarte" și stăm uniți, umăr la umăr, cu lacrimi în ochi: „Pe-aici nu se trece!" Foarte curînd, apar, totuși, nuanțele... La o adică se poate trece. Putem negocia. Nu pentru că am fi gata să ne trădăm pe noi înșine: dar ne pricepem „să boicotăm istoria". Cînd unii vor să treacă, ne retragem, pitit, la munte. Iar acei dintre noi care sînt gata de sacrificiu ne plac mai curînd ca statui și ca portrete de manual. În timpul vieții ne cam irită: sînt prea radicali, n-au simțul relativității, nu vor să priceapă că „nu dau turcii", că lucrurile se pot aranja și altfel, că e o prostie să te lupți cu morile de vînt. O mare fractură apare la orizont: există români proști și români deștepți. Românii deștepți se descurcă, fără prejudecata solidarității naționale. „Cel vrîncean" se înțelege perfect cu „cel ungurean" ca să mi-l omoare pe „cel moldovean". Ștefan cel Mare se luptă vitejește cu turcii, dar și cu Vlad Țepeș. Românul ezită, metafizic, între glorificare de sine („am păzit hotarele

creştinătăţii ca să-şi facă ăia catedrale") şi dispreţ de sine („ca la noi la nimenea"). Sîntem solidari, dar fiecare se descurcă cum poate. Colectivitatea românească se remarcă prin independenţa membrilor ei. Fiecare român e o naţie în sine, un partid în sine, o filozofie particulară. Cînd nu se mai poate baza pe compatrioţi, el vizează solidarităţi cosmice: codrul, „munţii mari", „stelele făclii", „păsărele mii" şi, în general, „ce-i mai mîndru pe la noi".

Solidaritatea naţională o dată „depăşită" (ca simplă materie primă pentru declaraţii festive), facem cunoştinţă cu tot soiul de alte solidarităţi, cochete, dar trecătoare. Iată de pildă solidaritatea *politică*: adeziunea de partid, care fragmentează comunitatea autohtonă în ireductibile tabere duşmane. Pesedistul dîrz, ţărănistul melancolic, pedistul volubil, liberalul liberal şi peremistul oţelit cultivă solidaritatea ca pe un triumfal „spirit de corp", străduindu-se să-şi scoată concurenţii din perimetrul naţiei: fiecare reprezentant al partidei adverse e portretizat ca antiromân. Ţara pare o confederaţie de grupări suspecte, ocupate să submineze interesul naţional. Campionul xenofobiei băştinaşe zice de rău de unguri, de evrei, de ţigani, de americani, dar mai ales zice de rău de sute de români care nu-i plac. Sigur că nici solidaritatea de partid nu e sacrosanctă. Nu poţi fi solidar la infinit cu un partid care nu rămîne la putere măcar două legislaturi... Mai durabilă e solidaritatea *de interese*, alianţa lucrativă, *complicitatea*. Participarea la o afacere comună, mai ales necurată, cimentează sufleteşte mai mult decît un amor candid. De asemenea, „relaţiile" de altădată, trecutul comun de aceeaşi parte a baricadei, obida împărtăşită, frustrările, resentimentul. Solidaritatea de parastas în jurul memoriei lui Ceauşescu, avîntul anticapitalist, antiamerican, anti-NATO, furia minerească împotriva intelectualilor sau romantica alianţă civică împotriva electora-

tului moldovean, toate laolaltă vorbesc de nevoia, intermitentă, de „a ține aproape" a unui popor care, pe de altă parte, iubește singurătatea plaiului apolitic.

Există și solidarități de tip nou. Solidaritatea *mondenă* de pildă, a vedetelor de televiziune, a creatorilor de modă și a elitelor manageriale, solidaritatea postmodernilor, a fundamentalismului Internet, a gazetarilor de succes, a exilului recuperat împotriva exilului intratabil, a iliesciștilor, a adriannăstăsiștilor, a băsesiștilor, vadimiștilor, dilemiștilor, europeniștilor și neaoșiștilor. Care mai de care mai țanțoșe, mai exclusiviste și mai efemere.

Ce ne leagă? Deocamdată, mai curînd ceea ce ne deosebește de ceilalți. Ne unește — vorba lui Noica — ceea ce ne lipsește: sărăcia și nevoile și neamul...

Jurnalul Național, 5 februarie 2004

Tutuiala

Tutuiala e la modă. E semnul cordialității de gașcă, al democrației victorioase, al sociabilității „americane". De vreme ce „*you*" e și „tu" și „dumneavoastră", e musai să profităm și să ne tutuim. Dovedim astfel că sîntem „branșați", actuali, globalizați. Nu avem prejudecăți, nu umblăm cu discriminări și cu fasoane. Ne tutuim. Sîntem de-o teapă. Prieteni. Ne-am născut ieri. E perfect normal ca un reporter de televiziune să meargă cu microfonul pe stradă și să-i tutuiască pe trecătorii cu care vrea să stea de vorbă, deși îi vede pentru prima oară. E normal ca profesorul universitar să-și tutuiască studenții. E normal ca politicianul furios să-și ia adversarii „la per tu". E normal ca pe plajă, la discotecă, la emisiunile de divertisment, toată lumea să tutuiască pe toată lumea. În aceste condiții, a folosi brusc apelativul „dumneavoastră" devine injurios. „Dumneavoastră" se spune numai în bășcălie, numai cînd vrei să-ți exprimi antipatia, neîncrederea, disprețul. „Normală" e doar tutuiala. Dar și ea are, de fapt, subterane complexe. Există tutuiala „macho", a masculului bățos față de fetițe fragede sau demimondene interlope. (Îmi amintesc de modul inadmisibil în care dl Radu Moraru o tutuia pe invitata sa Cicciolina, ca și cum ar fi agățat-o după colț.) Există tutuiala „de platou", prin care moderatorul-satrap sau moderatorul-vedetă își etalează autoritatea, tutuiala polițienească, a

agentului de circulație care te trage de urechi, tutuiala prin care șeful își domină subalternii, tutuiala rutieră cu care se încondeiază reciproc șoferii isterici, tutuiala uzurpatoare, prin care naturile subalterne vor să se insinueze în lumea bună (dl Emil Constantinescu spunîndu-i „Václav" lui Havel), tutuiala războinică („boule"), ironic-protectoare („drăguță...") sau tovărășească („măi dragă"). De la obrăznicie la nesimțire, de la proastă creștere la dezinhibiție primară, de la aroganță la egalitarism, tutuiala acoperă un larg spectru al patologiei sociale. În mod paradoxal, ea își subminează propria legitimitate: cînd te poți tutui cu oricine, cînd tutuiala devine o deprindere curentă, prestigiul și miracolul tandru sau camaraderesc al lui „tu" se degradează. În mod normal, la „tu" trebuie *să ajungi*; printr-o delicată chimie a afectelor, printr-un răbdător spor de încredere și printr-o reciproc consimțită afinitate. „Tu" este un mod de a reformula — în condiții de intimitate — instituția respectului. Dimpotrivă, inflația tutuielii instituie in-diferența, stereotipia, griul. Spațiul dintre oameni devine monoton, ierarhiile se șterg, nuanțele sufletești ale comunicării devin irelevante. Tutuiala reduce totul la *orizontală*. În aparență, ea face dialogul mai direct, în realitate, îl sărăcește.

Din cînd în cînd, mi se pare că o mulțime din relele cotidiene sînt rezultatul unei proaste administrări a tutuielii, efectul exceselor ei. Guvernanții îi tutuiesc cu autoritară nonșalanță pe gazetari, gazetarii îi tutuiesc sprințar pe guvernanți, miniștrii tutuiesc instituțiile, instituțiile îi tutuiesc pe cetățeni, cetățenii se tutuiesc între ei și toți laolaltă ne tutuim cu Europa. Diferențele, demnitățile, eticheta, protocolul — sunt demodate. Ne scufundăm în omogenitatea lui „tu", iar „tu" evoluează semantic spre „nimeni". Nu ne-ar strica un pic de știaf. Nu ne-ar prinde rău o scurtă epidemie de politețe.

Jurnalul Național, 19 februarie 2004

În loc de epilog:
Spiritul dilematic în expansiune

Pe vremea cînd a apărut *Dilema* (adică acum 11 ani), românii erau împărțiți în două: fanaticii pro-Iliescu și fanaticii anti-Iliescu. Într-un asemenea context, a fi „dilematic" era iritant la culme, pentru ambele tabere. Astăzi, pro-iliesciștii s-au stabilizat: iubesc conjugal, duios, bătrînește, fără ohtături defensive, iar anti-iliesciștii s-au resemnat: l-au votat pe fostul dușman în toamna lui 2000, au contemplat siderați noul consens dintre președinție și monarhie, au primit decorații la Cotroceni. Au obosit să urască și nu mai au pe cine iubi. A fi „dilematic" a devenit o banalitate, o stare de spirit națională. Au apărut (și probabil vor mai apărea) o sumedenie de dileme noi, pe fundalul de continuitate pe care îl asigură tranziția. Din elitist și suspect, spiritul dilematic a devenit popular. Românul e hărțuit, clipă de clipă, de opțiuni imposibile: să stea? (e rău), să plece? (nici vestul nu mai e ce-a fost). Să reconsidere nostalgic comunismul? (nici chiar așa, n-am murit degeaba), sau să construiască capitalismul? (nu e, totuși, ce-am crezut, are racile). Să petreacă sărbătorile la Sinaia? (e scump), sau în Tunis? (n-au zăpadă). Să se uite la televizor? (e enervant), sau să-l închidă? (ca să facă ce?). Să lucreze la stat? (e salariu mic), sau la particular? (e nesigur). Să voteze cu Năstase? (e arogant și pesedist), sau cu Stolojan? (n-are farmec și e fesenist). Să o prefere pe Andreea Marin? (prea face pe fetița), sau pe

Mihaela Rădulescu? (prea face pe deșteapta). Să se dea cu păltinișenii? (sînt cam reacționari), sau cu postmodernii (prea sînt progresiști). Să încurajeze CNSAS-ul? (ne bagă-n ceață pe banii noștri), sau să-l înfiereze? (face și el ce poate!). Să intre în politică? (e murdară), sau să stea deoparte? (dacă nu noi atunci cine?). Să facă studii superioare? (cere muncă), sau să învețe o meserie? (cere muncă). Să fie de partea americanilor? (Bush e rău și prost), sau de partea lui Saddam? (Saddam e rău. Altfel nu-i prost). Sau de partea Uniunii Europene? (e rea, ne tot amînă). Să se însoare? (cu ce să ții o familie?), sau să rămînă burlac? (cu ce să ții o amantă?). Să fie contra manelelor? (cu ce drept?), sau pentru? (sînt toxice). Să voteze Constituția? (ne manipulează guvernul), sau să n-o voteze? (ne ceartă Europa). Să fie de stînga? (ești luat de comunist), sau de dreapta? (ești luat de fascist). Să mănînce la McDonald? (e mai bună pîrjoala), sau la „Burebista"? (n-au pepsi albastru). Să fie vesel? (în mizeria asta?), sau trist (după ce am intrat în NATO?). Lista dilemelor cotidiene e nesfîrșită. Dacă după revoluție trăiam sub două–trei dileme absolute, acum ele s-au multiplicat spectaculos, cu prețul, e drept, al unei discrete pierderi de anvergură. Avem dileme mai multe, dar mai puțin patetice, mai domestice, mai omenești. Cei care se decid, astăzi, să preia termenul într-un titlu de gazetă nu mai sînt, ca acum 11 ani, un grup de excentrici, ci exponenții unei filozofii de masă, confirmați, în chip fericit, de istorie. Vremea lor de-abia începe. Vor ieși, așadar, din pionierat, pentru a savura deliciile unanimității...

Mai în glumă mai în serios, am atins, pare-se, un strat abisal al sufletului național. Noi nu *avem* dileme. *Sîntem* o dilemă în ebulițiune. Un conglomerat de dileme. Ne-am obișnuit să funcționăm pe bază de imposibil. Știm să *nu* optăm. Ce altceva e „românul imparțial", decît cineva care refuză să iasă din dilemele cu

care se confruntă, degustînd echilibrul precar al relativismului. Se poate să fii ortodox și latin? Uite că se poate! Se poate să fii balcanic și parizian? Se poate! Dar proeuropean și antieuropean? Merge! Dar amator de Wagner și de Cozmâncă? Da' vă rog! Dar șmecher și fraier? Dar sărac și fudul? Dar genial și codaș, mistic și chefliu, estic și vestic, neaoș și planetar? Da, da, de trei ori da! Din aceste dileme *nu vrem* să ieșim. Cînd ai dinainte două soluții la fel de imposibile, soluția nu e neapărat paralizia logică. Înțelepciunea strămoșească propune îmbrățișarea simultană a ambelor! Sîntem poporul lui „și-și": nu ne temem să conciliem ireconciliabilul, nu ne lăsăm intimidați de incompatibilitate și de absurd. Dilema ne place. Ne seamănă. Nu ne interesează s-o rezolvăm, de vreme ce e atît de amuzantă, de stimulatoare, de originală. Am putea fi, *sîntem*, pepiniera de dileme a Europei. Iar de ne vom integra, pre mulți o să „dilemim" și noi...

Dilema Veche, 16–22 ianuarie 2004

Cuprins

Notă introductivă 5

I. TABLOURI VIVANTE ŞI PORTRETE

Obscenitatea publică
sau De ce scriu la *Plai cu boi* 9
Zoologie 15
„Onomastică" 19
Adrian Păunescu şi comedia nuanţelor 22
De la Spiru Haret spre România de Mîine,
prin Aurelian Bondrea 30
Ion Cristoiu demisionar 36
George Pruteanu, sau despre manele
şi politică 38
Wagner, Picasso, Agathon, Cozmâncă 42
Ce avem de spus 46

II. COMEDIA PRESEI

Gazetăria de tranziţie 51
O problemă de cadre 54
Stil gazetăresc 56
Patologia transparenţei 59
Meteo şi „Camera de rîs" 62
Privitor ca la *talk-show*... 66
Regulile dialogului 69

III. MEMORIA OBSCENITĂȚII

Dedicația ca gen literar 75
Talciocul dosarelor 91
Accesul la dosare 93
Intelectualitatea luptătoare 95
Păcatele și inocența intelectualilor 97
Irealitatea comunistă 111
Un chip uitat al clasei muncitoare 113
Prostie și dictatură 116

IV. OBSCENITĂȚI DE TRANZIȚIE

Boborul 121
Pricepere și stil 133
Trenul 1642 135
Kitsch 138
Spiritul critic 140
Cine e de vină? 142
Omul nou 144
Probe inițiatice 147
Unde ni sînt visătorii... 150
Afinități 153
Probleme de caracter 155
Notă despre limba română 158
Marea întrebare 160
Vinovații din umbră 162
Între militantism și construcție 165
Principii 168
Corolar la Principii: Visul lui Trahanache 171
Incapacitatea de a identifica adversarul 174
Soluția eroului salvator 178
Pași noi spre un nou consens 182
Populism 186
Semnătura la români 190
Economia de piață 193
Politica de cadre 196

V. NOI ȘI EI.
Fragmente din tragi-comedia integrării

Nostalgie și speranță 201
Probleme de ambalaj 206
Detalii europene 208
Din polul plus... 211
Naționalism și europenism 214
Examen de admitere 216
Supraviețuire *versus* integrare 219
„Nucleul tare" al Europei 222
Pe cine iubești mai mult? 225
Eșecul ca simptom al victoriei 228
Către Europa de peste gard 231
Români în Japonia 234
Dificultăți ale integrării culinare 241
Geopolitică și șpriț 248

VI. MICI ETERNITĂȚI DE TRANZIȚIE

Descriptio Moldaviae 257
Dreptul (meu) la replică
(*Descriptio Moldaviae* 2) 261
Onoarea bisericii 266
O dispută confuză 270
Poarta cea largă 273
Exigența adevărului 275
Vieți paralele 278
Mitică tragic 281
Normalitate 284
Patrioți, retori și lichele 286
Buna-cuviință și eticheta 291
Independentul român 294
Mîndria de a fi român 297
Treptele solidarității 300
Tutuiala 303

În loc de epilog:
Spiritul dilematic în expansiune 305

La preţul de vînzare se adaugă 2%,
reprezentînd valoarea timbrului
literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. 2511.1–171.1 / ROL,
B.C.R. Filiala sector 1, Bucureşti

Redactor
HORIA BARNA

Tehnoredactor
DANIELA HUZUM

Corectori
HORIA GĂNESCU şi GEORGIANA BECHERU

Apărut 2004
BUCUREŞTI–ROMÂNIA

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial"